

Miroslava Vráblová (ed.)

Trestné právo Európskej únie a jeho dopad na stíhanie mládeže

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie

**TRESTNÉ PRÁVO
EURÓPSKEJ ÚNIE
A JEHO DOPAD
NA STÍHANIE MLÁDEŽE**

TRESTNÉ PRÁVO EURÓPSKEJ ÚNIE A JEHO DOPAD NA STÍHANIE MLÁDEŽE

Zborník príspevkov z medzinárodnej
vedeckej konferencie
november 2015

Miroslava Vráblová (ed.)

Vzor citace:

VRÁBLOVÁ, M. (ed.). *Trestné právo Európskej únie a jeho dopad na stíhanie mládeže. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2015. 260 s.

Recenzenti:

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie usporiadanej v rámci projektu VEGA č. 1/0315/14 s názvom „*Harmonizácia trestného súdnictva nad mládežou v Európskej únii*“, zodpovedná riešiteľka projektu doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD. v Trnave 10. novembra 2015.

Vydalo Nakladateľství Leges, s. r. o., Lublaňská 61, Praha 2,
v roce 2015 jako svou 314. publikaci.

Edice Teoretik

Náklad 100 výtisků

Obálku navrhl Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Tisk Tiskárna PROTISK, s. r. o.

www.knihyleges.cz

© Miroslava Vráblová et al., 2015

ISBN 978-80-7502-113-7

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Trestné právo Európskej únie a jeho dopad na stíhanie mládeže (konferencie) (2015 : Trnava, Slovensko)

Trestné právo Európskej únie a jeho dopad na stíhanie mládeže : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, november 2015 / Miroslava Vráblová (ed.). – Praha : Leges, 2015. – 260 stran. – (Teoretik)

Částečne český text, české, anglická a slovenská resumé

Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-113-7 (vázáno)

* 343.91-053.6 * 343.24/.29-053.6 * 343 * 341.171(4) * (437.6) * (4) * (062.534)

– kriminalita mládeže – Slovensko

– kriminalita mládeže – země Evropské unie

– trestání mladistvých – Slovensko

– trestání mladistvých – země Evropské unie

– trestní právo – Slovensko

– trestní právo – země Evropské unie

– evropské právo

– sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

OBSAH

Predhovor	9
Kriminalita mladistvých, jej príčiny a prevencia v kontexte európskeho práva	11
<i>Mgr. Jana Bedlovičová</i>	
Kriminalita proti mládeži	22
<i>prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.</i>	
Garancie a rešpekt najlepšieho záujmu dieťaťa v trestnom procese – možná inšpirácia novelou zákona o rodine s účinnosťou od 1. 1. 2016?	31
<i>JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M.</i>	
Perspektívy sankcionovania mladistvých páchatel'ov v podmienkach Slovenskej republiky	51
<i>JUDr. Andrea Gregušová</i>	
Osobitosti väzby v prípade trestného stíhania mladistvých	72
<i>JUDr. Viliam Hečko</i>	
Mladiství ako objekt chránený Trestným zákonom	89
<i>JUDr. Rastislav Hruška – JUDr. Martin Žuffa</i>	
Trestnoprávne a kriminologické súvislosti väzobného stíhania mladistvých	104
<i>doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.</i>	
Dieťa ako obeť počítačovej kriminality	117
<i>Mgr. Kristína Jurišová – Mgr. Ivan Smieško</i>	
Kriminalita mladistvých páchatel'ov	137
<i>doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.</i>	

Rozprava k návrhu smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní	154
<i>Dr. JUDr. Libor Klímek, PhD.</i>	
Možnosti trestného postihu mladistvých páchatel'ov	164
<i>JUDr. Branislav Lečko</i>	
Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike	175
<i>doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc. – JUDr. Štefan Zeman</i>	
Efektivita sankcionování mladistvých ve vztahu k vybraným proviněním	190
<i>doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.</i>	
Alternatívne riešenie trestných vecí mladistvých	207
<i>prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. – doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.</i>	
Kriminologické nazeranie na delikvenciu mládeže	220
<i>JUDr. Lucia Šimunová, PhD.</i>	
Analýza procesných záruk poskytovaných mladistvým páchatel'om v trestnom konaní v rámci práva Európskej únie	235
<i>Mgr. Monika Škrovánková</i>	
Hmotnoprávne aspekty trestného stíhania mládeže (vybrané problémy)	250
<i>Mgr. Anežka Turošíková, Mgr. Zoltán Valentovič</i>	

PREDHOVOR

„Ó, mládež naša, tys' držiteľkou rána, vladárkou mája, tys' jara
pokladníkom, šafárom šťastlivým, k Tebe sa obraciam a volám:
vezmi kľúče a odomkni nám raj zavrený“.

(Pavol Országh Hviezdoslav)

Ochrana mládeže je kľúčovou úlohou modernej spoločnosti, ktorá rezonuje v každej dobe. S prihliadnutím na početné medzinárodné dokumenty zdôrazňujúce potrebu špeciálnej vnútroštátnej legislatívy vo veciach mládeže je nevyhnutné zamyslieť sa nad koncepciou trestného súdnictva nad mládežou a uvažovať o možnostiach harmonizácie trestného súdnictva s krajinami Európskej únie, ako aj nad vytvorením systému, ktorý by slúžil potrebám a záujmom dieťaťa, tak aj potrebám postmodernej spoločnosti. Východisko pre skúmanie tejto otázky predstavujú kriminologické aspekty týkajúce sa vývoja kriminality mládeže, aktuálnych kriminogénnych faktorov a účinných preventívnych programov, aj trestnoprávne aspekty odzrkadľujúce sankčnú politiku uplatňovanú v trestných veciach mladistvých a trestnoprocesné záruky pre mladistvých páchateľov.

Pracovníci Katedry trestného práva a kriminológie a Katedry propedeutiky právnických predmetov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave riešia vedecký projekt VEGA č.1/0315/14 s názvom „*Harmonizácia trestného súdnictva nad mládežou v Európskej únii*“. V súvislosti s riešením projektu sa uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia „*Trestné právo Európskej únie a jeho dopad na stíhanie mládeže*“ v Trnave 10. novembra 2015. Odbornými garantmi konferencie boli prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc., prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc., doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD. a doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Na konferencii predniesli svoje príspevky odborníci z partnerských právnických fakúlt zo Slovenska a Českej republiky. Medzinárodná vedecká konferencia vytvorila vhodný priestor na výmenu zahraničných skúseností s uplatňovaním samostatného zákona o súdnictve vo veciach mládeže, tiež priestor pre diskusiu o výsledkoch vyplývajúcich z empirických výskumov, zároveň otvorila i možnosti medziodborovej spolupráce pri

ochrane mládeže. Zborník príspevkov z uskutočnenej medzinárodnej vedeckej konferencie je výstupom riešenia uvedeného vedeckého projektu.

Trnava november 2015

Doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

KRIMINALITA MLADISTVÝCH, JEJ PRÍČINY A PREVENCIA V KONTEXTE EURÓPSKEHO PRÁVA

JANA BEDLOVIČOVÁ

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt

Kriminalita mladistvých je nežiaducim a expandujúcim problémom nielen v Slovenskej republike, ale aj v celej Európskej únii. Príspevok sa zaoberá samotným pojmom mladistvého páchatela, ako aj problematikou hranice trestnej zodpovednosti páchatela v kontexte európskeho práva. Zároveň autorka príspevku venuje pozornosť aj príčinám páchania trestnej činnosti mladistvými a prevencii kriminálneho správania mladistvých s náčrtom riešenia situácie, keď preventívne prostriedky neboli postačujúce, t. j. po spáchaní trestného činu.

Kľúčové slová: mladistvý páchatel, prevencia, príčiny kriminality, trestná zodpovednosť.

Abstract

Juvenile delinquency is the undesirable problem not only in the Slovak republic, but also in the whole European Union. The contribution deals with the concept of the young offender, as well as the issue of the boundaries of the criminal liability of the offender in the context of european law. At the same time, the author of the contribution pays attention to the causes of offending youths and the prevention of criminal behaviour of juveniles, with the outline of the solutions to the situations where preventive means were not sufficient, t.j. after committing the crime.

Key words: juvenile offender, prevention, the causes of crime, criminal liability.

Úvod

Kriminalita mladistvých je celospoločenským problémom týkajúci sa nielen Slovenskej republiky, ale aj celej Európskej únie. Problematike kriminality mládeže sa venuje veľká pozornosť, a to ako páľčivému kriminologickému problému. Je to tak z dôvodu, že kriminalita mladistvých je vo svojej podstate nebezpečnejšia ako kriminalita dospelých, pretože postihu-

je mimoriadne zraniteľnú časť populácie v štádiu vytvárania jej osobnosti a veľmi skoro vystavuje mladistvých riziku sociálneho vylúčenia a stigmatizácie. Spoločnosť tak vníma týchto mladistvých negatívne. Rovnako veľkým problémom sa javí aj skutočnosť, že obetami mladistvých páchatelov sú predovšetkým osoby rovnakého veku, resp. s malými odchýlkami. Takto vykonaným trestným činom je nepriaznivo dotknutý psychický vývoj a formovanie osobnosti nielen samotného mladistvého páchatela, ale aj mladistvej obete, pre ktorú to môže mať v čase formovania jej osobnosti a morálnych hodnôt oveľa nepriaznivejší dopad pre jej správanie v budúcnosti (či už strach, vyvolanie agresie atď.), ako by mala na samotnú obeť v dospelom veku.

Možno konštatovať, že na úrovni Európskej únie sa danej problematike venuje zvýšená pozornosť. Rozumie sa tým realizácia viacerých projektov, opatrení, rôzne dohody, ako aj uznesenia zamerané na mladistvých, prevenciu kriminality mladistvých a na ich znovuzačlenenie do spoločnosti. Medzi ne je možné zaradiť rozhodnutie Rady a zástupcov členov vlád členských štátov združených v Rade zo 14. decembra 2000 týkajúce sa sociálnej integrácie mladých ľudí (Ú. v. ES C 374, 28. 12. 2000), Biela kniha Európskej komisie z 21. novembra 2001 o novom stimule pre európsku mládež KOM(2001)681 v konečnom znení z 21. novembra 2001, rozhodnutie Rady a zástupcov vlád členských štátov združených v Rade z 27. júna 2002 týkajúce sa rámcového programu európskej spolupráce v oblasti mládežníckej politiky (Ú. v. ES C 168, 13. 7. 2002), Európska stratégia zamestnanosti prijatá na zasadnutí Európskej rady v Luxemburgu v novembri 1997, Európsky pakt mládeže a presadzovanie aktívneho občianstva prijatý v marci 2005 Európskou radou v Bruseli, uznesenie Európskeho parlamentu z 21. júna 2007 o kriminalite mladistvých, úlohou žien a rodiny a spoločnosti [2007/2011(INI)] atď.

1 Výklad pojmu mladistvý páchatel a pojmov s ním súvisiacich v kontexte európskeho práva

V zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „Trestný zákon“ alebo „TZ“) sa osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku, sa považuje za mladistvého. Slovenský trestný zákon teda presne definuje

hranice trestnej zodpovednosti a určuje ich mantinely. Jedinou výnimkou z uvedeného je výnimka pri trestnom čine sexuálneho zneužívania, keď je veková hranica trestnej zodpovednosti pätnásť rokov.

V kontexte odporúčania Výboru ministrov Rec(2003)20 členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých sa mladistvými rozumie osoby, ktoré dosiahli vek trestnej zodpovednosti, avšak nedosiahli plnoletosť. Deliktom, resp. trestným činom sa v zmysle predmetného odporúčania rozumie činnosti, ktoré sú riešené prostredníctvom trestného práva. V niektorých krajinách sa vzťahuje aj na antisociálne a/alebo deviantné správanie, ktoré môžu byť riešené v rámci administratívneho alebo občianskeho práva.

V odporúčaní Výboru ministrov CM/Rec(2008) členským štátom o mladistvých páchateloch podrobených sankciám a opatreniam bola definícia mladistvého konkretizovaná a posunutá na vyššiu úroveň. V zmysle uvedeného odporúčania sa mladistvým rozumie akákoľvek osoba mladšia než 18 rokov, ktorá sa mala dopustiť alebo sa dopustila trestného činu. V uvedenom odporúčaní teda bol číslom stanovený vek hornej hranice, kedy je osoba považovaná za mladistvého, avšak na rozdiel od odporúčania Výboru ministrov Rec(2003)20 členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých sa dolná hranica, resp. vek trestnej zodpovednosti ani nespomína.

Je potrebné uviesť, že v rámci Európskej únie má každý členský štát svoju definíciu mladistvého, a tým aj rozdielnu hranicu trestnej zodpovednosti. Medzi členskými štátmi krajiny Európskej únie je konsenzus týkajúci sa hornej vekovej hranice osoby, na ktorú sa vzťahujú ustanovenia o mladistvých páchateloch. Touto hranicou je dosiahnutie fyzického veku osoby 18 rokov, pričom v podmienkach Slovenskej republiky sa týmto vekom dosahuje plnoletosť. V niektorých krajinách je však možnosť uplatňovania trestnoprávneho systému mladistvých do určitej miery a v určitom rozsahu aj na osoby blízke veku mladistvých (terminologicky podľa slovenského trestného práva) t. j. do 21 rokov. Ide o krajiny, ako Rakúsko, Grécko, Portugalsko, Holandsko atď.

Výraznejšie rozdiely je však badať v ustanovení dolnej sadzby trestnej zodpovednosti v jednotlivých štátoch. Najnižšia hranica trestnej zodpovednosti je v Írsku, a to počnúc siedmimi rokmi života. Po Írsku nasledujú krajiny Grécko a Škótsko, v ktorých je dolná hranica trestnej zodpovednosti osem rokov. Dolná hranica trestnej sadzby desať rokov sa uplatňuje

v Anglicku, Francúzsku a Walese, dvanásť rokov v krajinách Portugalsko a Holandsko, trinásť v Poľsku. Dolná hranica trestnej sadzby štrnásť rokov je podstatne rozšírenejšia a uplatňuje sa v krajinách, ako Rakúsko, Maďarsko, Taliansko, Nemecko, Estónsko, Lotyšsko, Slovinsko, Litva atď. Ďalšia pomerne rozšírená skupina štátov sú štáty, ktoré majú dolnú hranicu trestnej sadzby pätnásť rokov. Sú nimi Dánsko, Fínsko, Švédsko, Česká republika. Pri značne nízkych dolných hraniciach trestnej sadzby ako sedem rokov až trinásť – pätnásť rokov je však potrebné uviesť, že vykonávané opatrenie nad týmito páchatelmi sú menej prísne ako opatrenia vykonávané nad páchatelmi vyššieho veku (v rámci mladistvých), t. j. ako páchatelmi vo veku trinásť rokov a viac.

Pri definovaní pojmu mladistvého je potrebné venovať pozornosť aj iným, rovnako dôležitým pojmom. Takýmto pojmom je pojem „mladý dospelý páchatel“ (v slovenskom trestnom práve známy pod pojmom blízky veku mladistvých), ktorý charakterizuje odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec(2008) členským štátom o mladistvých páchateloch podrobených sankciám a opatreniam ako akúkoľvek osobu vo veku medzi 18 a 21 rokov, ktorá sa mala dopustiť spáchania trestného činu, resp. trestný čin spáchala a ktorá je predmetom pravidiel uvádzaných v predmetnom odporúčaní, pretože spadá pod pravidlo, ktoré je v odporúčaní uvedené pod č. 17. Obsahom uvedeného pravidla je, že mladých dospelých páchatelov možno, ak je to vhodné, považovať za mladistvých a môžu byť riešení zodpovedajúcim spôsobom.

Ďalšie pojmy hodné pozornosti sú pojmy ako kriminalita a trestný čin. Kriminalitu, resp. zločinnosť charakterizuje odporúčanie Výboru ministrov Rec(2003)20 členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých znamená činnosti, ktoré sú riešené podľa Trestného zákona. V niektorých krajinách sa to vzťahuje aj na antisociálne a/alebo deviantné správanie, ktoré môžu byť riešené v rámci administratívneho alebo občianskeho práva. Trestným činom sa v zmysle odporúčania Výboru ministrov CM/Rec(2008) členským štátom o mladistvých páchateloch podrobených sankciám a opatreniam rozumie akýkoľvek úkon alebo opomenutie, ktoré porušuje ustanovenia trestného práva. Zároveň sa ním rozumie aj akýkoľvek priestupok, ktorým by sa zaoberal súd alebo iný justičný alebo správny orgán.

2 Príčiny kriminálneho správania mladistvých

Pre možné riešenie, resp. zníženie kriminality mladistvých je veľmi dôležité poznať činitele, ktoré ovplyvňujú a spôsobujú kriminálne správanie mladistvých. Bez poznania týchto príčin je takmer nemožné „nastaviť“ podmienky pre účinnú prevenciu tohto kriminálneho správania. Ako už bolo spomenuté, Európska únia venuje problematike kriminality mladistvých, vymedzeniu jednotlivých pojmov a odporúčaní možných riešení, ako aj zaobchádzaniu s mladistvými páchatelmi veľkú pozornosť. Venuje však pozornosť aj vyhľadávaniu a pomenovaniu príčin kriminality mladistvých, a to na rôznych úrovniach orgánov Európskej únie. Medzi dokumenty, ktoré sa zaoberajú danou problematikou, možno spomenúť napríklad stanovisko Európskeho hospodárskeho sociálneho výboru na tému „Prevencia kriminality mladistvých, spôsoby riešenia kriminality mladistvých a úloha justície mladistvých v Európskej únii (2006/C 110/13), uznesenie Európskeho parlamentu z 21. júna 2007 o kriminalite mladistvých, úlohe žien a rodiny a spoločnosti [2007/2001(INI)] atď.

Pri zaoberaní sa problematikou prevencie mladistvých je základom pre jej vyhodnocovanie a riešenie štatistické zmapovanie daného inštitútu. Pri priemernom percentuálnom vyjadrení kriminality mladistvých je potrebné brať na zreteľ skutočnosť, že percentuálne vyjadrenie sa v rôznych štátoch líši, pričom pri európskom priemere kriminality mladistvých vo výške 15 % môže dosahovať v niektorých krajinách až 22 % z celkovej kriminality. Samozrejme, že uvedené štatistiky nemusia byť úplné, pretože nie všetky prípady sú formálne evidované príslušnými justičnými alebo administratívnymi orgánmi a nie všetky obete protiprávných činov riešia vzniknutý protiprávny stav prostredníctvom uvedených orgánov aj z dôvodu, že často tieto protiprávne činy nie sú tak závažné, aby si to vyžadovalo zásah zo strany štátu. Autorka príspevku sa rovnako domnieva, že môže dochádzať aj k vyriešeniu vzniknutej situácie (potrestaniu, navráteniu do pôvodného stavu) prostredníctvom rodinných alebo školských autorít tak, že je to na mladistvého páchatela účinnejšie. Zároveň obeťami týchto mladistvých páchatelov sú často ich rovesníci, resp. mladšie osoby, ktorí väčšinou to, že boli poškodení protiprávnym činom, nenahlásia ani príslušným štátnym orgánom a ani rodine, resp. škole.

Činitele a okolnosti, ktoré vedú mladistvých páchatelov k páchaniu trestnej činnosti, sú rôznorodé a predovšetkým sa týkajú spoločenských,

ekonomických faktorov a faktorov prostredia. Pod tieto skupiny zaraďujeme napr. nasledujúce príčiny:

- **nepriaznivé rodinné prostredie,**
- **stigmatizácia,**
- **užívanie návykových a psychotropných látok,**
- **poruchy správania alebo osobnosti,**
- **nepriaznivý vplyv médií pri prezentácii násilia, resp. pornografického materiálu,**
- **chudoba,**
- **nezamestnanosť,**
- **nedostatočné vzdelanie.**

Pod **nepriaznivým rodinným prostredím** možno rozumieť také prostredie, ktoré nezabezpečuje všetky potreby mladistvého, či už z fyzickej, alebo z psychickej stránky a nevytvára priaznivé podmienky pre riadny a kontinuálny rozvoj osobnosti maloletého a jeho výchovu k zodpovednosti, stabilite, plneniu povinností a dodržiavaní morálnych zásad spoločnosti, v ktorej žije. Príkladom nepriaznivého rodinného prostredia sú rozvrátené rodiny, v ktorých absentuje buď mužský, resp. ženský vzor, finančné problémy a vysoká a trvajúca pracovná záťaž rodičov, v dôsledku čoho často dochádza k zanedbávaniu a nedostatočnému stanovovaniu hraníc a nedostatočnej kontrole a usmerňovaniu maloletých. Keďže potreby maloletého z uvedenej stránky nie sú v rodine uspokojované, môže dochádzať k vyhľadávaniu náhradného riešenia, a teda sa pripájajú k mládežníckym skupinám. Tieto skupiny sú však často charakteristické pre páchanie protiprávných činov rôzneho stupňa závažnosti (od páchania nemorálnych skutkov, cez priestupky až po závažnejšiu trestnú činnosť), a tým, že sa v nej maloletý infiltruje, môže dochádzať k zmene jeho správania, k zmene jeho hodnôt a pod vplyvom okolia začne páchať trestnú činnosť.

Rovnako nepriaznivo môže na maloletého vplývať aj **negatívny vzor**, ktorý má osvojený zo svojho rodinného prostredia, akým môže byť alkoholizmus vedený k násiliu, gamblerstvo či kriminálna kariéra rodičov, resp. schvaľovanie záhaľčivého či parazitického života v spoločnosti.

Ku stigmatizácii, resp. *labelingu* dochádza predovšetkým v školskom prostredí, najmä z dôvodov horšieho prospechu, nepravidelnej školskej dochádzky, ako aj z dôvodu zlého správania. Často teda dochádza k „onálepkovaniu“ mladistvého tak, že v konečnom dôsledku sa s týmto nega-

tívnym označením stotožňuje a podľa toho aj koná, čo môže viesť od záškoláctva a nerešpektovania pravidiel zavedených na školách až k trestnej činnosti.

Užívanie návykových látok je najmä vo vymedzenom veku mladistvých veľmi nebezpečné preto, že sa znižujú, resp. eliminujú prirodzené zábrany. Mladistvý svoju závislosť musí financovať a vzhľadom na to, že drvivá väčšina mladistvých v tom čase chodí do školy, ich prísun finančných prostriedkov je značne obmedzený (predovšetkým na rodičov), čo môže vyústiť do trestnej činnosti prevažne majetkovej povahy, ako napríklad drobné krádeže až po násilnejšiu trestnú činnosť – lúpeže.

Mladistvý sa často v médiách, či už na internete, v televízii alebo v hrách určených pre hracie konzoly stretávajú s násilnými scénami až extrémneho charakteru, čo neraz môže viesť k vytváraniu systému hodnôt, v ktorom je násilie akceptované. Rovnako aj materiály erotického až pornografického charakteru s násilným podtónom, ktorých všadeprítomnosť a ľahká dostupnosť pre mladistvých je až zarážajúca, negatívne pôsobí na mladistvého a pri absencii pozitívnych vzorov z rodiny taktiež môže dôjsť k napodobňovaniu nežiaduceho správania, pričom nesúhlas druhej strany môže mať až trestnoprávne následky.

Chudoba a nezamestnanosť idú ruka v ruku, aj keď nie sú navzájom podmienené. Nezamestnanosť je veľkým celospoločenským problémom, ktorý má veľmi nepriaznivý dopad aj na mladistvých. V mnohých prípadoch tak dochádza k pocitu frustrácie a zúfalstva, ktoré majú živnú pôdu pre deviantné správanie. Rovnako to ovplyvňuje aj množstvo nevyplneného voľného času, ktorý by inak mladiství trávili v práci. Chudoba sťažuje integráciu mladistvých do spoločnosti, pričom v rámci Európskej únie uvedený stav vzniká predovšetkým u mladistvých pochádzajúcich z prisťahovaleckých rodín a v niektorých getách vo veľkých mestách. V podmienkach Slovenskej republiky môžeme za príklad použiť mladistvého pochádzajúceho z rodiny s nepriaznivou finančnou situáciou, ktorý sa snaží vyrovnáť sa svojím vrstovníkom z rodín, ktoré sú nadštandardne finančne zabezpečené, a to hlavne prostredníctvom materiálnych vecí. Často sa preto stáva, že si konkrétne veci zabezpečí krádežou, resp. krádežou finančných prostriedkov na ich nákup.

Poruchy osobnosti a správania sa často vyskytujú spoločne s užívaním nedovolených látok, ale aj osobitne. Spolupôsobením týchto faktorov, ale aj iných, napr. faktorom prostredia, sa môže odrážať na správaní mladistvého

tak, že koná nepremyslene, impulzívne až v afekte a nerešpektuje spoločenské pravidlá správania.

Pojem nedostatočné vzdelanie sa neobmedzuje iba na nedostatok vedomostí, ktoré sú prezentované na školách, alebo nízky pracovný kvalifikačný stupeň, rozumie sa ním aj nedostatok vstúpených sociálnych a občianskych hodnôt. Pri ich nedostatku sa jedinec riadi individualistickým prístupom k životu a k ostatným, ako sú prospechárske hodnoty, nadmerné užívanie statkov a súťaživosť, pričom uvedené môže za určitých okolností spôsobovať spoločenské odsúdenie. U mladistvých je potrebné podporovať a vstúpenovať im hodnoty, a to toleranciu, šľachetnosť, empatiu, solidaritu a dodržiavanie spoločenských pravidiel.

3 Prevencia na úrovni vnútroštátnej politiky

Európsky parlament vo svojom uznesení z 21. júna 2007 o kriminalite mladistvých, úlohe žien a rodiny a spoločnosti formuloval jednotlivé myšlienky, ktoré kladú dôraz na prevenciu kriminality mládeže prostredníctvom jednotlivých opatrení na úrovni vnútroštátnej politiky členských štátov Európskej únie.

Prvým nevyhnutným krokom je, aby do plánovania a realizácie integrovanej vnútroštátnej stratégie boli priamo zapojené všetky zúčastnené strany spoločnosti: štát – ústredná riadiaca zložka, regionálne a miestne orgány, školské orgány, rovnako aj rodina, občianska spoločnosť a každý jednotliviec. Len „zosieťovaním“, účinnou spoluprácou, synchronizovanou činnosťou všetkých vymenovaných a vyčlenením dostatočných finančných prostriedkov je možné vykonávať účinné opatrenia zamerané na prevenciu kriminality mládeže.

Je nevyhnutné zaviesť integrovanú a účinnú politiku v oblastiach, ktoré ovplyvňujú vznik príčin kriminality mladistvých, kde sa kriminalita mladistvých prejavuje. Sú to oblasti vzdelávania, a teda školstva, sociálna oblasť, oblasť rodín s cieľom budovať a šíriť sociálne a občianske hodnoty, socializácia a budovanie občianskeho ducha v ranom veku. Zároveň je potrebné venovať pozornosť aj odstraňovaniu hraníc sociálnej nerovnosti, prípadne ich znižovať a zameriavať sa na problematiku chudoby s akcentom na chudobu detí a mládeže.

Rodina zohráva významnú úlohu pri formovaní osobnosti a výchove detí a mládeže. Práve z tohto dôvodu je nevyhnutné nastaviť štátnu podporu pre rodičov tak, aby boli vytvorené podmienky na to, aby rodina úlohu výchovy mohla riadne plniť. Tým sa rozumie napríklad (v celoeurópskom meradle) ustanovenie rodičovskej dovolenky v trvaní jedného roka umožňujúcej rodinám (ak prejavia záujem) takto uprednostniť ranú výchovu svojho dieťaťa, ktorá má mimoriadny význam v jeho citovom vývoji. Rovnakou pomocou pre „problémové rodiny“ by mohlo byť vytvorenie centier, resp. kontaktných bodov s poskytovaním služieb sociálneho a psychologického poradenstva.

Osobitnú úlohu v živote detí či mládeže zohráva **školské prostredie**. Z tohto pohľadu sa žiada nesmiernu pozornosť venovať aj tejto oblasti, a to najmä vhodnému nastaveniu školského systému a metodiky výučby. V rámci školského prostredia je potrebné, aby sa pre školské orgány sformovali usmernenia pre moderný postup riešenia konfliktov v školskom prostredí prostredníctvom sprostredkovateľov, ako napríklad žiaci, rodičia, učitelia a príslušné odbory miestnych orgánov. Takto zvolení sprostredkovatelia by mali pozitívny vplyv na riešenie konfliktov, pretože ide o osoby mladistvému známe a v rámci riešenia konfliktu a jeho nápravy by dôležitú úlohu hral faktor hanby, resp. morálneho odsúdenia. Zároveň je nevyhnutné zaradiť do školskej oblasti aj psychologické poradenstvo či podporu osobitne určenú pre deti, ktoré čelia problémom so socializáciou. Dôležitá je aj odborná príprava učiteľov pri zvládaní rôznorodosti pováh žiakov, žiakov z rozličných sociálnych podmienok a rozumovej vyspelosti. Táto príprava by sa však nemala obmedzovať len na vysokoškolské štúdium učiteľov, ale mala by byť vykonávaná počas celého pracovného života učiteľa. Uvedená odborná príprava by sa mala zamerať na otázky predchádzania stigmatizácie a marginalizácie mladistvých páchatelov a ich spolužiakov, ktorí sú obeťami, vedenie vyučovania spôsobom, ktorý nebude moralizujúci, ale skôr preventívny atď.

Ako už bolo spomenuté, médiá môžu nepriaznivo pôsobiť na deti a mládež, a to prostredníctvom prezentovania násilia a nevhodných sexuálnych scén. Z tohto dôvodu je dohľad štátu, resp. príslušných orgánov nad dodržiavaním predpisov Európskej únie a členského štátu týkajúcich sa danej oblasti nesmierne dôležitý. Prevencia kriminality mladistvých sa môže v oblasti médií odzrkadliť napríklad kontrolou vysielania násilných, por-

nografických scén s konzumáciou omamných látok a zákazom vysielania scén s uvedeným obsahom počas istých hodín dňa.

Okrajovo ešte možno spomenúť prevenciu opätovného páchania trestnej činnosti, t. j. recidívy, a to prostredníctvom špeciálnych nástrojov a špeciálneho prístupu orgánov k mladistvému počas trestného konania, ako aj ukladaných sankcií mladistvému páchatelovi. Možno spomenúť prioritu ukladania trestov nahradzujúcich väzenie a opatrenia pedagogického charakteru, napríklad verejnoprospešné práce, rehabilitácia a kontakt s obeťami, kurzy odbornej prípravy v závislosti od závažnosti trestného činu, veku mladistvého páchatela, jeho osobnosti a vyspelosti.

Záver

Problematika kriminality mladistvých je na úrovni Európskej únie pomerne diskutovanou problematikou, a to z dôvodu jej závažnosti a možných dopadov nielen na budúcnosť mladistvých páchatelov, ale aj celej spoločnosti ako takej. Vzhľadom na to Európska únia prijala viaceré dokumenty so snahou definovať jednotlivé pojmy týkajúce sa kriminality mladistvých a pomenovať jednotlivé príčiny páchania trestnej činnosti mladistvými a zároveň aj nájsť riešenia týchto problémov tak, aby k trestnej činnosti mladistvých páchatelov nemuselo dôjsť. Takto nastavený európsky rámec a vytýčená vízia by sa mali premietnuť aj do vnútroštátnych politík členských štátov.

Elektronické zdroje:

- [1] Dostupné z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec%282003%2920&Language=lanEnglish&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>
- [2] Dostupné z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1367113&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Mgr. Jana Bedlovičová

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

E-mail: j.bedlovicova@gmail.com

KRIMINALITA PROTI MLÁDEŽI

GUSTÁV DIANIŠKA

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Autor článku načrtáva novú tému pre slovenskú kriminológiu – kriminalita proti mládeži. Vyslovuje hypotézu o tom, že trestná činnosť páchaná na deťoch a mladistvých je kriminogénnym faktorom kriminality mládeže. Načrtáva krátky historický exkurz o vzťahu „rodičia – deti“, ako aj riešenie tohto vzťahu v dokumentoch OSN a Rady Európy. Uvádza dostupné fenomenologické údaje o tomto druhu kriminality a uvažuje o jeho etiológii. V závere článku navrhuje opatrenia pre trestnoprávnu kontrolu a prevenciu tohto druhu trestnej činnosti.

Kľúčové slová: deti a mladiství ako rovnocenná ľudská bytosť, vzťah rodičia – deti, stav a príčiny kriminality proti mládeži, kontrola (prevencia) kriminality proti mládeži.

Abstract

The author outlines a new topic for the Slovak criminology – crime against young people. Hypothesizes that the crime is committed against children and adolescents is criminogenic factor in youth crime. It outlines a brief historical excursion about the relationship “parents – children”, as well as addressing this relationship in the documents of the United Nations and the Council of Europe. The author pointed out available phenomenological data on this type of crime and considering its aetiology. Finally the author proposes measures to criminal control and prevention of this crime.

Key words: Children and adolescents as equivalent to a human being, the relationship parents – children, the state and the causes of crime against young people, control (prevention) against youth crime.

Úvod

V kriminológii vo svete i u nás už dávnejšie vieme, že mnohí mladí páchatelia, skôr než spáchali trestný čin, boli sami obeťou trestného činu. Toto poznanie viedlo k tomu, že v nových učebniciach kriminológie v európskom priestore sa objavuje vedľa tradičnej témy „Kriminalita mládeže“ nová kapitola „Kriminalita proti mládeži“. Urobili to tak aj naši českí kolegovia – kriminológovia (pozri Gřivna, T. a kol. *Kriminologie*. 4. aktualizo-

vané vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014). Je to zaujímavý podnet pre inováciu učebníc slovenskej kriminológie. Tento trend vyplýva nielen z hlbšieho poznania mládeže ako obeti, ale aj z úsilia precíznejšie charakterizovať kriminogénne činitele podporujúce a vedúce ku kriminalite mládeže. Napriek pochybnostiam o rovnovážnosti tradičnej a pre nás novej témy (spojenie s kriminalitou mládeže) považujeme za potrebné hlbšie rozpracovať kriminalitu proti mládeži. Naše úvahy by mohla rámcovať hypotéza o tom, že trestná činnosť páchaná na mládeži (deťoch a mladistvých) je jedným z dôležitých kriminogénnych faktorov kriminality mládeže

1 Krátky historický exkurz

Problematika kriminality proti mládeži je naviazaná na postavenie mládeže v spoločnosti a daná vývojom jej postavenia v nej. Kľúčová úvaha v tomto smere, a vo vzťahu kriminálneho správania voči mládeži, sa točí okolo chápania dieťaťa ako rovnocennej ľudskej bytosti. Príkladov rôznorodého chápania tohto kľúčového slova je mnoho. História svedčí o tom, že dieťa nebolo vždy chápané ako rovnocenná bytosť. Napríklad vzťah rodičov a detí v konkrétnych prípadoch doby minulej bol chápaný a vyjadrovaný predovšetkým ako „otcovská moc“. Dieťa bolo skôr majetkom než ľudskou bytosťou, s ktorou si majiteľ, predovšetkým otec, mohol robiť, čo chcel. Táto výrazná disharmónia tohto vzťahu zasahovala a narušovala pozitívny trend sociálnej interakcie, osobitne procesu sociálneho učenia dieťaťa. Ako je známe, sociálne učenie je proces, v ktorom človek získava a uplatňuje skúsenosti v nových sociálnych podmienkach. Medzi typické formy sociálneho učenia, ktoré ovplyvňujú životnú dráhu dieťaťa, patrí priame posilňovanie (t. j. využívanie odmiern a trestov), napodobňovanie (imitácia) a stotožnenie sa (identifikácia). Dominancia „otcovskej moci“ uplatňovanej v procese sociálneho učenia znamená, že mnohé z detí – obetí si v ďalšom živote osvojujú tento model. Je známe, že jedinec si volí model iného človeka, dokonca sa identifikuje preto, lebo sa obáva, že ho modelový jedinec môže trestať. Volí si ho aj preto, že modelový jedinec má moc, ktorú by prostredníctvom identifikácie chcel mať on a taktiež preto, že obdivuje a napodobňuje vlastnosti svojho modelu.

Sila procesu socializácie človeka je už dávno známa a overená. Ide vo všeobecnosti o proces, v ktorom človek získava špecificky ľudské spôso-

by myslenia, emocionálneho cítenia a správania. Veľmi záleží na tom, ktorým smerom sa tento proces ubera, t. j. aké je jeho pozitívne či negatívne smerovanie. Známe sú aj dôsledky, keď proces socializácie nefunguje, či sa nekoná. Klasický príklad predstavujú Zinggove štúdie o tzv. vlčích deťoch (pozri Nakonečný, M., 1970, s. 377). Príbeh Kamaly a Amaly svedčí o tom, že deficit socializácie sa už nedá plnohodnotne dohnať. Sú ďalšie historické príklady doslova barbarskej stigmatizácie detí. Česká kriminologička I. Zoubková (2014, s. 422) pripomína, že majiteľ – rodič mohol deti zabiť (postihnuté deti v Grécku a Ríme), pohodiť (spomínaná Kamala a Amala) alebo sa ich inak zbaviť (Egypt). Dodáva, že napriek tomu, že kresťanstvo hlásalo ochranárstvo najmenších, prax výchovy detí v spoločnosti bola iná. Ďalej dochádzalo k manipulácii s mládežou, relativizovalo sa ich utrpenie, strádanie a zneužívanie.

Nový, pozitívny pohľad na mládež prinieslo až osvietenectvo v 2. polovici 18. storočia. V kumulatívnej podobe to bolo vyjadrené postojom, že dieťa by malo byť chápané ako občan. Tento postoj vyjadril potrebu chápať osobnosť dieťaťa ako neopakovateľnú a jedinečnú individualitu, ktorá sa v procese socializácie humanizuje. Spoločnosť by sa mala preto usilovať, aby sa osobnosť dieťaťa včleňovala do pozitívnych medziľudských vzťahov, utvárala si hodnotný životný štýl a pripravila sa na osvojenie a zaujatie profesijnej roly v budúcnosti.

2 Svetové spoločenstvo a deti

Svetové spoločenstvo si od počiatku 19. storočia uvedomovalo nielen morálnu, ale i právnu ochranu detí. Úvahy o právnej ochrane sa týkali predovšetkým detskej práce. Niektoré európske parlamenty sa pokúšali zmierňovať právnymi prostriedkami jej dôsledky. Šlo však o zložitý a dlhodobý proces, než sa dospelo k ucelenej kodifikácii práv detí.

Významnú úlohu v tomto smere v 20. storočí zohrala Organizácia spojených národov (OSN). Stručne pomenujeme len tie najpodstatnejšie kroky, o ktoré sa opiera kriminologická literatúra (pozri odkazy na literatúru). Prvým, priekopníckym krokom bola Ženevská deklarácia práv dieťaťa z roku 1924. Následne je potrebné spomenúť „Chartu práv dieťaťa“ (1959). Pod jej vplyvom sa v Európe tvorila rodinná legislatíva. Známy v našich pomeroch, t. j. v bývalom Československu, je zákon o rodine (č. 94/1963

Sb.), ktorý vyjadril nový vzťah rodičov a detí opúšťajúci pojem jednostrannej (rodičovskej) moci. V súčasnosti najkomplexnejšiu úpravu nachádzame v Zmluve OSN o právach detí prijatej v New Yorku v roku 1981. Československá federatívna republika ju ratifikovala 6. februára 1991. Zmluva vymedzuje štyri oblasti práv detí:

- právo na prežitie (*survival right*),
- právo na rozvoj (*development right*),
- právo na ochranu (*protection right*),
- právo na participáciu (*participation right*).

Dieťa (každý mladší 18 rokov) je tak chápané nielen ako objekt ochrany, ale tiež ako aktívny subjekt. Ide o také subjekty, ktoré majú nielen právo na uspokojenie základných potrieb, ale aj práva umožňujúce rozvoj ich osobnosti.

Ochrana mládeže je v trvalej pozornosti Európskej únie a Rady Európy, ktoré v rokoch 1966, 1977, 1994 a 1997 prijali rad predpisov dotýkajúcich sa ochrany mládeže. Koncentrovanú pozornosť Rada Európy venuje trom syndrómom týkajúcich sa detí:

- CAN (Child Abuse and Neglect) – ide o sociálno-patologický jav zlého zaobchádzania s deťmi. Syndróm je tak vnímaný ako kriminologický, nielen trestnoprávny pojem. Vyvoláva záujem širokého okruhu odborníkov, pretože zahrňuje nielen fyzické, ale i psychické týranie, zanedbávanie, podávanie drog a nielen občasné, ale systematické týranie.
- CSA (Child Sexual Abuse) – syndróm sexuálneho zneužívania dieťaťa. Ide tu o to, že dospelý agresor zneužíva nielen fyzickú silu, ale i psychickú prevahu na sexuálne zneužívanie dieťaťa. Dochádza tak k ohrozeniu jeho fyzického a predovšetkým psychického rozvoja v najchúlostivejšej a najdôležitejšej etape tohto vývoja.
- CSEC (Commercial Sexual Exploitation of Children) – syndróm komerčne sexuálneho zneužívania detí. Obsah tohto syndrómu tvorí obchodovanie s deťmi, detská prostitúcia a pornografia. Tento syndróm nadobudol mimoriadne nebezpečný rozmer aj preto, lebo internet z neho urobil doslova globálnu záležitosť.

V kriminologickej literatúre sa v súvislosti s popísanými syndrómami spomína aj šikana. Typickú šikanu 90. rokov 20. storočia obsahujúcu psy-

chické aj fyzické týranie postupne stále výraznejšie dopĺňa (či nahrádza?) kybernetická šikana. Ide o využívanie elektronických prostriedkov (mobil, internet) k šíreniu znevažujúcich informácií na sociálnych sieťach.

3 Fenomenológia kriminality proti deťom v SR (čriepky)

Zaujímavé údaje o kriminalite proti mládeži uvádza Správa o činnosti prokuratúry z roku 2013. V správe, ktorá bola predložená na rokovanie v NR SR, sa tvrdí, že tento druh kriminality štatisticky narastá. Najčastejším trestným činom je prečin zanedbávania povinnej výživy. V roku 2013 ukončila prokuratúra trestné stíhanie voči 6 851 osobám a z toho bolo 4 604 obvinených. Podľa údajov prokuratúry každoročne narastá aj počet prečinov ohrozovania mravnej výchovy mládeže. V roku 2013 bolo stíhaných až 2 355 osôb, z toho bolo 1 712 obžalovaných. Autori správy zdôrazňujú, že za tri roky ide takmer o dvojnásobný nárast tejto trestnej činnosti.

Za zločiny sexuálneho zneužívania stíhali v roku 2013 až 356 osôb. Výroba a využívanie detskej pornografie viedlo k stíhaniu 51 páchatelov. Realizovali sa aj stíhania za opustenie a odloženie dieťaťa (8 ľudí). Zločin týrania blízkej a zverenej osoby bol stíhaný u 199 osôb, pričom 102 z nich bolo napokon obžalovaných. V roku 2012 za tento zločin stíhali 223 ľudí, z toho 126 obžalovali.

Registráciu kriminality v roku 2012 až 2014, ktorej obeťou sú deti a mládež, uskutočnil rezort MV SR, konkrétne Prezídium policajného zboru SR (pozri tabuľka 1).

Tabuľka 1 Kriminalita, kde obeťou sú deti a mládež – za roky 2012 až 2014

Názov trestnej činnosti	Za sledované obdobie rokov		
	2012	2013	2014
Úmyselné ublíženie na zdraví	231	208	184
Vydieranie	125	102	89
Lúpežné prepadnutie	104	77	68
Týranie blízkej a zverenej osoby	52	53	55

Názov trestnej činnosti	Za sledované obdobie rokov		
	2012	2013	2014
Nebezpečné vyhrožovanie	47	60	43
Sexuálne zneužívanie ostatných osôb	459	453	520
Znásilnenie	37	39	32
Sexuálne zneužívanie zverenej osoby	30	21	8
Vreckové krádeže	112	135	119

Zdroj: Prezídium policajného zboru SR.

Fenomenologické údaje o kriminalite proti mládeži sa týkajú spoločenskej komunity do 18 rokov. Autori registrovanej kriminality upozorňujú na mierny pokles kriminality páchanej celkovo na deťoch. Uvádzajú však, že proti určitej komunite detí, t. j. mladistvých, kriminálne činy mierne rastú. Údaje prokuratúry i polície svedčia o tom, že kriminalita proti mládeži je v Slovenskej republike prítomná, jej nebezpečnosť zrejmalá, a preto si právom zaslúži venovať pozornosť hlbšou kriminologickou analýzou tohto problému.

4 Úvahy o etiológii kriminality proti mládeži

Objasňovanie príčin kriminality proti mládeži si vyžaduje podľa I. Zoubkovej (2014, s. 430 – 432) vziať do úvahy tri okruhy faktorov:

- faktory pôsobiace v spoločnosti,
- faktory pôsobiace vo vnútri rodiny,
- faktory spočívajúce v jednotlivcovi.

Pretože výskum týchto faktorov vo vzťahu ku kriminalite proti mládeži sa u nás len rozbieha, naznačíme – na základe podnetov I. Zoubkovej – parciálne problémy. Možno ich pochopiť aj ako náčrt otázok, na ktoré by mal odpovedať cieľavedome vedený výskum.

- **Faktory pôsobiace v spoločnosti:**
 - celková úroveň spoločnosti, jej kultúra a štruktúra,
 - demografické podmienky (geografická topografia trestných činov páchaných proti mládeži),
 - sledovanie legislatívnych úprav – napríklad cieľavedomejšia a efektívnejšia trestnoprávna kontrola systémového týrania detí (a žien),
 - systémové sledovanie stavu, štruktúry a dynamiky kriminality proti mládeži,
 - efektívnosť pôsobenia formálnych a neformálnych inštitúcií trestnoprávnej kontroly a prevencie kriminality.
- **Faktory pôsobiace vo vnútri rodiny:**
 - ako rodina vníma a realizuje výchovu,
 - rozdiely v náboženských a etických prístupoch k životu,
 - sociálno-ekonomický status rodiny,
 - existenčná neistota a nezamestnanosť,
 - alkoholové a drogové závislosti,
 - zloženie domácnosti (počet detí, neúplná rodina),
 - nechcené tehotenstvo,
 - rozvedené manželstvo, nový partner.
- **Faktory spočívajúce v jednotlivcovi:**
 - príslušnosť k sociálnym vrstvám,
 - príslušnosť k profesijným skupinám,
 - etnická príslušnosť,
 - osobnostné vlastnosti a poruchy osobnosti.

5 Kontrola (prevencia) kriminality proti mládeži

Českí kriminológovia (pozri I. Zoubková, 2014, s. 432 – 434) v záujme účinnej prevencie kriminality proti mládeži zdôrazňujú hlbšiu potrebu poznania tohto kriminologického javu. Podľa nich je predovšetkým potrebné:

- cielene zhromažďovať údaje o obetiach trestných činov vrátane detí, ktorým je ubližované, a rodín, v ktorých sa to deje;

- skúmať problematiku násilia v rodine v kontexte s dianím v bežnej populácii, kde sa už objavujú zárodky kriminogénnych prvkov (napr. rozvodovosť);
- pokúsiť sa korelovať týranie a zneužívanie v detstve s kriminálnymi činmi v dospelosti;
- permanentne ovplyvňovať verejnú mienku smerom k citlivejšiemu zaobchádzaniu s deťmi a prehlbovať kompetentnosť odborníkov rôznych profesií pracujúcich s deťmi;
- dôsledne využívať legislatívnu ochranu detských obetí;
- hlbšie objasňovať kriminogénne spojitosti sociálno-psychologických javov vo vzťahu „kriminalita mládeže – kriminalita proti mládeži“.

Záver

V úvode článku sme napísali, že budeme uvažovať hypoteticky o tom, či kriminalita páchaná na mládeži predstavuje dôležitý kriminogénny faktor kriminality mládeže. Obsah článku čiastočne naznačuje, že by to mohlo tak byť. Problém v spoločnosti existuje, je mimoriadne citlivý a laická i odborná verejnosť naň v rôznych podobách reaguje. Kriminalitu proti mládeži preto chápeme ako jednu z nových výziev pre slovenskú kriminológiu. Jej hlbšie rozpracovanie môže priniesť účinné podnety nielen pre kontrolu tohto druhu kriminality, ale aj pre prevenciu kriminality ako celku.

Pre úspešné zvládnutie problematiky kriminality proti mládeži je v slovenskej kriminológii potrebné hlbšie overiť hypotézu, či táto predstavuje nastupujúci dôležitý faktor kriminality mládeže. K tomu je potrebné získať komplexnejšiu a systematickejšiu fenomenológiu tohto kriminálneho javu. Je nevyhnutné získať empirické fakty korelovať s javmi, o ktorých predpokladáme, že sú príčinami tejto trestnej činnosti. Na základe hlbšieho poznania stavu, štruktúry a dynamiky tohto druhu kriminality ako na základe príčinnostných javov bude potrebné postupne formulovať efektívne odporúčania k jeho trestnoprávnej kontrole a komplexnej prevencii.

Literatúra:

- [1] DIANIŠKA, G. *Sociálna psychológia a právnik*. Bratislava: Veda, 2006. 184 s. ISBN 978-80-8082-112-8.

- [2] GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.
- [3] LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravot. nakladatelství, 1968. 383 s.
- [4] NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Svoboda, 1970. 394 s.
- [5] ZÁHORA, J., KERT, R. (eds.). *Obete kriminality – Victims of Crime*. Bratislava: Eurokódex, 2010. 408 s. ISBN 978-80-89447-36-7.
- [6] VEČERKA, K. (ed.). *Životní styl směřující k delikvenci*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2012. 206 s. ISBN 978-80-903541-9-7.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra propedeutiky právnických predmetov

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: gustav@dianiska.sk

GARANCIE A REŠPEKT NAJLEPŠIEHO ZÁUJMU DIEŤAŤA V TRESTNOM PROCESE – MOŽNÁ INŠPIRÁCIA NOVELOU ZÁKONA O RODINE S ÚČINNOSŤOU OD 1. 1. 2016?¹

RÓBERT DOBROVODSKÝ²

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá garanciami práv detí v oblasti trestného súdnictva, ktoré vyplývajú z Dohovoru o právach dieťaťa z roku 1989. Osobitne sa autor zameriava na súvislosti garancií ustanovených v článku 40 dohovoru a princípu o najlepšom záujme dieťaťa, ktorého význam je vyzdvihnutý prijatím zákona č. 175/2015 Z. z. z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a ktorý s účinnosťou od 1. 1. 2016 vnáša viac legislatívneho svetla do vymedzenia kritérií najlepšieho záujmu dieťaťa. Z dôvodu prednostnej aplikácie medzinárodnej zmluvy pred vnútroštátnou úpravou môžu po kritériách siahnuť aj orgány činné v trestnom konaní vedenom proti dieťaťu.

Kľúčové slová: Dohovor o právach dieťaťa, práva obvineného dieťaťa, najlepší záujem dieťaťa, zákon o rodine, ochranné opatrenie, restoratívna justícia, zásady rodinného práva, Výbor OSN pre práva dieťaťa.

Abstract

The paper deals with application of the rule that the best interest of the child shall be a primary considered in criminal procedure against children (juvenile offender). The papers analyses in more details the leading principles of a comprehensive policy for juvenile justice as well as the fundamental principles of juvenile justice enshrined in art. 40 of Convention on the Rights of the Child. The paper shows also the common

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu č. APVV-14-0061 s názvom „Rozširovanie sociálnej funkcie slovenského súkromného práva pri uplatňovaní zásad európskeho práva“.

² Autor je člen komisie pre európske rodinné právo (The Commission on European Family Law) na Univerzite v Utrechte a člen neformálnej expertnej skupiny Európskej komisie pre práva detí (European Commission Informal expert group on the rights of the child). Autor bol predsedom expertnej skupiny zriadenej na Ministerstve spravodlivosti SR, ktorá pripravila návrh analyzovanej novely zákona o rodine.

understanding of the criteria's of the best interest of the child governed in art. 5 of Slovak family code newly introduced by amendments law No. 175/2015 since 1st January 2016.

Key words: the best interest of the child; criminal procedure; juvenile offender; juvenile justice; restorative justice; Convention on the Rights of the Child; principles of Slovak family code; the Committee on the Rights of the Child.

1 Závazky Slovenskej republiky pri ochrane práv detí v trestnom konaní

V oblasti trestného súdnictva nad deťmi má veľký význam dodržiavanie práv detí, ktoré sú zakotvené v medzinárodných ochranných nástrojoch. Najvýznamnejším dokumentom kodifikujúcim práva detí formou zmluvy je **Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989** prijatý Organizáciou Spojených národov (ďalej len „dohovor“). Pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku nadobudol platnosť 6. februára 1991 a bol uverejnený vo vyhláske č. 104/1991 Zb. Slovenská republika je ním viazaná od 1. januára 1993. Tento dohovor nadviazal na viacero deklarácií týkajúcich sa práv dieťaťa. Dohovor je medzinárodná zmluva, ktorá má podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky **prednosť pred zákonmi**. Ide o medzinárodnú zmluvu o ľudských právach a základných slobodách, ktorá priamo zakladá práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, a preto slovenské súdy sú povinné rešpektovať práva dieťaťa garantované **priamo dohovorom**. Z pohľadu medzinárodnoprávnej doktríny ústavného práva na Slovensku sa možno z pohľadu kvalifikácie medzinárodných zmlúv prikloniť k názoru, že dohovor je v prevažnej väčšine **priamo vykonateľný**.³ Dohovor o právach dieťaťa obsahuje rozsiahlu úpravu základných práv dieťaťa. Podstatným princípom, ktorý zakotvuje mieru výkonu štátnej moci

³ Porovnaj úvahy uvedené v dielach: BERDISOVÁ, L., BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. 2. upravené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 95 – 96; ŠMID, M. Priama aplikovateľnosť medzinárodného práva a jeho postavenie voči vnútroštátnemu právu. In: *Právny obzor*. 1997, č. 1, s. 28 – 35; JANKUV, J. Postavenie medzinárodných zmlúv v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: *Teória aplikácie medzinárodnej zmluvy ako nástroja právnej regulácie na národnej, medzinárodnej a komunitárnej úrovni. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava: Trnavská univerzita 2009, s. 29.

vo vzťahu k deťom, je **(najlepši) záujem dieťaťa**.⁴ Orgány činné v trestnom konaní majú preto v konaní, ktoré sa dotýka dieťaťa, či už ako obvineného, alebo poškodeného rešpektovať najlepši záujem dieťaťa. Kritériu najlepšieho záujmu dieťa sú podriadené postupy všetkých orgánov, a teda nielen súdov. Na mysli sa majú aj správne orgány alebo postupy samosprávnych subjektov. Z dikcie dohovoru vyplýva, že vecná pôsobnosť citovaného ustanovenia dohovoru sa dotýka akýchkoľvek postupov týkajúcich sa detí, či už vykonávaných súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.⁵

2 Garancie trestného konania kladené ustanovením článku 40 Dohovoru o právach dieťaťa

Vo vzťahu k deťom, voči ktorým je vedené trestné konanie, má osobitný význam **ustanovenie článku 40 dohovoru**. Obsah článku 40 dohovoru je vyjadrením hlavných zásad trestnej politiky a systému súdnictva pre mladistvých. Výbor pre práva detí sa pri výklade tohto článku⁶ dovoľáva už spomínaného ustanovenia **článku 3 o najlepšom záujme dieťaťa** (časť 2.4.3). Okrem toho princípu explicitne výbor odkazuje na právo dieťaťa byť vypočuté v súdnom konaní,⁷ právo na život⁸ a právo na nediskrimináciu.⁹

2.1 Hlavné princípy dohovoru s osobitným zreteľom na trestné konanie

Štáty, ktoré sú stranou dohovoru, majú vykonať všetky potrebné opatrenia na zabezpečenie **rovnakého zaobchádzania** so všetkými deťmi, ktoré sú trestne stíhané. Výbor osobitne upozorňuje na situácie, keď dochádza k diskriminácii¹⁰ **detí zraniteľnej skupiny**. Sú to deti z ulice, deti patria-

⁴ Čl. 3 dohovoru.

⁵ Čl. 3 ods. 1 dohovoru.

⁶ Bod 5 Všeobecného komentára č. 10 z roku 2007: Práva detí v súdnom konaní. (General Comment No. 10. 2007. Children's rights in juvenile justice) prijatý na 44. zasadnutí výboru v dňoch 15. januára – 2. februára 2007 [online]. Dostupné z: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf>

⁷ Čl. 12 dohovoru.

⁸ Čl. 6 dohovoru.

⁹ Čl. 2 dohovoru.

¹⁰ Všeobecný komentár č. 10, body 6 až 8.

ce do rasových, etnických, náboženských alebo jazykových menšín, domorodé deti, dievčatá, deti s postihnutím a deti, ktoré opakovane porušujú zákon (recidivisti). Výbor podľa nášho názoru správne identifikuje fenomenológiu páchania ich trestnej činnosti.¹¹ Poukazuje na to, že tieto deti síce porušujú zákon, no na druhej strane sú obeťou diskriminácie, a to práve pri snahe získať prístup k vzdelávaniu alebo na pracovný trh.¹² Výnimkou nie je ani následné zníženie alebo úplné vylúčenie zo systému dôchodkového zabezpečenia v štáte.¹³ Je preto potrebné prijať opatrenia pre prevenciu takejto diskriminácie, okrem iného poskytnutím bývalým detským páchatelom vhodnej podpory a pomoci pri ich snahe reintegrácie do spoločnosti.¹⁴

Právo byť vypočutý v súdnom konaní¹⁵ zvyrazňuje právo dieťaťa vyjadriť svoje názory slobodne vo všetkých veciach, ktoré sa dieťaťa týkajú.

¹¹ Bližšie porovnaj VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. 1. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.; VRÁBLOVÁ, M. Systém trestnej justice nad mládežou v Slovenskej republike – aktuálna situácia, reformný vývoj a dobré praktické skúsenosti. In: *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 6 – 7, s. 952 – 960; VRÁBLOVÁ, M. Trestné zákonodarstvo nad mládežou v historickej perspektíve – včera a dnes In: *Justičná revue*. 2006, roč. 58, č. 6 – 7, s. 981 – 993; VRÁBLOVÁ, M. Rozhodovanie v trestných veciach mladistvých In: *Iustitia omnibus*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, s. 329 – 341; VRÁBLOVÁ, M. Špecifiká ekonomickej trestnej činnosti mladistvých páchatelov = Particularities of economic criminality of minor offenders. In: *Právo v európskej perspektíve*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 421 – 434. Porovnaj aj ŠIMUNOVÁ, L. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládeže. In: *Justičná revue*. 2012, roč. 64, č. 11, s. 1336.

¹² Bližšie k diskriminácii v slovenskom pracovnom práve porovnaj: OLŠOVSKÁ, A. Diskriminácia vs. šikanovanie na pracovisku In: JURČOVÁ, M., OLŠOVSKÁ, A., ŠTEFANKO, J. (eds.). *Diskriminácia v zmluvnom práve*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 141 – 155.

¹³ Bližšie pozri LACKO, M. Niekoľko poznámok k diskriminácii v dôchodkovom systéme In: JURČOVÁ, M., OLŠOVSKÁ, A., ŠTEFANKO, J. (eds.). *Diskriminácia v zmluvnom práve*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 171 – 183.

¹⁴ VRÁBLOVÁ, M. Aktuálne úlohy pri predchádzaní a postihu kriminality mládeže In: *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 173 – 188.

¹⁵ Čl. 12 dohovoru.

Toto právo majú orgány činné v trestnom konaní plne rešpektovať a implementovať na každom stupni trestného konania voči dieťaťu.

Výbor, poukazujúc na skutočnosť, že deti sa líšia od dospelých vo svojom psychickom a psychologickom vývoji a emočných a edukačných potrebách, prízvukuje, že vo všetkých rozhodnutiach prijatých v rámci trestného konania voči dieťaťu sa má na prvom mieste zohľadniť **najlepší záujem dieťaťa**. Rešpektovanie najlepšieho záujmu dieťaťa v trestnom konaní v sebe obsahuje požiadavku, aby orgány činné v trestnom konaní namiesto tradičných princípov trestného práva, ako trestanie a represia, zvýrazňovali rehabilitačné a restoratívne princípy¹⁶ trestného konania, ciele justície pri zaobchádzaní s detskými páchatelmi. Toto je možné uskutočniť v súlade s pozornosťou upriamenou na efektívnu verejnú bezpečnosť.

2.2 Najlepší záujem dieťaťa s osobitným zreteľom na trestné konanie

Ako už bolo uvedené, jedným z hlavných princípov (zásad) je potreba rešpektovania najlepšieho záujmu dieťaťa. Odhliadnuc od novely zákona o rodine, ktorá nadobudne účinnosť 1. januára 2016, je potrebné najlepší záujem vnímať v medzinárodnom kontexte. Z tohto dôvodu aspoň stručne naznačíme význam a obsah daného princípu tak, aby orgány činné v trestnom konaní sa pokúsili priblížiť k imperatívu najlepšieho záujmu dieťaťa, voči ktorému je vedené trestné konanie. Nielen bližšia neurčitosť obsahu pojmu „najlepší záujem dieťaťa“, ale i **medzinárodnoprávny záväzok prednostného aplikovania najlepšieho záujmu dieťaťa** pred vnútroštátnou úpravou vyvoláva potrebu osobitnej aplikácie tohto pojmu v živote konkrétneho dieťaťa.¹⁷ Princíp je vyjadrením záruky a výkladu iných v Dohovore o právach dieťaťa zakotvených práv a zároveň sa mu pripisuje rozhodujúca úloha pri posudzovaní kolízie jednotlivých práv dieťaťa.¹⁸ Tým,

¹⁶ Porovnaj STRÉMY, T. Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície: 1. kapitola. In: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 15 – 81; ZEMAN, Š. Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2015, roč. 21, č. 9, s. 31, 34.

¹⁷ Podrobnejšie k najlepšiemu záujmu dieťaťa porovnaj dielo: ZERMATTE, J. Nejlepší zájmy dítěte v kontextu Úmluvy o právech dítěte. In: *Cesty ke škole respektující a naplňující práva dítěte*. [online]. Brno: Česko-britská o.p.s., s. 85. Dostupné z: http://www.ceskobritska.eu/Downloads/Cesty_ke_skole_respektujici_a_naplňující_práva_dítěte.pdf

¹⁸ ALSTON, P. *The Best Interests of the Child*. Oxford, 1994, s. 15.

že samotný Výbor OSN pre práva dieťaťa (ďalej len „výbor“) posudzuje porušenie práv dieťaťa a jeho najlepší záujem, možno očakávať, že výbor sa bude pri svojej činnosti pridŕžiavať **všeobecného komentára č. 14 (2013) o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu** (*General comment No. 14 – 2013 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*),¹⁹ ktorý bol zverejnený 29. mája 2013. Preto by orgán činný v trestnom konaní mal komentáru venovať **náležitú pozornosť**. Z komentára priamo vyplýva, že „výbor očakáva, že všeobecný komentár bude usmerňovať rozhodnutia všetkých osôb, ktoré sa zaoberajú deťmi vrátane rodičov a opatrovníkov“.²⁰ Výbor považuje všeobecný komentár za rámec pre posudzovanie a určovanie najlepšieho záujmu dieťaťa, pričom jeho snahou „nie je predpísať, čo je najlepšie pre dieťa v každej situácii a čase“.²¹ Pojem najlepší záujem dieťaťa je komplexný a jeho obsah sa má určiť podľa okolností prípadu (podľa dieťaťa), t. j. podľa konkrétnej situácie dotknutého dieťaťa.²² Výbor vyžaduje, aby štát rešpektoval a vykonával právo dieťaťa na posúdenie a prioritné uplatňovanie jeho najlepšieho záujmu. Štát je povinný prijať všetky potrebné ciele a konkrétne opatrenia pre úplné vykonávanie tohto práva. Má zabezpečiť, aby bol najlepší záujem dieťaťa riadne integrovaný a konzistentne uplatňovaný **v každom kroku (postupe) orgánu činného v trestnom konaní**, najmä vo všetkých vykonávacích opatreniach a súdnych konaniach, ktoré priamo alebo nepriamo ovplyvňujú deti.

2.3 Postupy (rozhodnutia) orgánov činných v trestnom konaní a imperatív najlepšieho záujmu dieťaťa

Všetky rozhodnutia **orgánov činných v trestnom konaní** týkajúce sa detí majú demonštrovať, že najlepší záujem dieťaťa je ich prvoradým hľadiskom. Sem patrí aj opis, akým spôsobom sa najlepšie záujmy dieťaťa skúmajú a hodnotia a aká váha sa im pripisuje pri rozhodovaní.

¹⁹ Dostupné z: http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

²⁰ Bod 10 komentára.

²¹ Bod 11 komentára.

²² K doktríne materiálneho právneho štátu a záujmu dieťaťa ako axiologického hľadiska pri rozhodovaní porovnaj: DUBOVSKÝ, M. Právo dieťaťa na rodičovskú výchovu a starostlivosť v aplikačnej praxi vnútroštátnych súdov Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*. 2010, roč. 62, č. 4, s. 462 a nasl.

Z pohľadu posudzovania najlepšieho záujmu dieťaťa **je každé jedno dieťa jedinečné**. Potreba (možnosť) zohľadniť okolnosti každého prípadu je garantovaná **pružnosťou a adaptabilitou** pojmu najlepší záujem dieťaťa. Osobný kontext, situácia a potreba dieťaťa majú byť pri posudzovaní najlepšieho záujmu rozhodným kritériom. Výbor vo všeobecnom komentári prízvukuje, že pri posudzovaní najlepšieho záujmu sa má prihliadať najmä na okolnosti, ktoré súvisia s individuálnymi charakteristikami dotknutého dieťaťa. Charakteristiky ako vek, pohlavie, stupeň zrelosti, skúsenosti, príslušnosť k menšinovej skupine, telesné, zmyslové alebo intelektuálne postihnutie, ako aj sociálny kontext, v ktorom dieťa žije. Do úvahy by mali byť brané okolnosti ako prítomnosť či absencia rodičov, kvalita vzťahov dieťaťa s biologickou alebo náhradnou rodinou, prostredie, v ktorom dieťa žije a pod.

Orgán činný v trestnom konaní má **riadne zohľadniť a odôvodniť rešpekt najlepšieho záujmu dieťaťa**. Je dôležité, aby jeho rozhodnutia či záznamy o postupoch spĺňali náležitú presvedčivosť, že sa orgán činný v trestnom konaní vyrovnal s najlepším záujmom dieťaťa. Požiadavka na presvedčivosť odôvodnenia rozhodnutia nie je príznačná len pre rozhodnutia týkajúce sa detí, ale pre rozhodnutia vo všeobecnosti. Riadne odôvodnenie súdneho rozhodnutia je v demokratickom právnom štáte totiž základnou podmienkou jeho legitimacy.²³ Rozhodnutie musí byť dostatočné, racionálne a presvedčivo odôvodnené.²⁴ Ak by rozhodnutie o dieťati súd alebo iný štátny orgán riadne neodôvodnil a neodôvodnil by, či je v najlepšom záujme dieťaťa, výbor by postup v konaní podľa protokolu mohol vyhodnotiť ako porušenie práv dieťaťa. Z tohto dôvodu by sa odôvodnenie rozhodnutia nemalo obmedzovať iba na popis skutkového stavu prípadu či citáciu ustanovenia normy, ktorá sa aplikuje, resp. na strohé konštatovanie právneho názoru. *Wilfling* však v prípade aplikácie neurčitých pojmov, akým pojem najlepšieho záujmu je, upozorňuje na to, že neurčitosť právneho pojmu v žiadnom prípade neumožňuje ľubovôľu alebo absolútne

²³ WILFLING, P. *Kvalitatívne požiadavky na odôvodnenie súdneho rozhodnutia. Vybrané otázky* [online]. Druhé vydanie. Pezinok: Via Iuris 2013, s. 4. Dostupné z: http://www.viaiuris.sk/stranka_data/subory/publikacie/kvalitativne-poziadavky-na-odovodnenie-sudneho-rozhodnutia-2-vydanie.pdf

²⁴ Napr. § 163 ods. 1 písm. d) a § 168 Trestného poriadku.

neobmedzenú úvahu súdov.^{25, 26} *Marquardt* sa kriticky stavia k situáciám, keď si právnici osobujú výlučné právo vykladať a posúdiť najlepší záujem dieťaťa, a to rýdzo právnickým spôsobom bez toho, aby aplikovali aspoň elementárne vedomosti detskej psychológie.²⁷ Na druhej strane vidí riziko v tom, že všetky profesie vystupujúce v súdnom konaní na strane dieťaťa budú presadzovať svoje videnie pojmu najlepší záujem dieťaťa. Aby nedochádzalo k rozhodovacím excesom, *Marquardt* volá po konsenze medzi zúčastnenými profesiami minimálne týchto **piatich základných elementov** najlepšieho záujmu dieťaťa, ako väzby a vzťahy dieťaťa, vôľa dieťaťa, kontinuita výchovy a starostlivosti o dieťa, podpora osoby zodpovednej za výchovu a starostlivosť o dieťa a rýchle rozhodovanie.²⁸ Podľa *Dettenborna* záujem dieťaťa je „flexibilný atribút špecifickej a modifikovateľnej konštelácie osobnostných a sociálnych faktorov ochrany a rizika pre dieťa“.²⁹ Záujem dieťaťa má interdisciplinárny kontext pozostávajúci z kognitívno-psychologických, právnych, morálnych a vedeckých aspektov. Je konkrétnou psychosociálnou situáciou dieťaťa, možno preskúmať jeho obsah.³⁰ *Hildebrandt* žiada, aby rozhodnutím ustálili pre dieťa najvýhodnejšiu konšteláciu existujúcich potrieb dieťaťa a jeho životných podmienok.³¹ Z toho vyplýva, že rozhodnutia orgánov činných v trestnom konaní vo vzťahu k deťom musia vykazovať vlastnosť **presvedčivosti**. Pružnosť a adaptabilita pojmu najlepší záujem dieťaťa na druhej strane kladie dôraz na to, aby sa orgány činné v trestnom konaní zaoberali so situáciou **dieťaťa dôsledne**.

²⁵ Tamtiež, s. 21.

²⁶ K ústavnoprávnym požiadavkám kladeným na presvedčivosť súdnych rozhodnutí porovnajte aj judikatúru Ústavného súdu SR: „Súčasťou obsahu základného práva na spravodlivý proces je aj právo účastníka konania na také odôvodnenie súdneho rozhodnutia, ktoré jasne a zrozumiteľne dáva odpoveď na všetky právne a skutkovo relevantné otázky súvisiace s predmetom súdnej ochrany, t. j. s uplatnením nárokov a obranou proti takému uplatneniu.“ (IV. ÚS 115/03).

²⁷ MARQUARDT, C. Der Begriff Kindeswohl. In: *Paten*. 2/2011, s. 5.

²⁸ Tamtiež.

²⁹ DETTENBORN, H., EGINHARD, W. *Familienrechtspsychologie*. Stuttgart, 2002, s. 59.

³⁰ DETTENBORN, H. KINDESWOHL In: VOLBERTS/STELLER (Hrsg.). *Handbuch der Rechtspsychologie*. Göttingen, 2008, s. 574.

³¹ HILDEBRANDT, C. *Kindeswohl und Kinderrechte*. Berlin: Dietz-Verlag, 2008. UTOPIE kreativ, H. 217 (November 2008), s. 1032.

To, že má orgán činný v **trestnom konaní poznať duševný, mravný a sociálny vývoj mladistvého (dieťaťa)** pri ukladaní ochranného opatrenia,³² je úzko späté s najlepším záujmom dieťaťa. Stupeň rozumového a mravného vývoja dieťaťa, ako aj jeho osobné vlastnosti, rodinná výchova a prostredie, z ktorého pochádza, úzko súvisia s **prvkami najlepšieho záujmu dieťaťa**. Tieto prvky zákonodarca prvý raz explicitne s účinnosťou od 1. januára 2016 vypočítava priamo v právnej úprave, a to konkrétne v novom článku 5 zákona o rodine.

2.4 Legislatívne vyjadrenie prvkov najlepšieho záujmu dieťaťa od 1. januára 2016. Zmena základných zásad zákona o rodine

Prijatím zákona č. 175/2015 Z. z. z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, došlo k významnej reforme rodinného práva hmotného, občianskeho súdneho procesu dotýkajúceho sa detí, ako i k úprave sociálnoprávnej ochrany detí a mládeže. Novela má širokospektrálne zameranie a legislatívne ambície vychádzajúce predovšetkým z poznatkov a potrieb praxe. Tieto boli artikulované najmä na pôde pracovnej skupiny zriadenej na Ministerstve spravodlivosti SR a sú výsledkom intenzívnej spolupráce dvoch kľúčových rezortov na poli práv detí, a to Ministerstva spravodlivosti SR a Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Prax v ostatných rokoch poukázala na niektoré aplikačné problémy spojené s uplatňovaním práv detí. Na účely dosiahnutia kvalitnejšieho uplatňovania práv detí legislatívnych cieľov sa v návrhu zákona mení a dopĺňa zákon o rodine, zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok a zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

Novela zákona upravuje viaceré zmeny naprieč zásadám rodinného práva.

2.4.1 Dieťa a jeho prostredie v centre záujmu slovenskej spoločnosti

V základných zásadách zákona o rodine sa dopĺňa veta o tom, čo tvorí **najvhodnejšie prostredie pre všestranný a harmonický vývin dieťaťa**.

³² Porovnaj § 97 ods. 2 TZ.

Medzi už existujúce vety v základných zásadách v článku 3 sa dopĺňa veta: ***Spoločnosť uznáva, že pre všestranný a harmonický vývin dieťaťa je najvhodnejším stabilné prostredie rodiny tvorenej otcom a matkou dieťaťa.*** Doplnenie tejto zásady má primárne vyjadrovať presvedčenie slovenskej spoločnosti o tom, že súdy a všetky orgány, ktoré sa dotýkajú svojimi postupmi (rozhodnutiami) dieťaťa, majú rešpektovať základné právo dieťaťa, podľa okolností konkrétnej situácie vyrastať od **narodenia v prirodzenom rodinnom prostredí**. Daný postulát sa úplne zhoduje s presvedčením medzinárodného spoločenstva.³³ Doplnenie novej vety do už existujúcej zásady je potrebné vykladať v kontexte už existujúcich zásad.

2.4.2 Spoločnosť rešpektuje všetky formy rodiny

Aktuálna koncepcia zásad v štruktúre ochrana manželstva,³⁴ ochrana rodiny,³⁵ ochrana rodičovstva,³⁶ rodičovské práva a povinnosti³⁷ umožňuje vyjadriť v rámci zásady č. 3 **význam rodičov dieťaťa pre jeho všestranný a harmonický vývin tak**, aby si jednotlivé zásady nemohli vzájomne konkurovať a nebol spochybnený spoločenský význam a kvalita rôznych foriem rodiny. V prospech nášho názoru svedčí to, že zákonodarca nevyjadruje absolútnu prioritu formy rodiny tvorenej otcom a matkou dieťaťa. Zákonodarca vyjadruje, že je to „*najvhodnejšie prostredie*“, ale nie jedinečné a absolútne vhodné prostredie. Naša téza platí o to viac, ak by síce dieťa žilo v prostredí tvorenom otcom a matkou dieťaťa, ale to prostredie by bolo nestabilné alebo by išlo o nevhodné prostredie pre dieťa vytvárajúce dieťaťu nebezpečné prostredie a nestabilné prostredie spôsobujúce ohrozenie duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa.³⁸

Preto podľa nášho názoru nemožno súhlasiť s **kritikou**, že doplnenie vety **znevažuje alebo inak znehodnocuje jednorodičovské rodiny tvore-**

³³ Podľa čl. 7 Dohovoru o právach dieťaťa má každé dieťa právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť; v II. časti v bode 3 usmernenia OSN o náhradnej starostlivosti o deti z roku 2009 je ustanovené: Vzhľadom na to, že rodina je základnou jednotkou spoločnosti a prirodzeným prostredím pre rast, blaho a ochranu detí, je treba v prvom rade usilovať o ponechanie detí, či ich návrat do starostlivosti rodičov, alebo ak to nie je možné, blízkych príbuzných.

³⁴ Čl. 1 zákona o rodine.

³⁵ Čl. 2 zákona o rodine.

³⁶ Čl. 3 zákona o rodine.

³⁷ Čl. 4 zákona o rodine.

³⁸ Čl. 5 písm. b) a c) zákona o rodine.

né napríklad matkou a dieťaťom. Navrhované doplnenie zásady zároveň spolu s doplnením zásady o záujme dieťaťa (pozri ďalej) zvyrazňuje a zvyšuje v zásadách zákona o rodine dieťa ako rovnocenný prvok rodinno-právnych vzťahov. Na navrhovanú zásadu nadväzuje aj zmena ustanovenia v zákone o rodine o úprave podmienok ústavnej starostlivosti a ustanovenia o zdôraznení postupnosti foriem náhradnej starostlivosti (t. j. **priorita starostlivosti príbuznými a osobami blízkymi dieťaťa** – náhradná osobná starostlivosť, a ak takáto možnosť nie je, tak pestúnska starostlivosť a až ako posledné riešenie ústavná starostlivosť).³⁹

2.4.3 Kritériá (prvky) záujmu dieťaťa a inšpirácia pri ich tvorbe

Schválené znenie článku 5 základných zásad zákona o rodine **neobsahuje definíciu** záujmu dieťaťa, ale ponúka príkladným a nehierarchickým spôsobom výpočet kritérií záujmu dieťaťa. Vzhľadom na to, že každé dieťa je jedinečné a konštelácia jeho životnej situácie je neopakovateľná, tvorcovia textu návrhu zákona o rodine nemali ambíciu vykonať, napísať legálnu definíciu najlepšieho záujmu dieťaťa. Inšpirácia pri tvorbe kritérií (prvkov) bola nájdená vo viacerých zdrojoch:

(1) počas prípravných prác v pracovnej skupine sa viedla diskusia o najpodstatnejších kritériách. Konzultácie so sudcami poručenských súdov rovnako priniesli prehľad kritérií, ku ktorým v praxi prihládajú.

(2) ďalším významným zdrojom bol už spomínaný všeobecný komentár č. 14 (2013) vydaný Výborom OSN pre práva dieťaťa. Podľa komentára výbor považuje za užitočné pripraviť nevyčerpávajúci a nehierarchický zoznam prvkov, ktoré by rozhodujúci činitelia mali zohľadniť, a mohli by sa začleniť do posúdenia najlepšieho záujmu dieťaťa. Tvorcovia, rešpektujúc

³⁹ V § 54 odseky 1 a 2 znejú: „(1) Náhradná osobná starostlivosť a pestúnska starostlivosť majú prednosť pred ústavnou starostlivosťou. Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti, a ak to nie je možné do pestúnskej starostlivosti. (2) Súd môže nariadiť ústavnú starostlivosť len vtedy, ak je výchova dieťaťa vážne ohrozená alebo vážne narušená, nie je možné dieťa zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo pestúnskej starostlivosti a

a) dieťa je osvojiteľné a nie je možné ho zveriť do starostlivosti budúcich osvojiteľov alebo do starostlivosti fyzickej osoby podľa osobitného predpisu,
b) rodičia dieťaťa nežijú alebo im v starostlivosti o dieťa bráni závažná prekážka,
c) uložené výchovné opatrenie podľa § 37 ods. 3 nevedlo k náprave alebo
d) rodičia dieťaťa sú pozbavení výkonu rodičovských práv.“

odporúčanie výboru, vypočítali kritériá nevyčerpávajúco a nehierarchicky. To, že sú kritériá v článku 5 vypočítané v abecednom poradí **neznamená prioritu** niektorého z nich. Bude vždy na posúdení súdu alebo orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý z nich v konkrétnom prípade preváži a ktorý vyhodnotí ako východiskový. V konkrétnej situácii konkrétneho dieťaťa môžu byť významné viaceré kritériá alebo dokonca to nemusí byť ani jedno z navrhovaného výpočtu. Môže vzniknúť situácia, že súd samotný si vykreuje pre prípad osobitné kritérium záujmu dieťaťa bez toho, aby šlo o totožné alebo príbuzné kritérium uvedené vo výpočte článku 5.

(3) Dôležitým zdrojom inšpirácie bol reformný Spolkový zákon o práve týkajúcom sa detí a mena (*Kindschafts und Namensrechts-Änderungsgesetz 2013 – KindNamRÄG 2013*), ktorý okrem iného upravil aj prvky záujmu dieťaťa (*Kindeswohl*). Rakúsky zákonodarcu rovnako ako slovenský zákonodarcu povýšil výpočet kritérií systematicky na prominentné miesto vo Všeobecnom občianskom zákonníku (§ 138 ABGB).

2.4.4 K jednotlivým kritériám (prvkom) záujmu dieťaťa

- a) úroveň starostlivosti o dieťa;
- b) bezpečie dieťaťa, ako aj bezpečie a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava, ochrana dôstojnosti, ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa;
- c) okolnosti, ktoré súvisia so zdravotným stavom dieťaťa alebo so zdravotným postihnutím dieťaťa;

Starostlivosť sa vníma obsahovo v kontexte existujúceho pojmu starostlivosť v zákone o rodine (starostlivosť o výchovu, výživu dieťaťa a pod.). Podľa komentára⁴⁰ pri posudzovaní a určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa alebo detí sa musí vychádzať z povinnosti (čl. 3 ods. 2 Dohovoru o právach dieťaťa) zabezpečiť dieťaťu ochranu a starostlivosť nevyhnutné pre jeho a jej blaho. Výrazy „ochrana a starostlivosť“ treba chápať v širokom zmysle slova, pretože ich cieľ nie je stanovený vo vymedzenom alebo negatívnom zmysle (ako napr. „chrániť dieťa pred ublížením“), ale vo vzťahu ku komplexnému ideálu zabezpečenia „blaha“ a rozvoja dieťaťa. Záujem die-

⁴⁰ Bod 71 – 74.

ťaťa všeobecne zahŕňa základné materiálne, telesné, vzdelávacie a emocionálne potreby, ako aj potrebu lásky a bezpečia.

Posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa musí zahŕňať aj vyhodnotenie bezpečnosti dieťaťa, tzn. práva dieťaťa na ochranu pred všetkými formami telesného alebo duševného násillia, zneužívania alebo ubližovania (článok 19), sexuálneho násillia, tlaku rovesníkov, šikanovania, ponižujúceho zaobchádzania a pod., práva na ochranu proti sexuálnemu, ekonomickému alebo inému vykorisťovaniu, drogám, práci, ozbrojeným konfliktom atď. (čl. 32 až 39). Používanie prístupu založeného na hodnotení najlepšieho záujmu dieťaťa v rozhodovaní znamená, že bezpečnosť a integrita dieťaťa sa musia posudzovať v danom čase; uplatňovanie zásady prevencie si však žiada aj posúdenie možnosti rizika a ubliženia v budúcnosti a ďalších následkov rozhodnutia pre bezpečnosť dieťaťa. Významným v rámci prvkov posudzovania a určovania záujmu dieťaťa je zraniteľnosť dieťaťa (zdravotné postihnutie, príslušnosť k menšinovej skupine, štatút utečenca alebo žiadateľa o azyl, obeť násillia, život na ulici a pod.).

Právo dieťaťa na zdravie (článok 24) a najvyššiu možnú úroveň zdravotného stavu zohráva ústrednú úlohu v posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa. Ak je k dispozícii viacero druhov liečby alebo ak je výsledok liečby neistý, treba zvážiť výhody v porovnaní s možnými rizikami a vedľajšími účinkami a podľa veku a zrelosti dieťaťa riadne zohľadniť jeho alebo jej názor. V tejto súvislosti by deti mali dostať primerané a vhodné informácie, ktoré im pomôžu pochopiť ich situáciu a všetky relevantné aspekty súvisiace s ich najlepším záujmom a tam, kde je to vhodné, udeliť svoj informovaný súhlas.⁴¹

d) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou;

Kritériom má byť aj zohľadnenie skutočnosti, že dieťa síce **nie je priamo obeťou** zásahov do jeho duševnej, telesnej a citovej integrity, ale je ubližovaná osobe, ktorá je dieťaťu blízkou osobou. Predkladateľ preto uznáva, že aj tzv. nepriame násillie je násillie spôsobilé negatívne zasiahnuť do dôstoj-

⁴¹ Body 77 – 78.

nosti dieťaťa a ohroziť jeho vývin. Dieťa má totiž právo vyrastať v prostredí bez násilia.

e) podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj schopností a vlôh dieťaťa;

Komentár (body 55 – 57) ustanovuje, že pri hodnotení záujmu detí treba prihliadať na ich rozmanitosť. Identita detí zahŕňa rôzne charakteristiky, ako napríklad, vierovyznanie, kultúrnu identitu, osobnosť a pod. Právo dieťaťa na zachovanie identity je zakotvené v článku 8 Dohovoru o právach dieťaťa a pri posudzovaní najlepších záujmov dieťaťa je nevyhnutné ho dodržiavať a prihliadať naň. V súvislosti s náboženskou a kultúrnou identitou je napríklad pri umiestňovaní dieťaťa do pestúnskeho domova (v podmienkach Slovenskej republiky je to napr. pestúnska starostlivosť, detský domov a pod.) nevyhnutné dbať na zachovanie kontinuity výchovy dieťaťa a na etnické, náboženské, kultúrne a jazykové pozadie dieťaťa (čl. 20 ods. 3), pričom rozhodujúca osoba musí pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa zohľadniť tento špecifický kontext. Rovnaké zásady platia aj pri adopcii, odlúčení alebo rozvoze rodičov. Riadne zohľadnenie najlepšieho záujmu dieťaťa znamená, že dieťa bude mať prístup ku kultúre (a jazyku, ak je to možné) svojej krajiny a rodiny pôvodu a možnosť získať informácie o svojej biologickej rodine v súlade s právnymi a inými predpismi platnými v danej krajine (pozri čl. 9 ods. 4). I keď zachovanie náboženských a kultúrnych hodnôt a tradícií ako časti identity dieťaťa musí byť zohľadnené, v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa je používanie postupov, ktoré sú v nesúlade alebo v rozpore s právami zakotvenými v dohovore. Kultúrna identita nemôže ospravedlniť alebo odôvodniť postup, ktorým by rozhodujúce osoby a orgány prispievali k pretrvávaniu tradícií a kultúrnych hodnôt upierajúcich dieťaťu alebo deťom práva zakotvené v dohovore.

f) názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny;

V článku 12 dohovoru sa stanovuje právo dieťaťa slobodne vyjadrovať názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. Akékoľvek rozhodnutie, ktoré nezohľadnilo názory dieťaťa alebo im nevenovalo primeranú pozornosť zodpovedajúcu veku a úrovni vyspelosti dieťaťa, upiera dieťaťu

alebo deťom možnosť ovplyvniť určenie ich najlepšieho záujmu. Keďže zabezpečenie tohto práva úzko súvisí so záujmom dieťaťa, predkladateľ chce zvýrazniť, že je pre dieťa negatívna situácia, ako sa dostane do konfliktu lojality a tento konflikt lojality v ňom vyvolá pocit viny. Pocit viny, samozrejme, môže nastať aj bez toho, aby sa dieťa dostalo do konfliktu lojality.

- g) podmienky pre vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami;**
- h) využitie možných prostriedkov na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností.**

V kontexte potenciálneho oddelenia dieťaťa od jeho alebo jej rodičov uskutočniť posúdenie a určenie najlepšieho záujmu dieťaťa (čl. 9, 18 a 20 Dohovoru o právach dieťaťa). Výbor zdôrazňuje, že prvky zachovania rodinného prostredia a udržiavania vzťahov sú konkrétnymi právami a nie len prvkami určovania najlepšieho záujmu dieťaťa. Rodina je základnou jednotkou spoločnosti a prirodzeným prostredím pre rast a prosperitu jej členov, najmä detí (preambula dohovoru). Dohovor chráni právo dieťaťa na rodinný život (čl. 16). Významným prvkom systému ochrany dieťaťa je práve predchádzanie oddeleniu dieťaťa a zachovanie rodinnej jednotky. Zakotvuje ho čl. 9 ods.1, kde sa požaduje, aby „dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli, okrem prípadov, keď príslušné úrady na základe súdneho rozhodnutia a v súlade s platným právom a v príslušnom jednaní určia, že takéto oddelenie je potrebné v najlepšom záujme dieťaťa“. Navyše dieťa oddelené od jedného alebo obidvoch rodičov má právo „na pravidelné udržiavanie osobných vzťahov a priamych stykov s obidvoma svojimi rodičmi, ak to nie je v rozpore s jeho alebo jej najlepším záujmom“ (čl. 9 ods. 3). S ohľadom na závažnosť vplyvu oddelenia od rodičov na dieťa by sa takéto oddelenie malo používať výhradne ako posledné východisko, keď je dieťa ohrozené bezprostredným nebezpečenstvom ublíženia alebo v iných nevyhnutných prípadoch; oddelenie by nemalo prebehnúť bez predchádzajúceho uplatnenia všetkých dostupných opatrení, ktoré by dieťa mohli ochrániť. Okrem prípadu, kedy si oddelenie vyžaduje ochrana dieťaťa, by mal zmluvný štát dohovoru pred uskutočnením takéhoto zásahu poskytnúť rodičom podporu pri preberaní ich rodičovskej zodpovednosti a obnove alebo zlepšení schopností rodiny postarať sa o dieťa. Ekonomick-

ké dôvody nie sú dôvodom pre oddelenie dieťaťa od jeho alebo jej rodičov. Cieľom usmernenia pre náhradnú starostlivosť o deti je zabezpečiť, aby deti neboli zbytočne umiestňované do náhradnej starostlivosti a v prípade, že je náhradná starostlivosť nevyhnutná, aby bola poskytovaná v primeraných podmienkach, rešpektujúc práva a najlepšie záujmy dieťaťa. Podobne nesmie byť dieťa oddelené od svojich rodičov z dôvodu zdravotného postihnutia samotného dieťaťa alebo rodičov. O oddelení by sa malo uvažovať len v prípadoch, keď pomoc rodine zameraná na zachovanie rodinnej jednotky nie je dosť účinná na to, aby pomohla predísť riziku zanedbávania alebo opustenia dieťaťa, alebo ohrozeniu bezpečnosti dieťaťa.

Ak sa oddelenie stane nevyhnutným, rozhodujúce osoby musia zaručiť, aby dieťa, pokiaľ to nie je v rozpore s jeho alebo jej najlepším záujmom, udržiavalo spojenie a vzťahy so svojimi rodičmi a rodinou (súrodencami, príbuznými a osobami, ku ktorým má silný osobný vzťah). Pri rozhodnutiach o frekvencii a dĺžke návštev alebo iného kontaktu pri umiestnení dieťaťa mimo rodiny je nevyhnutné zohľadniť kvalitu vzťahov a potrebu ich udržiavania. Ak je vzťah dieťaťa s rodičmi prerušený migráciou (rodičov bez dieťaťa alebo dieťaťa bez rodičov), treba pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa v rámci rozhodnutí o opätovnom zjednotení rodiny prihliadať aj na povinnosť zachovania rodinnej jednotky.

Výbor zastáva názor, že spoločná rodičovská zodpovednosť je vo všeobecnosti v najlepšom záujme dieťaťa. Pri rozhodnutiach o rodičovskej zodpovednosti by však mal byť jediným kritériom najlepší záujem konkrétneho dieťaťa. Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa musí sudca vziať do úvahy právo dieťaťa na zachovanie jeho alebo jej vzťahu s oboma rodičmi, spolu s relevantnými prvkami danej veci. Súčasťou zachovania rodinného prostredia je aj zachovanie väzieb dieťaťa v širšom zmysle slova. Tieto väzby sa týkajú širšej rodiny, ako sú starí rodičia, strýkovia a tety, ale aj priatelia, škola a širšie prostredie, ktoré sú veľmi dôležité najmä vtedy, ak rodičia žijú oddelene na iných miestach.

3 Substantívny obsah garancií vyjadrených v článku 40 Dohovoru o právach dieťaťa

Okrem toho, že výbor pri aplikácii článku 40 dohovoru sa dovoľáva použiť ustanovenia **článku 3 o najlepšom záujme dieťaťa**, obsahuje substantívne práva vzťahujúce sa na dieťa v pozícii obvineného, obžalovaného alebo uznaného vinným z porušenia noriem trestného práva. Dieťa má právo na také zaobchádzanie, ktoré je v súlade s dôstojnosťou a ctou dieťaťa, ktoré posilňuje úctu dieťaťa k ľudským právam a základným slobodám iných, berie ohľad na vek dieťaťa a napomáha jeho reintegrácii, aby mohlo zaujať konštruktívnu pozíciu v spoločnosti.⁴²

Na tento účel a s ohľadom na príslušné ustanovenia medzinárodných právnych dokumentov musia štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, zabezpečiť predovšetkým, aby:⁴³

- a) žiadne dieťa nebolo obvinené, obžalované alebo uznané za vinné z porušenia trestného práva za konanie alebo opomenutie, ktoré neboli zakázané vnútroštátnym alebo medzinárodným právom v dobe, keď k nim došlo,
- b) každé dieťa obvinené alebo obžalované z porušenia trestného práva, aby malo prinajmenšom tieto záruky:
 - bolo považované za nevinné až do doby, keď je podľa zákona dokázaná vina,
 - bolo okamžite a priamo, v nutných prípadoch prostredníctvom svojich rodičov alebo zákonného zástupcu, informované o obvineniach vznášaňch proti nemu a malo pri príprave a pri uplatnení svojej obhajoby právnu alebo inú potrebnú pomoc,
 - o jeho záležitosti bez odkladu rozhodol právomocný, nezávislý a nestranný orgán alebo súdny orgán v spravodlivom procese v súlade so zákonom v prítomnosti právneho zástupcu alebo inej zodpovednej osoby a v prítomnosti jeho rodičov alebo zákonných zástupcov, okrem prípadov, keď by sa zväžilo, že ich prítomnosť, predovšetkým s ohľadom na vek a situáciu dieťaťa, nie je v **jeho najlepšom záujme**,

⁴² Čl. 40 ods. 1 dohovoru.

⁴³ Čl. 40 ods. 2 dohovoru.

- nebolo nútené vypovedať alebo priznať vinu, aby sa mohlo zoznámiť s výpoveďami svedkov buď priamo, alebo prostredníctvom iných a aby bola zabezpečená rovnoprávna účasť svedkov obhajoby a hodnotenia ich výpovedí,
- ak bolo rozhodnuté, že sa dieťa previnilo proti Trestnému zákonu, aby toto rozhodnutie, ako aj akékoľvek rozhodnutia v dôsledku toho prijaté, boli v súlade so zákonom preskúmateľné vyšším právomocným, nezávislým a nestranným alebo súdnym orgánom,
- bola poskytnutá bezplatná pomoc tlmočníka, ak dieťa nerozumie používanému jazyku alebo nehovorí týmto jazykom,
- bolo plne uznané jeho súkromie vo všetkých štádiách jeho prejednávania.

Zmluvné štáty dohovoru sa musia snažiť vypracovať zákony a postupy a vybudovať orgány a inštitúcie určené pre deti obvinené, obžalované alebo uznané vinnými z porušenia trestného práva a predovšetkým:

- a) stanoviť najnižšiu vekovú hranicu, pred dosiahnutím ktorej sa deti považujú za nespôsobilé porušiť trestné právo,
- b) v prípade potreby prijať opatrenia pre zaobchádzanie s takýmito deťmi bez použitia súdneho postupu za predpokladu úplného dodržiavania ľudských práv a právnych záruk.⁴⁴

Ďalej platí,⁴⁵ že je nevyhnutné vytvárať rôzne záruky, ako je opatrovateľská služba, ustanovenia o poradenstve a dozore, konzultatívne služby, zavedenie skúšobnej lehoty, náhradnej starostlivosti, programy vzdelávania a prípravy na povolanie a iné formy mimoústavnej starostlivosti na účely zabezpečenia takého zaobchádzania s deťmi, ktoré zodpovedá ich blahu, ako aj ich pomerom a spáchanému deliktu.⁴⁶

Literatúra:

- [1] ALSTON, P. *The best interests of the child*. Oxford, 1994.

⁴⁴ Čl. 40 ods. 3 dohovoru.

⁴⁵ Čl. 40 ods. 4 dohovoru.

⁴⁶ K akceptácii požiadaviek restoratívnej justície spoločnosťou porovnaj JURIŠOVÁ, K. Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2015, s. 259 – 274.

- [2] BERDISOVÁ, L., BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. 2. upravené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-433-6.
- [3] DETTENBORN, H., EGINHARD, W. *Familienrechtspsychologie*. Stuttgart, 2002.
- [4] DETTENBORN, H. KINDESWOHL In: VOLBERT, R., STELLER, M. (Hrsg.). *Handbuch der Rechtspsychologie*. Göttingen: Hogrefe, 2008.
- [5] DUBOVSKÝ, M. Právo dieťaťa na rodičovskú výchovu a starostlivosť v aplikačnej praxi vnútroštátnych súdov Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*. 2010, roč. 62, č. 4.
- [6] HILDEBRANDT, C. *Kindeswohl und Kinderrechte*. Berlin: Dietz-Verlag, 2008. UTOPIE kreativ, H. 217 (November 2008).
- [7] JANKUV, J. Postavenie medzinárodných zmlúv v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: *Teória aplikácie medzinárodnej zmluvy ako nástroja právnej regulácie na národnej, medzinárodnej a komunitárnej úrovni. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava: Trnavská univerzita, 2009.
- [8] JURÍŠOVÁ, K. Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-104-5.
- [9] LACKO, M. Niekoľko poznámok k diskriminácii v dôchodkovom systéme In: JURČOVÁ, M., OLŠOVSKÁ, A., ŠTEFANKO, J. (eds.). *Diskriminácia v zmluvnom práve*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015.
- [10] MARQUARDT, C. *Der Begriff Kindeswohl*. Paten. 2/2011, s. 5.
- [11] OLŠOVSKÁ, A. Diskriminácia vs. šikanovanie na pracovisku In: M. JURČOVÁ, M., OLŠOVSKÁ, A., ŠTEFANKO, J. (eds.). *Diskriminácia v zmluvnom práve*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015.
- [12] STRÉMY, T. Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície: 1. kapitola. In: STRÉMY T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-104-5.
- [13] ŠIMUNOVÁ, L. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládeže. In: *Justičná revue*. 2012, roč. 64, č. 11.
- [14] ŠMID, M. Priama aplikovateľnosť medzinárodného práva a jeho postavenie voči vnútroštátnemu právu. In: *Právny obzor*. 1997, č. 1.
- [15] VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-371-1.
- [16] VRÁBLOVÁ, M. Systém trestnej justície nad mládežou v Slovenskej republike – aktuálna situácia, reformný vývoj a dobré praktické skúsenosti In: *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 6 – 7.
- [17] VRÁBLOVÁ, M. Trestné zákonodarstvo nad mládežou v historickej perspektíve – včera a dnes In: *Justičná revue*. 2006, roč. 58, č. 6 – 7.
- [18] VRÁBLOVÁ, M. Rozhodovanie v trestných veciach mladistvých In: *Iustitia omnibus*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014.

- [19] VRÁBLOVÁ, M. Špecifiká ekonomickej trestnej činnosti mladistvých páchatelov = Particularities of economic criminality of minor offenders In: *Právo v európskej perspektíve*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011.
- [20] VRÁBLOVÁ, M. Aktuálne úlohy pri predchádzaní a postihu kriminality mládeže In: *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2009.
- [21] ZEMAN, Š. Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2015, roč. 21, č. 9.

Elektronické zdroje:

- [1] WILFLING, P. *Kvalitatívne požiadavky na odôvodnenie súdneho rozhodnutia. Vybrané otázky*. [online]. Druhé vydanie. Pezinok: Via Iuris, 2013. Dostupné z: http://www.viaiuris.sk/stranka_data/subory/publikacie/kvalitativne-poziadavky-na-odovodnenie-sudneho-rozhodnutia-2-vydanie.pdf
- [2] ZERMATTE, J. Nejlepší zájmy dítěte v kontextu. Úmluvy o právech dítěte In: *Cesty ke škole respektující a naplňující práva dítěte*. [online]. Brno: Česko-britská o. p. s., s. 85. Dostupné z: http://www.ceskobritska.eu/Downloads/Cesty_ke_sko-le_respektujici_a_naplňující_prava_ditete.pdf

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M.
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra občianskeho a obchodného práva
Kollárova 10, 917 01 Trnava
E-mail: robert.dobrovodsky@yahoo.de

PERSPEKTÍVY SANKCIONOVANIA MLADISTVÝCH PÁCHATEĽOV V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

ANDREA GREGUŠOVÁ

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Vzhľadom na požiadavku rozširovania možností ukladania alternatívnych trestov mladistvému páchatelovi, ktorá vyplýva z právnych aktov prijímaných na európskej, ako aj medzinárodnej úrovni, sa príspevok zameriava na riešenie problematiky trestných sankcií ukladaných mladistvému páchatelovi v podmienkach Slovenskej republiky. Autorka v príspevku okrem iného analyzuje hmotnoprávne podmienky ukladania trestu domáceho väzenia mladistvému páchatelovi vzhľadom na skutočnosť, že 1. januára 2016 nadobúdajú účinnosť novelizačné články zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorý rozširuje systém trestných sankcií, ktoré možno uložiť mladistvému práve o tento druh trestu. Autorka v príspevku poukazuje aj na potrebu aplikácie výchovných opatrení v justičnej praxi, ktoré majú nezameniteľné postavenie v sankčnom systéme mladistvých.

Kľúčové slová: mladistvý páchatel, sankcie, alternatívne tresty, výchovné opatrenie, trest domáceho väzenia a mladistvý páchatel.

Abstrakt

Due to requirement of storage expansion possibilities of alternative punishments for juvenile delinquents, resulting from acts taken at European and international level, the contribution focuses criminal penalties imposed on juvenile offenders in the Slovak Republic. The author in this article analyses the substantive requirements of sentencing of house arrest for juvenile offenders, due to the fact that January 1, 2016 shall come into force the amending articles of Act no. 78/2015 Coll. the control of the exercise of certain decisions by technical means, which extends the system of criminal penalties that may be imposed on a juvenile. The author in this article points to the need for ap-

¹ Vedecký článok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“, projekt číslo APVV-0179-12, zodpovedný riešiteľ projektu doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

plication of educational measures in the judicial practice, which have irreplaceable role in the punishment of juveniles.

Key words: juvenile offender, penalties, alternative sanctions, educational measures, home arrest and juvenile offender.

1 Medzinárodné a európske aspekty riešenia kriminality mladistvých

Sankcionovanie mladistvých páchatel'ov je problematikou, ktorá je dlhodobo riešená na úrovni OSN či Rady Európy, rovnako tak aktivity a činnosť Európskej únie smerujú k riešeniu otázok súvisiacich s delikvenciou mládeže. Jednotlivé dokumenty prijímané na medzinárodnej a európskej úrovni majú pomerne výrazný vplyv na trestnú politiku štátov, ktoré sa zaviazali plniť záväzky z nich plynúce, ide najmä o

- odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R(99)19 týkajúce sa mediácie v trestných veciach,
- odporúčanie Rady Európy (2000)22 týkajúce sa európskych pravidiel pri ukladaní a výkone alternatívnych trestov;²
- odporúčanie Rady Európy (2003)20 zamerané na nové spôsoby riešenia juvenilnej delikvencie a úlohu justície nad mládežou,
- odporúčanie CM/REC(2008)11 o európskych pravidlách pre mladistvých páchatel'ov, subjektov sankcií a opatrení,
- rezolúcia OSN č. 2002/12 o základných princípoch využívania programov restoratívnej justície v trestných veciach,
- rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/JHA o postavení obetí v trestnom konaní,
- smernica Európskeho parlamentu č. 2012/29 a Rady z 25. októbra 2012, ktorá stanoví minimálne štandardy práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a
- návrh smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní.

² K tomu pozri BALÁŽ, P. Zásady a európske pravidlá a ich implementácia pri ukladaní a výkone alternatívnych trestov. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 243 – 261.

Už v roku 2006 F. Duenkel, profesor na univerzite v Greifswalde, prezentoval prvé myšlienky skupiny expertov založené s cieľom vytvoriť Európske minimálne štandardné pravidlá pre mladistvých pozbavených slobody alebo vykonávajúcich komunitné sankcie, s poukazom na skutočnosť, že *Európske väzenské pravidlá 2006(2)* neobsahujú špeciálne ustanovenia o mladistvých, a preto na základe inšpirácie odporúčaním Rady Európy 2003(20) týkajúceho sa nových spôsobov zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohou súdnictva nad mládežou, či Havanskými pravidlami by mal byť vypracovaný uvedený dokument. V roku 2008 tak bolo prijaté nadväzujúce odporúčanie CM/REC(2008)11 o európskych pravidlách pre mladistvých páchatelov podrobených sankciám a opatreniam.

Spoločným aspektom právnych aktov prijímaných na medzinárodnej a európskej úrovni je dôraz kladený na kreovanie a rozvíjanie osobitného súdnictva nad mládežou, a rovnako na výchovný účel sankcionovania mladistvého páchatela, či v súčasnosti zvýraznená potreba presadzovania prvkov restoratívnej justície a alternatívneho riešenia trestných vecí mladistvých. Diblíková v tejto súvislosti uvádza, že riešenia otázky delikvencie mladistvých na európskej úrovni znamená, že je nevyhnutné nachádzať efektívne reakcie vybudované na troch základných princípoch: prevencia, kombinácia trestných a vzdelávacích opatrení a sociálna integrácia, prípadne reintegrácia mladistvých páchatelov.³

2 Vnútroštátna úprava sankcionovania mladistvých páchatelov a jej aplikácia v justičnej praxi

Legislatívna činnosť na vnútroštátnej úrovni európskych krajín by mala smerovať k harmonizácii s európskym právom aj v niektorých otázkach riešenia sankcionovania delikventnej mládeže. V zahraničnej vnútroštátnej právnej úprave je možné poukázať na dôsledne odstupňovaný systém z hľadiska právnych následkov za spáchaný trestný čin mladistvého, keď sa k uloženiu trestov či trestných opatrení pristupuje výhradne ako k možnosti *ultima ratio*. Napríklad rakúska právna úprava je zameraná prevažne na sankcie, ktoré majú mladistvých páchatelov odradiť od budúcej kariéry

³ DIBLÍKOVÁ, S. Soudnictví nad mládeží v Evropě – Rámec pro integraci (II. Konference International Juvenile Justice Observatory, Brusel 24. – 25. 10. 2006). In: *Trestněprávní revue*. 2007, č. 4, s. 119.

trestanca a predovšetkým nemajú mladistvého stigmatizovať pobytom vo väzení.⁴ Z rovnakej premisy vychádza aj koncepcia trestnej zodpovednosti mladistvých páchatelov a katalóg trestných sankcií v Českej republike obsiahnutých v zákone č. 218/2003 Sb., o zodpovednosti mládeže za protiprávni činy a o súdnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) (ďalej len „zákon o SVM“), ktorý rovnako zdôrazňuje aplikáciu zásady subsidiarity trestnej represie. Uvedené možno vyvodit' nielen zo základných zásad podľa § 3 zákona o SVM, ale aj z výpočtu opatrení, ktoré možno mladistvému uložiť podľa § 10 ods. 1 zákona o SVM, pretože trestným opatrenia predchádzajú opatrenia ochranné a výchovné. Český zákonodarca medzi výchovné opatrenia zaraďuje dohľad probačného úradníka, probačný program, výchovné povinnosti, výchovné obmedzenia a napomenutie s výstrahou. *„Výchovné opatrenia sú v systéme sankcií ukladaných mladistvým tým najmiernejším prvkom charakterizovaným zároveň špecificky vymedzeným účelom, ktorý spočíva v usmerňovaní života mladistvého. Výchovné opatrenia teda nemajú žiadny represívny účel a prípadná ujma pre mladistvého, ktorá je súčasťou výchovného opatrenia, by mala pôsobiť výhradne výchovným spôsobom.“*⁵ V ustanovení § 24 ods. 1 zákona o SVM sú vymedzené nasledujúce druhy trestných opatrení, ktoré možno uložiť mladistvému: a) všeobecne prospešné práce, b) peňažné opatrenie, c) peňažné opatrenie s podmieneným odkladom výkonu, d) prepadnutie vecí, e) zákaz činnosti, f) vyhostenie, g) domáce väzenie, h) zákaz vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie, i) podmienený odklad odňatia slobody na skúšobnú dobu, j) podmienený odklad odňatia slobody s dohľadom a e) nepodmienený trest odňatia slobody.

Koncepcia trestnej zodpovednosti mladistvých páchatelov v podmienkach Slovenskej republiky je na rozdiel od českej právnej úpravy naďalej obsiahnutá v Trestnom zákone. Systém sankcií ukladaných mladistvým tvoria tresty, ochranné opatrenia a skupina špecifického charakteru – výchovné opatrenia (výchovné povinnosti a obmedzenia, napomenutie s výstrahou). Výchovné opatrenia – dohľad probačného úradníka a probačný program, na rozdiel od českej právnej úpravy, nie sú síce upravené

⁴ KREJČÍŘIKOVÁ, K. Sankcionování mladistvých v Rakousku. In: *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 9, s. 290.

⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 374.

v Trestnom zákone ako samostatné výchovné opatrenia, avšak zákonodarcia ich subsumuje medzi výchovné obmedzenia a povinnosti podľa § 107 ods. 1 Trestného zákona. Napriek tomu, že v podmienkach Slovenskej republiky doposiaľ absentuje osobitná právna úprava, ktorá rieši problematiku sankcionovania mladistvých páchatelov, je zjavné, že systém trestných sankcií, ktoré možno uložiť mladistvému páchatelovi, sa v súčasnosti rozširuje. Prijatím zákona č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov došlo k novelizácii ustanovení Trestného zákona a do slovenského právneho poriadku bol zavedený nový druh trestu – trest zákazu účasti na verejných podujatiach,⁶ ktorý bol rovnako zaradený do taxatívneho výpočtu tých druhov trestov, ktoré možno uložiť mladistvému páchatelovi podľa § 109 ods. 1 písm. e) Trestného zákona. Podľa Vráblovej: „Rozširovanie systému trestov v prospech alternatívnych trestov rozhodne predstavuje pozitívny krok trestnoprávnej úpravy, avšak samotné reálne využitie alternatívnych trestov v súdnej praxi je problematické. Príčinou sú nedostatočne stanovené podmienky premeny alternatívneho trestu na trest odňatia slobody pri páchatelovom nedodržaní podmienok a povinností, ktoré mu vyplývajú z alternatívneho trestu, ďalej otázka dohľadu a kontroly nad výkonom alternatívnych trestov, kompetencie a finančné zabezpečenie fungovania alternatívnych trestov.“⁷ V súčasnosti Slovenská republika prejavuje snahu o odstránenie elementárnych nedostatkov súvisiacich s nedostatočnou aplikáciou alternatívnych trestov ukladaných nielen vo vzťahu k mladistvým páchatelom, a to okrem iného aj zavádzaním elektronického monitorovania odsúdených, a rovnako tak prepracovaním hmotnoprávnych podmienok pre uloženie trestu domáceho väzenia. Nadobudnutím účinnosti novelizačných článkov zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami od 1. januára 2016 bude systém trestov ukladaných mladistvým páchatelom rozšírený aj o trest domáceho väzenia. Taxatívny vý-

⁶ K tomu pozri MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 383 – 397.

⁷ VRÁBLOVÁ, M. Systém trestnej justície nad mládežou v Slovenskej republike – aktuálna situácia, reformný vývoj a dobré praktické skúsenosti. In: *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 6 – 7, s. 954.

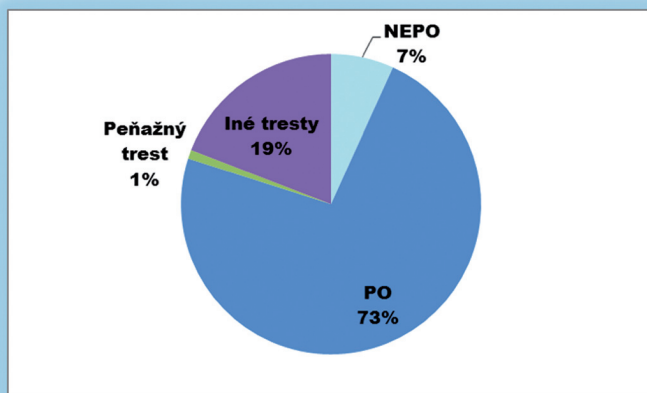
počet jednotlivých druhov trestov, ktoré možno uložiť mladistvému, bude v zmysle ustanovenia § 109 Trestného zákona takýto:

- a) trest povinnej práce,
- b) peňažný trest,
- c) trest prepadnutia veci,
- d) trest zákazu činnosti,
- e) trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- f) trest vyhostenia,
- g) trest domáceho väzenia a**
- h) trest odňatia slobody.

Trest domáceho väzenia v rámci výpočtu jednotlivých druhov trestov, ktoré možno uložiť mladistvému páchatel'ovi podľa novovytvoreného ustanovenia § 109 Trestného zákona bude zaradený pred trestom odňatia slobody, čím zákonodarca zdôraznil, že pri výbere konkrétneho druhu trestu pri sankcionovaní mladistvých páchatel'ov je nutné uprednostniť uloženie trestu povinnej práce, peňažného trestu, trestu zákazu účasti na verejných podujatiach a pod. Rovnako týmto zdôrazňuje menej intenzívny zásah do osobnej slobody mladistvého páchatel'a v porovnaní s trestom odňatia slobody, ktorý v taxatívnom výpočte druhov trestov, ktoré možno uložiť mladistvému, je upravený posledný v poradí. Je zaujímavé, že napr. česká právna úprava na rozdiel od slovenskej právnej úpravy zaraďuje trest zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie až za trest domáceho väzenia. Český zákonodarca vo vzťahu k mladistvému páchatel'ovi vníma tento trest ako závažnejšiu ujmu na jeho právach v porovnaní s trestom domáceho väzenia.

Okrem kreovania legislatívneho rámca sankcionovania mladistvých páchatel'ov je zaujímavé sledovať, ako sa právna úprava doposiaľ premietla do aplikačnej praxe. V nasledujúcich grafoch a tabuľkách sú uvedené údaje o ukladaní trestných sankcií mladistvým páchatel'om za rok 2013, na čo nadväzujú údaje o počte a percentuálnom podiele odsúdených, ktorým boli uložené vybrané druhy trestov, a to trest povinnej práce a peňažný trest (uložený samostatne) podľa vekovej kategórie odsúdených. Zo štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky je zrejmé, že súdy v Slovenskej republike rovnako ako u dospelého páchatel'a naďalej pristupujú pri sankcionovaní mladistvého páchatel'a k ukladaniu podmienenečného odkladu trestu odňatia slobody alebo podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom – za rok 2013 pred-

stavujú tieto tresty až 61,5 % podiel na celkovom počte 1 806 odsúdených mladistvých (graf 1). Nepodmienečný trest odňatia slobody ako prostriedok *ultima ratio* trestného postihu mladistvého predstavuje 7 % podiel na celkovom počte mladistvých odsúdených za rok 2013. V nadväzujúcich tabuľkách je vyjadrený percentuálny podiel trestu povinnej práce a peňažného trestu (uloženého samostatne) z celkového počtu odsúdených za rok 2011, 2012 a 2013 podľa vekovej kategórie. Aplikácia trestu povinnej práce nepresahuje 3 % podiel u mladistvých páchatelov za príslušné kalendárne roky, hoci je v rámci taxatívneho výpočtu druhov trestov, ktoré možno v podmienkach Slovenskej republiky uložiť mladistvému, zaradená na prvom mieste. Z uvedeného je zrejmé, že sudy uprednostňujú ukladanie trestu povinnej práce práve vo vzťahu k dospelým páchatelom. Najnižší percentuálny podiel z celkového počtu odsúdených, ktorým bol uložený trest povinnej práce, vychádzajúc z jeho účelu a obsahových aspektov, predstavujú osoby vyššieho veku. Peňažný trest ako trest uložený samostatne bol v roku 2011, 2012 a 2013 uložený len 5 mladistvým odsúdeným, údaje možno odôvodniť najmä skutočnosťou, že peňažný trest súd zväčša ukladá popri inom treste, najmä popri treste zákazu činnosti.

Graf 1 Tresty uložené mladistvým za rok 2013

Zdroj: Údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Graf 1 vyjadruje percentuálny podiel trestov uložených mladistvým za rok 2013, NEPO – nepodmienečný trest odňatia slobody, PO – podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody/podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, peňažný trest a iné tresty.

Tabuľka 1 Trest povinnej práce

rok	2011		2012		2013		súhrn	
veková kategória	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
mladiství	65	2,87	96	3,07	103	2,88	264	2,94
18-25	641	28,30	902	28,88	968	27,03	2511	28,00
26-35	638	28,17	751	24,05	780	21,78	2169	24,18
36-45	548	24,19	863	27,63	1090	30,44	2501	27,88
46-59	339	14,97	463	14,83	578	16,14	1380	15,39
osoby vyššieho veku (60+)	34	1,50	48	1,54	62	1,73	144	1,61
Σ	2265	100,00	3123	100,00	3581	100,00	8969	100,00

Zdroj: Údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Tabuľka 1 vyjadruje počet a percentuálny podiel odsúdených, ktorým bol uložený trest povinnej práce za rok 2011, 2012, 2013 podľa vekovej kategórie.

Tabuľka 2 Peňažný trest uložený samostatne

rok	2011		2012		2013		súhrn	
veková kategória	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
mladiství	2	0,13	1	0,07	2	0,14	5	0,11
18-25	280	18,10	260	17,20	227	16,31	767	17,23
26-35	521	33,68	462	30,56	430	30,89	1413	31,75
36-45	391	25,27	359	23,74	372	26,72	1122	25,21
46-59	287	18,55	363	24,01	293	21,05	943	21,19
osoby vyššieho veku	66	4,27	67	4,43	68	4,89	201	4,52
Σ	1547	100,00	1512	100,00	1392	100,00	4 451	100,00

Zdroj: Údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Tabuľka 2 vyjadruje počet a percentuálny podiel odsúdených, ktorým bol uložený peňažný trest samostatne za rok 2011, 2012, 2013 podľa vekovej kategórie.

2.1 Trest domáceho väzenia ako sankcia ukladaná mladistvému páchatelovi

V podmienkach Slovenskej republiky doposiaľ absentovala zákonná možnosť súdu uložiť trest domáceho väzenia mladistvému, keďže tento nie je zaradený v taxatívnom výpočte trestov podľa § 109 Trestného zákona, ktoré možno mladistvému uložiť. Zásadnú zmenu v tomto kontexte prináša zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami (ďalej len „zákon o KVRTP“), ktorý novelizuje ustanovenia Trestného zákona, s tým, že rozširuje katalóg trestných sankcií ukladaných mladistvým páchatelom práve o trest domáceho väzenia. Na túto problematiku však v odbornej verejnosti existujú protichodné názory. Na jednej strane možno argumentovať, že práve pri tejto vekovej skupine odsúdených by bola v mnohých prípadoch aplikácia trestu domáceho väzenia na prospech naplnenia účelu trestu, pretože vplyv rodinných príslušníkov na mladistvého páchatela počas výkonu trestu domáceho väzenia má radikálnejší vplyv na jeho resocializáciu v porovnaní s prostredím, ktoré je kreované napr. v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Mladiství nie sú vytrhnutí zo sociálneho prostredia, sú zachované sociálne väzby s rodinou, povinná školská dochádzka v pôvodnom školskom kolektíve atď. Rovnako však môžeme poukázať na uskutočnené výskumy, ktoré sa týkali delikventnej mládeže, lebo v majoritnej časti prípadov išlo o mladistvých, ktorí mali slabé citové vzťahy v rodine a príbuzných s bohatou kriminálnou kariérou.⁸ Preto v tejto súvislosti možno súhlasiť s Kurucovou, že uvedené pozitívne atribúty trestu domáceho väzenia prichádzajú do úvahy iba v prípade, ak by resocializácia mladistvého páchatela bola vzhľadom na jeho rodinné prostredie možná.⁹ Ščerba rovnako uvádza, že „*pri ukladaní trestu domáceho väzenia tejto kategórii páchatelov by mali súdy mať na pamäti, že domáce väzenie ukladané mladým ľuďom veľmi obmedzuje nadväzovanie a rozvoj sociálnych vzťahov (tých pozitívnych), takže mladistvým*

⁸ ŠIMUNOVÁ, L., UHROVIČ, F. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládeže. In: *Justičná revue*. 2012, č. 11, s. 1325.

⁹ KURUCOVÁ, V. Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2013, č. 5, s. 33.

*môže túto sankciu do určitej miery oprávnene vnímať ako výraznejšie väčšiu ujmu ako dospelý páchatel*¹⁰

Od 1. januára 2016 bude možné v podmienkach Slovenskej republiky uložiť trest domáceho väzenia mladistvému páchatelovi za splnenia hmotnoprávných predpokladov podľa ustanovenia § 53 ods. 1 Trestného zákona s tým rozdielom, že u mladistvých sa vyžaduje súhlas zákonného zástupcu s uložením takéhoto druhu trestu. Okrem rozšírenia systému trestných sankcií, ktoré v našich podmienkach možno uložiť mladistvému páchatelovi, zákonodarca pristúpil aj k modifikácii hmotnoprávných podmienok pre uloženie trestu domáceho väzenia podľa § 53 Trestného zákona. Keďže predpoklady pre aplikáciu trestu mladistvému v celom rozsahu nadväzujú na ustanovenie § 53 ods. 1 Trestného zákona,¹¹ v nasledujúcom texte sa budeme venovať práve analýze novej hmotnoprávnej úprave podmienok pre aplikáciu tohto druhu trestnej sankcie.

Nadobudnutím účinnosti zákona o KVRTP bude možné uložiť trest domáceho väzenia mladistvému v prípade kumulatívneho naplnenia nasledujúcich hmotnoprávných podmienok:

- a) **odsúdenie mladistvého pre prečin,**
- b) **vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery mladistvého páchatela postačuje uloženie tohto trestu,**
- c) **písomný sľub mladistvého páchatela, že sa v určenom čase bude zdržiavať v obydli na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť,**
- d) **sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami,**
- e) **výmera trestu domáceho väzenia nesmie presiahnuť jeden rok a**
- f) **súhlas zákonného zástupcu mladistvého.**

¹⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 332 – 333.

¹¹ Podľa ustanovenia § 116a Trestného zákona:

(1) *Trest domáceho väzenia môže súd uložiť mladistvému pri splnení podmienok ustanovených týmto zákonom a so súhlasom jeho zákonného zástupcu až na jeden rok.*

(2) *Súd môže uložiť mladistvému počas výkonu trestu domáceho väzenia výchovné opatrenia uvedené v § 107 ods. 1, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život.*

a) Odsúdenie mladistvého pre prečin

Východiskovou hmotnoprávnou podmienkou pre uloženie trestu domáceho väzenia je vymedzenie okruhu trestných činov, pre ktoré možno trest domáceho väzenia uložiť. V zmysle ustanovenia § 53 ods. 1 Trestného zákona môže súd pristúpiť k uloženiu trestu domáceho väzenia v prípade, ak odsudzuje páchatela pre prečin, t. j. pre trestné činy spáchané z nedbanlivosti a úmyselné trestné činy, za ktoré Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcu päť rokov. Keďže účelom aplikácie alternatívnych trestov vôbec je trestnoprávny postih menej závažnej trestnej činnosti, bolo by v rozpore s účelom alternatívnych sankcií, aby prostredníctvom nich boli postihované síce nedbanlivostné trestné činy, ktoré sú vyjadrené najmä v kvalifikovaných skutkových podstatách, ale zároveň predstavujú vysoký stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť. Preto je nevyhnutné zdôrazniť, že trest domáceho väzenia možno uložiť pre všetky prečiny, no za súčasnej aplikácie ustanovenia § 34 ods. 6 Trestného zákona, podľa ktorého „za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšuje päť rokov, musí súd uložiť trest odňatia slobody“.¹² Uvedené ustanovenie vymedzuje okruh trestných činov, pre ktoré možno uložiť trest domáceho väzenia užšie, pretože platí, že trest domáceho väzenia nemožno uložiť generálne pre všetky prečiny zaradené v osobitnej časti Trestného zákona. Výber trestnej sankcie, ktorou je trest domáceho väzenia limitovaný rovnako ako u dospelého páchatela, tak aj u mladistvého páchatela druhom trestného činu a hornou hranicou trestu odňatia slobody ustanovenou pre trestný čin zaradený v osobitnej časti Trestného zákona.

b) Povaha a závažnosť trestného činu, osoba a pomery mladistvého páchatela

Trestný zákon upravoval konkrétne hmotnoprávne podmienky pre uloženie trestu domáceho väzenia doposiaľ veľmi stroho, pretože z dikcie ustanovenia § 53 ods. 1 Trestného zákona účinnej do 1. januára 2016 explicitne nevyplyvali ďalšie kritériá, ktoré by mal súd prednostne zvážiť pri

¹² Pozri § 34 ods. 6 TZ.

rozhodovaní o uložení trestu domáceho väzenia.¹³ Avšak v samotnej aplikáčnej praxi by mal súd pristupovať k jeho uloženiu najmä v prípadoch, ak vzhľadom na povahu a závažnosť trestného činu, vzhľadom na osobu páchatela, možnosti jeho resocializácie a s prihliadnutím na jeho rodinné pomery sa vyžaduje podstatne menšia intenzita zásahu do jeho osobnej slobody. Vzhľadom na legislatívnu čistotu, ale najmä vzhľadom na nevyhnutnosť zdôraznenia povinnosti súdu prihliadať na povahu a závažnosť trestného činu, osobu a pomery páchatela pri ukladaní alternatívneho trestu bola táto hmotnoprávna podmienka premietnutá priamo do zákonného ustanovenia novej koncepcie podmienok pre uloženie trestu domáceho väzenia.¹⁴

Obsahom tejto hmotnoprávnej podmienky je najmä povinnosť súdu skúmať možnosti resocializácie páchatela, jeho predchádzajúcu kriminálnu kariéru, rovnako aj jeho rodinné či majetkové pomery (napr. jeho bydlisko), sociálne prostredie, ktoré môže mať na odsúdeného nezriedka negatívny vplyv a môže brániť v riadnom výkone trestu domáceho väzenia a samotnej priaznivej prognóze na resocializáciu odsúdeného. Ščerba poukazuje na obsah hmotnoprávneho predpokladu skúmania povahy trestného činu, ktoré „*môže vylučovať uloženie domáceho väzenia typicky napr. pri deliktach spáchaných priamo z domova, prostredníctvom internetu, a pochopiteľne rovnako pri deliktach spadajúcich do kategórie domáceho násillia*“.¹⁵ Závažnosť spáchaného prečinu determinujú najmä okolnosti jeho spáchania, či spôsobený následok, ktoré bránia naplneniu účelu trestnej sankcie, a aplikácia alternatívneho trestu sa súdu javí ako neodôvodnená a neúčelná. Opätovne možno zdôrazniť, že trest domáceho väzenia je jednou z najprísnejších trestných sankcií, ktoré možno uložiť mladistvému páchatelovi, vychádzajúc aj z jeho zaradenia v rámci taxatívneho výpočtu trestov podľa § 109 Trestného zákona, preto v prípade uloženia trestu do-

¹³ Pozri aj BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 398.

¹⁴ Povinnosť sudcov prihliadať na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, doterajší život, osobnosť a kriminálnu kariéru páchatela vyplýva z ustanovenia § 34 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“), podľa ktorého: „*Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, priťažujúce okolnosti, polahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.*“

¹⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.* 2. vyd. Praha: Leges, 2014. s. 334.

máceho väzenia mladistvému je dôsledné skúmanie tejto hmotnoprávnej podmienky viac ako žiaduce, pretože v niektorých prípadoch môže predstavovať väčšiu ujmu na právach mladistvého odsúdeného ako pri dospelom páchatelovi.

c) Písomný sľub mladistvého páchatela

Kým jeden zo zákonných predpokladov uloženia trestu povinnej práce predstavuje súhlas páchatela s uložením trestnej sankcie, Trestný zákon túto hmotnoprávnu podmienku vo vzťahu k aplikácii trestu domáceho väzenia doposiaľ nevyžadoval. Súhlas páchatela je však pri novovytvorenej koncepcii hmotnoprávnych podmienok uloženia trestu domáceho väzenia nahradený písomným sľubom páchatela, ktorý je nevyhnutné rozlišovať od poskytnutia jeho stanoviska k uloženiu trestu či vyžiadanie jeho súhlasu. *„Písomným sľubom je vyžadovaný nepriamy súhlas páchatela s uložením tohto druhu trestu, bez ktorého jeho aplikácia nie je prípustná a súčasne vyjadruje záväzok odsúdeného, že bude rešpektovať podmienky jeho výkonu a zároveň umožní kontrolu jeho výkonu. Ide o kvalifikovanejšiu formu vyjadrenia páchatela, než len poskytnutie stanoviska odsúdeného.“*¹⁶

Zákonodarca v Trestnom zákone nerieši otázku vyžiadania súhlasu či písomného sľubu o poskytnutí súčinnosti ostatných členov domácnosti odsúdeného pri zabezpečovaní výkonu kontroly trestu. Predtým uvedené vyplýva z ustanovení zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, pretože v zmysle ustanovenia § 12 ods. 1 písm. b) zákona o KVRTP kontrolu výkonu trestu domáceho väzenia možno vykonať len s písomným súhlasom plnoletej osoby, ktorá žije s kontrolovanou osobou v spoločnej domácnosti v čase obstarávania tohto súhlasu, pričom udelený súhlas nemožno vziať späť. V prípade, ak by počas výkonu trestu domáceho väzenia sa súčasťou domácnosti odsúdeného stali ďalšie osoby, vyžiadanie súhlasu už nebude potrebné. Poskytnutie súčinnosti ostatných členov domácnosti odsúdeného je dôležité najmä pre konflikt zásahu nielen do osobnej slobody páchatela, ale aj do osobnej a domovej slobody osôb s ním žijúcich. Zachovanie práva na osobnú slobodu môže nastať nielen pri kontrole, ktorá bude zabezpečovaná prostredníctvom elektronického monitorovania, ale aj v súvislosti s možnými

¹⁶ BOLEDOVIČOVÁ, L. Podmínky uložení českého trestu domácího vězení a anglického curfewrequirement. In: *Trestněprávní revue*. 2013, č. 3, s. 65.

návštevami probačných a mediačných úradníkov. Samozrejme, v prípade aplikácie trestu vo vzťahu k mladistvému páchatelovi je súčinnosť ostatných členov domácnosti o to dôležitejšia, pretože výrazne ovplyvňuje výchovný aspekt vo vzťahu k odsúdenému. V tejto súvislosti však môžu vzniknúť komplikácie so zisťovaním okruhu osôb žijúcich s odsúdeným. Keďže trest domáceho väzenia je prijateľnejšou alternatívou pre odsúdeného ako výkon trestu odňatia slobody, to dôvodne predpokladá absenciu problémov pri zabezpečovaní kontroly jeho výkonu zo strany rodinných príslušníkov či osôb žijúcich v spoločnej domácnosti.

d) Splnenie podmienok pre výkon kontroly technickými prostriedkami

Posledná rozhodujúca podmienka pre uloženie trestu domáceho väzenia nadväzuje na príslušné ustanovenie zákona o KVRTP. Podľa dôvodovej správy k zákonu: „*Právna úprava definuje dva okruhy podmienok, ktorých splnenie je potrebné pre úspešnú realizáciu kontroly technickými prostriedkami. Rozlišujú sa podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami – splnenie právnych a technických podmienok, bez ktorých súd nemôže nariadiť kontrolu technickými prostriedkami, t. j. treba ich posudzovať pred rozhodnutím súdu v konaní, z ktorého môže vziť rozhodnutie, ktoré je podkladom pre samotnú kontrolu technickými prostriedkami. Druhá kategória sú podmienky použitia technických prostriedkov, ktoré hovoria o tom, ako sa môžu a majú technické prostriedky použiť, resp. aké sú medze ich použitia (ako sa nesmú použiť). V tomto prípade sa teda neskúma ich splnenie, ale určujú sa súčasne s rozhodovaním o treste alebo v nadväznosti na rozhodnutie o treste (zákaze, povinnosti, obmedzení).*“¹⁷

e) Výmera trestu domáceho väzenia

Maximálna výmera trestu je prvým odlišujúcim aspektom hmotnoprávných podmienok pre aplikáciu domáceho väzenia mladistvému. Zákondarca prijatím novej legislatívy upravil maximálnu výmeru trestu domáceho väzenia podľa § 53 Trestného zákona z pôvodného jedného roka na

¹⁷ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami [online]. 2015. [cit 2015-10-03]. Dostupné z: <https://lt.justice.gov.sk/Document/DocumentDetails.aspx?instEID=1&matEID=7782&docEID=399419&docFormEID=14&docTypeEID=5&langEID=1&tStamp=20141218110230433>

maximálnu výmeru trestu v trvaní najviac dva roky, pričom pravdepodobne čerpá inšpiráciu z úpravy hmotnoprávných podmienok uloženia trestu domáceho väzenia v Českej republike. Zvýšenie maximálnej hranice výmery trestu domáceho väzenia môže vychádzať zo snahy zákonodarcu zdôrazniť v čo najväčšom rozsahu, že v tomto prípade ide o dostatočnú a plnohodnotnú alternatívu k trestu odňatia slobody a zvyšuje mieru individuálneho posúdenia prípadu, ktoré reflektuje výmer uloženého trestu domáceho väzenia. Avšak vzhľadom na osobitný prístup k sankcionovaniu mladistvého páchatela je v tomto smere výmera tohto alternatívneho trestu znížená na polovicu. Súd môže uložiť trest domáceho väzenia mladistvému v maximálnej výmere jedného roka, rovnako ako v zmysle právnej úpravy účinnej od 1. januára 2006, keď bolo možné v podmienkach Slovenskej republiky uložiť trest domáceho väzenia výhradne dospelému páchatelovi.

f) Súhlas zákonného zástupcu mladistvého

Okrem maximálnej výmery trestu domáceho väzenia pre mladistvého páchatela je ďalšou a zároveň poslednou špecifickou podmienkou pre aplikáciu trestu súhlas zákonného zástupcu mladistvého.

Postavenie zákonného zástupcu mladistvého v rámci trestného konania zdôrazňuje aj návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, pretože stanovuje ďalšie doplňujúce záruky týkajúce sa informovania nositeľa rodičovských práv a povinností alebo vhodnej dospeléj osoby s cieľom zohľadniť osobitné potreby detí. Úloha nositeľa rodičovských práv a povinností je dôležitá na zabezpečenie morálnej a psychologickkej podpory dieťaťa a jeho primeraného usmernenia. Nositeľ rodičovských práv a povinností je v pozícii, ktorá mu umožňuje zlepšiť ochranu práva podozrivého dieťaťa. Návrh smernice preto podporuje práva dieťaťa s prihliadnutím na medzinárodné usmernenia a odporúčania pre justíciu zohľadňujúcu potreby detí a je súčasťou agendy EÚ v oblasti práv dieťaťa.

Postavenie zákonného zástupcu mladistvého zdôrazňuje aj samotná hmotnoprávna podmienka pre aplikáciu trestu domáceho väzenia mladistvému. Proti jeho vôli teda nebude možné uložiť tento druh alternatívneho trestu mladistvému, hoci, ako sme už uviedli, súhlas osôb žijúcich v spoločnej domácnosti s odsúdeným sa bude vyžadovať v súvislosti s kontro-

lou výkonu trestu prostredníctvom elektronického monitorovania, týmto opäť dochádza k akejsi duplicite pri zisťovaní postoja oprávnených osôb vo vzťahu k aplikácii alternatívneho trestu. Samozrejme, nie je vylúčené, že zákonný zástupca mladistvého nebude zároveň členom spoločnej domácnosti, v ktorej bude mladistvý trest vykonávať. V týchto prípadoch zrejme súd nebude pristupovať k uloženiu trestu domáceho väzenia.

Zákonodarca pri kreovaní hmotnoprávných podmienok pre aplikáciu trestu domáceho väzenia zvýrazňuje aj samotné postavenie špecifického druhu sankcie, ktorými sú výchovné opatrenia, pretože podľa § 116a ods. 2 Trestného zákona: „*Súd môže uložiť mladistvému počas výkonu trestu domáceho väzenia výchovné opatrenia uvedené v § 107 ods. 1, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život.*“ Trest domáceho väzenia možno kombinovať s výchovnými opatreniami, čo môže prispieť k zabezpečeniu výchovného aspektu uloženej sankcie. Hoci výchovné opatrenia možno ukladať samostatne, pretože nemajú akcesorickú povahu vo vzťahu k niektorému z druhov trestov, Ščerba poukazuje na skutočnosť, že zákonodarca nespája s porušením výchovného opatrenia žiadne právne následky, preto sa javí kombinácia trestu a výchovného opatrenia účelná.¹⁸

2.2 Vplyv medzinárodnej a európskej právnej úpravy na sankcionovanie tehotných žien a odsúdených žien, ktoré majú dieťa vo výlučnej starostlivosti

Zaujímavú problematiku v súvislosti s kreovaním nových hmotnoprávných podmienok pre uloženie trestu domáceho väzenia otvoril Zbor väzenskej a justičnej stráže v rámci pripomienkového konania k zákonu o KVRTP. Pripomienkujúci subjekt poukázal na problematiku sankcionovania tehotných žien a matiek, ktoré majú dieťa vo výlučnej starostlivosti. Východisko pre riešenie tejto otázky vyplýva z mnohých medzinárodných dokumentov, ktoré poukazujú na prípady, v rámci ktorých uloženie trestnej sankcie môže sekundárne postihovať osobu mladšiu ako 18 rokov, hoci nie je páchatelom trestného činu, ale odsúdenou je matka, ktorá má dieťa vo výlučnej starostlivosti. Uvedené vyplýva aj zo základnej zásady ukladania trestov podľa § 34 ods. 3 **Trestného zákona**: „*Trest má postihovať iba páchatela, tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu*

¹⁸ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. s. 375.

a jemu blízke osoby.“ Zbor väzenskej a justičnej stráže medzi iným odkazoval na medzinárodné dokumenty, ktoré uprednostňujú ukladanie alternatívnych trestov práve pre túto špecifickú skupinu páchatelov vzhľadom na ich osobné pomery, ide napr. o

- **rezolúciu Valného zhromaždenia OSN č. 63/241 z 24. decembra 2008 o právach detí (správa o implementácii Dohovoru o právach dieťaťa)**, v časti venovanej deťom obvinených alebo odsúdených osôb, ktorá priamo vyzýva členské štáty, aby s ohľadom na ochranu spoločnosti, dieťaťa a charakter trestného činu uprednostnili alternatívne tresty a opatrenia nahrádzajúce väzbu v prípade, ak ide o osamoteného rodiča alebo rodiča, u ktorého je dieťa vo výlučnej starostlivosti.
- **rezolúciu Valného zhromaždenia OSN č. 65/229 z 21. decembra 2010**, ktorou boli prijaté Pravidlá OSN pre zaobchádzanie s väznenými ženami a odsúdenými ženami vykonávajúcimi alternatívne tresty (**tzv. Bangkotské pravidlá**), ktorá okrem iného členským štátom zdôrazňuje, že tam, kde je to možné a vhodné a nejde o závažný alebo násilný trestný čin, je pri ukladaní trestu tehotným ženám alebo osamoteným matkám potrebné uprednostňovať alternatívne tresty alebo opatrenia bez pozbavenia osobnej slobody.
- **rezolúciu Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1663 (2009) o ženách vo väzení**, ktorá pripomína, že ak je žena jediným alebo hlavným opatrovateľom jedného alebo viacerých detí, mal by jej byť trest odňatia slobody uložený, len ak spáchala závažný trestný čin, v ostatných prípadoch majú byť ukladané alternatívne tresty, ktoré sú v konkrétnom prípade spôsobilé naplniť účel trestu.
- **uznesenie Európskeho parlamentu z 13. marca 2008 o osobitnej situácii žien vo väzení a o vplyve uväznenia rodičov na spoločenský a rodinný život** v bode 19 vyzýva členské štáty, aby uprednostňovali alternatívne sankcie k uväzneniu, ako sú napr. alternatívy zakotvené v spoločnosti, predovšetkým v prípade matiek, pokiaľ je riziko pre ohrozenie verejnej bezpečnosti zanedbateľné, pretože ich uväznenie môže spôsobiť závažný rozvrat v rodinnom živote, najmä ak sú hlavou rodiny s jedným rodičom alebo majú malé deti, prípadne sa starajú o závislé osoby alebo osoby so zdravotným postihnutím.¹⁹

¹⁹ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2015. [cit 2015-10-03]. Dostupné z: <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialHome.aspx?instEID=1&matEID=7782&langEID=1>

V nadväznosti na uvedené právne akty pripomienkujúci subjekt navrh ol doplniť paragrafové znenie Trestného zákona o ustanovenie § 53a v nasledujúcom znení: „*Trest domáceho väzenia za splnenia podmienok uvede- ných v § 53, môže súd uložiť tehotnej žene alebo matke dieťaťa starajúcej sa o dieťa mladšie ako šesť rokov, ak a) vzhľadom na jej osobu, najmä s pri- hliadnutím na jej doterajší život, povahu a závažnosť spáchaného trestného činu postačuje uloženie tohto trestu, b) uloženie tohto trestu je v najlepšom záujme dieťaťa, c) sa preukázateľne stará o dieťa sama d) dá písomný sľub, že sa v určenom čase bude zdržiavať v obydlí na určenej adrese a pri výko- ne kontroly poskytne potrebnú súčinnosť, e) sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.* Predmetom návrhu bolo aj doplnenie zákonnej možnosti súdu premeniť zvyšok uloženého trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia za osobitných podmienok zohľadňujúc oso- bu a pomery odsúdenej, pretože v podmienkach Slovenskej republiky sa v súčasnosti zavádza nový trestnoprávny inštitút, prostredníctvom ktorého bude môcť súd rozhodnúť po vykonaní jednej tretiny uloženého trestu od- ňatia slobody a za súčasného kumulatívneho naplnenia ďalších hmotno- právnych podmienok o jeho premene na trest domáceho väzenia.²⁰ V ko- nečnom dôsledku možno konštatovať, že návrh zákonného ustanovenia v tomto smere iba rozširuje hmotnoprávne podmienky pre túto špecifickú skupinu páchatel'ov, čím skôr sťažuje aplikáciu trestu domáceho väzenia v konkrétnom prípade. Rovnako z vyhodnotenia uvedeného návrhu vy- plýva, že predkladateľ v tom čase návrhu zákona o KVRTP sa stotožňoval s potrebou riešenia popísanej problematiky, zároveň uviedol, že je potreb- né uskutočniť detailnú analýzu všetkých právnych a praktických aspek- tov zavedenia uvedenej legislatívy. Aj túto skutočnosť možno považovať za

²⁰ Ustanovenie § 65a Trestného zákona nadobudne účinnosť od 1. januára 2016:

(1) *Súd môže odsúdenému za prečin premeniť zvyšok trestu odňatia slobody na trest do- máceho väzenia, ak sú splnené podmienky podľa § 53 ods. 1 a súčasne a) odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností a svojím správaním preukázal polepšenie, b) od- súdený vykonal jednu tretinu uloženého alebo rozhodnutím prezidenta Slovenskej repub- liky zmierneného trestu odňatia slobody, c) zvyšok nevykonaného trestu odňatia slobody nepresahuje dva roky, d) nejde o výkon trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neo- svedčení sa v skúšobnej dobe určenej pri podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, o výkon zvyšku trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe pri podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, e) odsúdenému nebol premenený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody a f) odsúdený nebol pred spá- chaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody.*

podnet na odbornú diskusiu riešenia problematiky sankcionovania tehotných žien alebo matiek, ktoré majú vo výhradnej starostlivosti dieťa do určitého veku života.

Záver

Mladiství páchatelia sú špecifickou skupinou páchatel'ov, u ktorých existuje dôvodný predpoklad, že výberom vhodnej sankcie za spáchanú trestnú činnosť môže byť ich prevýchova včas nastavená a v budúcnosti nebude zo strany mladistvého dochádzať k opätovnému spáchaniu trestného činu. Podľa Vráblovej: *„Špecifický prístup k problematike mladistvých sa stal prioritou trestnej politiky najmä pre svoj významný, dlhodobý a výchovný dopad na ďalší vývoj celkovej kriminality v spoločnosti. Vychádza zo základnej tézy, že u mladých páchatel'ov sú šance na resocializáciu, sociálnu reintegráciu a rehabilitáciu neporovnateľne vyššie než u dospelých páchatel'ov.“*²¹ Z aktuálneho vývoja právnej úpravy v podmienkach Slovenskej republiky je zrejmé, že zákonodarca pristupuje k rozširovaniu katalógu trestných sankcií ukladaných mladistvým o ďalšie alternatívne tresty – trest zákažu účasti na verejných podujatiach a trest domáceho väzenia, ktorý doposiaľ bolo možné uložiť výhradne dospelému páchatel'ovi. Zákonodarca pri tvorbe nových hmotnoprávných podmienok pre uloženie trestu domáceho väzenia podľa ustanovenia § 116a Trestného zákona formuluje zákonnú možnosť súdu uložiť popri alternatívnom treste aj niektoré z výchovných opatrení, pretože kombinácia trestnej sankcie a výchovného opatrenia sa javí pri sankcionovaní mladistvého páchatel'a účelným. Samozrejme, dôraz na kvalitne pripravenú legislatívu aplikovanú v justičnej praxi je predpokladom zabezpečenia naplnenia účelu trestnej sankcie uloženej mladistvému páchatel'ovi.

Mnohé z dokumentov prijímaných na medzinárodnej a európskej úrovni zdôrazňujú, že trestné sankcie by sa mali stať prostriedkom *ultima ratio*, v podobe podpornej úlohy trestnej represie a do popredia stavajú prvky restoratívnej justície či aplikácie alternatívnych trestov. Z údajov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky je zrejmé, že hoci katalóg trestných sankcií sa rozširuje, aplikácia alternatívnych trestov v praxi je zaned-

²¹ VRÁBLOVÁ, M. Trestné zákonodarstvo nad mládežou v historickej perspektíve – včera a dnes. In: *Justičná revue*. 2006, roč. 58, č. 6 – 7, s. 993.

bateľná, pretože nepresahuje 10 % podiel z celkového počtu uložených trestov za príslušný kalendárny rok vo vzťahu k celkovému počtu odsúdených. Je otázne, či trest domáceho väzenia nebude v budúcnosti znižovať percentuálny podiel podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (resp. podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom), ktorý je najfrekventovanejšie ukladaným trestom vo vzťahu k mladistvému páchatelovi v našich podmienkach.

Literatúra:

- [1] BALÁŽ, P. Zásady a európske pravidlá a ich implementácia pri ukladaní a výkone alternatívnych trestov. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, str. 243 – 261. ISBN 978-80-7502-034-5.
- [2] BOLEDOVIČOVÁ, L. Podmínky uložení českého trestu domácího vězení a anglického curfewrequirement. In: *Trestněprávní revue*. 2013, č. 3, str. 57 – 67.
- [3] BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. et al. *Trestný zákon. Všeobecná část. Komentár. I. diel*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. 1568 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
- [4] DIBLÍKOVÁ, S. Soudnictví nad mládeží v Evropě – Rámec pro integraci (II. Konference International Juvenile Justice Observatory, Brusel 24. – 25. 10. 2006). In: *Trestněprávní revue*. 2007, č. 4. str. 118 – 119.
- [5] KREJČÍŘIKOVÁ, K. Sankcionování mladistvých v Rakousku. In: *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 9, s. 290.
- [6] KURUCOVÁ, V. Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2015, č. 5, s. 33 – 37.
- [7] MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 383 – 397. ISBN 978-80-7502-034-5.
- [8] ŠČERBA, F. *Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
- [9] ŠIMUNOVÁ, L., UHROVIČ, F. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládeže. In: *Justičná revue*. 2012, č. 11, s. 1324 – 1336.
- [10] VRÁBLOVÁ, M. Trestné zákonodarstvo nad mládežou v historickej perspektíve – včera a dnes. In: *Justičná revue*. 2006, roč. 58, č. 6 – 7, s. 981 – 993.
- [11] VRÁBLOVÁ, M. Systém trestnej justície nad mládežou v Slovenskej republike – aktuálna situácia, reformný vývoj a dobré praktické skúsenosti. In: *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 6 – 7, s. 952 – 960.

Elektronické zdroje:

- [1] Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami [online]. 2015. [cit 2015-10-03]. Dostupné z: [<https://lt.justice.gov.sk/Document/DocumentDetails.aspx?instEID=1&matEID=7782&docEID=399419&docFormEID=14&docTypeEID=5&langEID=1&tStamp=20141218110230433>]
- [2] Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online]. 2015. [cit 2015-10-03]. Dostupné z: <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialHome.aspx?instEID=1&matEID=7782&langEID=1>]

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Andrea Gregušová

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: gregusova.a@gmail.com

OSOBITOSTI VÄZBY V PRÍPADE TRESTNÉHO STÍHANIA MLADISTVÝCH

VILIAM HEČKO

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Väzobné stíhanie osôb patrí k najzávažnejším zásahom do ústavného práva jednotlivca na osobnú slobodu. Tento inštitút trestného práva procesného by mal byť využívaný iba ako prostriedok *ultima ratio* pri súčasnom dodržaní ostatných zákonných podmienok. V prípade mladistvých obvinených túto požiadavku *ultima ratio* aj výslovne upravuje § 339 Trestného poriadku. V našom príspevku preto popisujeme základné osobitosti týkajúce sa väzobného stíhania mladistvých obvinených.

Kľúčové slová: väzba, vzatie mladistvého páchateľa do väzby, nahradenie väzby, výkon väzby, osobitosti väzby v prípade trestného stíhania mladistvých.

Abstract

Confinement belongs to the most of serious intervention to individuals' freedom rights. This institute of Criminal law should be used only like the means of *ultima ratio* while complying with the other's legal conditions. In case of juveniles exist *expressis verbis* this kind of requirement for such a procedure of prosecutor whether court which is stipulated by Criminal Order under § 339. In our article we describe a main particularities holding accused juveniles in custody.

Key words: confinement, custody, detention, apprehension of juvenile offender, alternatives to custody, service of custody, particularities of confinement in cases of the juveniles' accused

Úvod

Väzobné stíhanie osôb v zmysle § 71 a nasl. Trestného poriadku predstavuje najzávažnejší zásah do osobnej slobody jednotlivca. Naše konštatovanie vyznieva o to zásadnejšie, keď zoberieme do úvahy skutočnosť, že pri nepodmienečnom odsúdení, prípadne pri uložení niektorého z alternatívnych trestov, prichádza k realizovaniu zásahu obdobnej povahy až na pod-

klade právoplatného a odsudzujúceho rozsudku. Avšak v prípade väzobne stíhaných osôb práve skutočnosť vo forme takéhoto rozhodnutia absen-tuje, keďže zákonodarca umožnil, za predpokladu splnenia vymedzených zákonných podmienok, aj dlhodobé obmedzenie osobnej slobody u osôb zatiaľ právoplatne neodsúdených. Význam väzby ako jedného z prostriedkov zabezpečujúcich dosiahnutie účelu trestného konania je nepochybný. Malo by ísť však o prostriedok *ultima ratio*, ktorý slúži na zabezpečenie tohto účelu. V prípade väzobného stíhania mladistvých osôb táto požiadavka platí výslovne.

Treba si uvedomiť, že väzba v prípade mladistvých má vždy veľmi negatívny dopad, a to najmä z hľadiska náhlejšej straty slobody tým, že sa u nich začnú vo zvýšenej miere prejavovať obranné reakcie, a to aj v nadväznosti na sociálnu izoláciu. Na mladistvých, samozrejme, najviac pôsobí náhla strata slobody. To môže mať predovšetkým vplyv na ďalšie formovanie ich osobnosti, ako aj na celý psychický stav. Mladiství obvinení vo väzbe sa vyznačujú zvýšenými obrannými reakciami, prejavuje sa u nich spravidla negativizmus. Na psychiku mladistvých pôsobia najviac priestorové obmedzenia, relatívne menej slnečného svetla a pohybu na čerstvom vzduchu, zmena stravovania, odlúčenie od rodičov, súrodencov a sociálnych skupín, v ktorých sa predtým pohybovali. Navyše čím dlhší je ich pobyt vo väzbe, tým viac strácajú na intenzite pocitu viny za spáchaný čin.¹

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP“) na viacerých miestach upravuje ustanovenia dotýkajúce sa mladistvých osôb, voči ktorým sa vedie trestné konanie. Napríklad ustanovuje prípady obligatórnej obhajoby mladistvého² či ustanovenie o nemožnosti vydať trestný rozkaz v prípade, ak mladistvý v čase jeho vydania ešte nedovršil osemnásť rokov atď.³ Absenciu viac ako potrebnej právnej úpravy osobitného zákona o trestnom súdnictve vo veciach mladistvých, ako je napríklad v Českej republike, sa zákonodarca „pokúša vykrývať“ v rámci tretej časti (súdne konanie) siedmej hlavy (osobitné spôsoby kona-

¹ ZEMAN, P. *Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 26 – 28. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 152 s. ISBN 978-80-7338-100-4.

² Pozri §37 ods. 1 pís. d) TP, § 38 ods. 1 pís. b) a ods. 2 pís. b) TP. Treba však upozorniť na skutočnosť, že mladistvý musí mať obhajcu, a to už od momentu vznesenia obvinenia (§ 336 TP).

³ Pozri § 335 ods. 5 pís. b) TP.

nia) a druhého dielu (konanie proti mladistvým) v rámci niekoľkých ustanovení TP. Pritom požiadavka komplexného osobitného zákona, v rámci ktorého by sa riešila osobitne trestnoprávna úprava vzťahujúca sa na mladistvých, vyplýva zo základných zásad trestného súdnictva nad mládežou v zmysle viacerých medzinárodných dokumentov vzťahujúcich sa na danú problematiku.⁴

V rámci nášho príspevku je vhodné ozrejmiť zákonodarcom legálne definované pojmy: dieťa, osoba blízka veku mladistvých a mladistvý. Tieto pojmy sú definované v Trestnom zákone. Dieťaťom sa rozumie „osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak tento zákon neustanovuje inak“. Prípadné uzavretie manželstva a s tým spojené občianskoprávne nadobudnutie plnej spôsobilosti ešte pred dovŕšením osemnásťroka veku je v tejto súvislosti úplne irelevantné. Osobou blízkou veku mladistvých sa rozumie „osoba, ktorá dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rok svojho veku“. Samotný pojem mladistvý je definovaný v § 94 TZ: „Osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku, sa považuje za mladistvú“, pričom TP v § 347 ods. 2 stanovuje, v ktorých prípadoch sa ustanovenia o konaní proti mladistvému obvinenému nepoužijú napriek tomu, že osoba daný čin spáchala ako mladistvá.⁵ Dopĺňame, že z kriminologického hľadiska by sme mohli hovoriť súhrnne o mládeži, ktorá v sebe zahŕňa vekové kategórie od 6 do 18 rokov, a to subsumujúc pod seba pojmy maloletý, mladistvý a mladý dospelý (osoba blízka veku mladistvých).⁶ Tieto vymedzenia na jednej strane určujú, že trestná zodpovednosť, ukladanie trestov či výchovných opatrení, či ich rozsah atď. sa vzťahuje na túto osobu s ohľadom na čas spáchania činu, no procesné otázky týkajúce sa samotného trestného stíhania sú riešené najmä s ohľadom na čas vznesenia obvinenia mladistvému (páchateľovi). Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých podľa siedmej hlavy TP sú voči ostatným ustanoveniam všeobecnej časti TZ vo vzťahu

⁴ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 37. Autorské publikácie. ISBN 978-80-7380-371-1.

⁵ Pozri § 347 ods. 2 TP: „Ustanovenia tohto dielu sa nepoužijú a) v konaní o trestných činoch, ktoré obvinený spáchal jednak pred dovŕšením osemnásťroka, jednak po jeho dovŕšení, ak zákon na čin spáchaný po dovŕšení osemnásťroka ustanovuje trest rovnaký alebo prísnejší, alebo b) ak dôjde k vzneseniu obvinenia až po dovŕšení osemnásťroka veku obvineného.“

⁶ DIANIŠKA, G. *Kriminológia*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 253. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-344-5.

špeciality. Z toho vyplýva, že všeobecné ustanovenia nemožno voči mladistvým použiť iba vtedy, ak osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých obsahujú špeciálnu úpravu.⁷

V súvislosti s nami rozoberanou problematikou do pozornosti dávame aj zriadenie špecializovaných prokurátorov v oblasti trestného stíhania mladistvých osôb, ktoré vyplýva z pokynu generálneho prokurátora Slovenskej republiky z 18. januára 2013 o zriadení špecializácie prokurátorov na trestnú činnosť mladistvých a maloletých, trestné činy spáchané na deťoch a násilie v rodinách. Špecializáciou sa rozumie hlavné zameranie činnosti prokurátora. Z určenej špecializácie sú vylúčené trestné konania vedené proti mladistvým a trestné konania, v ktorých sú poškodené deti, ak spadajú do inej špecializácie. V trestnom konaní proti mladistvým významnú úlohu zohráva práve takýto prokurátor, ktorý v nasledujúcom texte bude označovaný ako „špecializovaný prokurátor“.

1 Osobitosti väzby z procesného hľadiska

Väzba ako zaistovací inštitút osôb je komplexne upravená v rámci prvej časti TP, pričom je doplnená s ohľadom na trestne stíhanú mladistvú osobu iba krátkym ustanovením v nami spomínanej tretej časti siedmej hlavy druhého dielu TP. Ustanovenie § 339 TP, exaktné vymedzuje požiadavku v tom zmysle, že: *„Aj keď existujú dôvody väzby, smie byť obvinený mladistvý vzatý do väzby, len ak nemožno účel väzby dosiahnuť inak.“* Predmetné ustanovenie vychádza z doterajšej úpravy, v zmysle ktorej obmedzenie vzatia do väzby mladistvého je určované predovšetkým tým, že väzba sama osebe nemá priaznivý výchovný účinok, preto jej pôsobenie na mladistvého musí byť obmedzené len na prípady nevyhnutné a viazané na splnenie ustanovených podmienok.⁸ Predpoklady väzobného stíhania mladistvých sú nielen prísnejšie definované zákonom, ale mali by byť citlivo posudzované aj súdmi, aby v ich praxi išlo skôr o výnimočné využívanie tohto inštitútu. Ako sme uviedli, vo všeobecnosti, zabezpečovací inštitút väzby by mal byť iba prostriedkom *ultima ratio*. V prípade mladistvých je táto požiadavka priamo vymedzená zákonodarcom. V rámci § 339 TP ide o premietnutie aj medzinárodných zásad trestného súdnictva nad mládežou.

⁷ Pozri ZSP 68/2004.

⁸ Dôvodová správa k Trestnému poriadku.

Zatknutie, zadržanie alebo uväznenie dieťaťa musí prebehnúť v súlade so zákonom a musí sa využívať iba ako krajné opatrenie a na najkratšiu nutnú dobu.⁹ Osobitne inštitút väzby by mal byť využívaný len v prípade závažnej trestnej činnosti a pri súčasnom vyčerpaní iných alternatívnych opatrení, ktoré by sa javili ako neúčinné pri dosahovaní účelu trestného konania.

Takýmito opatreniami sú práve záruky v rámci nahradenia väzby upravené v § 80 a 81 TP. Medzi tieto záruky zaraďujeme:

- a) Záruku poskytnutú záujmovým združením občanov alebo dôveryhodnou osobou. Tieto subjekty môžu navrhnúť, aby väzba obvineného bola nahradená ich zárukou.
- b) Ďalej sem patrí písomný prísľub obvineného o tom, že bude viesť riadny život a nedopustí sa ďalšej trestnej činnosti.
- c) Subjektom, ktorý môže zabezpečovať nahradenie väzby, je aj probačný a mediačný úradník, a to v prípade, ak s ohľadom na prejednávaný prípad bude zároveň zabezpečený účel trestného konania.
- d) Poslednou možnosťou v rámci ustanovení TP je poskytnutie peňažnej záruky (kaucie), čo však v prípade mladistvých obvinených nemusí byť priamo využiteľné, keďže ich pracovné a zárobkové príležitosti v tomto veku nie sú na úrovni dospelých páchatelov. Reálne však, ak by k takejto situácii prišlo, súd by sa musel (okrem iného) vyrovnať so skutočnosťou, či ponúknutá peňažná záruka je citeľnou stratou pre mladistvého a zároveň, či zamedzí dôvodným obavam vyplývajúcich z § 71 TP. Sme toho názoru, že v prípade osoby mladistvej kritériá pre stanovovanie samotnej výšky kaucie budú na nižšej úrovni ako v prípade dospelých obvinených. Samozrejme, so súhlasom mladistvého obvineného môžu takúto kauciu po jej odsúhlasení súdom zložiť aj iné osoby (napr. rodičia, príbuzní, záujmové združenia).

Súd v prípade využitia niektorého z prostriedkov uvedených v § 80 či v § 81 TP obvinenému vždy uloží obligatórne povinnosť oznámiť policajtovi, prokurátorovi alebo súdu, ktorý vedie konanie, každú zmenu miesta svojho pobytu. Súd fakultatívne môže uložiť aj primerané povinnosti a obmedzenia mladistvému v zmysle § 82 TP.

⁹ Convention on the Rights of the Child, Article 37: „*The arrest, detention or imprisonment of a child shall be in conformity with the law and shall be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time.*“

Účel väzby je možné dosiahnuť nielen procesnými prostriedkami ustanovenými v rámci TP, ale aj neprocesnými prostriedkami – ako je umiestnenie mladistvého vo výchovnom ústave. Toto opatrenie sa uskutočňuje v rámci občianskeho súdneho konania, pričom súd môže nariadiť ústavnú výchovu mladistvého, ak je jeho výchova vážne ohrozená alebo narušená a iné výchovné opatrenia¹⁰ nevedli k náprave alebo ak rodičia z iných vážnych dôvodov výchovu nedokážu zabezpečiť.¹¹ Preto sudca pri rozhodovaní o vzatí, respektíve nevzatí mladistvého do väzby má možnosť voliť tak z procesných, ako aj z neprocesných prostriedkov nahrádzajúcich väzbu a jej účel. Sme toho názoru, že rovnako musí postupovať pri skúmaní možnosti prepustenia mladistvého z väzby. V daných prípadoch špecializovaný prokurátor musí úzko spolupracovať s príslušným prokurátorom činným na netrestnom úseku, pričom sa sleduje práve aj možnosť uplatniť takýto neprocesný prostriedok pred samotným návrhom na vzatie do väzby. Existujú však aj názory, ktoré spochybňujú, že prípadné umiestnenie obvineného mladistvého do ústavnej starostlivosti zabezpečí účel väzby, a to s poukazom na negatívny vplyv takto umiestneného mladistvého voči ostatným zverencom ústavu (šikanovanie, agresívne správanie).¹²

V nami rozoberanej súvislosti si z procesného hľadiska do pozornosti dovoľme dať aj návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2013/0408 o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní (ďalej len „smernica“). V smernici by malo byť výslovne stanovené posilnenie procesných záruk pre deti, a to aj v oblasti ich väzobného stíhania. Táto smernica (okrem iného) požaduje, aby príslušné orgány prijali všetky opatrenia, ktoré sú alternatívne vo vzťahu k pozbaveniu osobnej slobody, kedykoľvek je takýto postup v najlepšom záujme dieťaťa. Táto požiadavka je v súčasnosti takmer splnená, pričom by bolo nutné rozšíriť úpravu § 82 TP o možnosť uložiť súdom povinnosť – podstúpiť liečenie alebo

¹⁰ Napríklad v zmysle zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, §12: *Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately „upozorní vhodným spôsobom dieťa, jeho rodičov alebo osobu, ktorá sa osobne stará o dieťa, ak svojím správaním môžu ohroziť alebo narušiť priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin dieťaťa“.*

¹¹ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 77. Autorské publikácie. ISBN 978-80-7380-371-1.

¹² CHROMÝ, J. *Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2003, č. 4, s. 340.

liečbu závislosti, ako aj povinnosť vyhýbať sa kontaktu s určitými predmetmi v súvislosti s údajne spáchanými trestnými činmi.

Treba si uvedomiť, že *všetky zákonné prostriedky umožňujúce nahradiť väzbu je nutné vnímať ako protihodnotu za ponechanie obvineného na slobode (prepustenie na slobodu), t. j. sú svojou podstatou „výmenou za väzbu“*.¹³ Preto v prípadoch, keď napriek ponúknutým zárukám bol mladistvý vzatý do väzby, musí súd odôvodniť, prečo v danom konkrétnom prípade nebolo možné dosiahnuť účel trestného konania ponúknutými prostriedkami procesnej, ako aj neprocesnej povahy nahrádzajúcimi väzbu.¹⁴ Trestný poriadok taktiež zdôrazňuje, že v prípade obzvlášť závažných zločinov možno prijať záruku alebo sľub iba v prípade, ak to odôvodňujú výnimočné okolnosti prípadu. *„Výnimočné okolnosti prípadu je potrebné posudzovať z hľadiska pomerov páchatela a okolností posudzovaného prípadu. Pod pojmom ‚pomery páchatela‘ mal zákonodarca na mysli okolnosti týkajúce sa osoby páchatela, jeho osobných a rodinných pomerov, teda okolností, ktoré nesúvisia s trestnou činnosťou, pre ktorú je stíhaný. Tieto okolnosti musia existovať v čase rozhodnutia. Pri posudzovaní osoby páchatela treba zohľadniť jeho predchádzajúci spôsob života.“*¹⁵ Jednou z takýchto okolností je preto aj skutočnosť, že ide o mladistvú osobu v čase rozhodovania o prijatí, respektíve neprijatí záruky alebo sľubu. Preto skutočnosť, že mladistvý spáchal hoci aj obzvlášť závažný zločin, sama osebe nemôže byť postačujúcim argumentom pre rozhodnutie o vzatí do väzby.

Za predpokladu, že už bolo rozhodnuté o vzatí obvineného do väzby, musia byť po celú dobu jej trvania naplnené 4 základné podmienky. Prvotnou kľúčovou podmienkou trvania väzby, ktorá nadobúda formálny charakter, je existencia uznesenia o vznesení obvinenia v zmysle § 206 TP. Obvinenie samo osebe však, samozrejme, nepostačuje na prijatie rozhodnutia o vzatí konkrétnej osoby do väzby a následného držania v nej. Ďalšou podmienkou väzby je preto zákonite existencia kvalifikovaného podozrenia zo spáchania trestného činu, ktorý sa kladie obvinenému za vinu. Tretou podmienkou, ktorú je možné v tejto súvislosti identifikovať, je podmienka spočívajúca v súčasnej existencii niektorého z dôvodov väzby v zmysle § 71 ods. 1 TP. Poslednou, no o to významnejšou, neopomenuteľnou pod-

¹³ Uznesenie Krajského súdu v Žiline sp. zn. 2Tos/12/2010.

¹⁴ Pozri R 17/1985.

¹⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tost 18/2009 zo 7. októbra 2009.

mienkou je požiadavka vyplývajúca z ustanovenia § 2 ods. 6 druhej vety TP, v zmysle ktorej sú orgány činné v trestnom konaní a súd povinní väzobné veci vybavovať prednostne a urýchlene. V prípade mladistvých však v rámci už aj nami rozoberanej problematiky za piatu podmienku považujeme rovnako nemožnosť zabezpečiť účel trestného konania iným spôsobom ako za súčasného využitia väzby – teda výslovná podmienka vo forme *ultima ratio*.

Nutné je poznamenať, že kontrolu všetkých týchto podmienok je potrebné vykonávať *ex officio*, pretože Trestný poriadok vymedzuje povinnosť policajta, prokurátora, sudcu pre prípravné konanie a súdu skúmať v každom období trestného stíhania, či dôvody väzby trvajú, alebo či sa zmenili. Za dôvodnosť väzby je v prípravnom konaní teda zodpovedný najmä prokurátor. Sudca pre prípravné konanie tak koná iba pri rozhodovaní o návrhu prokurátora na predĺženie lehoty väzby alebo o zmene dôvodov väzby a pri rozhodovaní o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby (v zmysle § 79 ods. 3 TP). V prípade mladistvých by zanikol dôvod pre väzobné stíhanie, ak by pominuli skutočnosti, pre ktoré nebolo možné nahradiť väzbu mladistvého niektorým z už nami spomínaných inštitútov. Osobitne kontrolu tejto (piatej) podmienky by permanentne mal zabezpečovať špecializovaný prokurátor. Následne, ak by teda špecializovaný prokurátor súhlasil s prepustením obvineného na slobodu z dôvodu možnosti nahradiť väzbu mladistvého iným alternatívnym spôsobom, môže v konaní pred súdom obžalovaného mladistvého z väzby prepustiť predseda senátu písomným príkazom. Špecializovaný prokurátor by sám mohol písomným príkazom prepustiť obvineného mladistvého, ak sa trestné stíhanie nachádza ešte v štádiu prípravného konania.

Opätovne z procesného hľadiska v rozoberanej súvislosti si do pozornosti dovoľme dať spomínanú smernicu. Totižto v prípade jej implementácie by sa konkrétne povinnosť preskúmať dôvodnosť ďalšieho trvania väzby mladistvého stala automatickou povinnosťou aj pre súd, teda aj bez žiadosti obvineného či návrhu špecializovaného prokurátora. Vyplýva to zo znenia čl. 11 tejto smernice.¹⁶ Následne by bolo potrebné stanoviť presnú lehotu, v ktorej bude špecializovaný prokurátor vec predkladať na posúdenie sudcovi pre prípravné konanie. Takáto exaktná lehota v právnej

¹⁶ „In order to avoid deprivation of liberty for children, all measures alternative to deprivation of liberty should be taken by the competent authorities *whenever* this is in the best interests of the child.“

úprave § 79 ods. 3 TP v súčasnosti absentuje. Podotýkame skutočnosť, že určitá, aj keď nie exaktná lehota, v ktorej musia orgány podieľajúce sa na rozhodovaní o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby na slobodu rozhodnúť, bola vymedzená v rámci judikatúry.¹⁷ V tomto prípade ide o lehotu, ktorej začiatok je iniciovaný až po podaní predmetnej žiadosti, a teda neplynie pre súd automaticky, čo by však v prípade implementácie smernice bolo nutné zmeniť minimálne pri posudzovaní tejto podmienky u mladistvých.

Zvýšená požiadavka sa kladie aj na dĺžku samotnej väzby. Ako už bolo v tomto príspevku ozrejmene, požiadavka, aby vzatie do väzby bolo iba krajným opatrením už existuje, a to v podobe znenia § 339 TP. Avšak na trvanie väzby sa vzťahujú všeobecné ustanovenia o väzbe. S poukazom na požiadavku, ktorá vyplýva nielen z návrhu smernice, by väzba mala mať čo najkratšie primerané trvanie. V konečnom dôsledku by mala byť aj diferencovaná od dospelých páchatelov, a to nielen v rozsahu lehôt, ale aj samotného jej výkonu. Predmetná požiadavka pritom vyplýva rovnako z viacerých medzinárodných zmlúv, ako aj z medzinárodných zásad v oblasti trestnej justície nad mládežou. Pozbavenie osobnej slobody dieťa (mladistvého) by malo byť jednak iba krajným opatrením a zároveň by malo mať čo najkratšie trvanie.¹⁸ V podmienkach Slovenskej republiky na rozdiel od Českej republiky¹⁹ k takejto diferenciacii neprišlo. Pri prečinoch doba celkovej väzby môže byť maximálne 1 rok (7 mesiacov v rámci prípravné-

¹⁷ K tejto problematike bližšie pozri HEČKO, V. Vznik nezákonnosti väzobného stíhania osôb v prípade absencie rozhodovania bez meškania. In: Justičná revue. 2015, roč. 67, č. 4, s. 570 – 580.

¹⁸ Dohovor o právach dieťaťa čl. 37, Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, rule 10: „*Deprivation of liberty of a juvenile shall be a measure of last resort and imposed and implemented for the shortest period possible. Special efforts must be undertaken to avoid pre-trial detention.*“

¹⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o zodpovednosti mládeže za protiprávny čin a o súdnom konaní vo veciach mládeže a o zmene niektorých zákonov (zákon o súdnom konaní vo veciach mládeže), § 47 ods.1: „*Väzba v řízení ve věcech mladistvých nesmí trvat déle než dva měsíce, a jde-li o zvlášť závažné provinění nesmí trvat déle než šest měsíců. Po uplynutí této doby může být vazba výjimečně prodloužena až o další dva měsíce a v řízení o zvlášť závažném provinění až o dalších šest měsíců, pokud nebylo možné pro obtížnost věci nebo z jiných závažných důvodů trestní stíhání v této lhůtě skončit a propuštěním mladistvého na svobodu hrozí, že bude zmařeno nebo podstatně ztěženo dosažení účelu trestního stíhání. K takovému prodloužení může dojít pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem pro mládež.*“

ho konania), pri zločinoch 3 roky (19 mesiacov maximálne v rámci prípravného konania) a pri obzvlášť závažných zločinoch 4 roky (25 mesiacov maximálne v rámci prípravného konania). Uvedené lehoty platia rovnako u dospelého obvineného, ako aj u mladistvého obvineného, čo považujeme nie za najšťastnejšie riešenie. Ak by sme si to porovnali s právnou úpravou v Českej republike, tak väzba mladistvého v rámci trestného stíhania nesmie celkovo trvať viac ako 6 mesiacov (4 mesiace maximálne v prípravnom konaní), pričom ak ide o závažné previnenie mladistvého viac ako 18 mesiacov (v prípravnom konaní maximálne 12 mesiacov).²⁰ Samozrejme, vyčerpanie celkových dĺžok v rámci väzobného stíhania či už dospelých, alebo mladistvých osôb je absolútne nežiaduce. Vyplýva to priamo z § 76 ods. 1 TP, pretože väzba môže trvať len nevyhnutný čas, ako aj zo základnej zásady rýchlosti konania, pričom ide rovnako o jednu z nami vymedzených podmienok dlhotrvajúcej väzby. O to striktniejšie sa všetky stanovené požiadavky musia uplatňovať v prípade mladistvých obvinených, keďže v rámci našej trestnoprávnej úpravy, ako sme už uviedli, k žiadnej diferenciácii dĺžky väzby nedochádza.

Ak sa pozrieme na možnosť uplatnenia § 76a TP (možnosť predĺženia väzby až na 5 rokov), neprichádza v podstate do úvahy, pretože ak by aj mladistvý nastúpil na výkon väzby ako 14-ročný (čo je úplne absurdný prípad), tak celková lehota väzby by v jeho prípade presiahla osemnásť rok života, a teda ustanovenia o osobitnom konaní pre stíhanie mladistvých sa už nebudú na neho vzťahovať. V takomto prípade ide totiž už o dospelého obvineného. Vychádzame z gramatického výkladu pojmu mladistvý, a to s ohľadom na legálnu definíciu vymedzenú § 94 TZ, kde je vymedzená osoba mladistvá iba ako osoba medzi 14. až 18. rokom svojho života. S poukazom na ustanovenie § 136 TZ osoba sa stáva trestnoprávne zodpovednou až v deň nasledujúci po dovŕšení svojich štrnástych narodenín. Preto o mladistvom na jednej strane hovoríme od tohto momentu a na druhej strane je ním ešte v deň, keď dovŕši osemnásť rokov, pretože v nasledujúci deň po tomto dni sa bude považovať už za dospelého obvineného.

V prípadoch, keď súd zhodnotí, že aj napriek iným spôsobom nahradenia väzby je nutné zaistovací inštitút väzby využiť, súd musí bez prieťahov o vzatí obvineného do väzby informovať rodinného príslušníka ob-

²⁰ Pod previnením treba rozumieť trestný čin spáchaný mladistvým, pričom závažné previnenie môžeme vnímať v zmysle Trestného zákona ako obzvlášť závažný zločin.

vineného alebo inú osobu, ktorú obvinený označí (to iba v prípade, že to neohrozí účel trestného konania), obhajcu obvineného a navyše v prípade mladistvého aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ak takýto zástupca nebol prítomný pri vyhlásení uznesenia o vzatí do väzby). Táto skutočnosť je dôležitá, pretože sťažnosť voči uzneseniu o vzatí do väzby môžu podať okrem obvineného mladistvého aj ďalšie osoby, ktoré tak rozširujú celkový okruh oprávnených osôb oproti väzobne stíhanej dospeléj osobe. Menovite, ak ide o mladistvého, sťažnosť proti vzatiu do väzby môže podať, samozrejme, obhajca (čo je spoločné tak u mladistvého, ako aj u dospelého obvineného), zákonný zástupca a orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, pričom tak môžu urobiť aj proti vôli mladistvého, avšak zároveň iba v jeho prospech, a to v lehote 3 dní od oznámenia uznesenia. Netreba však zabúdať, že v prospech obvineného môžu podať sťažnosť aj osoby, ktoré by v jeho prospech mohli podať odvolanie – príbuzní obžalovaného v priamom rade, jeho súrodenci, osvojiteľ, osvojenec, manžel a druh. Ak hovoríme v rámci rozšíreného okruhu o osobe zákonného zástupcu, máme na mysli iné osoby ako rodičov mladistvého (osvojiteľov), pretože tí sú oprávnení na podanie sťažnosti proti vzatiu do väzby, či ide o mladistvého, alebo nie. Vyplýva to z dikcie § 186 ods. 2 TP v spojení s § 308 ods. 2 TP. Rozdiel medzi oprávnením rodiča mladistvého a dospelého obvineného podať sťažnosť je v tom, že (ak, samozrejme, takáto osoba nie je pozbavená alebo obmedzená spôsobilosti na právne úkony) rodič dospelého obvineného nemôže podať sťažnosť proti vôli obvineného (§ 308 ods. 2), zatiaľ čo rodič mladistvého obvineného tak spraviť môže. Rozdiel je aj v lehote, v ktorej je nutné takúto sťažnosť podať, pretože na rozdiel od rodiča mladistvého, ktorému plyní lehota samostatne, rodič dospelého obvineného tak môže urobiť len do momentu, keď je to oprávnený urobiť sám obvinený (§ 187 ods. 2 TP). Pod zákonným zástupcom možno navyše vymedziť poručníka a opatrovníka mladistvého v prípadoch stanovených zákonom č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov. Vymedzovaný okruh osôb vo svojom súhrne je značne široký, čo len posilňuje požiadavku maximálnej zákonnosti a opodstatnenosti väzobného stíhania ako takého, osobitne v prípade mladistvých.

V situácii, ak už bol mladistvý reálne vzatý do väzby a následne by požiadal o prepustenie z nej na slobodu, takúto žiadosť môže v zmysle § 79 ods. 3 podať iba on. Potrebné je aj poukázať na ustanovenie § 44 ods. 2 TP, v zmysle ktorého môže takúto žiadosť o prepustenie z väzby v jeho mene

podat aj jeho obhajca. V tomto prípade teda treba odlišovať možnosť podať sťažnosť a žiadosť. Žiadosť totiž nemôže podať iná osoba (rodič, opatrovník atď.), ktorá môže inak podať sťažnosti proti vzatiu mladistvého do väzby. To znamená, že sa tu neuplatňuje rozšírený okruh oprávnených osôb, no ich „žiadost“ možno posúdiť ako podnet na preskúmanie dôvodnosti trvania väzby v zmysle § 79 ods. 2 TP.²¹

2 Osobitosti z hľadiska výkonu väzby

Väzobné stíhanie osôb sa vykonáva na základe zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZVV“), na ktorý nadväzuje vyhláška č. 437/2006 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu väzby (ďalej len „vyhláška“). V rámci ZVV je aj osobitná úprava vo vzťahu k výkonu väzby mladistvých. Mladistvému sa napríklad zaručujú:

- a) priaznivejšie podmienky s ohľadom na veľkosť cely, v ktorej má byť umiestnený – tá by mala mať minimálne 4 m² na rozdiel od dospelého obvineného, ktorý má nárok minimálne na 3,5 m²;
- b) mladistvý má právo prijať návštevu raz za týždeň v trvaní najmenej jednej hodiny, dospelý obvinený jedenkrát do kalendárneho mesiaca v trvaní 2 hodín;
- c) mladistvý má nárok raz za mesiac na balík, dospelý obvinený raz za tri mesiace;
- d) mladistvý má právo na vzdelanie. Preto nemožno opomenúť ani povinnosť ústavu na výkon väzby zabezpečiť podmienky na plnenie povinnej školskej dochádzky mladistvým;
- e) ďalším rozdielom je, že mladistvému nemožno uložiť disciplinárny trest umiestnenia do samoväzby, u dospelého obvineného je to možné, a to maximálne na 10 dní.

Ak by sme sa vrátili k poslednému z uvedených príkladov diferenciacie výkonu väzby medzi mladistvým a dospelým obvineným, tak ide o jednu z konkrétnych priamych reakcií zákonodarcu na odporúčanie Výboru

²¹ Pozri R 8/1993.

ministrov Rady Európy²² v snahe odstrániť predošlú izoláciu mladistvého obvineného pri výkone disciplinárneho trestu samoväzby. Takýto druh disciplinárneho potrestania mladistvého bol možný ešte pred účinnosťou novely z roku 2013.²³ Tak isto môžeme podotknúť, že hoci mladiství majú upravenú dĺžku vychádzky obdobne ako dospelí obvinení, v trvaní najmenej jednej hodiny denne, prihliada sa pritom v zmysle § 50 vyhlášky na zabezpečenie pobytu mladistvého mimo cely v trvaní najmenej štyroch hodín denne.

Veľmi podstatným pri výkone väzby je i fakt, že mladistvý by nemal byť umiestňovaný v cele spolu s dospelým(i) obvineným(i). Právna úprava § 7 ZVV v súlade s európskymi väzenskými pravidlami²⁴ ustanovuje podmienky možných výnimiek z oddeleného umiestňovania väznených osôb precíznejšie, pričom možnosť spoločného umiestnenia mladistvej osoby a dospeléj osoby zužuje len na prípady, keď je takéto ubytovanie na prospech mladistvého. Základným kritériom takehoto umiestnenia je teda najlepší záujem dieťaťa, čo je predovšetkým v súlade s čl. 37c Dohovoru o právach dieťaťa.²⁵ Ďalšou nevyhnutnou podmienkou je súhlas zainteresovaných (uväznených) osôb s ich spoločným umiestnením, a to bez akýchkoľvek výhrad. Na základe odporúčania Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania je takéto výnimočné umiestňovanie potrebné pravidelne preskúmavať/prehodnocovať kompetentnými orgánmi, najmenej však raz za tri mesiace.²⁶ Takýto dozor v prípade mladistvých vykonáva najmä špecializovaný prokurátor.

²² Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, rule 95.3: „*Solitary confinement in a punishment cell shall not be imposed on juveniles.*“

²³ Zákon č. 371/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.

²⁴ Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, rule 18.9: „*Exceptions can be made to the requirements for separate detention in terms of paragraph 8 in order to allow prisoners to participate jointly in organised activities, but these groups shall always be separated at night unless they consent to be detained together and the prison authorities judge that it would be in the best interest of all the prisoners concerned.*“

²⁵ Convention on the Rights of the Child, Article 37(c): „*In particular, every child deprived of liberty shall be separated from adults unless it is considered in the child's best interest not to do so...*“

²⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 371/2013, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.

Samozrejme, ustanovenie výnimky priamo zákonodarcom, hoci súladnej s odporúčaniami Výboru ministrov Rady Európy, ktorá sa netýka výlučne len mladistvých obvinených, vedie v praxi k častému jej využívaniu, a to najmä s ohľadom na nedostatočné kapacity ústavov pre výkon väzby v Slovenskej republike. Navyše požiadavka na oddelovanie mladistvých od dospelých obvinených nie je jedinou, ktorú vymedzuje § 7 ZVV. To v praxi, spolu so skutočnosťou, že v roku 2014 bolo väzobne stíhaných celkovo 1 319 osôb,²⁷ spôsobuje značné problémy. Hovorí sa, že už pri obsadenosti kapacity ústavov na výkon väzby na 80 % je ich obsadenosť v podstate 100 %, pretože nedokážu obvinených rozdeliť podľa daných kritérií.

Väzba je ako živý organizmus. Obvinený môže byť v jednej cele počas celého výkonu väzby alebo opačne, môže byť neustále premiestňovaný do iných ciel s inými obvinenými. To len graduje negatívny vplyv väzby na mladistvých, ktorí ako často neuznávaní členovia kolektívu sa môžu dostať ešte do nevýhodnejšej pozície, v akej sa práve nachádzajú. Vzhľadom na to, že sa nevedie osobitná štatistika o počte mladistvých, ktorí sú väzobne stíhaní, nemožno vytvoriť ani súvislejšiu štatistiku o prípadnom vývoji v Slovenskej republike. Predpokladáme, že ich počet je však minimálny. Pre porovnanie v Českej republike bolo v roku 2014 väzobne stíhaných celkovo 25 mladistvých, pričom v roku 1999 tento počet bol na úrovni až 229.²⁸

Hoci náš príspevok sa týka mladistvých obvinených, aj z odporúčania Výboru ministrov Rady Európy vyplýva,²⁹ že bolo by vhodné primerane uplatňovať tieto kritériá aj na osoby blízke veku mladistvých. Tieto požiadavky by sa mali prejavovať najmä pri postupe súdu, ako aj orgánov činných v trestnom konaní v rámci ich urýchleného konania, ako aj pri možnosti nahradiť samotnú väzbu iným inštitútom dostatočne zabezpečujúcim v konkrétnom prípade účel trestného konania. Nutné si je totiž uvedomiť, že množstvo negatív, ktoré pri uplatňovaní väzby takýchto osôb vznikajú, prevažujú pozitíva jej použitia. Osoby v tomto veku totiž ešte stále dospievajú a môže to mať aj výraznejšie negatívny vplyv na ich možnú budúcu kriminálnu kariéru. Preto aj k tejto skupine obvinených by mali súdy a prokurátor pristupovať, obzvlášť pri riešení väzby, opatrne. Smernica

²⁷ Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2014.

²⁸ Štatistická ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže Českej republiky za rok 2014.

²⁹ Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules rule 17: "Young adult offenders may, where appropriate, be regarded as juveniles and dealt with accordingly".

v čl. 12, v bode 49³⁰ vymedzuje požiadavku na členské štáty v tom zmysle, že ak dieťa pozbavené osobnej slobody dosiahne vek 18 rokov, táto osoba by mala mať možnosť zostať umiestnená oddelene od dospelých odsúdených počas pozbavenia osobnej slobody. Hoci by už nešlo o osobu mladistvého obvineného, stále by v týchto prípadoch išlo o osobu blízku veku mladistvých (young adult offender), čo by primerane aj z nášho pohľadu mal zohľadniť zákonodarca.

Záver

V našom článku sme sa snažili poukázať na niektoré podstatné osobitosti v prípade väzobného stíhania mladistvých osôb. Na záver ešte dopĺňame, že opatrenia, s ktorými sa počíta aj v rámci návrhu novej smernice (v súčasnej podobe), si nevyžadujú vytvorenie oddeleného zariadenia na výkon väzby alebo zariadenia na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých. Z nášho pohľadu, z obsahu medzinárodných dokumentov v tejto oblasti by to bolo viac ako potrebné, a to najmä s ohľadom na možný negatívny vplyv v prípade umiestňovania mladistvých s dospelými obvinenými v rovnakých celách, hoci sme si vedomí súčasnej existencie zákonnej požiadavky ich súhlasu pre takéto umiestnenie.

Literatúra:

- [1] ČENTĚŠ, J. *Trestný poriadok: veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2014. 944 s. ISBN 978-80-8155-021-8.
- [2] DIANIŠKA, G. *Kriminológia*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
- [3] HEČKO, V. Vznik nezákonnosti väzobného stíhania osôb v prípade absencie rozhodovania bez meškania. In: *Justičná revue*. 2015, r. 67, č. 4, s. 570 – 580.
- [4] CHROMÝ, J. Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2003, č. 4.
- [5] LAZAR, J. *Občianske právo hmotné*. 1. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2014. 698 s. ISBN 978-80-89635-08-5.

³⁰ DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL 2013/0408 on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings: „When a detained child reaches the age of 18, the person should have the possibility to continue the separate detention.“

- [6] VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 188 s. ISBN 978-80-7380-371-1.
- [7] ZEMAN, P. *Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.

Dokumenty medzinárodného práva:

- [1] Convention on the Rights of the Child.
- [2] DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL 2013/0408 on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings.
- [3] Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures.
- [4] Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules.

Judikatúra:

- [1] Uznesenie Krajského súdu v Žiline sp. zn. 2Tos/12/2010.
- [2] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tost 18/2009 zo 7. októbra 2009.
- [3] R 17/1985.
- [4] R 8/1993.
- [5] ZSP 68/2004.

Právne normy a predpisy:

- [1] Dôvodová správa k Trestnému poriadku.
- [2] Dôvodová správa k zákonu č. 371/2013, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.
- [3] Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zмене a doplnení niektorých zákonov.

Ročenky:

- [1] Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2014.
- [2] Štatistická ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže Českej republiky za rok 2014.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Viliam Hečko

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: viliam.hecko@tvu.sk

MLADISTVÍ AKO OBJEKT CHRÁNENÝ TRESTNÝM ZÁKONOM

RASTISLAV HRUŠKA – MARTIN ŽUFFA

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt

Cieľom tohto príspevku je poukázať na teoretické aspekty ochrany objektu skutkovej podstaty trestných činov, pri ktorých môže byť predmetom útoku mladistvý, teda osoba mladšia ako 18 rokov. Základnými právnymi normami tejto ochrany sú zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a do tejto skupiny by sa mohol zaradiť aj ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Z medzinárodných noriem je to najmä Dohovor o právach dieťaťa, Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Medzinárodné normy majú v tejto oblasti nepatrný význam, pretože práve tieto normy sú základným prameňom mnohých novelizácií vnútroštátnych noriem trestného práva.

Kľúčové slová: mladistvý, kriminalita, objekt, skutková podstata, obvinený.

Abstract

The aim of this article is to point out the theoretical aspects of the object constituent elements of criminal offenses for which it may be subject to attack young, that person younger than 18 years. The basic norms of protection of the Penal Code no. 300/2005 Coll. as amended, and the Code of Criminal Procedure no. 301/2005 Coll. as amended, and this group could also include the Constitution of the Slovak Republic no. 460/1992 Coll. as amended. On international standards is particularly the Convention on the Rights of the Child, the Convention for the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, European Convention on Human Rights. International standards in this area have little significance, since it is these standards are an essential source of many national standards, amendments to criminal law.

Keywords: juvenile, crime, the object merits, accused.

1 Niekoľko poznámok k histórii mladistvých v trestnom práve

História tým, že podáva správu o minulosti, umožňuje ľuďom posudzovať prítomnosť. Novodobá história mladistvých v trestnom práve na území Slovenskej republiky, ktorá je mimoriadne pokroková, má pôvod v 20. storočí. Ide o predpisy, ktoré určili základné pojmy v problematike mladistvých v trestnom konaní. V týchto predpisoch možno postrehnúť prvé odlišnosti mladistvých v trestnom konaní od dospelých páchatelov. Prvým významným predpisom, ktorý upravoval problematiku mladistvých na území Československa, bol zákon XXXVI z roku 1908, ktorý vo svojom II. diele upravoval problematiku mladistvých. Podľa ustanovení tohto zákona za mladistvých boli považovaní páchatelia vo veku od 12 do 18 rokov. Druhou podmienkou trestnej zodpovednosti bolo, že osoba vo veku od 12 – 18 rokov musela byť rozumovo a mravne vyvinutá, aby mohla byť potrestaná. Pokrokovým pojmom v tejto dobe bol pojem, ktorý je používaný aj v súčasnej dobe a má teda základ práve v tomto predpise, a to „*osoba blízka veku mladistvému*“ – išlo o také osoby, ktoré síce prekročili 18. rok veku, ale neprekročili 21. rok svojho veku. Po splnení uvedených podmienok potom uvedená zákonná úprava umožňovala mladistvému páchatelovi uložiť takéto tresty: napomenutie, prepustenie na skúšku, *polepšovaciú* výchovu, trest väzenia alebo štátneho väzenia. *Polepšovacia* výchova sa vykonávala v štátnych ústavoch a ústavoch zriadených ministrom spravodlivosti. Bola ukladaná na neurčitý čas, ale mohla trvať do 21. roku veku mladistvého.¹ Prvá československá republika vznikla po rozpade Rakúsko-Uhorska v roku 1918. V tomto období prevládal na území Československa právny dualizmus. V Čechách preto platil rakúsky Trestný zákon o zločinoch, prečinoch a priestupkoch z roku 1852, na území Slovenska bol v platnosti uhorský Trestný zákon z roku 1878. V tejto dobe mal nepatrný význam aj zákonný článok VII z roku 1913 o súde mládeže, avšak zároveň sa pripravovala reforma trestného práva nad mládežou. Skutočne významným a komplexným predpisom, v ktorom bola osobitne vyjadrená trestnoprávna úprava mládeže, je zákon o trestnom súdnictve nad mládežou

¹ KOLESÁROVÁ, A. (ed.). *Mládež a kriminalita: zborník referátov z II. medzinárodnej konferencie 25. – 27. októbra 2006 v Nitre*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2006, s. 137.

z roku 1931. Zákon o trestnom súdnictve nad mládežou bol zvláštny tým, že pôsobil viac výchovne ako represívne. Zákon mal tri hlavy a 72 ustanovení a platil až do roku 1950, keď sa problematika mládeže implementovala do všeobecných právnych predpisov.² Za mladistvých boli v zmysle zákona o trestnom súdnictve nad mládežou považovaní mladiství páchatelia vo veku od 14 do 18 rokov. Tento zákon však poznal aj pojem *nedospelý*, ktorý mal význam najmä vo vzťahu k trestne nezodpovedným osobám, teda osobám mladším ako 14 rokov. Umožňoval uložiť výchovné alebo liečebné opatrenia páchatelom mladším ako 14 rokov. Okrem kritéria vekovej hranice bola pre posudzovanie trestnej zodpovednosti rozhodujúca aj určitá rozumová vyspelosť. Trestne zodpovedný nebol ten mladistvý, ktorý nemohol pre značnú zaostalosť v dobe činu rozoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie a rozpoznať jeho následky. Požiadavka rozumovej a mravnostnej vyspelosti je platná prakticky až dodnes.³ V zákone o trestnom súdnictve nad mládežou boli upravené tieto druhy trestov, ktoré bolo možné uložiť mladistvým: podmienené odsúdenie, trest zatvorenia, peňažný trest, ochranná výchova a ochranný dozor. Z ustanovení uvedené zákona vyplývajú aj niektoré odlišnosti týkajúce sa zníženia trestov. Predovšetkým mladistvým nebolo možné uložiť trest smrti. Hranice trestu zatvorenia v prípade, že Trestný zákon by stanovoval trest smrti alebo doživotný trest odňatia slobody, boli od 1 do 10 rokov. Takisto sa upravovali horné hranice peňažného trestu, ktoré sa znížovali na polovicu a dolné hranice neplatili.⁴ Základnou filozofiou zákona o trestnom súdnictve nad mládežou bolo v zmysle dôvodovej správy čo najmenej trestať, čo najviac vychovávať a ak je nutný trest, tak aj týmto trestom vychovávať a polepšovať. Z uvedenej filozofie vyplýva, že funkcia zákona o trestnom súdnictve nad mládežou bola najmä výchovná a progresívna.⁵ Zákon poznal okrem trestov aj ukladanie ochranných opatrení. Ochranné opatrenia boli rozdelené do troch základných skupín: ochranný dozor, ochranná výchova rodinná, ochranná výchova ústavná. Ochranný dozor sa ukladal obligatórne

² PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 9.

³ KOLEŠÁROVÁ, A. (ed.). *Mládež a kriminalita: zborník referátov z II. medzinárodnej konferencie 25. – 27. októbra 2006 v Nitre*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2007, s. 293 – 295.

⁴ Ust. § 1 až 14 zákona č. 48/1931 Zb. o trestnom súdnictve nad mládežou (ďalej len „zákon o trestnom súdnictve nad mládežou“).

⁵ BURDA, E. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 609.

v prípadoch podmieneného odsúdenia, pokiaľ nebola nariadená ochranná výchova. Fakultatívne bolo možné uložiť ochranný dozor v prípade upustenia od potrestania a prepustenia z polepšovne. Dĺžka trvania tohto ochranného opatrenia bola vymedzená na dosiahnutie účelu, avšak zákon o trestnom súdnictve nad mládežou taxatívne určoval hornú vekovú hranicu, dokedy bolo možné ochranný dozor uložiť, a to najdlhšie do 21. roku veku mladistvého. V prípadoch, keď nebolo možné dosiahnuť výchovný účinok vo vlastnej rodine, bola mladistvému nariadená ochranná výchova v rodine, ktorá bola ochotná zabezpečiť výkon ochrannej výchovy, resp. bola nariadená ochranná výchova v ústavnej výchove. Jednotlivé ochranné opatrenia bolo možné uložiť samostatne, ale aj popri trestoch.⁶ Zákon o trestnom súdnictve nad mládežou umožňoval aj podmienené odsúdenie mladistvých. V porovnaní so všeobecnou úpravou inštitútu podmieneného odsúdenia bolo podmienené odsúdenie mladistvých miernejšie, a to aj preto, že bolo možné aj v prípadoch predchádzajúceho a opätovného potrestania. Ďalej bolo možné podmienené odsúdiť aj pri treste, ktorý neprevyšoval tri roky a aj v prípade, ak sa mladistvý odsúdený neosvedčil, a bola dôvodná nádej na polepšenie s prihliadnutím na výnimočné okolnosti, predovšetkým na to, že je postarané o riadnu výchovu mladistvého.⁷ Zákon o trestnom súdnictve nad mládežou bol zrušený v roku 1950 a ustanovenia týkajúce sa úpravy mladistvých sa stali súčasťou všeobecných trestnoprávnych predpisov. Od tohto obdobia došlo k situácii, keď sa v trestnom konaní neprejavila liberalizácia, a možnosti prokuratúry a súdu reagovať na trestnú činnosť mladistvých stále klesali. V trestnom konaní proti mladistvým bol výchovný účel takmer úplne potlačený. Prijatím nového Trestného zákona a Trestného poriadku v roku 1950 došlo k zvýšeniu vekovej hranice trestnej zodpovednosti z pôvodných 14 rokov na 15 rokov veku mladistvého. K ďalšej novelizácii Trestného zákona a Trestného poriadku došlo v roku 1990. Okrem novelizácie noriem trestného práva v tomto období došlo na území Slovenska k veľkým politickým a spoločenským zmenám. Napriek tomu však v oblasti trestného práva v oblasti trestného konania proti mladistvým tieto zmeny nič prevratné nepriniesli. Nepresadili sa inštitúty ako upustenie od potrestania ani podmienené zastavenie trestného stíhania, ani zavedenie alternatívnych trestov. Pozitív-

⁶ PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 11 – 12.

⁷ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 26 – 27.

na zmena nastala v rozšírení prípadov, keď ihneď po vykonaní určitých trestov (peňažný trest, trest prepadnutia veci) nastávali zahľadenia odsúdenia.⁸ Z uvedeného vyplýva, že zákon o trestnom súdnictve nad mládežou mal v histórii svoje opodstatnenie, jeho funkciou bolo dopĺňať všeobecné predpisy s ohľadom na špecifika skupiny mladistvých páchatelov. Ako *lex specialis* dôkladnejšie upravoval jednotlivé inštitúty a pojmy uvedené vo všeobecnej úprave vo vzťahu k mládeži či mladistvým, čím dotváral systematiku trestného práva. Zákon o trestnom súdnictve nad mládežou prebral niektoré pojmy a inštitúty zo zákona XXXVI z roku 1908. Napríklad ochranné opatrenie upravené v zákone o trestnom súdnictve nad mládežou, nazvané ako ochranný dozor, je vlastne len prebratá zlepšovacia výchova z osobitných ustanovení zo zákona XXXVI z roku 1908. Osobitná úprava mladistvých v trestnom konaní sa z historického pohľadu už nikdy nedostala na úroveň čias, keď platil zákon o trestnom súdnictve nad mládežou, pretože išlo o komplexnú úpravu tejto problematiky. Zákon o trestnom súdnictve nad mládežou položil základy dnešným pojmom a inštitútom súvisiacim s mladistvými v trestnom konaní. Vymedzil pojmy ako sú mladistvý, osoba blízka veku mladistvých, odlišoval tresty od ochranných opatrení, umožňoval podmienené odsúdenie mladistvých a mnoho ďalších. Pre zaujímavosť, tento zákon v novelizovanej podobe platí u našich západných susedov, v Českej republike dodnes.

2 Mladistvý v trestnom práve

Pre stíhanie mladistvých páchatelov sú nevyhnutné osobitné, špecifické ustanovenia zohľadňujúce intelektuálnu, vekovú a osobnostnú vyspelosť a takisto aj výchovné pôsobenie jednotlivých ustanovení. Hmotnoprávne inštitúty spolu so všeobecnou úpravou mladistvých sú upravené v štvrtej hlave Trestného zákona s názvom „Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých“. Ustanovenia týkajúce sa mladistvých sú vo vzťahu *lex specialis* k všeobecným ustanoveniam Trestného zákona. Z toho vyplýva, že všeobecné ustanovenia nemožno voči mladistvým použiť iba vtedy, ak osobit-

⁸ KOLESÁROVÁ, A. (ed.). *Mládež a kriminalita: zborník referátov z II. medzinárodnej konferencie 25. – 27. októbra 2006 v Nitre*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2007, s. 295 – 301.

né ustanovenia o stíhaní mladistvých obsahujú špeciálnu úpravu.⁹ Vzhľadom na špecifickosť témy sú procesné inštitúty týkajúce sa mladistvých osobitne upravené aj v Trestnom poriadku č. 301/2005 Z. z. Stíhanie mladistvých a prevenciu kriminality mladistvých dotvárajú napríklad aj zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratеле, zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch, ale aj zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine či zákon č. 372/1992 Z. z. o priestupkoch. Ešte skôr, ako bude ozrejmý ústredný pojem tohto príspevku, t. j. pojem *mladistvý*, si dovoľujeme upozorniť na spomínanú novelu Trestného zákona č. 204/2013, ktorá nadobudla účinnosť 1. augusta 2013. Touto novelou sa v dôsledku požiadaviek vyplývajúcich z Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním do Trestného zákona upravil pojem dieťa, a to tak, že dieťaťom sa rozumie len osoba mladšia ako 18 rokov. V zmysle dôvodovej správy k novele zákona č. 204/2013 je uvedené: „*Návrh v tejto časti súčasne smeruje k dosiahnutiu právneho súladu s požiadavkami vyplývajúcimi z Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (Lanzarote 25. októbra 2007), ktorý Slovenská republika podpísala 9. septembra 2009 a s Dohovorom Rady Európy o boji proti obchodovaniu s ľuďmi (Varšava 16. mája 2005 – ozn. č. 487/2008 Z. z.) ako vyplývali z hodnotenia Slovenskej republiky skupinou expertov Rady Európy na boj proti obchodovaniu s ľuďmi GRETA.*“ Ako už bolo uvedené, všeobecná úprava mladistvých páchatelov vrátane pojmov je definovaná v Trestnom zákone. Mladistvý je v zmysle ustanovenia § 94 ods. 1 Trestného zákona „*osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku*“. Z uvedenej definície mladistvého a *contrario* vyplýva, že osoba, ktorá v čase spáchania činu nedovŕšila štrnásť rok svojho veku, nie je trestne zodpovedná. Pri trestnom čine sexuálneho zneužívania sa za páchatela považuje osoba, ktorá dovŕšila 15. rok veku. Okrem definície mladistvého páchatela Trestný zákon v tomto ustanovení vyjadruje aj podmienku trestnej zodpovednosti fyzickej osoby. Trestná zodpovednosť je definovaná dvomi podmienkami, a to vekom a pričetnosťou. Pre porovnanie si dovoľíme uviesť vek trestnej zodpovednosti v niektorých krajinách: Austrália – 10 rokov; Grécko – 13 rokov; Kanada, Izrael,

⁹ BURDA E. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 611.

Holandsko – 12 rokov; Taliansko, Rakúsko, Bulharsko – 14 rokov; Česko, Dánsko, Fínsko – 15 rokov; Portugalsko, Škótsko, Španielsko – 16 rokov.¹⁰ Napríklad v susednej Českej republike bolo vedených niekoľko diskusií vzhľadom na sadzbu dolnej vekovej hranice trestnej zodpovednosti. Impulzom na tieto diskusie boli príklady zo života. Jedným z nich bola vražda spáchaná 13-ročným chlapcom. Pri diskusiách boli uvádzané štatistiky, z ktorých vyplývalo, že každoročne je prípad minimálne jednej vraždy, ktorú spácha osoba mladšia ako 15 rokov.¹¹ Otázka definície mladistvého má hmotnoprávny charakter, avšak dovolíme si podotknúť aj procesnú stránku. Z procesného hľadiska je dôležitá skutočnosť, že konanie proti mladistvému nie je určované vekom obvineného. V prípade, ak ide o obvineného v konaní proti mladistvému a obvinený počas tohto konania dovrie osemnásť rok veku, nemá to vplyv na trestné konanie v tom zmysle, že by sa ďalej nepoužili ustanovenia o konaní proti mladistvému. Po dovriešení osemnásteho roku obvinený už síce nie je mladistvým, ale v Trestnom poriadku neexistuje ustanovenie, ktoré by stanovovalo, že sa ďalej nebude konať podľa ustanovení o konaní proti mladistvému.¹²

Vzhľadom na osobitosť skupiny mladistvých páchatel'ov je potrebné poznať aj osobnostnú či duševnú vyspelosť týchto osôb. Duševná vyspelosť mladistvého páchatel'a je pri každom mladistvom páchatel'ovi individuálna a je potrebné ju rozlišovať najmä z pohľadu uloženia primeraného trestu. Trestný zákon berie tento špecifický znak skupiny mladistvých páchatel'ov do úvahy v ust. § 94 ods. 2 zaoberajúci sa trestnou zodpovednosťou. Berúc do úvahy rozličnú mravnú a rozumovú vyspelosť mladistvých páchatel'ov, Trestný zákon zakotvuje určité obmedzenie trestnej zodpovednosti pre mladistvých mladších ako 15 rokov. Ide o koncepciu takzvanej podmienenej (relatívnej) zodpovednosti (príčetnosti), ktorá závisí od rozumového a mravnostného stupňa vyspelosti mladistvých. Mladistvý mladší ako 15 rokov nie je trestne zodpovedný, ak v čase spáchania trestného činu nie je rozumovo a mravne tak vyspelý, aby mohol rozpoznať protiprávnosť činu, alebo ovládať svoje konanie.¹³

¹⁰ PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 70.

¹¹ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 521.

¹² NOVÁK, V. Mladistvý a konanie proti mladistvému v trestnom práve. In: *Justičná revue*. 2005, roč. 57, č. 1, s. 73 – 76.

¹³ BURDA E. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 612.

Dôležitosť skúmania stupňa mravnej a rozumovej zložky dokazuje aj množstvo súdnych rozhodnutí. Najvyšší súd Českej republiky vo svojom rozhodnutí RČ 19/2007 vyslovil názor, že: „Úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, ktorá je požadovaná ustanovením § 5 ods. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže ako predpoklad trestnej zodpovednosti mladistvých má dve zložky, ktoré sa navzájom ovplyvňujú a tvoria z hľadiska vývoja mladistvého nedeliteľný celok. Rozumovú a mravnú vyspelosť mladistvého je potrebné posudzovať jednak vo vzájomných súvislostiach oboch týchto zložiek (nie samostatne), jednak vo vzťahu k obvyklému vývoju mladistvých, pričom zo zákonnej úpravy nevyplývajú odlišné podmienky pre stanovenie úrovne rozumovej vyspelosti a mravnej vyspelosti; v oboch prípadoch platí, že len v odôvodnených pochybnostiach podložených konkrétnymi zisteniami je na mieste, aby táto otázka bola riešená na podklade znaleckého posudku z odboru zdravotníctva, odvetvia psychiatrie, poprípade psychológie.“ V rozhodnutí R 65/1971 najvyšší súd vyslovil názor, že: „Dôkladné objasnenie rozumového a mravného vývoja mladistvého je dôležité nielen pre voľbu prostriedkov vhodných na jeho nápravu, ale aj pre zistenie, či nejde o čin, ktorého nebezpečnosť pre spoločnosť je malá a mladistvý nie je zaň trestne zodpovedný.“ Príčetnosť ako podmienená schopnosť páchateľa vnímať význam a nebezpečnosť svojho činu pre spoločnosť a ovládať svoje konanie sa v prípade mladistvého páchateľa posudzuje rovnako ako u dospelého páchateľa.¹⁴ Osobitný prístup v trestnom práve hmotnom sa prejavuje najmä v účele trestu. Pokiaľ ide o mladistvých páchateľov, účel trestu sa modifikuje tým, že je doplnený o výchovu mladistvého, na ktorú sa má klástť najväčší dôraz. Vychádza z princípu, že všetky opatrenia, postupy a prostriedky zákona treba využívať na obnovenie narušených sociálnych vzťahov, na integráciu mladistvého do širšieho sociálneho prostredia a na prevenciu zločinosti.¹⁵ Špeciálna ochrana mladistvých je upravená v ust. § 95 ods. 2 Trestného zákona, v ktorom je uvedené, že prečin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá. Pri posudzovaní trestnej zodpovednosti mladistvého je potrebné klástť dôraz na osobu páchateľa. Ochrana mladistvých páchateľov v tomto ustanovení je vyjadrená v tom, že trestná zodpovednosť

¹⁴ MADLIAK, J. a kol. *Ochrana práv a slobôd mladistvých a žien normami trestného práva*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2003, s. 57 – 58.

¹⁵ KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný zákon s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Bratislava: Nová práca, 2012, s. 172.

páchateľov je vyvodzovaná len pri prečinoch, ktorých závažnosť je vyššia ako u dospelých páchatel'ov. V prípade, ak je závažnosť prečinu malá, proti mladistvému by mali byť použité iba výchovné prostriedky. Kritériá, o aký stupeň závažnosti ide, je potrebné posudzovať z ust. § 10 ods. 2 Trestného zákona, teda spôsob vykonania činu, jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a.¹⁶

Osobitosti, ktoré vyplývajú zo skutočnosti, že páchatel'om je mladistvý, sa premietnu do pohnútky, miery zavinenia, stupňa narušenia páchatel'a a takisto aj do možnosti jeho nápravy. Pohnútkou takéhoto protiprávneho konania u mladistvých býva často zvedavosť, dobrodružstvo, snaha vyrovnáť sa dospelým. Takéto pohnútky u mladistvých je potrebné vzhľadom na ich intelektuálny a mravnostný vývoj hodnotiť miernejšie. Mladiství často nie sú schopní predvídať stupeň konkrétneho ohrozenia alebo rozsah vzniknutých škôd. Nebezpečnosť prečinu významne znižuje aj skutočnosť, že mladiství nie sú dostatočne právne vzdelaní. Postoje a názory mladistvého nie sú tak stále a pevné, aby ich nebolo možné napraviť či ovplyvniť, za predpokladu, že sa mladistvému zabezpečí riadna výchova v spoločensky vyhovujúcom prostredí.¹⁷

3 Mladiství ako objekt chránený Trestným zákonom

Základnou normou na ochranu mládeže a mladistvých v trestnom práve je Trestný zákon, z ktorého osobitnej časti vyplýva, že mladiství sú často osobami, na ochranu ktorých sú jednotlivé skutkové podstaty trestných činov určené. Z uvedeného dôvodu sa pojem mládež, deti či mladistvý vyskytuje už v samotnom názve jednotlivých skutkových podstat trestných činov, napríklad vražda novonarodeného dieťaťa matkou, podávanie alkoholických nápojov mládeži, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže a pod. Zo systematiky osobitnej časti Trestného zákona vieme, že jednotlivé trestné činy sú do hláv zaradené podľa dôležitosti chránených objektov. Dôležitosť ochrany rodiny a mládeže je podčiarknutá zaradením do tretej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, kde sú upravené výslovne trestné činy proti

¹⁶ BURDA, E. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 613.

¹⁷ MADLIAK, J. a kol. *Ochrana práv a slobôd mladistvých a žien normami trestného práva*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2003, s. 59.

rodine a mládeži. Nejde však o jediné trestné činy, kde zákon ochraňuje život, zdravie, psychický, fyzický vývoj mladistvých či ich iné právne záujmy. Takéto trestné činy sa nachádzajú v prvej, druhej a deviatej hlave Trestného zákona.

Primárnym objektom prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona je život a zdravie. Okrem toho sa však medzi týmito trestnými činmi nájdú aj také, ktoré poskytujú ochranu aj mladistvým, hoci to nie je primárny objekt týchto trestných činov. V prvej hlave Trestného zákona sú tri trestné činy, ktoré sa týkajú a ochraňujú zdravie a život mladistvých, a to tieto: vražda novonarodeného dieťaťa matkou, podávanie alkoholických nápojov mládeži, podávanie anabolických látok. Prvý zo spomínaných trestných činov ochraňuje dieťa, novorodenca, ktoré ešte nie je samostatne schopné konať a brániť sa, chráni jeho život a zdravie. Objektom tohto trestného činu je teda život a zdravie dieťaťa. Ide o privilegovanú skutkovú podstatu vo vzťahu k vražde, a to z toho dôvodu, že subjektom je konkrétny páchatel, a to matka, ktorá tento trestný čin spácha v rozrušení spôsobenom pôrodom alebo pri pôrode, alebo hneď po ňom. Zaujímavejším vo vzťahu k mladistvým je trestný čin podávania alkoholických nápojov mládeži. Pri tomto trestnom čine je už spomenutý termín „mládeže“, a teda ide nielen o deti, ktoré nevedia samy konať či rozmýšľať, práve naopak, je zamerané na „mládež“, ktorá v snahe byť dospelými, resp. podobať sa dospelým, ohrozuje svoj život a zdravie konzumáciou alkoholických nápojov. Podľa nášho názoru práve preto, že ide o „mládež“, je potrebné, aby zodpovednosť za ohrozovanie zdravia niesli práve dospelí, ktorí už vedia posúdiť, aké nebezpečné pre zdravie detí je zaťažovať organizmus návykovými látkami. Trestného činu sa dopustí ten, kto sústavne podáva alebo vo väčšom množstve podá alkohol osobe mladšej ako 18 rokov. Alkohol je návykovou látkou, ktorej nadmerné požívanie môže viesť k rôznym poruchám zdravia, ako je alkoholizmus či deštrukcia osobnosti, ale aj k vážnemu narušeniu sociálnych či rodinných vzťahov.¹⁸ Objektom trestného činu je zdravý, nerušený psychický a fyzický vývoj mládeže. Sústavné podávanie znamená, že ide o opakujúcu alebo pokračovaciu činnosť v takom časovom úseku, že požívanie alkoholických nápojov môže ohroziť psychický alebo fyzický vývoj mládeže, najmä môže viesť k závislosti od alkoholu. Stačí pri tom, aby išlo aj o menšie množstvá alkoholu. Podávanie alkoholických nápojov vo väč-

¹⁸ PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 36.

šom množstve sa hodnotí nielen vzhľadom na množstvo alkoholu, ale aj na „silu“ alkoholu a nepriaznivé účinky je potrebné hodnotiť aj z hľadiska vyspelosti osoby, ktorej sa alkohol podáva. Negatívnym dôsledkom pitia alkoholu mladistvými nie sú len zhoršená pamäť a schopnosť učenia, ale aj úrazy, dopravné nehody, otravy, samovraždy, sexuálne násilie, páchanie trestných činov.

Podľa nášho názoru na Slovensku napriek trestnoprávnym sankciám za podávanie alkoholických látok mládeži, je tento trestný čin naďalej spoločnosťou ignorovaný. Naďalej sa dennodenne stretávame s podnapitou mládežou tackajúcou sa mestom. Tento problém nie je spoločnosťou bráný dostatočne vážne, pretože podľa štatistiky vo 4. ročníku základnej školy má už opakované skúsenosti s alkoholom asi 35 % detí. Dovoľme si povedať, že ide o alarmujúce číslo, ktoré hovorí, že by sme si tento problém mali viac všímať a viac s ním bojovať. Otázkou však zostáva, akým spôsobom s týmto problémom bojovať? Odpoveď na túto otázku hľadajú aj psychológovia a prikláňajú sa k zvýšeniu vekovej hranice na povolenie pitia alkoholu, ako je to napríklad v USA, kde je hranica povolenia pitia alkoholu vo veku 21 rokov života. Možno by nebolo na škodu zamyslieť sa práve nad zvýšením tejto hranice. V zmysle zásady, že páchatelom, resp. spolupáchatelom trestného činu nemôže byť osoba, ktorú dané ustanovenie chráni, teda tá osoba, ktorá je sama predmetom útoku, napríklad: ak 16-ročná osoba presvedčí predavačku, aby jej predala alkoholický nápoj, nemôže byť táto 16-ročná osoba páchatelom, ani spolupáchatelom trestného činu podávania alkoholických nápojov mládeži. Táto zásada však nebráni tomu, aby bol postihnutý mladistvý napríklad čašník, ktorý podáva alkoholický nápoj inému mladistvému.

Sloboda a ľudská dôstojnosť sú práva, ktoré každému človeku priznáva ako základné práva Ústava Slovenskej republiky. Z pohľadu trestného práva Trestný zákon zas ochraňuje slobodu a ľudskú dôstojnosť v druhej hlave osobitnej časti Trestného zákona s názvom *trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti*. Trestné činy ochraňujúce mládež či mladistvých sú v tejto hlave upravené dva. Od 1. augusta 2013, keď nadobudla účinnosť novela Trestného zákona č. 204/2013, je jedným z nich trestný čin s názvom *zverenie dieťaťa do moci iného*, predtým obchodovanie s deťmi a druhým je *sexuálne zneužívanie*. V prípade trestného činu *zverenia dieťaťa do moci iného* ide len o spresnenie pojmov, skutková podstata zostáva nezmenená.

Bližšie sa v tejto podkapitole budeme venovať sexuálnemu zneužívaniu ako stále aktuálnejšej téme.

Novela Trestného zákona č. 204/2013 rozšírila skutkovú podstatu trestného činu sexuálneho zneužívania. Trestný zákon v tejto časti ochraňuje ľudskú dôstojnosť v oblasti pohlavného života a pred sexuálnym zneužívaním. Chráneným záujmom pri trestnom čine sexuálneho zneužívania je zdravý vývoj mládeže, ktorý by mohol byť narušený predčasným alebo neprirodzeným pohlavným stykom. Ustanovenie upravujúce trestný čin sexuálneho zneužívania chráni nerušený mravný a telesný vývoj osôb mladších ako 15 rokov. Zároveň poskytuje ochranu pred akýmkoľvek útokmi proti sexuálnej nedotknuteľnosti. Tohto trestného činu sa dopustí ten, kto vykoná súlož s osobou mladšou ako 15 rokov alebo kto takúto osobu iným spôsobom sexuálne zneužije.¹⁹ Ustanovenie § 201 upravujúce trestný čin sexuálneho zneužitia je výnimkou vekovej trestnej zodpovednosti, keď páchatelom trestného činu je ten, kto v čase spáchania trestného činu dovŕšil vek 15 rokov. Ide o reakciu na „*vyspelosť mladistvých*“, ktorí pohlavne dospievajú skôr. Vzhľadom na to je veková hranica pri tomto trestnom čine posunutá zo 14 rokov na 15 rokov. Sexuálne zneužívanie detí je takisto aktuálnou témou a problémom, ktorý trápi nielen Slovensko, ale aj celý svet. Stále častejšie vychádzajú najavo prípady sexuálneho zneužívania detí, či už v rodinách, ale aj v spoločnosti. Podľa dostupných štatistík sú obeťami sexuálneho násillia najviac dievčatá vo veku 0 – 6 rokov.

Samotný názov tretej hlavy Trestného zákona upozorňuje na ochranu týmto zákonom tak rodiny, ako aj mládeže. Do tretej hlavy Trestného zákona sa radia tieto trestné činy chrániace mládež a deti: odloženie dieťaťa, opustenie dieťaťa, zanedbanie povinnej výživy, týranie blízkej a zverenej osoby, únos, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže. Individuálne objekty jednotlivých trestných činov sú napríklad ochrana zdravia dieťaťa, avšak spoločným objektom týchto trestných činov je predovšetkým výchova mladého človeka na platného člena spoločnosti. Na naplnenie subjektívnej stránky je potrebné úmyselné zavinenie. Najzaujímavejším a najvhodnejším trestným činom k ústrednej téme predkladaného článku je trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže. Objektívna stránka spočíva vo vydaní osoby mladšej ako 18 rokov spustnutiu, a to rôznymi spôsobmi. „*Vydanie nebezpečenstvu spustnutia*“ je naplnené, ak si v dôsledku konania

¹⁹ PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 38.

páchateľa osoba mladšia ako 18 rokov osvojuje škodlivé návyky, povahové črty, prípadne sklony a záujmy, ktoré spravidla vedú k morálnemu úpadku jednotlivca a k znemožneniu usmerňovať spôsob života v súlade s morálnymi zásadami a spoločenskými záujmami.²⁰ Keďže pojmy v zákone nie sú úplne presné, najvyšší súd vydal rozhodnutia, v ktorých upravuje situácie, keď ide o nemravný či záhaľčivý spôsob života. V zmysle rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 47/1992: *„Konanie obvineného spočívajúce v tom, že násilím prinúti dvanásťročnú poškodenú, aby strpela jeho sexuálne správanie a sama ho opätovala a fyzicky a psychicky ju pritom týra, nemožno považovať za navádzanie na nemravný život.“* Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 25/1980: *„Konanie spočívajúce v tom, že páchatel' prinúti osobu mladšiu než osemnásť rokov k opätovnej súdoži, a tým ju vedie k pohlavnej neviazanosti, možno považovať za zvádzanie na nemravný život, ktoré je spôsobilé vydať takúto osobu nebezpečenstvu spustnutia.“* Objektom tohto trestného činu sa realizuje Dohovor o právach dieťaťa prijatý 20. novembra 1989 v New Yorku, a teda objektom tohto trestného činu je záujem spoločnosti na zdravom fyzickom a duševnom vývoji detí, ktoré sú mladšie ako pätnásť rokov.

Záver

V súvislosti s témou objektu skutkovej podstaty, ktorým je mladistvý, je potrebné zamerať osobitnú pozornosť aj na protispoločenskú činnosť mládeže. Široký záujem o ochranu, ale aj výchovu mládeže podnecuje stúpajúca kriminalita tejto sociálnej skupiny, osobitne aj brutalita, akou mladiství trestné činy páchajú. Mladiství, prevažne skupinovou formou, páchajú najmä trestné činy proti majetku, hlavne krádeže všetkých druhov (vlámania, krádeže motorových vozidiel a vecí z áut, ktorých príčiny odzrkadľujú neustále sa formujúcu osobnosť a rozumovú vyspelosť, teda zo žartu, na skúšku, zo stávk), ale páchajú aj trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, hlavne lúpeže, vydierania, znásilnenia, trestné činy proti životu a zdraviu stále so zvyšujúcim sa stupňom spoločenskej nebezpečnosti, násilia, agresivity a brutality, najmä pri úmyselnom ublížení na zdraví. Osobitne nebezpečnou je drogová, ďalej rasovo motivovaná kriminalita a ďal-

²⁰ SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 470.

šie. Teórií zaoberajúcimi sa príčinami vzniku trestných činov je mnoho. Dali by sa rozdeliť do troch hlavných skupín, ktoré sú orientované buď biologicky, psychologicky, sociologicky, alebo multifaktorové. Biologicky orientovaná teória spočíva v genetickej predispozícii, to znamená, že delikventné správanie má mladistvý geneticky vrozené. Psychologicky orientovaná teória je faktor rozumovej vyspelosti a inteligencie a poukazuje na nižší stupeň inteligencie páchatelov trestných činov. Sociologicky orientované teórie hľadajú vysvetlenie kriminality v kultúrnych alebo sociálnych vplyvoch. Multifaktorové teórie predpokladajú spojenie predchádzajúcich teórií. Hypotézy v 20. storočí, ktoré vysvetľujú kriminalitu mladistvých, uvádzajú rodinu ako rozhodujúci činiteľ. Pokiaľ rodina neplní svoju funkciu, dáva priestor kriminogénnym faktorom správania. Týrané deti, deti z neúplných rodín, zanedbávané deti či deti, ktorých výchova vybočuje z tej tradičnej, majú väčšiu perspektívu stať sa ešte ako mladiství páchatelmi trestných činov, a preto je potrebné zabezpečiť čo najúčinnejšiu prevenciu zameranú na predchádzanie akejkoľvek protispoločenskej činnosti mladistvých.

Literatúra:

- [1] BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010. 1136 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
- [2] KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
- [3] KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný zákon s rozsiahlym komentárom a judikatúrou. Zákon o výkone trestu odňatia slobody s komentárom. Zákon o výkone väzby s komentárom*. Bratislava: Nová práca, 2006. 632 s. ISBN 80-88929-86-5.
- [4] KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Bratislava: Nová práca, 2009. 696 s. ISBN 80-893-5017-9.
- [5] KOLESÁROVÁ, E. (ed.). *MLÁDEŽ A KRIMINALITA: zborník referátov z II. medzinárodnej konferencie 25. – 27. októbra 2006 v Nitre konanej pod záštitou prezidenta Slovenskej republiky Ivana Gašparoviča*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2007. 484 s. ISBN 978-80-8094-090-4.
- [6] MADLIAK, J. a kol. *Ochrana práv a slobôd mladistvých a žien normami trestného práva*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2003. 99 s. ISBN 80-89016-06-5.
- [7] NOVÁK, V. Mladistvý a konanie proti mladistvému v trestnom práve. In: *Justičná revue*. 2005, roč. 57, č. 1, s. 73 – 76.

- [8] PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. Šamorín: Heuréka, 2006. 163 s. ISBN 80-7160-207-8.
- [9] SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2010. 938 s. ISBN 978-80-8078-370-9.
- [10] SEJČOVÁ, L. *Deti, mládež a delikvencia*. Bratislava: Album, 2002. 208 s. ISBN 80-968667-2-9.

Kontaktné údaje na autorov – e-mail:

JUDr. Rastislav Hruška, JUDr. Martin Žuffa

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

E-mail: hruska.rasto@gmail.com

TRESTNOPRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ SÚVISLOSTI VÄZOBNÉHO STÍHANIA MLADISTVÝCH¹

ADRIÁN JALČ

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Trestné konanie v Slovenskej republike v prípadoch mladistvých obvinených je založené na princípoch restoratívnej justície. Táto kladie dôraz na vyváženú, spravodlivú reakciu spoločnosti za trestný čin mladistvého. Nezrieka sa svojej zodpovednosti za jeho zlyhanie a vyvodzuje zodpovednosť nielen pre mladistvého (páchateľa) samotného, ale rieši i ďalšie zúčastnené osoby a skupiny spojené s trestným činom.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, mladistvý, väzba, poškodený, všeobecné štandardy obsiahnuté v trestnoprocených predpisoch.

Abstract

Criminal proceedings in the Slovak Republic in juvenile cases is based on restorative justice. This emphasis on a balanced, equitable community based responses to juvenile crime, incorporate engagement with their share of responsibility for his failures and draws from it the consequences not only for himself but also for solving problems of other interested persons and groups associated with the crime.

Keywords: restorative justice, juvenile cases, custody, injured person, general principles enshrined in the criminal standards.

Dohovor o právach dieťaťa (ďalej len „dohovor“) ako medzinárodný dokument, ktorý ratifikovala ešte Česká a Slovenská Federatívna republika a ktorý zaviazal zmluvné strany k záväzkom aj v oblasti trestného konania, zabezpečuje určitý minimálny štandard mladistvým obvineným aj v otázkach väzby a výkonu trestu. Podľa znenia dohovoru sa za dieťa považuje osoba mladšia ako 18 rokov, ibaže by hranica dospelosti bola nastavená

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12/This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

inak v konkrétnom štáte. V takomto prípade smerodajným je vek, ktorý sa považuje za hranicu dospelosti v danej krajine. V zmysle článku 37 dohovoru zmluvné strany musia zabezpečiť, aby:

- žiadne dieťa nesmelo byť podrobené mučeniu alebo inému krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. Za trestné činy spáchané osobami mladšími ako 18 rokov nesmie byť uložený trest smrti ani doživotný trest odňatia slobody bez možnosti prepustenia;
- žiadne dieťa nesmelo byť protizákonne alebo svojvoľne zbavené slobody. Zatknutie, väzba alebo uväznenie dieťaťa musí byť v súlade so zákonom a takéto opatrenia možno použiť iba ako poslednú možnosť a na najkratšiu možnú dobu;
- so všetkými deťmi zbavenými slobody sa zaobchádzalo s ľudskosťou a úctou k prirodzenej dôstojnosti ľudskej osobnosti a spôsobom, ktorý berie do úvahy potreby osôb ich veku. Predovšetkým každé dieťa zbavené slobody musí byť držané oddelene od dospelých, iba ak by si najlepšie záujmy dieťaťa vyžadovali inak; musí mať právo udržiavať styk s vlastnou rodinou prostredníctvom korešpondencie a návštev, s výnimkou mimoriadnych okolností;
- každé dieťa zbavené slobody malo právo na okamžitý prístup k právnej a inej vhodnej pomoci, ako aj právo namietat zákonnosť pozbavenia slobody pred súdom alebo iným kompetentným, nezávislým a neustranným orgánom a na okamžité rozhodnutie o akejkoľvek takejto námietke.

1 Kriminologické a trestnoprávne súvislosti

Analýza vývinových trendov výskytu sociálnej patológie v správaní detí a mládeže (napr. agresivity, záškoláctva, delikvencie, kriminality, drogovej závislosti a pod.) za posledné desaťročie jednoznačne ukazuje, že po relatívne stabilizovanej situácii v období „reálneho socializmu“ nastal po novembri 1989 dramatický zvrat s každoročným neúprosným nárastom počtu detí a mládeže, ktorá sa svojím správaním dostala do rozporu so sociálnymi normami alebo dokonca so zákonom.

Skutočnosť, že miera mravnej a rozumovej vyspelosti mladistej osoby je v porovnaní s dospelou osobou na odlišnej úrovni, možno zaradiť me-

dzi notoriety. Aplikujúc tento notoricky známy fakt v trestnej oblasti, výsledkom bude použitie osobitnej úpravy v prípade, ak trestný čin spácha osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila 14. rok svojho veku a neprekročila 18. rok svojho veku (v podmienkach Slovenskej republiky, výnimku tvorí iba v zmysle § 22 TZ trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, keď páchateľ nie je trestne zodpovedný, ak v čase spáchania činu nedovŕšil pätnásť rok svojho veku). Osobitná procesná úprava v prípade mladistvého má najväčšie uplatnenie predovšetkým v prípade najintenzívnejšieho zásahu do osobnej slobody, t. j. väzby. Je nepochybné, že nielen samotné vzatie do väzby, ale predovšetkým pobyt mladistvého vo väzbe má spravidla na mladistvých delikventov veľmi nepriaznivý vplyv. Sú to totiž osoby, ktorých telesný i duševný vývoj nie je zďaleka ukončený. Negatívny vplyv väzby, ktorý sa v tej či onej forme môže prejavíť i u dospelých osôb, pôsobí preto u mladistvých spravidla ešte omnoho výraznejšie a zanecháva rozdiely v ich mravnej i duševnej vyspelosti, a to najmä u mladistvých prvopáchateľov a mladistvých recidivistov, ktorých skúsenosti s orgánmi činnými v trestnom konaní v mnohých oblastiach predstihujú prvopáchateľov, či už v ich „súčinnosti“ s orgánmi polície pri vypočúvaní (predovšetkým vyššiu schopnosť mladistvých recidivistov vzdorovať policajným praktikám pri vypočúvaní), resp. už spomínanom „pobyte“ vo väzbe. Pri samotnom výsluchu mladistvého obvineného sa využíva metóda tzv. postupného usvedčovania. Tvorí ju polozenie otázok od najľahších, na ktoré obvinený odpovedá pohotovo, až po zložitejšie, smerujúce k jeho usvedčeniu.

Najvyšší súd SR na adresu väzby mladistvého uviedol, že podľa ustanovenia § 339 Trestného poriadku (ďalej len „TP“), aj keď existujú dôvody väzby podľa § 71 TP „*smie byť mladistvý vzatý do väzby iba vtedy, keď nemožno účel väzby dosiahnuť ináč. Obmedzenie vzatia mladistvého do väzby vychádza z toho, že väzba nemá predovšetkým výchovný účinok, ale jej účelom je tiež zabezpečiť, resp. zaistiť osobu páchateľa pre trestné konanie. Skutočnosti dôležité pre zistenie, či účel väzby možno dosiahnuť inak, sú orgány činné v trestnom konaní povinné skúmať v každom štádiu trestného stíhania ex officio. Treba vždy zvažovať, či neprichádza do úvahy iná forma zaistenia mladistvého pre potreby konania, preto sa musia dôsledne zisťovať pomery mladistvého*“.²

² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. Ntv-II 313/94 z 1. januára 1994 [online]. [cit. 2013-02-01]. Dostupné z: www.epi.sk.

Inou formou zaistenia, a teda prostriedky, ktoré nahrádzajú účel väzby v prípade mladistvého a ktoré sú zároveň zhodné s prostriedkami nahradzujúcimi väzbu v prípade dospelého obvineného, sú: záruka záujmového združenia občanov a dôveryhodnej osoby; písomný sľub; dohľad probačného a mediačného úradníka; peňažná záruka; uloženie primeraných povinností a obmedzení. Pokiaľ je mladistvý vzatý do väzby, vždy je potrebné v odôvodnení rozhodnutia o väzbe podrobne uviesť, prečo neboli v konkrétnej veci použité niektoré zmienené väzobné alternatívy.

Tak ako pri mnohých procesných úkonoch platia určité zásady, aj inštitút väzby je sprevádzaný uplatňovaním niektorých zásadných princípov. Medzi základné princípy výkonu väzby – rovnako ako pri ostatných zaistovacích inštitútoch – zaraďujeme princíp prezumpcie neviny, primeranosti, zdržanlivosti a humánosti. Vo vzťahu k väzbe znejú týmto spôsobom: „Spôsob výkonu väzby musí rešpektovať zásadu, že pokiaľ nie je právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu vyslovená vina, nie je možné hľadiť na toho, kto bol vzatý do väzby (ďalej len „obvinený“), akoby bol vinný. Obvineného počas výkonu väzby možno obmedzovať len spôsobom, ktorý vyplýva z účelu väzby, zaistenia bezpečnosti osôb a zabezpečenia ochrany majetku a poriadku v miestach, v ktorých sa väzba vykonáva. Obvineného možno obmedziť len vo výkone tých práv, ktoré sa vzhľadom na výkon väzby nemôžu uplatniť. Spôsob výkonu väzby nesmie ponížovať ľudskú dôstojnosť obvineného.“³

Aby som aspoň sčasti ozrejmil obsahové znenie zákona, zmienim sa o niektorých skutočnostiach, ktoré súvisia s výkonom väzby a ktoré sa dotýkajú aj väzby mladistvých:

- keďže výkon väzby v prípade chorých obvinených bolo možné uskutočňovať aj v zdravotných zariadeniach, právna úprava uzákonila, že osoby, o ktorých súd rozhodol, že budú vzaté do väzby a ktoré majú zhoršený zdravotný stav možno prijímať aj v nemocnici;
- diferenciácia výkonu väzby, ktorá je vykonávaná v dvoch režimoch – v štandardnom režime, v ktorom sú práva a povinnosti uplatňované tak, ako sú uvedené v zákone, v zmiernenom režime, v ktorom sú vytvorené oddiely, v rámci ktorých sa bude obvinený voľne pohybovať, pričom mu bude umožnený i styk s ostatnými obvinenými v tomto oddieli;

³ Pozri § 2 zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby.

- nielen na akýchkoľvek verejných priestranstvách, ale i vo výkone väzby sú chránení nefajčiari prostredníctvom vytvorenia fajčiarskych a nefajčiarskych ciel;
- obmedzenie obvineného vo väzbe sa prejavuje i v jeho životnom priestore – zákonné parametre ubytovacej plochy na jedného obvineného predstavujú 3,5 m², pričom ženy a mladiství sú zvýhodnení parametrami 4 m² na jedného mladistvého obvineného, resp. na jednu obvinenú;
- zákon taxatívne vymedzuje veci osobnej potreby, ktoré smú mať obvinení fyzicky v cele. Ak si obvinený nárokuje vlastniť v cele veci, ktoré sú vyňaté zo zákonného taxatívneho výpočtu, uvedená požiadavka bude predložená na schválenie riaditeľovi ústavu;
- čo sa týka návštev, obvinení majú právo okrem intenzívnejšieho styku s rodinou navštevovať sa navzájom aj v iných ústavoch, najmä ak ide o manželov, deti;
- mladistvým je zabezpečené plnenie povinnej školskej dochádzky, pričom právo na vzdelanie je priznané i dospelým obvineným.⁴

U mladistvého je teda väzba mimoriadnym zaškoľovacím prostriedkom v situácii, keď účel väzby nemožno dosiahnuť žiadnym iným opatrením. Účelom väzby je zaistiť mladistvú osobu na konanie proti mladistvým z dôvodu, aby bol náležite zistený a prejednaný trestný čin spáchaný mladistvým a aby mu bolo uložené opatrenie, ktoré účinne prispeje k tomu, aby sa ďalej páchaníu trestnej činnosti vyhol a našiel si spoločenské uplatnenie zodpovedajúce jeho schopnostiam a rozumovému vývoju a podľa svojich síl a schopností prispel k odstráneniu ujmy, ktorá vznikla jeho zavinením.⁵

Na margo väzby mladistvých osôb by som rád v krátkosti priblížil českú právnu úpravu. V komparácii s našou právnou úpravou je česká právna úprava o krok vpred. Trestný poriadok Slovenskej republiky venuje mladistvým menšiu pozornosť, ktorá je akcentovaná v § 399 TP, kde sa v súvislosti s väzbou spomína možnosť vziať obvineného mladistvého do väzby, len ak účel väzby nemožno dosiahnuť inak. Česká právna úprava v roku 2004 rozšírila o zákon č. 218/2003 Sb., o zodpovednosti mládeže za proti-

⁴ BALÁŽIKOVÁ, A. Výkon väzby – pozitíva a negatíva novej právnej úpravy. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2007, roč. 13, č. 3, s. 20 – 25.

⁵ ŠÁMAL, P. K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. In: *Trestněprávní revue*. 2004, roč. 3, č. 2, s. 33.

právní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (ďalej len „zákon“). Zodpovednosť mladistvých páchatel'ov bola vyňatá z trestného zákona, ktorý je využívaný subsidiárne, pričom cieľom predmetného zákona bolo konštituovanie samostatnej legislatívnej úpravy týkajúcej sa trestnej zodpovednosti mladistvých. Tento zákon komplexne upravuje hmotnoprávne i procesnoprávne aspekty trestania mladistvých.⁶ V trestnom konaní proti mladistvým sa postupuje s prihliadnutím na špecifiká vekovej kategórie a s ohľadom na účel tohto konania, ktorý je predovšetkým vo výchovnom pôsobení na mladistvého páchatel'a, jeho reintegráciu do spoločnosti a predchádzaniu páchania trestnej činnosti. Samotné trestné konanie je založené na restoratívnej justícii, kde bola modifikovaná zásada verejnosti hlavného pojednávania a prejednávania veci mladistvých pred súdom je zásadne neverejné. Väzba mladistvých je považovaná za výnimočný prostriedok, o ktorom vždy rozhoduje súd pre mládež. Procesnoprávny aspekt uvedeného zákona je konštruovaný na princípe mimoriadneho postupu pri prejednávaní konania mladistvého tak, ako to vyžaduje význam a výchovný účel konania; vždy je nutné šetriť ich osobnosť. Jednotlivé procesné úkony musia byť uskutočňované s ohľadom na ich vek, duševnú vyspelosť tak, aby nedošlo k narušeniu ich psychickej a sociálnej rovnováhy a aby bol ich ďalší vývoj čo najmenej ohrozený.⁷

Z hľadiska dĺžky väzby česká právna úprava obmedzuje dĺžku trvania väzby a stanovuje zvláštny spôsob rozhodovania o jej predĺžovaní. Väzba nemôže trvať dlhšie ako dva mesiace, po uplynutí môže byť výnimočne predĺžená o ďalšie dva mesiace, ale iba za podmienok, že nebolo možné pre obtiažnosť veci alebo z iných závažných dôvodov trestné stíhanie v zákonnej lehote skončiť a prepustením hrozí, že bude zmarené a podstatne sťažené dosiahnutie účelu trestného stíhania. V prípade, ak ide o trestné stíhanie pre obzvlášť závažné previnenie v zmysle § 47 ods. 1 zákona nemôže trvanie väzby prekročiť šesť mesiacov, kde táto dĺžka môže byť predĺžená jedenkrát v prípravnom konaní a jedenkrát v konaní pred súdom. O otázkach väzby rozhoduje podobne ako v našej právnej úprave príslušný sudca na návrh štátneho zástupcu. Osobitosťou je prostriedok oproti našej právnej úprave, ktorým nahrádzame väzbu v prípade mladistvého, a to umiest-

⁶ ŠTIAVNICKÁ, J. Nad novým zákonom o súdnictve vo veciach mládeže v Českej republike. In: *Justičná revue*. 2005, roč. 57, č. 5, s. 731.

⁷ Pozri § 41 ods. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o zodpovednosti mládeže za protiprávny činy a súdnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

nenie do starostlivosti dôveryhodnej osoby, ktorý je naviazaný na písomný záväzok osoby, že je ochotná a schopná zobrať do starostlivosti a vykonávať dohľad nad mladistvým obvineným. Prevezme tiež zodpovednosť, že mladistvý sa na predvolanie dostaví k orgánu činnému v trestnom konaní a splní ďalšie podmienky určené súdom pre mládež. V prípade nesplnenia záväzkov zo strany mladistvého alebo dôveryhodnej osoby prijme orgán rozhodujúci o väzbe mladistvého iné opatrenie nahradzujúce väzbu, rozhodne o väzbe mladistvého alebo určí inú dôveryhodnú osobu na starostlivosť o mladistvého.

2 Zahraničné právne úpravy a veková štruktúra odsúdených vo vybraných štátoch

Osobitnými súdmi pre mladistvých sa môžeme v Európe stretnúť vo viacerých štátoch. V Belgicku, kde súd pre mladistvých rozhoduje vo veciach, na ktoré sa vzťahuje zákon o ochrane mládeže z roku 1965, môže uložiť sankcie, ako sú zákaz výkonu rodičovských práv a povinností, umiestnenie mladistvého do pestúnskej rodiny alebo do uzavretého zariadenia. Sudca neukladá mladistvým páchatelom tresty, ale prijíma *opatrenia* vo vzťahu k nim. V praxi môže mladistvého najmä napomenúť („vyzvať ho k poriadku“), umiestniť ho do pestúnskej rodiny alebo špecializovanej inštitúcie, kde sa ocitne v spoločnosti ďalších mladistvých pod dozorom vychovávateľov, uložiť mu verejnoprospešnú prácu a v niektorých výnimočných prípadoch ho dokonca dočasne umiestniť do uzavretého zariadenia. Sudca pre mladistvých *ukladá dohľad alebo prijíma ochranné a výchovné opatrenia*. Ak mladistvý, ktorý sa dopustil trestného činu, dosiahol vek 16 rokov, sudca pre mladistvých sa za špecifických okolností môže vzdať prípadu. Mladistvý je tak postavený pred osobitný senát súdu pre mladistvých, ktorý plní úlohu trestného súdu. V prípade obzvlášť závažného trestného činu, napríklad ak ide o vraždu, mladistvý bude výnimočne postavený pred porotný súd, a to napriek skutočnosti, že nie je plnoletý. Súd pre mladistvých môže tiež prijať opatrenia vo vzťahu k rodičom, ak si neplnia svoju výchovnú povinnosť (napr. násilie páchané na deťati, nepriaznivé životné podmienky). Naliehavosť niektorých situácií umožňuje veľmi rýchlo prijať opatrenia na ochranu dieťaťa. Ak niektorá zo strán v konaní nie je spokojná s rozhodnutím vyneseným prvostupňovým súdom, môže voči

tomuto rozhodnutiu podať odvolanie pod podmienkou, že ide o prvostupňové rozhodnutie, teda nebolo vynesené po odvolaní voči rozhodnutiu, ktoré už vyniesol policajný alebo zmierovací súd. V takom prípade bude o veci rozhodovať odvolací súd nezávisle od toho, či patrí pod občiansky súd, priestupkový súd, alebo súd pre mladistvých.

Vo Francúzsku možno neplnoletého zadržať len na nevyhnutný potrebný čas, vo všetkých prípadoch sa vyžaduje povinnosť informovať rodičov alebo osoby, v ktorej starostlivosti sa nachádzajú. Obvineného medzi 10. – 13. rokom veku možno len zadržať, nie však vziať do väzby. Výnimku tvoria trestné činy s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej 5 rokov. Účasť obhajcu je v danom prípade povinná. V prípade väzby obvineného medzi 13. – 16. rokom veku musí policajt informovať prokurátora alebo sudcu o dôvode zadržania. Po zadržaní je potrebné vykonať lekárske vyšetrenie a tiež informovať rodinných príslušníkov.⁸ Obvinený môže požiadať o advokáta, nie je však stanovený obligatórne. Poslednú skupinu tvorí skupina medzi 16. – 18. rokom veku, kde sú podobné podmienky ako v predchádzajúcej skupine pre vzatie obvineného do väzby (s výnimkou lekárskeho vyšetrenia, ktoré je možné vykonať iba s jeho súhlasom). V prípade väzby sa subsidiárne používa Trestný poriadok.

Systém ochrany mládeže vo Francii tvoria dve inštitúcie. Prvá má administratívno-preventívny charakter a druhá justičný. Administratívna ochrana predstavuje pomoc v podobe psychologickkej, materiálnej pomoci nedospelým a ich rodinám. Vyskytuje sa v rodinách, v ktorých je pomerne vysoké riziko sociálneho neprispôsobenia a slúži tu v rámci prevencie. Justičná ochrana je v prípade, keď sa nepodarilo uplatniť administratívnu ochranu, prípadne došlo k prekročeniu právneho rámca a neplnoletý spáchal trestný čin. Zákon kladie dôraz na reštitúciu, teda ukladanie výchovných opatrení pred represiou, teda potrestaním neplnoletého. Hlavne pri maloletých mladších ako 13 rokov sa uprednostňujú výchovné opatrenia. Snaha je ponechať neplnoletého v jeho pôvodnom prostredí a potrestanie nechať na jeho rodičov, prípadne osôb, u ktorých v starostlivosti sa nachádza. V prípade, že neplnoletý zostáva v pôvodnom prostredí, môžu mu byť uložené rôzne povinnosti, ktoré musí plniť (napr. navštevovať výchovné zariadenie, zdravotnícke zariadenie).⁹

⁸ Čl. 63.3 Code de la procedure penal.

⁹ Čl. 15 nariadenia o delikventnej mládeži z 2. februára 1945 (Ordonnance n 45 – 174 du 2 février 1945 relative à l'engagement délinquant).

V švajčiarskom právnom systéme sa väzba delí na väzbu pred súdnym rozsudkom („détention avant jugement“) a po súdnom rozsudku, teda výkon trestu v prípade uloženia trestu pozbavenia osobnej slobody. V prvom prípade ide o väzbu ako zaistovací inštitút, ktorá sa delí na dočasnú väzbu („détention provisoire“) a na väzbu z dôvodu bezpečnosti („detention pour des motifs de sûreté“). Tento spôsob obmedzenia osobnej slobody ešte pred vynesením rozsudku je vo Švajčiarsku známy od 1. januára 2011, keď nadobudol účinnosť Spolkový trestný poriadok pre neplnoletých („Loi fédérale sur la procédure pénale applicable aux mineurs“). Väzba pred súdnym rozsudkom sa použije len ako opatrenie *ultima ratio*, teda vo výnimočnom prípade a len keď použitie iného ochranného prostriedku je nemysliteľné.¹⁰ Dočasná väzba je limitovaná na 7 dní, čo predstavuje závažný zásah do osobnej slobody neplnoletých obvinených. Dočasnú väzbu možno predĺžiť viackrát, ale najviac na jeden mesiac.¹¹ Vykonáva sa v špecializovaných zariadeniach pre neplnoletých, kde sú obvinení separovaní od dospelých páchatelov. Zákonodarca pri tvorbe Spolkového trestného poriadku pre neplnoletých zabudol stanoviť vek, od ktorého je možné použiť väzbu pred súdnym rozsudkom. Na základe toho bol parlament podrobený kritike, pretože je možné vziať do predmetnej väzby všetkých neplnoletých páchatelov (nielen mladistvých v zmysle TZ) bez ohľadu na ich vek. V tomto prípade sa procesný zákon dostáva do rozporu s Trestným zákonom, ktorý ustanovuje, že trest odňatia slobody je možné uložiť v prípade, ak páchatel v čase činu mal minimálne 15 rokov a jeden deň. Rovnako je tu rozpor s čl. 31 ods. 1 švajčiarskej ústavy („Constitution fédérale de la confédération suisse“). Toto ustanovenie sa vymyká aj základným cieľom trestania neplnoletých, kde v prvom rade v zmysle Trestného zákona je nutné ich chrániť, a ak to nie je účinné, až následne trestať.¹²

Z hľadiska výkonu trestu v zmysle nového procesného predpisu majú jednotlivé kantóny povinnosť vytvárať väznice špecializované pre neplnoletých. Predtým boli takíto odsúdení páchatelia umiestňovaní do štandardných nápravno-výchovných zariadení.

V Spojených štátoch amerických môže byť mladistvý zatknutý alebo vzatý do väzby a je povinnosťou polície o tom bezodkladne informo-

¹⁰ Čl. 26 ods. 1 PPMIn.

¹¹ Čl. 27 ods. 3 PPMIn.

¹² QUELOZ, N. La détention avant jugement des mineurs de moins de 15 ans est absolument illégale en Suisse. In: *Bulletin suisse des droits de l'enfants*. 2011, vol. 17, no. 3.

vať zákonných zástupcov mladistvého. Policajné orgány vo fáze zatknutia majú určitú diskrečnú právomoc a môžu sa rozhodovať medzi trestným stíhaním mladistvého/prípadným návrhom na vzatie do väzby, nestíhaním mladistvého za trestný čin s vedomím rodičov (pri menej významnom delikte) alebo postúpením celej trestnej veci príslušnému orgánu so špeciálnym sociálnym programom, ktorý sa bude ďalej zaoberať mladistvým a jeho konaním. Podobne ako u nás existujú inštitúty nahradzujúce väzbu, keď obvinený môže byť prepustený na slobodu. Väzba ako opatrenie *ultima ratio* v rámci prostriedkov umožňujúcich obmedzenie osobnej slobody sa využíva v prípadoch existencie možnosti recidívy obvineného, ochrany záujmov mladistvého/spoločnosti alebo v prípadoch, keď ide o obvinenie z obzvlášť závažného trestného činu (vražda, závažnejší drogový trestný čin a pod). Samotný výkon väzby v sebe zahŕňa základne pravidlo, aby bol mladistvý obvinený oddelený od ostatných dospelých vo výkone väzby. Trestné činy prejednávajú sudy pre mladistvých a dotýka sa ich precedentné právo ako každého obvineného.

Tabuľka 1 Veková štruktúra odsúdených v jednotlivých vekových kategóriách vo vybraných štátoch

Krajina	Celkový počet odsúdených	Odsúdení – vek nižší ako 14 rokov	Odsúdení – medzi 14. – 16. rokom	Odsúdení – medzi 16. – 18. rokom	Vek trestnej zodpovednosti
Česká republika	20 502	–	15	158	15 rokov
Fínsko	3 531	0	0	6	15 rokov
Nemecko	74 706	–	47	616	14 rokov
Írsko	3 523	1	36	48	12 rokov
Rumunsko	27 262	–	32	385	14 rokov
Slovensko	8 313	–	57		14 rokov
Anglicko a Wales	83 194	0	283	2243	10 rokov
Severné Írsko	1 523	0	0	19	10 rokov
Škótsko	8 088	0	1	203	8 rokov

Zdroj: Rada Európy (2008).

Z hľadiska uvedených štatistických ukazovateľov (veková štruktúra odsúdených) niektorí autori z nich robia záver, podľa ktorého liberálnejšie štáty majú vyššie percento väzobne stíhaných a odsúdených mladistvých ako silné sociálne štáty (sever Európy). Rovnako vyvodzujú záver, že nižší vek trestnej zodpovednosti vedie k vyšším ukazovateľom väzobne stíhaných a odsúdených mladistvých.¹³ Slovenská republika má počet mladistvých odsúdených v pomere k celkovému počtu odsúdených číselný ukazovateľ 0,68 % (za rok 2008), kde napríklad Nemecko vykazuje 0,88 % a Česká republika 0,84 % za rok 2008. Zníženie trestnej zodpovednosti Trestným zákonom tak nezvýšil penalizáciu mladistvých oproti ostatným krajinám a číselné ukazovatele ukazujú aj na mierne nižšie percento mladistvých odsúdených k celkovému počtu odsúdených oproti krajinám regiónu (Nemecko, Česká republika).

Záver

Podstatou problematiky väzobného stíhania mladistvého je samotný základ tohto inštitútu, že sudca má povinnosť rozhodnúť o niečom len na základe predpokladov (že obvinený ujde, bude pôsobiť na svedkov, dokoná čin). Sudca tak na rozdiel od trestného konania nemá v rukách skutočné fakty (dôkazy o tom, čo sa už stalo), ale iba „odôvodnenú obavu“ prokurátora či vyšetrovateľa. Práve v tomto aspekte vidieť najväčší problém a ešte väčšiu zodpovednosť sudcu za správnosť svojho rozhodnutia pokiaľ ide o mladistvého obvineného. Rozhodovanie sudcovi sťažuje i fakt, že sudca musí nielen „predvídať“, ale musí sa rozhodnúť hlavne rýchlo, keďže je obmedzený krátkou časovou lehotou, v ktorej musí rozhodnúť o väzbe mladistvého. Všetky tieto skutočnosti tak kladú na príslušného sudcu vysoké nároky na jeho odbornosť.

Slovenské trestné súdnictvo nad mládežou vykazuje mnohé nedostatky, ktoré spočívajú v tom, že nedisponuje špecializovanými súdmi, sudcami, osobitným zákonom, ktorý by sa výlučne zaoberal mladistvými v rámci trestného práva. Toto je aj základný nedostatok oproti platnej právnej

¹³ Bližšie pozri CAVADINO, M., DIGNAN, P. *Penal Systems: A Comparative Approach*. London: Sage, 2006; MUNCIE, J. The Globalization of Crime Control. The Case of Youth and Juvenile Justice: Neo – liberalism, Policy Convergence and International Conventions. In: *Theoretical Criminology*. 2005, 9 (1), pp. 35 – 64.

úprave účinnej v Českej republike. Výnimku tvoria špecializovaní prokurátori, ktorí musia byť na okresných, krajských prokuratúrach, Generálnej prokuratúre SR a ktorí sa venujú iba predmetnej problematike. Okresný prokurátor, krajský prokurátor a generálny prokurátor tak písomným opatrením s prihladením na odborné znalosti, životné skúsenosti a skúsenosti s výchovou mládeže a jeho osobitnú vnímavosť a citlivosť k tejto oblasti určí minimálne jedného prokurátora vo svojej pôsobnosti pre vykonávanie špecializácie na trestnú činnosť mladistvých a maloletých, trestné činy spáchané na deťoch a násilie v rodinách.¹⁴

Pri komparovaní jednotlivých právnych úprav v jednotlivých krajinách je zaujímavá otázka samotnej trestnej zodpovednosti, najmä otázka veku, kedy je možné uložiť mladistvému páchatelovi trest odňatia slobody. Švajčiarsko je veľmi benevolentné, keďže trest odňatia slobody udeľuje neplnoletému páchatelovi (nepracuje s pojmom mladistvý) po dosiahnutí 15. roku života, a to maximálne len na jeden rok. Páchatelovi od 16. roku života do 18. roku života môže ustanoviť trest odňatia slobody maximálne na štyri roky. Francúzsky model je v tomto ohľade ďaleko prísnejší a precíznejší, keď stanovuje trestnoprávnu zodpovednosť od 13. roku s možnosťou uložiť aj trest odňatia slobody na 20 rokov a popritom sa zameriava aj na oblasť špecializovaného trestného súdnictva.

Literatúra:

- [1] HULMÁKOVÁ, J. Nad slovenským trestným právom mládeže. In: *Trestněprávní revue*. 2007, č. 4.
- [2] HULMÁKOVÁ, J. Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech. In: *Trestněprávní revue*. 2009, č. 12.
- [3] IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2006. ISBN 978-80-8078-309-9.
- [4] JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0.
- [5] KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3.
- [6] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.

¹⁴ Pokyn generálneho prokurátora SR por. č. 1/2013 z 18. januára 2013 o zriadení špecializácie prokurátorov na trestnú činnosť mladistvých a maloletých, trestné činy spáchané na deťoch a násilie v rodinách.

- [7] SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
- [8] SOTOLÁŘ, A. K trestní odpovědnosti mladistvých a k možnostem reakce na činy jinak trestné spáchané trestně neodpovědnými mladistvými. In: *Trestněprávní revue*. 2007, č. 7.
- [9] ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-375-5.
- [10] ŠÁMAL, P. K soudnictví ve věcech mládeže. In: *Trestněprávní revue*. 2003, č. 9.
- [11] VÁLKOVÁ, H., DÜNKEL, F. Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě. Praha: Leges, 1991-1992. 156 s. ISBN 80-85638-00-2.
- [12] VÁLKOVÁ, H. *Ochrana soukromí a osobnosti mladistvého versus právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti*. Sv. 4. Praha: C. H. Beck, 2006.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: adrian.jalc@truni.sk

DIEŤA AKO OBEŤ POČÍTAČOVEJ KRIMINALITY¹

KRISTÍNA JURIŠOVÁ – IVAN SMIEŠKO

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Príspevok analyzuje aktuálne fenomény v počítačovej kriminalite, akými sú kyberšikana, kybergrooming, kyberstalking a detská pornografia on-line. S nástupom nových informačných technológií sa totiž niektoré fenomény typické pre klasické druhy kriminality preniesli do virtuálneho sveta. V príspevku sa zamýšľame nad niektorými aspektmi procesného postavenia obete v rámci trestného konania v kontexte smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ.

Kľúčové slová: počítačová kriminalita, obeť, kyberšikana, obete trestných činov, práva obetí trestných činov.

Abstract

The paper analyzes the current phenomena of cybercrime, such as cyberbullying, cybergrooming, cyberstalking and child pornography online. With the advent of new information technologies is because some phenomena typical of conventional forms of crime transferred to the virtual world. In the paper we consider some aspects of procedural status of victims in criminal proceedings in the context of the Directive of the European Parliament and Council Directive 2012/29 / EU.

Keywords: cybercrime, victim, cyberbully, victims of crime, rights of victims of crime.

1 Vymedzenie pojmu počítačová kriminalita

Relatívne novým druhom trestnej činnosti, ktorý vykazuje stále väčšie škody, je počítačová kriminalita. Nemusí ísť však vždy len o materiálne škody. Pod pojmom počítač sa rozumie nástroj na spracovanie informácií, ktorý realizuje viaceré operácie na základe programu pripraveného človekom a dodaných dát, tvorených vlastným korpusom počítača, technickou časťou (hardware) a programovým vybavením (software) počítača. Pojem

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

hardware predstavuje všetky základné časti počítača. Software je programové vybavenie počítača, ktoré tvoria všetky programy uvádzajúce počítač do činnosti. Európsky parlament a štáty Európskej únie definovali počítačovú kriminalitu ako nelegálne, nemorálne a neoprávnené konanie, ktoré zahŕňa zneužitie údajov získaných prostredníctvom výpočtovej techniky alebo ich zmenu. Niekedy sú za počítačovú kriminalitu označované trestné činy páchané prostredníctvom počítača alebo spáchané proti počítaču.² V súčasnosti možno pod pojem počítač v širšom zmysle slova zahrnúť aj mobilný telefón s operačným systémom, napríklad Android, Windows 8, iOS, ktorý umožňuje, aby bol prístroj vybavený bohatou základnou výbavou alebo neskôr rozšírený o ďalšie aplikácie na prácu, označovaný aj ako smartfón. Smartfón slúži predovšetkým na komunikáciu, GPS, prístup k internetu cez mobilné a WiFi siete, používanie rôznych aplikácií, ktoré sa do smartfónu dajú inštalovať cez Internet priamo z mobilu, prácu, mobilnú kanceláriu a zábavu.

2 Vymedzenie pojmu dieťa

V zmysle § 127 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) sa za dieťa považuje osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak Trestný zákon neustanovuje inak. S pojmom dieťa súvisí aj pojem mládež, ktorý však už zahŕňa kategóriu mladých ľudí od šesteho do osemnásteho roku života. Mládež možno rozdeliť do troch skupín, a to maloleté osoby (od 6 do 14 rokov), mladistvých (od 14 do 18 rokov) a mladých dospelých (od 18 do 21 rokov). V systéme trestného práva má síce mladý dospelý postavenie dospelého, ale pri ukladaní sankcií sa môže zohľadniť jeho vek ako poľahčujúca okolnosť v zmysle § 36 písm. d) Trestného zákona. Z hľadiska sociológie možno mládež vymedziť ako dynamickú sociálno-demografickú skupinu charakterizovanú svojimi biologickými, sociálno-ekonomickými a psychologickými rysmi a vlastnosťami, hodnotovou orientáciou podmienenou charakterom sociálnych vzťahov v spoločnosti. Z psychologického hľadiska hrá dôležitú úlohu tzv. juvenilný vek, ktorý nie je však na rozdiel od zákonnej normy presne vy-

² DIANIŠKA, G. a kol. Kriminológia. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 241 – 242.

medzený. Spodná hranica je spochybnená akceleráciou biologického vývinu a horná hranica zasa osobnou nezrelosťou jedincov tohto veku.³

3 Aktuálne fenomény počítačovej kriminality páchanej na deťoch

Okrem klasických fenoménov počítačovej kriminality, akými sú cracking, phreaking, phishing, pharming či spoofing možno v súčasnosti pozorovať najmä v súvislosti s deťmi nasledujúce fenomény:

- 1) kyberšikana
- 2) kybergrooming
- 3) detská pornografia on-line
- 4) kyberstalking

K b. 1) kyberšikana

Kyberšikanu možno vymedziť ako situáciu, keď maloletý alebo mladistvý opakovane trápi, vyhráža sa, prenasleduje, ponižuje, zosmiešňuje alebo sa inak zameriava na ďalšieho maloletého alebo mladistvého pomocou textových správ, e-mailov, webových stránok, sociálnych sietí, blogov, multimedialných správ alebo akéhokoľvek iného typu moderných komunikačných technológií.⁴ Podľa prieskumu eSlovensko, o. z. z roku 2014 by až 90 % učiteľov privítalo viac informácií o kyberšikanovaní. Viac ako polovica učiteľov už riešila šikanovanie vo svojej škole. Len 8 % škôl uviedlo, že počty prípadov kyberšikanovania klesajú, zvyšok pozoruje stagnáciu a nárast prípadov. 42 % škôl nevenuje samostatnú pozornosť fenoménu šikanovania. Z prieskumu tiež vyplýva, že učitelia (dospelí) sa najčastejšie o šikanovaní dozvedia od svedkov (spolužiakov) obeť. Takmer polovica prípadov (46 %) „vyplávala na povrch“ vďaka spolupatričnosti, pravému kamarátstvu či súcitu svedkov. Agresori sa sami nepriznávajú. Obete taja, že sú šikanované a priznávajú sa len v 1 prípade z 5 (21 %) a aj to až vo vysokom štádiu. Logicky z toho vyplýva, že ak chceme znížiť šikanovanie, je potrebné zamerať sa práve na svedkov, ktorí vidia už prvé kroky ubližovania. Mladí

³ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 18 – 22.

⁴ HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na deťoch. Psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2012, s. 37.

Ľudia sami priznávajú, že na internete si najčastejšie „robia srandu z iných“ (59 %), vysmieávajú sa alebo nadávajú niekomu (50 %) a fotografujú alebo natáčajú iných v trápnych situáciách, a potom to zverejnia (17 %). Dve tretiny (66 %) obeť kyberšikanovania vie, kto je agresorom. Najčastejšie je to niekto, koho poznajú naživo (buď zo školy, alebo z okolia) alebo ich známy z internetu (19 %).⁵ Nancy Willard identifikovala sedem kategórií vzťahujúcich sa na kyberšikanu:

- a) flamer war – slovná prestrelka, diskusia na internete sa tak mení na hrubé osobné osočovanie komunikačného partnera, ide o zasielanie zlostných, neslušných, vulgárnych správ on-line skupinám alebo priamo obeti prostredníctvom on-line komunikačných technológií s cieľom vyprovokovať hádky;
- b) on-line obťažovanie – opakované zasielanie nechutných, urážlivých, útočných správ obeti prostredníctvom e-mailov alebo ďalších on-line komunikačných prostriedkov;
- c) kyberstalking – podrobnejšie analyzovaní v ďalšej časti príspevku;
- d) očierňovanie – on-line odosielanie škodlivých, nepravdivých alebo krutých vyhlásení o obeti iným užívateľom, alebo s cieľom poškodiť jej povesť alebo priateľstvo;
- e) pretváрка – vydávanie sa za niekoho iného a zasielanie škodlivého materiálu osobám s cieľom očierniť osobu, za ktorú sa vydáva;
- f) odhaľovanie intímností – zverejnenie alebo zasielanie materiálov o obeti, ktoré obsahuje citlivé, osobné alebo zahanbujúce informácie o obeti samotnej, patrí sem aj napr. posielanie súkromných správ a fotografií;
- g) vylúčenie – hrubé vylúčenie obete z on-line skupiny.⁶

Kyberšikanu na strane obeti možno rozoznať napríklad aj na základe týchto znakov:

- zisťuje, ako sa dá zablokovať osoba na sociálnych sieťach, ako sa dajú zablokovať prichádzajúce hovory či SMS,
- prestane používať sociálne siete, zruší si svoj profil,

⁵ Čo je kyberšikanovanie [online]. [cit. 2015-10-23]. Dostupné z world wide web: <<http://www.kybersikanovanie.sk/index.php/slovník>>

⁶ WILLARD, N. Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats [online]. [cit. 2015-10-23]. Dostupné na world wide web: <<https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx>>

- nečakane prestane používať počítač alebo mobilný telefón,
- veľakrát mu zvoní telefón alebo chodia sms správy, ale nezdvíha, neodpovedá na ne, nechce o telefonátoch a správach hovoriť,
- zdá sa nervózne, neisté alebo smutné pri čítaní e-mailov alebo správ v mobile, po odchode od počítača,
- uniká do choroby,
- nechce chodiť do školy alebo medzi ľudí,
- vyhýba sa rozhovoru o tom, čo robí na počítači alebo mobile,
- uzatvára sa pred rodinou a priateľmi a súčasne popiera, že by sa niečo dialo,
- uniká do sveta fantázie, počítačových hier.

Kyberšikanu na strane páchatela možno rozoznať napríklad aj na základe týchto znakov:

- rýchlo vypína obrazovku alebo zatvára programy v počítači, keď sa priblížite,
- prehnane sa smeje pri používaní počítača,
- trávi čas s kamarátmi pri počítači, prehnane sa smeje, ale nechce prezradiť, čo robia,
- vyhýba sa rozhovoru o jeho aktivitách na počítači,
- používa niekoľko on-line účtov alebo adries, ktoré ani nie sú jeho,
- maže históriu prehliadania,
- ak sa správa voči ostatným deťom agresívne aj v realite, ponízuje ich, vysmieva sa im,
- zažilo silný konflikt s kamarátom alebo učiteľom, ktorý zostal nevyriešený, dieťa stále cíti krivdu a hnev.⁷

K b. 2) kybergrooming

Kybergrooming možno definovať ako konanie užívateľov internetu, ktorý má v obeti vyvolať falošnú dôveru a donútiť ju k osobnému stretnutiu. Výsledkom tohto stretnutia môže byť sexuálne zneužitie obete, fyzické násilie na obeti, zneužitie obeti na detskú prostitúciu, na výrobu detskej pornografie atď. Kybergrooming je teda druhom psychickej manipulácie realizovanej prostredníctvom internetu, mobilných telefónov a ďalších technológií. Proces manipulácie prechádza obvykle niekoľkými etapami:

⁷ Čo je kyberšikanovanie [online]. [cit. 2015-10-23]. Dostupné z world wide web: <<http://www.kybersikanovanie.sk/index.php/slovník>>

- a) *Vzbudenie dôvery a snaha izolovať obeť* – prebieha napríklad tak, že kybergroomer sa stavia v komunikácii do roly osoby, ktorá obeti rozumie a chápe ju, snaží sa dostať do pozície kamaráta. Často s ňou rieši citlivé témy, ako napr. manželské problémy, sexuálny život dospelých. Kybergroomer často mladistvým užívateľom ukazuje pornografické materiály, ktoré zasiela prostredníctvom chatu, e-mailom. Útočník zároveň izoluje obeť od okolia rodičov, kamarátov. V tejto etape kybergroomer často získa telefónne číslo na mobil či adresu školy alebo bydliska, ktorú obeť navštevuje.
- b) *Podplácanie darčekom či rôznymi službami, budovanie kamarátskeho vzťahu* – získaný vzťah kybergroomer upevňuje rôznymi darčekom a službami. Tieto darčeky dáva dieťaťu bez konkrétnej príčiny, ide o obyčajné podplácanie.
- c) *Vyvolanie emočnej závislosti obete na útočníkovi* – v tejto etape už kybergroomer pozná najintímnejšie tajomstvá obete, dieťa netuší, akú mocnú zbraň mu tak dalo do ruky. Deti potom často klamú rodičom o tom, ako trávia voľný čas, nezdôverujú sa so svojimi problémami a dôverujú kybergroomerovi, ktorý sa stáva dôverným priateľom.
- d) *Osobné stretnutie* – pokiaľ doteraz nedošlo k osobnému stretnutiu vo fáze emočnej závislosti, tak k nejakému kontaktu určite dôjde, či už v kine, v parku alebo priamo v byte kybergroomera.
- e) *Sexuálne obťažovanie, zneužitie dieťaťa* – posledná etapa, v ktorej dochádza k obťažovaniu a zneužitiu obete.⁸

Obete kybergroomingu pochádzajú z rôznych socioekonomických skupín, zemepisných oblastí, etnického a kultúrneho zázemia. Z hľadiska veku a pohlavia ide najmä o dievčatá vo veku od 13 do 17 rokov. Obeťami bývajú taktiež deti v predškolskom veku. Sexuálne zneužitie dieťaťa je silný a traumatizujúci zážitok vo všetkých oblastiach jeho duševného zdravia. Vyvoláva v ňom trýznivé pocity, ktoré dieťa často nie je schopné zvládnuť samo. Následky sa prejavujú nielen v podobe narušených medziludských vzťahov. Ohrozený je aj budúci partnerský a sexuálny život obete. U zneužitých obetí bol zistený urýchlený sexuálny vývoj. Obeť sexuálneho zneužívania býva promiskuitnejšia, vyskytuje sa u nej často nevera, má skúsenosť tiež s komerčným sexom, ale aj homosexuálnu skúsenosť. U žien sa tiež vy-

⁸ KOPECKÝ, K. *Nebezpečné komunikační praktiky* [online]. [cit. 2015-10-23]. Dostupné z: <<http://cms.e-bezpecni.cz/content/view/42/35/lang.czech/>>

skytuje vyšší výskyt sexuálnych porúch a menšia spokojnosť so sexuálnym životom. U chlapcov zasa môže zneužívanie viesť k zneisteniu v mužskej role, v sexuálnej orientácii, a to v prípadoch, keď páchatelom je žena. Čím je zneužívané dieťa mladšie a čím je zneužívanie dlhšie, tým sú dôsledky závažnejšie. Dôležitým faktorom je podpora od ostatných členov rodiny, pokiaľ absentuje, dieťa býva často úplne stratené. U niektorých detí dochádza k uzatvoreniu sa do seba. Nekomunikujú s okolím a nedôverujú ľuďom okolo seba. Bývajú úzkostné, samy seba vidia veľmi negatívne, identifikujú sa s rolou obete, opakovane sa dostávajú do situácie týrania, zneužívania, podriaďovania sa. Vyskytujú sa u nich somatické poruchy príjmu potravy, závislosti, sebapoškodzovanie alebo samovražedné sklony. Páchatelia sú často učitelia, právnici, policajti, prokurátori a taktiež príbuzní a známi zneužívaných detí, poznajú obeť v reálnom živote a internet a komunikačné technológie im pomáhajú.⁹

K b. 3) detská pornografia on-line

Trestný zákon v § 132 ods. 4 definuje detskú pornografiu ako zobrazenie skutočnej alebo predstieranej súlože, iného spôsobu pohlavného styku alebo iného obdobného sexuálneho styku s dieťaťom alebo osobou vyzerajúcou ako dieťa, alebo zobrazenie obnažených častí tela dieťaťa alebo osoby vyzerajúcej ako dieťa smerujúce k vyvolaniu sexuálneho uspokojenia inej osoby. Výskumy týkajúce sa motivácií ľudí k vlastneniu a šíreniu detskej pornografie naznačujú, že vlastníci patria do rôznorodých skupín, v ktorých sa vyskytujú:

- a) ľudia so sexuálnym záujmom o maloleté alebo mladistvé osoby, ktoré využívajú detskú pornografiu na účely sexuálnych fantázií a sexuálneho uspokojenia,
- b) sexuálne nevyhranení promiskuitní ľudia, ktorí neustále hľadajú nové sexuálne podnety,
- c) sexuálne zvedaví ľudia, ktorí si detskú pornografiu sťahujú na účely uspokojenia svojej zvedavosti,

⁹ HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na deťoch. Psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2012, s. 55 – 58.

d) ľudia so záujmom sa finančne obohatiť na predaji alebo umiestnení získaných záznamov na platených webových stránkach.¹⁰

Väčšina detí, ktoré sa stali obeťami detskej pornografie, neboli unesené ani fyzicky donucované k spolupráci. Vo väčšine prípadov poznali osobu páchatela a boli prípadne donucované len „miernymi“ prostriedkami, čo však nič nemení na fakte, že to stále má na ne devastujúce účinky, pretože sú to trvalé záznamy o ich zneužití. Dieťa zažíva prvú viktimizáciu pri spáchaní trestného činu a ďalšia nasleduje vo chvíli, keď sú záznamy umiestnené na internete. Dieťa sa tak stáva obeťou zakaždým, keď sú tieto záznamy na internete prezerané znova a znova. Navyše niekoľko desiatok rokov staré materiály (zo 70. rokov predstavujú 80 % dostupných materiálov) sa dnes môžu objaviť a rozširovať na internete, čo znamená, že deti znázornené na takýchto materiáloch sú v súčasnosti dospelí ľudia. V jednej štúdii, ktorá sledovala vplyv detskej pornografie na jej obeť, bolo zistené, že v čase, keď dochádzalo k zneužívaniu, cítili deti fyzickú bolesť (napr. v oblasti genitálií), objavovali sa sprievodné somatické príznaky (bolesť hlavy, nespavosť), psychologický stres (emocionálna izolácia). Mnoho obetí taktiež cítilo veľký tlak zo strany páchatela, aby s ním spolupracovali a neprezradili ho. Tento tlak bol umocnený pocitom hanby a úzkosti, ktorý sa časom zmenil na pocit hlbokéj beznádeje a bezmocnosti. Následkom detskej pornografie bývajú taktiež disociaľne poruchy osobnosti, narušený model sexuality, problém si vytvoriť alebo udržať zdravý citový a sexuálny vzťah.¹¹

K b. 4) kyberstalking

Kyberstalking ako pojem nie je definovaný, ale v podstate ide o stalking v kyberpriestore, majú mnoho spoločného, avšak kyberstalkeri sa neuchyľujú k fyzickým útokom. Stalking je termín, ktorý označuje opakované, dlhodobé, systematické a stupňované obťažovanie, ktoré môže mať mnoho rôznych foriem a rôznu intenzitu. Kyberstalking je podstatne jednoduchší a menej riskantný ako off-line stalking, pretože to vyžaduje podstatne

¹⁰ WOLAK, J., FINKELHOR, D., MITCHELL, K. J. *Child pornography possessors arrested in internet-related crimes* [online]. s. 12. [cit. 2015-10-24]. Dostupné z: <http://www.missingkids.com/en_US/publications/NC144.pdf>

¹¹ HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na deťoch. Psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2012, s. 67 – 68.

viac času a námahy, ktorý musí stalker vynaložiť, a tak sa aj zvyšuje šanca na podozrenie zo strany jeho okolia. Kyberstalker na druhej strane môže svoje prenasledovanie realizovať z bezpečia domova. Získavanie informácií o obeti môže byť preňho iba otázkou získania prístupu k rôznym databázam či zachyteniu súkromných správ obete. Môže takto prenasledovať viacero obetí naraz. Základná typológia páchateľov stalkingu obsahuje 6 druhov:

- a) *Bývalý partner* – väčšinou ide o človeka, ktorý nie je schopný prijať ukončenie vzťahu (nielen partnerského) s inou osobou. Svojimi útokmi sa snaží obeti najmä ublížiť (zастраšovanie, vyhrožovanie).
- b) *Uctievač* – tento typ túži po vzťahu s osobou, ktorá ho zaujala, pričom nejde primárne o sexuálny vzťah, skôr o túžbu byť prijatý uctievanou osobou. Najprv obeti telefonuje, píše, kupuje darčeky, ak je však odmietnutý, jeho správanie sa mení a začne sa obeti vyhrožovať, poškodiť, niekedy použije aj násilie.
- c) *Neobratný nápadník* – do tejto kategórie patria útočníci sociálne neobratní, s malou schopnosťou zoznámiť sa. Napriek tomu, že túžia po romantických alebo intímnych vzťahoch, nedokážu ich nadviazať vďaka svojim nízkym sociálnym a komunikačným schopnostiam. Tento typ nie je tak vytrvalý ako iné typy stalkerov.
- d) *Ublížený prenasledovateľ* – tento typ stíha svoju obeť kvôli skutočnému alebo vykonštruovanému zraneniu, ktoré mu obeť spôsobila a usiluje sa o pomstu. Väčšinou sa obmedzuje na verbálne útoky, pravdepodobnosť fyzického napadnutia je minimálna. Môže sa však pomstiť napríklad na domácich zvieratách, vlámaním do bytu, krádežou a pod. Tento typ páchateľa je veľmi vytrvalý.
- e) *Sexuálny útočník* – pre tento typ je typické útočné až agresívne správanie, stalker usiluje o fyzický alebo sexuálne motivovaný útok. Títo stalkerí sú často sexuálni devianti so slabými schopnosťami a podpriemernou inteligenciou. V kyberpriestore môže ísť napríklad o obscénne texty alebo telefonické hovory.
- f) *Poblúznený milovník* – verí, že obeť je doňho zamilovaná a robí všetko preto, aby si túto ilúziu udržal. Môže trpieť akútnou paranojou,

nereaguje na právne riešenia, pokiaľ sa nedostane do starostlivosti psychológa, zvyčajne v stalkingu pokračuje.¹²

Z výsledkov rôznych štúdií bolo vytvorených niekoľko charakteristík obete kyberstalkingu:

- vo väčšine prípadov sa obeťami stávajú ženy, avšak v kyberpriestore sú muži prenasledovaní ženami oveľa častejšie,
- rizikovou skupinou sú ľudia, ktorí sú na internete noví,
- z hľadiska rodinného stavu sú obeť väčšinou slobodné,
- vo väčšine prípadov začne obťažovanie prostredníctvom e-mailov, na ďalšom mieste sú virtuálne nástenky pre odkazy na sociálnych sieťach, chat a rôzne webové stránky, k ďalším metódam možno zaradiť vírusy, blogy, ale aj napríklad on-line hry,
- takmer polovica obetí nepozná totožnosť kyberstalkera, pokiaľ áno, ide zväčša o bývalú dôvernú známosť, na ďalších miestach sú: známy, kolega, kamarát, spolužiak, príbuzný,
- vo väčšine prípadov dochádza k stupňovaniu obťažovania s rizikom, že sa obťažovanie presunie aj do off-line,
- neplnoleté osoby sú ohrozené kyberstalkingom zo strany svojich vrsťovníkov, vtedy ide však skôr už o kyberšikanu.

K bežným emocionálnym následkom patrí depresia, úzkosť, strata sebaúcty, hanba, beznádej a pocit zraniteľnosti, ktoré pretrvávajú aj dlhý čas po skončení prenasledovania. Prenasledovanie môže spotrebúvať mnoho energie. Emočné reakcie sa môžu líšiť v závislosti od závažnosti kyberstalkingu. Niektoré obeť môžu pociťovať veľkú zúrivosť a nenávisť voči kyberstalkerovi, v iných extrémnych prípadoch môže byť obeť k smrti vystrašená. Kyberstalking prebieha systematicky niekedy aj niekoľko rokov. Strata dôvery má ničivé následky na jej medziludské vzťahy. U obeť je výrazne narušený jej doterajší životný štýl, veľmi často prerušuje všetky doterajšie spoločenské aktivity, vyhýba sa práci, škole, hľadá prostriedky na zvýšenie svojej osobnej bezpečnosti a taktiež mení svoj fyzický vzhľad. Objavujú sa tiež poruchy spánku, nadmerná bdelosť, ale aj samovražedné sklony. Môže dôjsť k nadmernej konzumácii alkoholu a drog. Obeť môžu

¹² KOPECKÝ, K. *Stalking a kyberstalking. Nebezpečné prenasledovanie* [online], s. 5 – 7. [cit. 2015-10-24]. Dostupné na world wide web: <<http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>>

pociťovať nevoľnosť, únavu, môže sa im nadmerne zvýšiť krvný tlak, objaví sa aj napríklad astma.¹³

3 K niektorým právam dieťaťa ako obeti trestného činu počas trestného konania v kontexte smernici Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ

Možno súhlasiť s Kurilovskou, že samotný rozmach doposiaľ existujúcich, ale aj nových foriem zločinu, akým je aj počítačová kriminalita, prenikanie zločinu do štruktúr spoločnosti vplyvom silnejúcej globalizácie a vývoja, prináša tak politické a spoločenské zmeny, ako aj zmeny v samotnom vývoji kriminality.¹⁴ S vývojom kriminality priamo či nepriamo súvisí aj vznik a samotný vývoj viktimológie.¹⁵ „Práva obetí kriminality sa formovali postupne, najväčší rozmach nastal v dvadsiatom storočí, kedy sa systém právnych noriem začal intenzívnejšie dopĺňať o humánny mechanizmus, ktorý kladie dôraz na posilnenie práv a ochranu obetí a ich odškodnenia.“¹⁶ Problematika obetí sa dostala aj na pôdu Európskej únie (ďalej aj „EÚ“), ktorá počnúc rokom 1981 prijala niekoľko normatívnych právnych aktov¹⁷ zastrešujúcich problematiku postavenia obetí trestných činov.

V nasledujúcej časti článku sa venujeme analýze smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy

¹³ HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na deťoch. Psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2012, s. 80 – 82.

¹⁴ KURILOVSKÁ, L. Možnosti riešenia postavenia obetí v intenciách aj restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky. In: KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 5.

¹⁵ Ako prvý v roku 1947 použil termín „viktimológia“ Benjamins Mendelsohn na základe čoho môžeme konštatovať, že obetiam trestného činu je venovaná pozornosť v medzinárodnom priestore práve od 50. rokov minulého storočia.

¹⁶ KURILOVSKÁ, L. Možnosti riešenia postavenia obetí v intenciách aj restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky. In: KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 7 – 8.

¹⁷ Napríklad rezolúcia o odškodnení obetí násilných činov C 77/77 zo 6. apríla 1981; rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní; smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

v oblasti podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV¹⁸ (ďalej aj „smernica“). Svojím obsahom smernica¹⁹ stanovuje nový základný rámec na riešenie potrieb obetí trestných činov, obsahuje minimálne pravidlá, definuje základné pojmy. Za primárny účel tejto úpravy možno považovať, aby sa obetiam trestných činov poskytli náležité informácie, podpora a ochrana a aby sa im umožnilo zúčastniť sa na trestnom konaní.²⁰ Smernica plne zohľadnila skutočnosť, že obeť musí zvládať samotný, mnohokrát zložitý priebeh trestného konania, emocionálne, traumatizujúce a právne prekážky. Znenie smernice je odrazom potreby individuálneho, profesionálne odborného prístupu bez diskriminácie, pričom dôraz kladie aj na konkrétny prístup k obeti, ktorý by mal zakaždým zohľadniť vek, pohlavie, vyspelosť obete a okamžité potreby pri plnom rešpektovaní mentálnej a fyzickej integrity.²¹ Osobitne treba v tejto súvislosti dbať na to, aby sa v prípade, že obeťou je dieťa, bral hlavný zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, pričom tento záujem dieťaťa treba posudzovať individuálne.

Špeciálnu ochranu poskytuje smernica deťom. Za dieťa sa podľa smernice považuje každá osoba mladšia ako 18 rokov. Pojem dieťa definovaný v smernici je totožný s legálnou definíciou dieťaťa podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TZ“), kde je v § 127 ods. 1 ustanovené: *„Dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak tento zákon neustanovuje inak.“*

V prípade, že je obeťou dieťa, je potrebné brať hlavný zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, ktorý sa posudzuje vždy individuálne. Prihliada na vek, vy-

¹⁸ Tento normatívny právny akt bol v Úradnom vestníku EÚ 14. novembra 2012 uverejnený ako „Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV“ (ďalej len „smernica“). Smernica nadobudla účinnosť nasledujúci deň po jej uverejnení v Úradnom vestníku Európskej únie, pričom členské štáty EÚ majú uviesť do účinnosti zákony, právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou do 16. novembra 2015.

¹⁹ Systematikou sa člení na preambulu, 6 kapitol a 32 článkov.

²⁰ STRÉMY, T., JURISOVÁ, K. Ochrana obetí trestných činov. In: JALČ, A., DESET, M. Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 81.

²¹ KURILOVSKÁ, L. Možnosti riešenia postavenia obetí v intenciách aj restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky. In: KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 7 – 8.

spelosť, názory, potreby a obavy dieťaťa. Dieťa a nositeľ rodičovských práv a povinností alebo jeho ďalší právny zástupca sú informovaní o všetkých opatreniach alebo právach osobitne zameraných na dieťa. V prípade, že nie je istý vek dieťaťa a existujú dôvody domnievať sa, že obeť je dieťaťom, sa obeť na účely smernice považuje vždy za dieťa.

Smernica vymedzuje obeť širšie, za obeť sa považuje jednak:

- „*obeť je fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody*“;
- smernica rozširuje definíciu o ďalšiu kategóriu obete, ktorými sú aj „*rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma*“. V takomto prípade sa za rodinných príslušníkov považujú: manžel/manželka, osoba, ktorá žije s obeťou trvalo a stabilne v pevnom intímnom zväzku v spoločnej domácnosti, príbuzní v priamom rade, súrodeni a osoby závislé od obete.

Vynikajúcim základom, ktorý poskytla smernica rozšírením definície je skutočnosť, že podpora a ochrana musia byť poskytnuté aj rodinám obetí. Práve tieto osoby sú často trestným činom „poškodené“ a reálne im hrozí sekundárna viktimizácia, rovnako ako viktimizácia, respektíve zastrašovanie zo strany páchatela.

Doposiaľ, na rozdiel od iných členských štátov Európskej únie, slovenský právny poriadok nepozná pojem obeť, a tým nedisponuje ani s jej legálnou definíciou. Naša právna úprava disponuje v rámci trestného konania s pojmom „poškodený“. Podľa ustanovenia § 46 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TP“):

- za poškodeného sa považuje osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.²²

Tento pojem je na jednej strane širší,²³ pretože zahŕňa aj poškodených (obete) ako právnické osoby (nielen fyzické osoby) „*na druhej strane je užší, lebo za poškodených (obete) nepovažuje aj rodinných príslušníkov osoby, kto-*

²² IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. 2010, s. 97; zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 46 ods. 1.

²³ DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 226 – 230.

rá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma“²⁴

Požiadavky smernice, ktoré sa týkajú práv v trestnom konaní treba vzťahovať na obeť ako poškodených, a ak tieto nie sú v Trestnom poriadku upravené úplne alebo sčasti, je potrebné novelizovať tento kódex. Požiadavky smernice, ktoré sa naopak týkajú iných práv obetí, treba upraviť v osobitnom právnom predpise (respektíve v iných osobitných právnych predpisoch). Z uvedeného vyplýva, že konkrétne práva obetí „*majú charakter procesný (obeť ako procesná strana) aj neprocesný (obeť ako subjekt osobitnej starostlivosti)*. Pri novelizácii procesných predpisov a začleňovaní neprocesných práv do nich dochádza k rozširovaniu ustanovení trestného poriadku aj o ustanovenia, ktoré nemajú vplyv na priebeh trestného konania“²⁵

4 Komparácia: Trestný poriadok vs. smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ; poškodený vs. obeť

Následne sa budeme venovať komparácii už existujúcej právnej úpravy postavenia poškodeného v trestnom konaní, s požiadavkami na práva obetí v trestnom konaní podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ. Samozrejme, diapazón práv, ktorý poskytuje smernica, je široký. My sme si pre spracovanie vybrali:

- právo na poskytovanie informácií a podpory,
- právo byť vypočutý a
- právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej starostlivosti.

Právo na **poskytovanie informácií a podpory** je upravené v druhej kapitole smernice. Ide o dve v podstate samostatné skupiny práv obetí trestných činov. Jednak ide o práva obetí na informácie o svojom prípade od začiatku trestného konania až po jeho záver vrátane práva, aby obeť poro-

²⁴ STRÉMY, T., JURIŠOVÁ, K. Ochrana obetí trestných činov. In: JALČ, A., DESET, M. *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 81.

²⁵ HOLOMEK, J. Význam skúmania kriminality pre zabezpečenie práv obetí trestných činov. In: KURUC, P. (ed.). *Obeť kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 55.

zumela informáciám a zároveň, aby aj jej bolo rozumieť, jednak ide o právo na podporu, ktorú poskytujú služby na podporu obetí vrátane práva na prístup k týmto službám.²⁶

Prvým právom obetí podľa tejto kapitoly je **právo rozumieť a byť pochopený**. Toto právo zabezpečuje, aby ústna a písomná komunikácia orgánov trestného konania s obeťami prebiehala zrozumiteľne. Základom je, aby takejto komunikácii rozumela obeť trestného činu a aby aj orgány trestného konania porozumeli obeti. Najmä kvôli uvedenému musia byť zohľadnené aj osobné vlastnosti obetí, ktoré môžu ovplyvniť ich spôsobilosť rozumieť alebo byť pochopení. Preto pokiaľ to nie je v rozpore so záujmami obete alebo pokiaľ to neohrozí priebeh konania, členské štáty by mali umožniť obetiam, aby ich pri prvom kontakte s príslušným orgánom sprevádzala osoba, ktorú si vyberú, v prípade, že si obeť v dôsledku vplyvu trestného činu vyžaduje pomoc, aby porozumela alebo aby jej bolo rozumieť. V tomto prípade ide teda o právo, ktoré primárne súvisí s postavením obetí trestných činov v trestnom konaní. Následne si priblížime, čo aktuálna právna úprava zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov pre tento prípad ustanovuje:

1. Orgán činný v trestnom konaní je povinný pri prvom kontakte s poškodeným poskytnúť mu v písomnej forme informácie o jeho právach v trestnom konaní a o organizáciách na pomoc poškodeným vrátane služieb nimi poskytovaných;²⁷ orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný poškodeného o jeho právach poučiť a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie.²⁸
2. Podľa platného právneho stavu môže poškodeného v trestnom konaní pri uplatňovaní jeho práv zastupovať zákonný zástupca alebo opatrovník, avšak iba za týchto procesných podmienok:
 - ak je osoba poškodeného pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jej spôsobilosť na právne úkony obmedzená – to platí najmä v prípade osôb mladších ako 18 rokov, vykonáva jej práva

²⁶ POLÁK, P. Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie. In: KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 53.

²⁷ Pozri § 49 ods. 1 TP.

²⁸ Tamtiež.

podľa Trestného poriadku jej zákonný zástupca, ktorý môže splnomocniť zastupovaním aj organizáciu na pomoc poškodeným,²⁹

- v prípadoch, v ktorých zákonný zástupca poškodeného nemôže vykonávať svoje práva uvedené v Trestnom poriadku a zároveň existuje nebezpečenstvo z omeškania, predseda senátu, v prípravnom konaní na návrh prokurátora aj sudca pre prípravné konanie, ustanoví na výkon týchto práv poškodenému opatrovníka,³⁰
- v prípade trestných činov spáchaných voči blízkej osobe alebo zverejnej osobe, ak je poškodeným maloletá osoba, sa za opatrovníka ustanoví najmä štátny orgán alebo poverený zástupca organizácie na pomoc poškodeným,³¹
- v prípade, ak poškodený, ktorý je fyzickou osobou, alebo štatutárny orgán poškodeného, ktorý je právnickou osobou, nemôže vykonávať práva poškodeného podľa tohto zákona alebo je nebezpečenstvo z omeškania, predseda senátu, v prípravnom konaní na návrh prokurátora aj sudca pre prípravné konanie, ustanoví na výkon týchto práv poškodenému opatrovníka.³² Okrem toho sa poškodený môže dať pri úkonoch trestného konania zastupovať splnomocnencom.^{33, 34}

Z obsahu uvedených ustanovení Trestného poriadku je zrejmé, že úplne nezohľadňujú požiadavku vyplývajúcu z článku 3 smernice, a to požiadavku, aby ich pri prvom kontakte s príslušnými orgánmi, ak je to potrebné, aby obeť porozumeli alebo aby im bolo rozumieť, sprevádzala osoba, ktorú si na tento účel vyberú, teda akýsi „dôverník“.³⁵ Nie je však vylúčené,

²⁹ Pozri § 48 ods. 1 TP.

³⁰ Pozri § 48 ods. 2 TP.

³¹ Tamtiež.

³² Pozri § 48 ods. 3 TP.

³³ Pozri § 53 ods. 1 TP.

³⁴ Splnomocnenec musí spĺňať tieto podmienky: splnomocnencom poškodeného môže byť len osoba, ktorej spôsobilosť na právne úkony nie je obmedzená; na hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí nemôže byť splnomocnencom ten, kto je naň predvolaný ako svedok, znalec, tlmočník alebo prekladateľ (§ 53 ods. 2 TP); splnomocnencom poškodeného v trestnom konaní, v ktorom sa prejednávajú utajované skutočnosti, môže byť iba advokát alebo osoba, ktorá sa môže oboznamovať s utajovanou skutočnosťou na príslušnom úseku (§ 53 ods. 3 TP).

³⁵ POLÁK, P. Právna úprava postavenia poškodeného (obeti) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie. In: KURUC, P. (ed.).

aby túto úlohu plnil splnomocnenec poškodeného, napriek tomu je takáto úprava v porovnaní so smernicou nedostatočná.

Obsah tretej kapitoly smernice s názvom „účasť na trestnom konaní“ je zameraný na práva obetí súvisiace s ich právnym postavením ako subjektov trestného konania. Medzi základné práva obete ako účastníka trestného konania vymedzila v článku 10 smernica okrem iného **právo byť vypočutý**. Ide o to, aby obeť mala právo byť počas trestného konania vypočutá a aby mala možnosť predložiť dôkazy, pričom v prípade vypočúvania obeť mladšej ako osemnásť rokov treba náležite zohľadniť jej vek a vyspelosť. Podľa platnej úpravy Trestného poriadku má poškodený právo v prípadoch ustanovených Trestným poriadkom sa vyjadriť, či súhlasí s trestným stíhaním, má právo uplatniť nárok na náhradu škody, robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, predkladať dôkazy, nazeráť do spisov a preštudovať ich, zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo o dohode o priznaní viny a prijatí trestu, vyjadriť sa k vykonaným dôkazom, má právo záverečnej reči a právo podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom Trestným poriadkom.³⁶ Na druhej strane z viacerých iných ustanovení Trestného poriadku vyplýva, že sa v jednotlivých štádiách konania na súde počíta s aktívnym vystupovaním poškodeného a možnosťou sa vyjadrovať k veci.³⁷ Okrem toho poškodený je spravidla zároveň aj svedkom, takže ustanovenia upravujúce výsluch svedka v jednotlivých štádiách trestného konania sú zároveň právnym rámcom, umožňujúcim sa poškodenému vyjadriť v trestnom konaní k prejednávanej veci.³⁸

Netreba opomenúť, že tak ako smernica, aj Trestný poriadok pamätá aj na osobitné prístupy pri výsluchu osôb mladších ako 18 rokov v procesnom postavení svedka, pričom ide spravidla o poškodených, ktoré zohľadňujú vek a vyspelosť osoby, ako aj citlivosť predmetu výsluchu.³⁹

Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 53.

³⁶ Pozri § 46 ods. 1 TP.

³⁷ Napríklad v ustanoveniach § 241 ods. 5, § 243 ods. 5, § 256 ods. 2 TP a podobne.

³⁸ POLÁK, P. Právna úprava postavenia poškodeného (obeti) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie. In: KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 53.

³⁹ Bližšie pozri ustanovenie § 135 TP.

Možno teda konštatovať, že požiadavka, aby poškodený mal právo byť počas trestného konania vypočutý a aby mal možnosť predložiť dôkazy, pričom v prípade vypočúvania poškodeného – osoby mladšej ako osemnásť rokov treba náležite zohľadniť jej vek a vyspelosť, je v platnej úprave Trestného poriadku zohľadnená v rovine mladistvého ako svedka (poškodeného).

V neposlednom rade smernica v článku 12 priznáva obetiam aj právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej starostlivosti. V prípade poskytovania služieb restoratívnej starostlivosti obetiam trestných činov spravidla prichádza k sekundárnej viktimizácii, ako aj riziko zastrašovania zo strany páchatela. Preto musia členské štáty Európskej únie prijať také opatrenia, aby služby restoratívnej spravodlivosti spĺňali minimálne požiadavky. V prvom rade by sa služby restoratívnej starostlivosti mali použiť, len ak je to v záujme obete a na základe jej dobrovoľného a informovaného súhlasu. Konkrétnej obeti by sa pred poskytnutím jej súhlasu s použitím restoratívnej spravodlivosti mali poskytnúť úplné informácie o takomto konaní a jeho možných výsledkoch, ako aj informácie o možnostiach dohľadu nad vykonávaním akejkoľvek dohody medzi páchatelom a obeťou trestného činu. V takýchto prípadoch by páchatel mal vždy uznať tzv. základné skutkové okolnosti prípadu, teda by sa mal priznať ku spáchaniu trestného činu. Podľa platného právneho stavu sú prvkami „služby restoratívnej starostlivosti“ napríklad podmienené zastavenie trestného stíhania,⁴⁰ zmier,⁴¹ ako aj dohoda o vine a treste⁴² v prípade, ak je jej súčasťou dohoda medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody.⁴³

Záver

Kyberšikanovanie môžeme označiť ako za jeden z najčastejších negatívnych javov na internete. Vo svojej podstate to nie je nič nové. Ide o prejav, ktorý sa objavuje v inom – novom priestore. S rozšírením moderných

⁴⁰ Pozri § 216 TP.

⁴¹ Pozri § 220 až 227 TP.

⁴² Pozri § 232 a 233 TP.

⁴³ POLÁK, P. Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie. In: KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 53.

technológií sa aj výrazná časť šikanovania presunula do tzv. virtuálneho prostredia. Pre páchatelov je ľahšie ubližovať niekomu, komu sa nemusia pozeráť priamo do očí, menej vnímajú emócie a zranenie obete. Aj „vďaka“ internetu vznikajú nové formy antisociálneho správania, akými sú kybergrooming, detská pornografia on-line, kyberstalking a práve preto je potrebné zamerať celospoločenskú pozornosť na takéto druhy kriminálneho správania. V rovine zákonodarnej je žiaduce hľadať vhodné legislatívne opatrenia na zamedzenie a potrestanie takéhoto správania, pričom nemožno opomíňať aj právnu úpravu postavenia obetí počítačovej kriminality, či už v rovine trestnej – procesnoprávnej alebo v rovine neprocesnej, kedy obeť vystupuje ako subjekt osobitnej starostlivosti.

Literatúra:

- [1] DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
- [2] HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na deťoch. Psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2012. 224 s. ISBN 978-80-7387-545-9.
- [3] JALČ, A., DESET, M. *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014. 195 s. ISBN 978-83-7490-793-4.
- [4] KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015. 285 s. ISBN 978-80-971911-0-8.
- [5] VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 188 s. ISBN 978-80-7380-371-1.

Elektronické zdroje:

- [1] *Čo je kyberšikanovanie* [online]. [cit. 2015-10-23]. Dostupné z: world wide web: <<http://www.kybersikanovanie.sk/index.php/slovník>>
- [2] KOPECKÝ, K. *Nebezpečné komunikační praktiky* [online]. [cit. 2015-10-23]. Dostupné z: world wide web: <<http://cms.e-bezpecni.cz/content/view/42/35/lang,czech/>>
- [3] KOPECKÝ, K. *Stalking a kyberstalking. Nebezpečné prenasledovanie* [online]. [cit. 2015-10-24]. Dostupné z: world wide web: <<http://www.e-nebezpecni.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>>
- [4] WILLARD, N. *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats* [online]. [cit. 2015-10-23]. Dostupné z: world wide web: <<https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/An>

ti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx>

- [5] WOLAK, J., FINKELHOR, D., MITCHELL, K. J. *Child pornography possessors arrested in internet-related crimes* [online]. [cit. 2015-10-24]. Dostupné z: world wide web: <http://www.missingkids.com/en_US/publications/NC144.pdf >

Kontaktné údaje na autorov – e-mail:

Mgr. Kristína Jurišová, Mgr. Ivan Smieško

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: jurisova.kristina@gmail.com

smieskoivan@gmail.com

KRIMINALITA MLADISTVÝCH PÁCHATEĽOV

JAROSLAV KLÁTIK

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt

Kriminalita mladistvých páchatel'ov má oproti všeobecnej kriminalite svoje špecifické komponenty, preto je nevyhnutné, aby bola skúmaná z týchto špecifických hľadísk. S kriminalitou mladistvých bezprostredne súvisí jej prevencia. Systémové riešenie kriminality mladistvých predpokladá jeho riešenie tak prostredníctvom vedy, výskumu, praktických námetov na riešenie, zapojením celého systému prevencie vo verejnej správe, osobitne polície, aplikačných praktík, inštitúcií a organizácií, ktoré môžu mať svoj vplyv na boj proti kriminalite mladistvých a na odstraňovaní jej príčin a podmienok.

Kľúčové slová: mladistvý, kriminalita mladistvých, príčiny a podmienky kriminality, prevencia, verejná správa, polícia, súdy, Trestný zákon, trestný čin.

Abstract

Juvenile crime offenders against general crime has its specific components, so it is essential that examined specific aspects of these. Juvenile delinquency is directly related to its prevention. System dealing with juvenile delinquency expects its solution so through science, research, practical suggestions for a solution involving the whole system of prevention in public administration, especially the police, application practices, institutions and organizations that may have influence to combat juvenile delinquency and to remove its causes and conditions.

Keywords: juvenile, juvenile delinquency, causes and conditions of crime prevention, public administration, police, courts, criminal law, crime.

Úvod

Kriminalita mladistvých páchatel'ov ako osobitný druh kriminality je už dlhodobo v záujme spoločnosti, a preto je neustále v pozornosti kompetentných orgánov, ktorí pôsobia na jej zníženie a elimináciu. Jej osobitosť spočíva v tom, že jej páchatel'mi sú nielen mladiství páchatelia, ale aj maloletí páchatelia. Kriminalita mladistvých páchatel'ov v samotnej podstate je

tým atribútom, ktorý vytvára vážny problém v jej samotných následkoch na spoločnosti tým, že vzniká nová generácia kriminálnych osôb z jej podhubia – juvenálnej kriminality. Z uvedeného vyplýva, že vznik novej kriminálnej generácie, ktorej existenciu odôvodňujú príčiny a podmienky kriminality mladistvých spolu s následkami na jej vývoji, sú tým najvážnejším problémom, ktorý je potrebné efektívne a systémovo riešiť. Systémové riešenie kriminality mládeže predpokladá jeho riešenie tak prostredníctvom vedy, výskumu, praktických námetov na riešenie, zapojením celého systému prevencie vo verejnej správe, osobitne polície, inštitúcií a organizácií, ktoré môžu mať svoj vplyv na boj proti kriminalite mladistvých a na odstraňovaní jej príčin a podmienok spojené s účinnou prevenciou. Zo štatistiky kriminality, ktoré vedie Prezídium Policajného zboru vyplýva, že v Slovenskej republike mládež spácha ročne viac ako 6-tisíc trestných činov. Na prvý pohľad sa nejaví toto množstvo trestných činov za jeden rok ako znak aktuálneho problému. No k tomuto štatistickému údaju je potrebné v každom prípade pripočítať následky vo forme ohrozenia života a zdravia, majetku, cti a iných záujmov chránených Ústavou Slovenskej republiky a ostatnými zákonmi. Súčasná prax ukazuje, že nezastupiteľným a zároveň najvhodnejším prostriedkom pri hľadaní vhodného spôsobu riešenia problému kriminality mládeže je jej prevencia, ktorá je v podstatnej miere aj výsledkom vedy, výskumu a praxe.

1 Kriminalita mládeže

Pri definovaní pojmu kriminalita mládeže si treba uvedomiť, že ide o pojem užší ako kriminalita, a to najmä z dôvodu, že sa týka len vekovo vymedzenej úzkej skupiny páchatelov, ktorých spájajú spoločné prvky, ako je: vekový, stav, ale aj osobitné somatické, duševné, vývojové črty, osobitné záujmy, stupnica ním uznávaných hodnôt, ostatné typické osobnostné charakteristiky. Na základné delenie kriminality mládeže nám slúži ich veková kategória, ktorá je spojená s podmienkami trestnej zodpovednosti za svoje konanie z hľadiska veku. Z psychologického hľadiska je obdobie mladistvého charakterizované ako obdobie s vysokou intelektuálnou výkonnosťou, kategorickým hodnotením autorít a ľudí staršej generácie, krízy sebavedomia a identity. Práve v psychológii v súvislosti s kriminalitou

mládeže sa najčastejšie používa pojem juvenálna kriminalita.¹ Zo sociologického hľadiska sú mladiství sociálnou skupinou, ktorá už neplní úlohu dieťaťa, ale spoločnosť im ešte nepriznáva úlohu dospelých. Špecifikom je, že je to skupina zahrňujúca vekovo ľudí od 15 do 30 rokov.² Táto hranica nie je predĺžená najmä kvôli študentom vysokých škôl a z hľadiska ich neskoršieho osvojenia si určitých sociálnych úloh. Ďalej je špecifická z hľadiska sociálno-ekonomického, keďže ide väčšinou o skupinu ľudí pripravujúcu sa na budúce povolanie. Nezanedbateľné nie je ani lekárske hľadisko. V súvislosti so skúmanou problematikou je dôležité, že vo veku 15 rokov dochádza k pohlavnej zrelosti a vo veku 23 rokov sa končí rozvoj telesných a duševných schopností jedinca a toto obdobie sa nazýva obdobím adolescencie. V tom najširšom ponímaní sa pod termínom mládež označuje mladá populácia či inak povedané mladá generácia ľudí, ktorých spája spoločný menovateľ, ako mladý vek, mladosť, osobitné záujmy, ale aj fyziologické vlastnosti a javy, ktoré smerujú k dospelosti. Ide teda o určitú, spoločnými znakmi charakteristickú skupinu obyvateľstva, ktorá z hľadiska jej hodnotenia spoločenského významu má prioritné postavenie spočívajúce v tom, že v každej spoločnosti, každému štátu bez rozdielu na jeho politickom a ekonomickom smerovaní musí záležať na jej správaní, na jej príprave až do doby, keď sa stane nástupcom novej generácie. To je tá najdôležitejšia úloha, ktorou je potrebné sa vážne zaoberať. Platí tu jednoduchá rovnica: aká je mládež, taká bude spoločnosť po jej vstupe do dospelosti. Je nesporné, že zovšeobecniť pojem mládež do akejkoľvek univerzality, nie je prakticky možné. Spoločenské poznanie má svoje kategórie a oblasti spájajúce sa s predmetom skúmania, a preto platí, že pre každú oblasť spoločenského poznania má pojem mládež svoje osobitosti. Nie je možné vytvoriť taký univerzálny pojem mládež, ktorý by definoval túto kategóriu ľudí v každej oblasti vedeckého skúmania. Je preto prirodzené, že rôzne varianty definície mládež s modifikáciami podľa predmetu vedy sa nachádzajú v náukach a vedách, ktoré sa vo svojej podstate vo svojom predmete zameriavajú na ich skúmanie, na ich podiele na tvorbe hodnôt a mieste v spoločnosti a svojho zamerania. Zo sociologického hľadiska sa považuje mládež za nepresne ohraničenú skupinu ľudí, za sociálnu kategóriu, ktorá je charakteristická špecifickými biologickými, psychologickými a, samozrej-

¹ NEZKUSIL, J. et al. *Československá kriminologie*. Praha: Panorama, 1977, s. 200.

² VRÁBLOVÁ, M. Podmienka veku trestnej zodpovednosti mladistvých a hranice jej prehodnotenia. In: *Justičná revue*. 2004, roč. 56, č. 8 – 9, s. 34.

me, aj sociálnymi znakmi. V samotnej podstate ide o ľudí, ktorí žijú v tom istom životnom cykle a spája ich konkrétne vekové a sociálne medzioddobie medzi detstvom a dospelosťou, spájajú ich rovnaké záujmy, špecifická osobná mienka, postoje k hodnotám a spoločnosti. V samotnej podstate ide o mladú generáciu, ekonomicky závislú od dospelých, t. j. žije v štádiu neúplnej ekonomickej aktivity a profesionálnej prípravy na život v dospelosti.³ Ide o obdobie sociálneho dozrievania a prípravy na budúce povolanie. Je celkom prirodzené, že samotná príprava na budúce zamestnanie netrvá z hľadiska času rovnako dlho. Napríklad príprava na budúce manuálne zamestnanie spravidla trvá kratšie ako príprava na duševné zamestnanie, na ktoré sa vyžaduje spravidla ukončenie tak stredoškolského, ako aj vysokoškolského vzdelania. Sociologické hľadisko predstavuje ešte jeden podstatný pohľad na mládež, ktorý ho charakterizuje a dopĺňa. Mládež ako konkrétna kategória ľudí predstavuje aj určitú dynamiku, dynamic-kú časť ľudí, ktorá veľmi silno reflektuje na spoločenskú realitu a zásadný rozpor medzi nimi predstavujúcimi ideálmi. Sociologické hľadiská na mládež predstavujú vo svojich štúdiách aj jej extrémne znaky a charakteristiky, ako sú napríklad rôzne komunity, gangy či skupiny, ktoré demonštratívny spôsobom, životným štýlom, odstraňovaním zo svojho života zaužívaných spoločenských konvencií, používaním slangu, vlastných výrazov a prejavu dávajú najavo určitú rebéliu k ostatným, presadzovanie vlastného životného štýlu, ktorý je neraz spojený aj s páchaním kriminality. Nemenej zaujímavé je pedagogické hľadisko. V ňom je za mládež považovaná vekovo ohraničená skupina od 15 do 25 rokov svojho veku, ktorým ešte nie je legálne priznaný status dospelých. Ide teda o takú skupinu ľudí, ktorá už síce ukončila svoj detský vek, ale je ďalej zapojená do vzdelávania, ktorého cieľom je pripraviť sa na budúce povolanie. Treba v tejto súvislosti zdôrazniť, že závery zo skúmania osobitosti mládeže pedagógov a sociológov sú podstatne odlišné. Pedagogika sa pri skúmaní mládeže zameriava na iné hodnoty a ukazovatele osobnosti, predovšetkým tie, ktoré sú významné z pohľadu pedagogického pôsobenia na ňu. Ide predovšetkým o možnosti a schopnosti v určitom veku prijať potrebné množstvo informácií, schopnosť osvojovať si vedomosti a zručnosti, ktoré sú súčasťou ich prípravy na budúce povolanie, schopnosť prijímať systém určitých vzo-

³ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Možné príčiny, štruktúra, programy prevencie kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011, s. 56.

rov, noriem a hodnôt, ktoré sú v danej etape života pre mládež najdôležitejšie. Psychologický pohľad na mládež je charakterizovaný predovšetkým samotným obdobím počiatku intelektuálneho a spoločenského vnímania až po jeho intelektuálne vnímanie a s ním spojené spoločenské dozrievanie. Osobitné u skupiny mládeže – mladistvých je, že ide o obdobie s vysokou intelektuálnou výkonnosťou, kategorickým hodnotením autorít, a ľudí staršej generácie, krízy sebavedomia a identity. V zásade ide teda o skúmanie vnútorných procesov mládeže vo vzťahu k vonkajšiemu prostrediu, prejavov na nich a zmien správania. V tejto súvislosti je dôležité zdôrazniť, že psychologická charakteristika a skúmanie mládeže má nenahraditeľný význam pre kriminológiu, prevenciu kriminality a samotné trestné právo. Z lekárskeho hľadiska pri skúmaní mládeže sú dôležité dva základné závery. Vo veku 15 rokov dochádza k dosiahnutiu pohlavnej zrelosti a vo veku 22 rokov sa končí vývoj telesných a duševných schopností jedinca a je to obdobie, keď sa skončila puberta a začína adolescencia. Ani v našom právnom poriadku nie je pojem mládež jednotne ustanovený. Jeho odlišnosti sú výrazné predovšetkým v súkromnom práve v porovnaní s trestným právom a napr. pracovným právom. Aj preto sa v jednotlivých odvetviach práva stretávame s pojmi a termínmi, ktoré v konečnom dôsledku pre konkrétne odvetvie majú interpretačný a výkladový význam a sú všeobecne rešpektované. Z hľadiska používania termínu mladistvý ide o pojem všeobecný a najčastejšie používaný. Jeho prameň možno predovšetkým vnímať v Dohovore o právach dieťaťa. Ide o označenie ľudskej bytosti, ktorá je mladšia ako 18 rokov, pokiaľ nie je plnoletosť dosiahnutá skôr, napr. rozhodnutím súdu. Uvedený právny prameň zakladá spôsob výkladu zákonov jemu podriadených, ale aj spôsob, ako pripravovať právne normy príslušného právneho poriadku, ktorého predmetom je dieťa.

2 Príčiny a podmienky kriminality mladistvých páchatel'ov

Poznanie príčin a podmienok kriminality mladistvých je základným problémom jej skúmania. Ide o dynamický, stále sa opakujúci poznávací proces, ktorý má svoje zákonitosti a hĺbku poznania. Skúmanie príčin a podmienok kriminality je bezprostredne späté so samotnou osobnosťou páchatela, ale aj vonkajšími príčinami a podmienkami, ktoré spolu vytvárajú iniciá-

ciu prvkov pre páchanie trestnej činnosti. Nevyhnutné odhaliť príčiny kriminality na tej najvšeobecnejšej úrovni, je aj najvšeobecnejšou úlohou kriminológie. Je teda možné vyjadriť, zistiť, prečo práve kriminalita existuje. Jedna z najzákladnejších príčin kriminality je spojená s osobnosťou páchatela. Súvisiacim pojmom s príčinami kriminality sú aj podmienky, ktoré napomáhajú formovaniu a prejavu príčin. Kriminologické skúmanie príčin a podmienok obsahuje množstvo názorov na pojem príčina a jeho obsah aj v úzkej súvislosti s kriminalitou mládeže. Vnútorňou silou je napr. motív, ktorý podnecuje príčinu konania. Pod pojmom podmienky kriminality je potrebné rozumieť tie okolnosti, ktoré v samotnej podstate pôsobia na uľahčenie pôsobenia príčin kriminality, trestnej činnosti. Z uvedeného vyplýva, že medzi príčinou a podmienkou je úzky, inak povedané vzájomne sa podmieňajúci vzťah. Vnútorne kriminogénne faktory, ktoré predstavujú určité nezdravé postoje mladistvých ku všeobecne uznávaným hodnotám, sú aj nesprávne reakcie na vzniknutú situáciu, zlý prospech v škole a s tým spojená zlá školská dochádzka, ignorovanie okolia. Medzi vonkajšie faktory negatívne ovplyvňujúce kriminalitu mládeže patria aj rodina, v ktorej vyrastá, škola, ktorú navštevuje, trávenie voľného času, masovokomunikačné prostriedky.⁴ Rodina so svojím zázemím a výchovným (nevýchovným) pôsobením tvorí pre mládež najvplyvnejšie mikroprostredie. S rodinou a životom v nej bezprostredne súvisí jeho výchova, predovšetkým výchova príkladom. Podľa názoru niektorých odborníkov, ale aj príkladov z praxe, stav v rodine a jej negatívne prejavy môžu byť jedným z rizikových komponentov kriminality mládeže. Medzi najzávažnejšie kriminogénne faktory v rodine možno označiť celkové oslabenie výchovného vplyvu rodiny, rozvrátené rodinné vzťahy, závislosť rodičov od alkoholu alebo iných návykových látok, kriminalita členov rodiny, neprimeraná výchova dieťaťa, nedostatočná starostlivosť a záujem o výchovu dieťaťa, pobyt dieťaťa mimo rodiny, napr. v detskom domove. Ani prísne dodržiavanie pravidiel v rodine a prehnaná disciplína, ktorú rodičia pri výchove svojho dieťaťa presadzujú, nemusí byť z pohľadu nášho skúmania pozitívnym zdrojom pre kriminalitu mládeže. Spravidla sa deti v takejto rodine učia agresivite a pokladajú to za správne a dovolené a dieťa sa rodičom citovo vzdaluje. Medzi ďalšie faktory, ktoré negatívne vplyvajú na kriminalitu mlá-

⁴ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 85.

deže možno zaradiť i voľný čas a jeho naplnenie mládežou. Kriminologické výskumy a ich výsledky poukazujú na to, že nesprávne využívanie voľného času mládežou je v podstate len malým stupňom ku kriminalite. Žijeme v modernej dobe – dobe výpočtovej techniky a informačných zdrojov. Tieto vymoženosti informačných technológií spolu s médiami patria do prirodzenej výbavy mladého človeka. Popri svojich pozitívach však predstavujú aj vonkajšie faktory ovplyvňujúce kriminalitu mládeže. Ide o tie technické informačné zariadenia a masovokomunikačné prostriedky, ale aj sociálne siete a ich rôzne podoby, ktoré vytvárajú priestor pre vytváranie akéhosi „vlastného názoru a sveta“, neberúc pri tom do úvahy hodnoty, ktoré spoločnosť uznáva. Práve tieto prostriedky okrem iného vytvárajú pre mládež aj vlastné „vzory osobnosti a správania“. Ide o negatívne formy reklamy, propagáciu násilia v akčných filmoch a sociálnej sieti, formy tvrdej pornografie a pod. Preplnenosť televíznych programov určených predovšetkým mládeži vysielajúce násilie, filmy so sexuálnou tematikou, prirodzene, ovplyvňuje psychiku televízneho diváka, hlavne mládeže. Následkom nevhodne sledovanej relácie môže dôjsť u mládeže k rôznym predstavám a strate zmyslu pre realitu, čo môže mať negatívne dôsledky pre vyvíjajúcu sa mladú osobnosť. Trestná činnosť, ktorej sa dopúšťajú mladiství páchatelia, ako výlučný predpoklad ich trestnej zodpovednosti je dlhodobou skúmanou oblasťou v celosvetovom meradle. Kriminalita mladistvých sa taktiež vyznačuje aj neprimeranosťou konania, čo vyplýva zo strany mládeže, najmä z jej neschopnosti prijať konvenčné spoločenské prostriedky riešenia sporov. Mládež pri riešení svojich problémov nepozná kompromis, pristupuje k nim skôr radikálne. Preto si často zamieňajú „spravodlivosť“ so „samospravodlivosťou“. Mládež sa taktiež vyznačuje netrpezlivosťou, keď nie je schopná čakať na postupné splnenie svojich potrieb. Jej vôľa naplniť svoje potreby okamžite je v kontraste s možnosťami, ktoré sú na realizáciu jej potrieb veľmi obmedzené. Ďalším znakom je skupinovosť, keď mládež pácha trestné činy v skupinách alebo aspoň vo dvojici, pretože je združovanie ich prirodzená potreba. Špecifickou črtou kriminality mladistvých je konanie prameniace z neopatrnosti, neskúsenosti či nebezpečného experimentovania, v dôsledku čoho dochádza k požiarom, anonymným telefonátom a pod. Ostatné znaky vyplývajú zo štruktúry kriminality mládeže. Štatistické údaje hovoria o tom, že typickým druhom kriminality mládeže je práve majetková trestná činnosť. Objektom záujmu sú veci atraktívne pre mladých ľudí, pričom výber predmetu útoku podlieha iným kritériám

ako u dospelých páchatelov. Mládež sa upína pri páchaní trestnej činnosti na veci, ktoré sú pre ňu z finančných alebo právnych dôvodov neprístupné, a teda ich získajú nelegálne. S majetkovou kriminalitou má úzky súvis aj toxikománia, ktorá predstavuje v prípade mládeže začarovaný kruh, keď mládež získava spáchaním trestnej činnosti finančné prostriedky na získanie drog. Drogovo závislí jedinci sú ľahko manipulovateľní, čím sa stávajú často nástrojmi v rukách zločineckých skupín. Taktiež možno sledovať aj tzv. nové príčiny, ktorými sú neschopnosť mladých ľudí odložiť uspokojenie svojich potrieb na neskoršiu dobu, potreba presadiť sa v sociálnej skupine, strach z vlastného neúspechu, túžba po okamžitom a bezprácnom zisku, nákladnosť životného štýlu mládeže. Tieto príčiny a mnohé ďalšie sú často v priamej súvislosti s podmienkami kriminality mládeže, ktoré vytvárajú vhodné prostredie pre jej rozširovanie. Ide o zmenu hodnôt, zmenu v prístupe k výchove, neúcta k znalostiam a skúsenostiam starších, médiami preferované ospravedľňovanie kriminálneho správania mládeže na ich vek a mnoho iných príčin.⁵

3 Prevencia kriminality mladistvých páchatelov

Prevencia kriminality mladistvých je vo svojej podstate osobitná od všeobecnej prevencie kriminality ako celku. Jej osobitosť je potrebné vnímať v závislosti od osobitostí kriminality mládeže, od osobitostí príčin a podmienok kriminality mládeže, od vnútorných a vonkajších faktorov ovplyvňujúcich kriminalitu mládeže a ostatných osobitostí, ako je stav, štruktúra a dynamika kriminality mládeže. Prevencia by mala byť vždy cielená, efektívna a účinná. Ak možno identifikovať príčiny a podmienky kriminality mládeže, miesta, kde sa najčastejšie páchajú trestné činy, čas spáchania atď., tieto informácie bezpečne dokážu identifikovať a zároveň vytvoriť tzv. typológiu páchatela. Systém prevencie kriminality mládeže je zákonne upravený v zákone o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti ako súčasť celoštátneho systému prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Predmetný zákon stanovuje povinnosti v tejto oblasti pre orgány verejnej (štátnej správy a samosprávy) tak, aby ich pôsobenie v systéme prevencie kriminality bol realizovaný na všetkých úrovniach. Z uve-

⁵ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 34 a nasl.

deného vyplýva, že prevencia kriminality a inej protispoločenskej činnosti je vykonávaná na úrovni národnej, ústredných orgánov štátnej správy, miestnej štátnej správy, samosprávy, jednotlivých subjektov prevencie.⁶ Ústredným a zároveň riadiacim a kontrolným orgánom prevencie na národnej úrovni je Rada vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Je zároveň aj iniciatívnym, koordinačným a poradným orgánom vlády Slovenskej republiky. Predsedom Rady vlády pre prevenciu kriminality a inej protispoločenskej činnosti je minister vnútra SR a podpredseda minister zahraničných vecí a európskych záležitostí. Predsedovi rady je k dispozícii sekretariát Rady vlády pre prevenciu kriminality, na ktorej čele je tajomník, ktorý je súčasne aj riaditeľom sekretariátu rady. Základnou úlohou Rady vlády pre prevenciu kriminality a inej protispoločenskej činnosti je vypracovanie Stratégie boja proti kriminalite a inej protispoločenskej činnosti, ktorú schvaľuje na svojom zasadnutí vláda Slovenskej republiky na konkrétne obdobie. Stratégia boja proti kriminalite a inej protispoločenskej činnosti sa stanovuje na základe vykonanej analýzy kriminality a európskych návrhov, priority boja s kriminalitou v Slovenskej republike. Problém, na ktorý poukazuje prax, a je ho nevyhnutné riešiť novelou zákona o prevencii kriminality, je, že orgány samosprávy nemajú v zákone o prevencii kriminality exaktne stanovenú zákonnú povinnosť vykonávať prevenciu kriminality. Aj keď tento právny nedostatok vyplýva zo samotného systému delenia verejnej správy na štátnu správu a samosprávu a mohol by byť riešený aj iným príslušným zákonom. Prax poukazuje na skutočnosť, že kriminalita je páchaná predovšetkým v obciach a mestách a jej následky na občanov sú práve tam, kde žijú.⁷ Z tohto dôvodu je nevyhnutné, aby bola prevencia kriminality koordinovaná, plánovaná aj orgánmi samosprávy ako súčasť systému prevencie kriminality. Medzi subjekty prevencie kriminality, ktoré konkrétne a priamo v teréne pôsobia svojím zameraním na prevenciu kriminality, sú mimo-

⁶ ČIČ, M., TURAYOVÁ, Y. *Spoločnosť proti zločinu*. Bratislava: VEDA, 2009, s. 102.

⁷ VRÁBLOVÁ, M. Trestné zákonodarstvo nad mládežou v historickej perspektíve – včera a dnes. In: *Justičná revue*. 2006, roč. 58, č. 6 – 7; VRÁBLOVÁ, M. Systém trestnej justice nad mládežou v Slovenskej republike – aktuálna situácia, reformný vývoj a dobré praktické skúsenosti. In: *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 6; VRÁBLOVÁ, M. Garancie procesných práv mladistvého v trestnom konaní. In: *Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie. Zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/0011/08 v Trnave dňa 20. 11. 2008*. Trnava, 2008, s. 108.

vládne organizácie. Ich účasť na prevencii kriminality je v súčasnosti priam nezastupiteľná a ako sa ukazuje v samotnej podstate celá ťarcha bezprostrednej prevencie kriminality štát prevádza na nich. Za podpory projektov na prevenciu kriminality, ktoré poskytujú zo svojho rozpočtu ústredné orgány štátnej správy cez európske fondy a iné legálne zdroje sa zabezpečuje prevencia kriminality. Zo subjektov prevencie kriminality nie je možné nespomenúť aj vedecké a vzdelávacie inštitúcie, ktoré často supľujú úlohy štátnych orgánov v tejto oblasti. Ako vyplýva zo záverov analýzy odbornej literatúry, prevenciu kriminality mládeže možno teoreticky, ale aj prakticky rozdeliť na primárnu prevenciu, sekundárnu prevenciu, terciárnu prevenciu, prevenciu viktimácie. Ochrane detí a mládeže je v našom právnom poriadku, ako aj v právnych poriadkoch iných štátov a medzinárodných dokumentoch venovaná osobitná starostlivosť, ktorá je deklarovaná v základnom zákone nášho štátu, a to v Ústave Slovenskej republiky. Spoločnosť má záujem na tom, aby deti boli vychovávané tak, aby v budúcnosti viedli riadny a plnohodnotný život, pričom akékoľvek deviantné správanie je nežiaduce. Samozrejme, aj u takýchto mladých ľudí sa vyskytne situácia, keď konajú protizákonne, ba dokonca vykonajú skutok, ktorý Trestný zákon hodnotí ako trestný čin. V zmysle uvedeného je nutné za takéto správanie viesť zodpovednosť, čo sa odzrkadlí v trestnom stíhaní mladistvých páchatelov, dokonca aj v ich odsúdení. V prípade, keď sa pristupuje k trestnému stíhaniu mladistvého, ktoré môže skončiť aj jeho odsúdením, sa musí pristupovať so zreteľom na všetky okolnosti týkajúce sa spáchania skutku a jeho páchatela, pretože rozumové a rozpoznávací schopnosti maloletých detí nie sú na takej vyspelej úrovni, ako je to u dospelých páchatelov. Je preto zřejmé, že je nutné pristupovať k mládeži odlišne, na čo trestnoprávna úprava pamätá, preto obsahuje odlišné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Rovnako na túto problematiku reaguje aj procesná úprava vo svojich ustanoveniach o konaní proti mladistvým páchatelom, ktoré sú odlišné od konania proti dospelým.⁸ Takouto právnu úpravou sa v prvom rade sleduje zámer pristupovať k mladistvým s osobitným zreteľom a trestať ich tak, aby sa dosiahla ich prevýchova, a tak sa predišlo páchaniu ďalšej trestnej činnosti. Z tohto hľadiska sa k uloženiu trestu odňatia slobody pristupuje ako k „ultima ratio“, a teda ako k poslednej možnosti po aplikovaní všetkých dostupných riešení. V tomto smere sú

⁸ ŠIMOVIČEK, I. A kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 65 a nasl.

čoraz viac aplikované alternatívne tresty, ktoré sledujú prevýchovu mladistvého za zachovania jeho prirodzeného prostredia a pobytu v spoločnosti a mieste, kde žije. Účinná trestnoprávna ochrana mládeže je integrálnou súčasťou úloh a funkcií trestného práva v spoločnosti. Riešenie tejto otázky si vyžaduje špecifický prístup, odlišnú stratégiu, ktorá zároveň zohľadňuje telesné a duševné zvláštnosti mládeže.⁹ Potreba odlišnej právnej úpravy vecí týkajúcich sa mladistvých od všeobecnej právnej úpravy vyvstala najmä z dôvodu obnovujúcich (restoratívnych) účinkov trestného práva, keď sa kladie dôraz na spravodlivú a adekvátnu reakciu spoločnosti na páchanie trestnej činnosti mladistvého páchatela, pričom dôsledky z páchania trestnej činnosti mladistvým páchatelom sa vyvodzujú nielen smerom k jeho osobe, ale aj k riešeniu problémov ďalších zúčastnených osôb a skupín spojených s trestným činom. Takáto osobitná právna úprava pre mladistvých páchatelov je nutná z hľadiska výchovnej úlohy trestnoprávneho postihu, najmä aby nedochádzalo k ešte väčšiemu narušeniu mladistvého páchatela. Nejde v tomto prípade o akési privilegovanie, ale o zabezpečenie ochrany spoločnosti zvolením najúčinnějších postupov proti kriminalite mladistvých. Významným dekriminalizačným inštitútom, ktorý do značnej miery zvýhodňuje mladistvých páchatelov oproti dospelým, je stanovenie nižšieho stupňa prečinov, pričom ide vo vzťahu k prečinom o modifikovanú zásadu formálneho chápania trestného činu. Znamená to, že prečin, ktorý spáchal mladistvý páchatel, nie je trestným činom, ak je jeho závažnosť malá. Ide o tzv. „materiálny korektív“, čo znamená, že je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov skúmať závažnosť prečinu. Platná právna úprava týkajúca sa zodpovednosti a trestania mladistvých rešpektuje aj medzinárodné dokumenty, napr. Minimálne štandardné pravidlá súdnictva nad mládežou, tzv. Pekingské pravidlá, rezolúcia OSN č. 40/43 z 29. novembra 1985; Smernica OSN pre prevenciu kriminality mládeže (tzv. Rijádska smernica, rezolúcia OSN č. 45/112 zo 14. decembra 1990); Dohovor o právach dieťaťa (rezolúcia OSN č. 44/25 z 20. novembra 1989 uverejnená v oznámení MZV č. 104/1991 Zb.). Trestný zákon obsahuje aj odporúčania Rady Európy týkajúce sa spoločenskej reakcie na kriminalitu mládeže, a to najmä rezolúcia R(87)20 o spoločenskej reakcii na kriminalitu mládeže, R(88)6 o spoločenskej reak-

⁹ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 188.

cii na kriminalitu mládeže z radov mladých ľudí pochádzajúcich z prístahovaleckých rodín a R(66)25 o krátkodobom zaobchádzaní s mladistvými páchatelmi do 21 rokov veku. Trestný zákon pozná aj pojem osoba blízka veku mladistvých, na ktorú skutočnosť sa prihliada ako na poľahčujúcu okolnosť pri ukladaní trestu v zmysle ustanovenia § 36 písm. d) TZ. Podľa ustanovenia § 127 ods. 2 TZ sa osobou blízkou veku mladistvých rozumie osoba, ktorá dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rokov svojho veku.

4 Štatistické ukazovatele kriminality mladistvých

V roku 2014 bolo začaté trestné stíhanie proti 3 494 mladistvým osobám, z toho voči 472 osobám vo veku 14 rokov. Stav kriminality je porovnateľný s uplynulým rokom 2013, keď bolo v Slovenskej republike začaté trestné stíhanie proti 4 343 mladistvým a z toho 592 proti štrnásťročným. Z celkového počtu známych 49 644 osôb, proti ktorým bolo trestné stíhanie v roku 2014 skončené, tvorili 3 201 osoby mladistvé, čo je opäť stav porovnateľný s rokom 2013. Štandardne bolo v roku 2014 najviac skončených trestných konaní vedených proti mladistvým v obvodoch Krajských prokuratúr v Košiciach a v Prešove a najmenej v obvode Krajských prokuratúr v Trnave a v Trenčíne. Pomerne nepatrný pomer predstavuje účasť dievčat na páchaní trestnej činnosti, pričom počet obvinených dievčat nikdy nepresiahol 10 % z celkového počtu mladistvých obvinených. V roku 2014 bolo celkom 33 332 obžalovaných osôb. Z toho počtu tvorili 1 918 osoby mladistvé a z toho 685 boli osoby vo veku 14 rokov. Zo všetkých obžalovaných osôb za rok 2014 bolo 5,75 % mladistvých páchatelov. Zaznamenaný bol pokles v požívaní alkoholických nápojov. Počet recidivistov vo veku mladších ako 18 rokov mierne stúpol, avšak počet 441 mladistvých recidivistov nie je alarmujúci. Najviac obžalovaných mladistvých páchatelov bolo v roku 2014 v obvode Krajskej prokuratúry v Košiciach. Najmenší podiel obžalovaných v roku 2014 na celkovom počte obžalovaných mladistvých bol v obvode Krajskej prokuratúry v Trnave v počte 55 osôb. Z celkového počtu ukončených trestných stíhaní proti mladistvým osobám prokurátori aj v roku 2014 využili odklony. V najväčšom rozsahu uplatnili dohody o vine a treste (545), a to najmä v obvode Krajskej prokuratúry v Prešove (112) a Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici (110). Najmenej využili

mladiství obvinení uzavretie dohody o vine a treste v obvode Krajskej prokuratury v Bratislave (23). Pokiaľ ide o podmienené zastavenie trestného stíhania, tento spôsob skončenia trestného konania využili prokurátori u 317 mladistvých, pričom najaktívnejšie postupovali v obvode Krajskej prokuratury v Košiciach (100) a najmenej v obvode Krajskej prokuratury v Trenčíne (17). V roku 2014 bolo evidovaných celkom 70 vecí skončených prokurátorom formou schválenia zmieru a následným zastavením trestného stíhania proti mladistvým osobám. Stav je porovnateľný s uplynulým rokom. Skončenie trestných vecí formou odklonu za rok 2014 predstavuje celkom 30,2 % všetkých skončených trestných stíhaní mladistvých páchatelov. Tento stav je porovnateľný s rokom 2013. Postúpenie veci mladistvých páchatelov v roku 2014 prokurátori uplatnili v 35 prípadoch, pričom Krajská prokuratura v Trenčíne vo svojom obvode nezaznamenala žiaden takýto prípad. Z celkového počtu 3 201 skončených trestných stíhaní voči mladistvým páchatelom bolo v roku 2014 zastavené trestné stíhanie proti 186 mladistvým, čo je 5,81 %. Najväčší počet takto skončených trestných konaní bolo zaznamenaných v obvode Krajskej prokuratury v Bratislave (66) a najmenší v obvode Krajskej prokuratury v Trenčíne (4). V roku 2013 bolo skončené trestné stíhanie zastavením proti 170 mladistvým páchatelom, čo predstavovalo 4,84 %. Naďalej pokračuje výrazný pokles trestných vecí, v ktorých bolo prerušené trestné stíhanie proti mladistvým páchatelom. Kým v roku 2012 to bolo proti 229 mladistvým, v roku 2013 to bolo len proti 173 mladistvým a v roku 2014 bol tento inštitút zaznamenaný len proti 139 mladistvým páchatelom. Najvyšší počet prípadov je evidovaný v obvode Krajskej prokuratury v Košiciach (43) a najmenší v obvode Krajskej prokuratury v Bratislave (4). Počet štrnásťročných mladistvých páchajúcich trestnú činnosť naďalej klesá. V roku 2013 bolo začaté trestné stíhanie proti 592 mladistvým z celkového počtu 4 343 stíhaných osôb a skončené trestné stíhanie proti 1 292 štrnásťročným osobám, obžalovaných bolo 722 mladistvých. V roku 2014 bolo začaté trestné stíhanie proti 472 páchatelom z celkového počtu 3 201, skončené bolo proti 1 156 štrnásťročným a obžalovaných bolo 103 osôb. Súd v roku 2014 odsúdil celkom 1 625 obžalovaných mladistvých, t. j. o 11 menej ako v roku 2013 (1 614). V porovnaní s predchádzajúcim obdobím je zaznamenaný nárast počtu rozhodnutí súdu o podmienenom zastavení trestného stíhania. Kým v roku 2013 takto súd rozhodol u 26 obžalovaných mladistvých, v roku 2014 to bolo u 37 obžalovaných mladistvých. Naďalej kvantitatívne

klesá aj počet súdom schválených dohôd o vine a treste uzavretých medzi prokurátorom a mladistvým obvineným. V roku 2013 súd schválil 650 dohôd a v roku 2014 schválil 515 dohôd. Úspešnosť predložených návrhov na schválenie dohôd súdom tak predstavovala v roku 2013 – 95,31 % a v roku 2014 – 94,49 %. Inštitút schválenia zmiernu súdom bol v roku 2014 využitý len v obvode Krajskej prokuratúry v Žiline (4), v Banskej Bystrici (3), v Prešove (1) a v Košiciach (2). Ide o nárast počtu takto skončených trestných konaní súdom v porovnaní s rokom 2013, keď súdy schválili zmier a zastavili trestné stíhanie u 6 mladistvých. Skladba trestnej činnosti mladistvých osôb sa ani v roku 2014 nezmenila. V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi sa mladiství naďalej dopúšťali prevažne trestného činu krádeže (§ 212 TZ). V roku 2014 bolo zaznamenaných 2 009 vecí, v ktorých bolo skončené trestné stíhanie proti mladistvým osobám. V porovnaní s celkovým počtom skončených vecí proti mladistvým, t. j. 3 201, ide o podiel 62,76 % vecí, v ktorých sa mladiství dopustili tohto trestného činu. Keďže spôsob spáchania trestného činu krádeže súvisel s vlámaním do bytov alebo krádežami v obydlí, ďalším najfrekventovanejším trestným činom bol trestný čin porušovania domovej slobody (§ 194 TZ). Tento trestný čin bol zaznamenaný v 514 prípadoch, čo predstavuje 16 % podiel na celkovom počte ukončených trestných stíhaní proti mladistvým. Mladiství sa dopúšťali aj trestného činu výtržníctva (§ 364 TZ) v pomere 9,65 % k celkovému počtu skončených trestných stíhaní proti mladistvým. Zaznamenané boli aj trestné činy poškodzovania cudzej veci (§ 245 a 246 Trestného zákona), nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi (§ 171 a 172 TZ), vydierania (§ 189 TZ), lúpeže (§ 188 TZ), sexuálneho zneužívania (§ 201 TZ), avšak v oveľa menšom rozsahu v porovnaní s predchádzajúcou trestnou činnosťou. Z praxe jednotlivých prokuratúr vyplýva, že príčiny páchania trestnej činnosti osobami mladistvými možno vidieť často v negatívnom správaní sa rodín. Nepriaznivo pôsobí aj nezáujem rodičov o ich výchovu. Ďalším faktorom, ktorý má negatívny dopad na správanie detí, je túžba po konzumnom spôsobe života, ktorá sa presadzuje najmä masmédiami. V kombinácii so slabým ekonomickým zázemím rodiny a nevyužitým mimoškolským časom vedie k páchaniu deliktov majetkového charakteru. Dôležitým faktorom pôsobiacim na páchanie násilnej trestnej činnosti je vplyv počítačových hier prezentujúcich násilie. Osobitnú skupinu páchatelov tvoria maloleté osoby, ktoré v čase spáchania činu nedovršili 14 rokov. Preto nie

je možné voči nim vyvodiť trestnú zodpovednosť. V porovnaní s mladistvými páchatelmi ich počet je veľmi malý, avšak každoročne je zaznamenané páchanie činov inak trestných maloletými osobami. Prokuratúra nevedie samostatný prehľad maloletých delikventov ani v prípadoch, keď sa dopúšťajú trestných činov spolu s mladistvými páchatelmi. Proti maloletým sa uplatňujú najmä prostriedky ochrannej výchovy podľa § 105 TZ.¹⁰

Záver

Kriminalita mládeže ako súčasť kriminality patrí medzi negatívne sociálne javy charakterizované porušovaním právneho poriadku daného štátu, ktorého subjektmi sú mladí ľudia. Medzi negatívne javy, ktoré ovplyvňujú postavenie tejto skupiny obyvateľstva patria ako sprievodné javy transformujúcej sa spoločnosti predovšetkým vysoká miera nezamestnanosti, komercializácia masovokomunikačných prostriedkov, prienik medzinárodného zločinu na územie Slovenskej republiky, ktorého obeťami sú aj osoby týchto vekových kategórií, ako aj zvyšujúce sa drogové ohrozenie, zvýšená migrácia páchatelov trestnej činnosti, narastajúca organizovanosť zločinu. Na základe týchto skutočností sa môžu niektorí mladí ľudia dostať do najrôznejších situácií, vnútorných i vonkajších konfliktov, ktoré nevedia správne riešiť, a dopúšťajú sa protispoločenskej činnosti. Primárnym cieľom, ktorého sa zákonodarcovia pridŕžajú pri kriminalite mladistvých, je túto skupinu páchatelov netrestať a keď trestať, tak čo najšetrnejšie. V prvom rade prichádza do úvahy preventívna funkcia trestného práva a sleduje sa prevýchova mladistvého páchatela a skutočnosť, že sa jeho vec prejednáva, resp. vyšetruje v prípravnom konaní, často postačuje a mladistvý sa viac trestnej činnosti nedopustí. Trestné právo najmä po rekodifikácii sleduje koncepciu obnovujúcej spravodlivosti, t. j. restoratívnej justície, pričom aj takýmto odlišným postupom reaguje nielen na problém jednotlivca ako páchatela, ale celej spoločnosti, ktorá považuje tento patologický jav za nežiaduci. Ide teda o výchovný účel, ktorý sa takouto právnou úpravou sleduje a v druhom rade represívny účel – potrestanie ako prejav toho, že nie je možné konať bez prevzatia zodpovednosti za svoje

¹⁰ Správa o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2014 [online]. Dostupné z: <http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky-o-cinnosti-prokuratury-v-roku-2014-a-po-3907.html>

konanie. Avšak aj v rámci ukladania sankcií zákon rieši odlišné postavenie mladistvých páchatelov, ich vek, rozumové a mravné schopnosti, vnímanie a ovládanie svojho správania. Trest má v prvom rade prevychovať odsúdeného mladistvého tak, aby viedol riadny život a viac sa k páchaniu trestnej činnosti nevracal. V tomto zmysle sú sankcie a ich ukladanie taktiež upravené odlišne v porovnaní s dospelými páchatelmi, pričom stále obľúbenejšími sa stávajú alternatívne tresty, ktoré nahrádzajú účel trestu. Trestný zákon vo veciach mladistvých páchatelov a ich stíhaní ustanovuje mnohé odchýlky v porovnaní s dospelými páchatelmi, a to najmä z dôvodu kladenia dôrazu na vyváženú a spravodlivú reakciu spoločnosti na páchanie trestnej činnosti mladistvým páchatelom, pričom vyvodzuje dôsledky nielen pre neho samotného, ale aj pre riešenie problémov ďalších zúčastnených osôb a skupín spojených s touto trestnou činnosťou. Účelom ukladania trestov u mladistvých je najmä výchova smerujúca k riadnemu životu tak, aby bol mladistvý páchatel plnohodnotný riadny občan. Trest zároveň pôsobí aj na predchádzanie protiprávnym konaniam a má primerane chrániť spoločnosť, pričom by mal viesť k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Optimálna miera represie a výchovného pôsobenia závisí od konkrétnych okolností každého prípadu a pomerov a vlastností mladistvého páchatela, pretože príliš prísny alebo príliš mierny trest nebude pôsobiť výchovne, ale práve naopak – môže demoralizovať mladistvého páchatela a aj celú spoločnosť. Zabezpečiť výchovu mladistvého na riadneho občana je prvoradým účelom trestu. Tento cieľ treba mať na pamäti najmä pri ukladaní trestu. Pritom je potrebné vychádzať z podrobného zistenia osobných vlastností mladistvého, jeho predchádzajúcej výchovy a celkového prostredia, v ktorom mladistvý žil a z toho usudzovať možnosť jeho resocializácie. Aj toto je dôrazom zásady humánnosti (humanizmu) v trestnom práve, v dôsledku čoho prichádza najmä v prípade mladistvých páchatelov do popredia koncepcia restoratívnej justície.

Literatúra:

- [1] ČIČ, M., TURAYOVÁ, Y. *Spoločnosť proti zločinu*. Bratislava: VEDA, 2009. ISBN 978-80-224-1051-9.
- [2] MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.

- [3] MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Možné príčiny, štruktúra, programy prevencie kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
- [4] NEZKUSIL, J. a kol. *Československá kriminológia*. Praha: Panorama, 1977.
- [5] ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 479 s. ISBN 978-80-7380-324-7.
- [6] VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 188 s. ISBN 978-80-7380-371-1.
- [7] VRÁBLOVÁ, M. Trestné zákonodarstvo nad mládežou v historickej perspektíve – včera a dnes. In: *Justičná revue*. 2006, roč. 58, č. 6 – 7. ISSN1335-6461.
- [8] VRÁBLOVÁ, M. Systém trestnej justície nad mládežou v Slovenskej republike – aktuálna situácia, reformný vývoj a dobré praktické skúsenosti. In: *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 6. ISSN1335-6461.
- [9] VRÁBLOVÁ, M. Garancie procesných práv mladistvého v trestnom konaní. In: *Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie. Zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/0011/08 v Trnave dňa 20. 11. 2008*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2008. ISBN 978-80-8082-251-4.
- [10] VRÁBLOVÁ, M. Podmienka veku trestnej zodpovednosti mladistvých a hranice jej prehodnotenia. In: *Justičná revue*. 2004, roč. 56, č. 8 – 9. ISSN1335-6461.

Elektronické zdroje:

- [1] Správa o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2014 [online]. Dostupné z: <http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti/sprava-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky-o-cinnosti-prokuratury-v-roku-2014-a-po-3907.html>

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

E-mail: jaroslav.klatik@umb.sk

ROZPRAVA K NÁVRHU SMERNICE O PROCESNÝCH ZÁRUKÁCH PRE DETI PODOZRIVÉ ALEBO OBVINENÉ V TRESTNOM KONANÍ

LIBOR KLIMEK

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Abstrakt

Príspevok sa kriticky zaoberá návrhom smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní. Je rozdelený do štyroch sekcií. Prvá sekcia prezentuje návrh smernice ako výsledok plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Druhá sekcia sa zameriava na jeho cieľ, tretia sekcia sa zameriava na jeho rozsah pôsobnosti a posledná štvrtá sekcia sa zameriava na práva obsiahnuté v návrhu.

Kľúčové slová: dieťa, procesné záruky, plán na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, návrh smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní.

Abstract

The contribution critically deals with the Proposal for a Directive on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings. It is divided into four sections. The first section introduces the Proposal for a Directive as a consequence of the Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings. The second section is focused on its objective, the third section is focused on the subject matter and the last four section is focused on the rights contained in the Proposal.

Key words: child, procedural safeguards, Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings, Proposal for a Directive on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings.

Úvod

Na účely posilnenia procesných záruk pre deti v trestnom konaní Európska komisia predstavila návrh smernice o procesných zárukách pre deti

podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní.¹ Tento návrh je v legislatívnom procese, ktorý sa postupne dostáva do jeho finálnych etáp.

Príspevok sa kriticky zaoberá návrhom smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní. Je rozdelený do štyroch sekcií. Prvá sekcia prezentuje návrh smernice ako výsledok plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Druhá sekcia sa zameriava na jeho cieľ, tretia sekcia na jeho rozsah pôsobnosti a posledná štvrtá sekcia sa zameriava na práva obsiahnuté v návrhu.

1 Návrh smernice ako výsledok plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní

V roku 2009 Rada Európskej únie schválila **plán na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní**² (ďalej len „plán na posilnenie procesných práv“). Bol schválený ako základ pre budúce opatrenia v oblasti trestného práva. Na základe plánu na posilnenie procesných práv by sa mali prijať na úrovni Európskej únie (ďalej len „EÚ“) opatrenia s cieľom posilniť práva podozrivých alebo obvinených osôb jednak v trestnom konaní, ako aj v konaní o európskom zatýkacom rozkaze.³

Prostredníctvom plánu na posilnenie procesných práv Rada Európskej únie vyzvala Európsku komisiu, aby predložila návrhy legislatívnych opatrení. Doposiaľ boli prijaté tri konkrétne legislatívne opatrenia na úrov-

¹ Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' COM(2013)822 final, 2013/0408 (COD).

² Uznesenie Rady z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. *Úradný vestník Európskej únie* C 295/1, 4. 12. 2009. Bližšie pozri KLIMEK, L. Posilnenie procesných práv v trestnom konaní: aktuálny vývoj legislatívnych opatrení v EÚ. In: *Trestní právo*. 2011, roč. 15, č. 10, s. 22 – 27. ISSN 1211-2860.

³ Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatýkači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi v znení rámcového rozhodnutia 2009/299/SVV. *Úradný vestník Európskych spoločenstiev* L 190/1, 18. 7. 2002. Bližšie pozri KLIMEK, L. *European Arrest Warrant*. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015. 375 s. ISBN 978-3-319-07337-8.

ni EÚ, konkrétne: smernica 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní,⁴ smernica 2012/13/EÚ o práve na informácie v trestnom konaní,⁵ ako aj smernica 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.⁶ Taktiež boli predstavené dva legislatívne návrhy, a to návrh smernice o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinu a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní,⁷ ako aj **návrh smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní**⁸ (ďalej len „návrh smernice o procesných zárukách pre deti“ alebo „návrh smernice“).

⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní. *Úradný vestník Európskej únie* L 280/1, 26. 10. 2010. Bližšie pozri KLIMEK, L. Právo na tlmočenie a preklad v trestnom konaní v EÚ. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 2, s. 132 – 137. ISSN 1210-9123; KLIMEK, L. Právo na tlmočenie a preklad v konaní o európskom zatykačom rozkaze. In: *Justičná revue*. 2011, roč. 63, č. 2, s. 262 – 269.

⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní. *Úradný vestník Európskej únie* L 142/1, 1. 6. 2012. Bližšie pozri KLIMEK, L. Listina práv v trestnom konaní v EÚ. In: *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 28 – 33. ISSN 1211-2860; KLIMEK, L. Letter of Rights for Persons Arrested on the Basis of a European Arrest Warrant: A Novelty under the Directive 2012/13/EU. In: *International and Comparative Law Review*. 2013, Vol. 13, No. 1, pp. 159 – 166.

⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. *Úradný vestník Európskej únie* L 294/1, 6. 11. 2013. Bližšie pozri KLIMEK, L. Posilnenie práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní ako požiadavka smernice 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní. In: *Trestní právo*. 2015, roč. 19, č. 3 a 4. ISSN 1211-2860; KLIMEK, L. Právo na prístup k obhajcovi v konaní o európskom zatykačom rozkaze. In: *Justičná revue*. 2014, roč. 66, č. 12, s. 1559 – 1574. ISSN 1335-6461.

⁷ Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinu a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní' COM(2013)821 final, 2013/0407 (COD).

⁸ Európska komisia (2013): 'Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' COM(2013)822 final, 2013/0408 (COD).

2 Cieľ návrhu smernice

Cieľom návrhu smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní je **zaviest v EÚ spoločné minimálne normy týkajúce sa práv detí podozrivých alebo obvinených v rámci súdneho konania a detí, na ktoré sa vzťahuje konanie na základe rámcového rozhodnutia 2002/584/SVV o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.**⁹ Smernicou by malo dôjsť k posilneniu uplatňovania Charty základných práv Európskej únie¹⁰ (ďalej len „charta“) a najmä jej ustanovení upravujúcich zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu,¹¹ právo na slobodu a bezpečnosť,¹² rešpektovanie súkromného a rodinného života,¹³ práva dieťaťa,¹⁴ právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces¹⁵ či prezumpcie nevinoty a práva na obhajobu,¹⁶ ktoré vychádzajú z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd¹⁷ (ďalej len „dohovor“).¹⁸ Pokiaľ ide o vzťah charty a dohovoru, na tomto mieste si dovoľíme konštatovať, že charta v otázke trestnoprávných záruk nie je inovatívna, ba ani výrazne pokroková. Pred-

⁹ Čl. 1 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

¹⁰ Charta základných práv Európskej únie. *Úradný vestník Európskej únie* C 83/389, 30. 3. 2010.

¹¹ Čl. 4 Charty základných práv Európskej únie.

¹² Čl. 6 Charty základných práv Európskej únie.

¹³ Čl. 7 Charty základných práv Európskej únie.

¹⁴ Čl. 24 Charty základných práv Európskej únie.

¹⁵ Čl. 47 Charty základných práv Európskej únie.

¹⁶ Čl. 48 Charty základných práv Európskej únie. K posilneniu predmetnej oblasti by malo dôjsť prostredníctvom navrhovanej právnej úpravy EÚ – Európska komisia (2013): návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní COM(2013)821 final, 2013/0407 (COD).

¹⁷ Rada Európy, séria európskych zmlúv č. 5 [1950]; oznámenie 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.

¹⁸ Blížšie pozri IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013, s. 124. ISBN 978-80-8155-017-1. KLIMEK, L. *Trestnoprávne záruky Charty základných práv Európskej únie: krok vpred alebo „nový obal“ Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd?* In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 19. marca 2015 v Bratislave na Akadémii Policajného zboru*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2015, s. 339 – 349. ISBN 978-80-8054-637-3.

metné záruky sú len „viac poeuropeštené práva v novom obale“, ktoré boli prevzaté z iných, pred chartou existujúcich medzinárodných dokumentov zásadného významu – hlavne z dohovoru.

V dňoch 23. septembra 2011, 26. apríla 2012 a 11. decembra 2012 sa uskutočnili tri stretnutia s odborníkmi v predmetnej oblasti. Zástupcovia členských štátov EÚ a skupina odborníkov z Rady Európy, Medzinárodného združenia sudcov súdov pre mladistvých a veci rodiny, Organizácie spojených národov, lekári a právnici, ktorí sa špecializujú na prípady detí, diskutovali o opatreniach, ktoré by sa mohli prijať na úrovni EÚ s cieľom zvýšiť ochranu detí a zraniteľných dospelých v trestnom konaní. Európska komisia vykonala posúdenie vplyvu s cieľom zdôvodniť návrh smernice o procesných zárukách pre deti.

Európska komisia argumentuje, že napriek existencii spoločných zásad a minimálnych noriem vyplývajúcich z charty, dohovoru a ďalších medzinárodných právnych nástrojov, nie je v rámci EÚ v súčasnej dobe dostatočne zaručené právo na spravodlivé súdne konanie v prípade zraniteľných osôb, t. j. detí ako osôb mladších ako 18 rokov a zraniteľných dospelých osôb, ako napr. osôb s duševným postihnutím, fyzickými alebo psychickými poruchami, a to v priebehu rôznych fáz trestného konania. Nedostatočná ochrana procesných záruk pre deti a zraniteľné dospelé osoby môže viesť k nedostatočnej vzájomnej dôvere medzi justičnými orgánmi, a tým brániť justičnej spolupráci v trestných veciach. Nedostatočná ochrana procesných záruk pre deti a zraniteľné dospelé osoby môže viesť k nedostatočnej vzájomnej dôvere medzi justičnými orgánmi, a tým brániť justičnej spolupráci v trestných veciach. Keďže zásada vzájomného uznávania tvorí základ priestoru spravodlivosti, je potrebné posilniť vzájomnú dôveru na dosiahnutie účinného fungovania priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti.¹⁹ Ako všeobecné ciele si Európska komisia odvážne stanovila, po prvé zaručiť účinnú normu ochrany základných procesných práv zraniteľných osôb podozrivých a obvinených v trestnom konaní a po druhé po-

¹⁹ Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' (sprievodný dokument), pracovný dokument útvarov komisie, zhrnutie posúdenia vplyvu SWD(2013)481 final, s. 2 a 3.

silniť vzájomnú dôveru, čím sa (vraj) uľahčí vzájomné uznávanie rozsudkov a súdnych rozhodnutí v EÚ a zlepši sa justičná spolupráca v EÚ.²⁰

Návrh smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní v rámci jeho odôvodnení obsahuje niektoré utopistické frázy, ktoré, žiaľ, nie je objektívne možné realizovať. Príkladom je nasledujúce vyjadrenie Európskej komisie: „*Podozrivé alebo obvinené deti sú uznané za podozrivé alebo obvinené deti a príslušné orgány konajúce v rámci trestného konania sa k nim pri každom kontakte správajú s rešpektom, dôstojne a profesionálne a volia osobný a nediskriminačný prístup. Takto by sa mala uľahčiť aj reintegrácia detí do spoločnosti po tom, ako boli konfrontované so systémom trestného súdnictva. Práva stanovené v tejto smernici sa vzťahujú nediskriminačným spôsobom na podozrivé alebo obvinené deti, a to aj pokiaľ ide o ich pobytový status.*“²¹ Sme toho názoru, že uvedené tvrdenie v mnohých prípadoch nezodpovedá realite. Na jednej strane správanie príslušných orgánov konajúcich v rámci trestného konania nenapĺňa ideu „*s rešpektom, dôstojne a profesionálne a volia osobný a nediskriminačný prístup*“. Na druhej strane všetky osoby, voči ktorým sa vedie trestné stíhanie, si *de facto* nezaslúžia, aby príslušné orgány sa s nimi „*hrali v ružových saténových rukavičkách*“, aj keď v rovine *de iure* je to samozrejmosťou. Uvedené platí nielen pre dospelé osoby, ale rovnako aj pre osoby mladšie ako 18 rokov.

3 Cieľová skupina návrhu smernice – rozsah pôsobnosti

Smernica by sa mala uplatňovať na deti, na ktoré sa vzťahuje trestné konanie, a to od chvíle, keď sa stanú podozrivými alebo obvinenými zo spáchania trestného činu príslušnými orgánmi členských štátov EÚ, až do ukončenia konania, čím sa rozumie konečné určenie otázky, či osoba spáchala trestný čin vrátane výkonu trestu alebo prípadného rozhodnutia o odvolaaní. Taktiež by sa mala uplatňovať na deti, na ktoré sa vzťahuje konanie o eu-

²⁰ Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' (sprievodný dokument), pracovný dokument útvarov komisie, zhrnutie posúdenia vplyvu SWD(2013)481 final, s. 4.

²¹ Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' COM(2013)822 final, 2013/0408 (COD), s. 3.

rópskom zatykači, a to od chvíle ich zatknutia vo vykonávajúcim členskom štáte.²² Navyše smernica by sa mala uplatňovať na podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré počas týchto konaní, na začiatku ktorých boli ešte deťmi, dospeli;²³ mala by sa uplatňovať aj na deti iné ako podozrivé alebo obvinené, ktoré sa počas výsluchu políciou alebo iným orgánom presadzovania práva stanú podozrivými alebo obvinenými osobami.²⁴

Prvá verzia návrhu smernice sa zameriavala iba na deti v postavení podozrivých alebo obvinených, t. j. jej rozsah pôsobnosti sa vzťahoval iba na prípravné konanie trestného procesu. Až vplyvom pozmeňujúcich návrhov²⁵ došlo k rozšíreniu rozsahu jej pôsobnosti na celé trestné konanie, čo potvrdila aj Európska komisia.²⁶ Avšak názov návrhu smernice tomu nezodpovedá. Rozhodne by bolo pragmatické, ak by konečné znenie smernice bolo tomu prispôbené. Mohla by sa nazývať napríklad smernica o procesných zárukách detí v trestnom konaní. Pokiaľ ide o konanie o európskom zatykácom rozkaze, postačovalo by vymedzenie jeho kontextu napríklad v rámci ustanovení cieľov smernice.

Na účely návrhu smernice pojmom *dieťa* sa rozumie osoba mladšia ako 18 rokov. Smernica by sa mala uplatňovať na deti, t. j. osoby, ktoré boli vo chvíli vzniku podozrenia alebo obvinenia zo spáchania trestného činu mladšie ako 18 rokov.²⁷

²² Čl. 2 ods. 1 a 2 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

²³ Čl. 2 ods. 3 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

²⁴ Čl. 2 ods. 4 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

²⁵ Council of the European Union (2014): 'Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings – General approach' 10065/14; Council of the European Union (2014): 'Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings – Orientation debate' 6403/14.

²⁶ European Commission (2013): 'Implementation Plan Accompanying the document Directive on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings', Commission staff working document SWD(2013)492 final, s. 2.

²⁷ Čl. 3 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti. Obdobné vymedzenie pojmu *dieťa* nachádzame taktiež v iných právnych aktoch EÚ v oblasti trestného práva hmotného, napr.: čl. 2 ods. 6 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV. *Úradný vestník Európskej únie* L 101/1, 15. 4. 2011; čl. 2 písm. a) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. 12. 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykoris-

Je vhodné zdôrazniť, že návrh smernice síce vymedzuje rozsah jej pôsobnosti, avšak nedotýka sa vnútroštátnych pravidiel určujúcich vek trestnej zodpovednosti.²⁸ Vnútroštátne pravidlá týkajúce sa veku trestnej zodpovednosti nebudú smernicou dotknuté.

4 Práva obsiahnuté v návrhu smernice

Ak by smernica bola prijatá, členské štáty EÚ by boli povinné zabezpečiť, aby boli deti bezodkladne informované o svojich právach v súlade so smernicou 2012/13/EÚ o práve na informácie v trestnom konaní,²⁹ ako aj o týchto právach:

- právo na to, aby nositelia rodičovských práv a povinností boli informovaní,³⁰
- právo na prístup k obhajcovi,³¹
- právo na individuálne posúdenie,³²
- právo na lekársku prehliadku,³³
- právo na obmedzenie väzby a na aplikáciu alternatívnych opatrení,³⁴
- právo na osobitnú starostlivosť vo väzbe,³⁵
- právo na ochranu súkromia,³⁶
- právo byť sprevádzaný dospelou osobou pri súdnom vypočúvaní,³⁷
- právo osobne sa zúčastniť na konaní pred súdom,³⁸ a
- právo na právnu pomoc.³⁹

fovaní detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. *Úradný vestník Európskej únie* L 335/1, 17. 12. 2011.

²⁸ Čl. 2 ods. 5 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní.

²⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní. *Úradný vestník Európskej únie* L 142/1, 1. 6. 2012.

³⁰ Čl. 5 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³¹ Čl. 6 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³² Čl. 7 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³³ Čl. 8 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³⁴ Čl. 10 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³⁵ Čl. 12 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³⁶ Čl. 14 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³⁷ Čl. 15 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³⁸ Čl. 16 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

³⁹ Čl. 18 návrhu smernice o procesných zárukách pre deti.

Berúc do úvahy uvedené práva, možno smelo konštatovať, že **v drvivej väčšine členských štátov EÚ ide o už existujúce práva či na medzinárodnej úrovni, ústavnej úrovni, alebo trestnoprávnej úrovni. Návrh smernice nie je teda výrazne inovatívny, ba ani pokrokový. Európska komisia v princípe iba v „novom obale“ predstavila už existujúce štandardy v EÚ.**

Navyše **Európska komisia v rámci odôvodnení návrhu smernice sa vyjadruje mätúco alebo si protirečí.** Na jednej strane vyzdvihuje skutočnosť, že návrh smernice „zabezpečuje deťom, ktoré sú podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, povinný prístup k obhajcovi“, ⁴⁰ čo podopiera komparáciou s dohovorom, ako aj k nemu vypracovanou judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. Na druhej strane následne od uvedeného upúšťa – „[v]zhľadom na určité menej závažné trestné činy by však povinný prístup k obhajcovi bol neprimeraný. Týka sa to najmä menej závažných dopravných priestupkov, menej závažných priestupkov týkajúcich sa všeobecne závažných nariadení obcí a menej závažných priestupkov voči verejnému poriadku, ktoré sa v niektorých členských štátoch pokladajú za trestné činy. V prípade takýchto trestných činov nemusia príslušné orgány, iné ako prokurátor alebo súd s právomocou v trestných veciach, zabezpečiť právo na povinný prístup k obhajcovi udelené na základe tejto smernice.“⁴¹

Literatúra:

- [1] IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.
- [2] KLIMEK, L. Current Development of the European Arrest Warrant: Strengthening Procedural Rights of Requested Persons. In: *Internal Security*. 2013, Vol. 5, No. 1, pp. 35 – 52. ISSN 2080-5268.
- [3] KLIMEK, L. *European Arrest Warrant*. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015. 375 s. ISBN 978-3-319-07337-8.

⁴⁰ Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' COM(2013)822 final, 2013/0408 (COD), s. 7.

⁴¹ Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' COM(2013)822 final, 2013/0408 (COD), s. 7.

- [4] KLIMEK, L. Posilnenie procesných práv v trestnom konaní: aktuálny vývoj legislatívnych opatrení v EÚ. In: *Trestní právo*. 2011, roč. 15, č. 10, s. 22 – 27. ISSN 1211-2860.

Dokumenty medzinárodného práva:

- [1] Council of the European Union (2014): 'Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings – General approach' 10065/14.
- [2] Council of the European Union (2014): 'Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings – Orientation debate' 6403/14.
- [3] European Commission (2013): 'Implementation Plan Accompanying the document Directive on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings', Commission staff working document SWD(2013) 492 final.
- [4] Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' COM(2013)822 final, 2013/0408 (COD).
- [5] Európska komisia (2013): 'Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní' (sprievodný dokument), pracovný dokument útvarov komisie, zhrnutie posúdenia vplyvu SWD(2013)481 final.
- [6] Charta základných práv Európskej únie. *Úradný vestník Európskej únie* C 83/389, 30. 3. 2010.
- [7] Uznesenie Rady z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. *Úradný vestník Európskej únie* C 295/1, 4. 12. 2009.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Dr. JUDr. Libor Klimek, PhD.

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Výskumné kriminologické centrum

Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

E-mail: libor.klimek@paneurouni.com/libor.klimek@yahoo.com

MOŽNOSTI TRESTNÉHO POSTIHU MLADISTVÝCH PÁCHATEĽOV

BRANISLAV LEČKO

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa venuje problematike kriminality mladistvých páchatel'ov a osobitostiam, ktoré vykazuje. Zdôrazňuje práve tie osobitosti, ktoré zákonodarca zohľadnil pri formulácii osobitostí trestnej zodpovednosti mladistvých, a rovnako tak pri formulácii podmienok ukladania trestov tejto skupine páchatel'ov. Poukazuje na niektoré nové možnosti trestného postihu mladistvých.

Kľúčové slová: kriminalita mladistvých, trestná zodpovednosť mladistvých, trestanie mladistvých.

Abstract

The present paper deals with the issue of juvenile offenders and specifications that are reported. It emphasizes precisely those peculiarities which the legislature took into account when formulating the particularities of juvenile criminal responsibility, as well as the formulation of the conditions of sentencing this group of offenders. It highlights some of the new criminalization of juveniles.

Key words: juvenile delinquency, criminal liability of minors, juvenile punishment.

1 Osobitosti kriminality mladistvých

Kriminalita mládeže predstavuje jeden zo závažných spoločenských problémov, ktorý je súčasne javom, ktorý vykazuje celý rad špecifik. Je to hlavne s ohľadom na kategóriu mladistvých páchatel'ov ako takých a osobitosti, ktoré sa na ňu vzťahujú. Okrem špecifik veku je možné poukázať na rôznu úroveň mravnej a rozumovej vyspelosti jednotlivých mladistvých páchatel'ov rovnakého veku, na osobitosti procesu dospievania a psychologickú stránku tohto javu, ktorá je taktiež veľmi individuálna u rôznych mladistvých jedincov. Aj s ohľadom na toto si z hľadiska trestnoprávneho vyžaduje kategória mladistvých páchatel'ov osobitnú pozornosť, osobitnú starostlivosť i prístup. Tieto požiadavky sa prejavujú v určitých odlišnos-

tiach trestnoprávnej úpravy – úpravy trestnej zodpovednosti mladistvých páchatelov, a rovnako tak aj trestného konania voči tejto špecifickej skupine obvinených či obžalovaných. V konečnom dôsledku aj výkon trestu mladistvých páchatelov vykazuje celý rad osobitostí v porovnaní s kategóriou páchatelov dospelých. Aj v tomto zmysle ide o jednu z osobitých kategórií odsúdených, čomu zodpovedá aj do určitej miery odlišný prístup k nim v rámci výkonu trestu alebo do určitej miery odlišné pravidlá výkonu tohto trestu.¹

V každom prípade je potrebné si uvedomiť, že vývoj mladistvých (fyzický i ten psychický) je podstatne odlišný od vývoja a rozvoja ich osobnosti pred niekoľkými desaťročiami. Je to nepochybne dôsledok modernej spoločnosti so všetkým, čo je k nej možné zaradiť. Práve súčasná spoločnosť a celý rad technik a technológií, ktoré sú jej jednotlivci schopní využívať pre svoje vlastné potreby a na svoj vlastný úžitok, a spôsob i forma života súčasnej spoločnosti viedli k tomu, že proces dospievania u mladých ľudí nastupuje podstatne skôr, než to bolo v predošliých desaťročiach. V súčasnosti sú mnohé, z pohľadu trestnoprávneho vlastne ešte maloleté osoby, fyzicky podstatne vyspelejšie. S tým sa spája ich prirodzená fyzická či biologická aktivita a prejavovanie sa v spoločnosti, v kolektíve. Ani psychický vývoj a rozvoj detí a mladistvých za týmto síce nezaostáva, no jednoznačne možno povedať, že dnešné maloleté osoby a aj z hľadiska trestnoprávneho osoby mladistvé, sa vyznačujú určitým nepomerom medzi ich fyzickou vyspelosťou a aktivitou, ktorá sa s tým spája a úrovňou ich dosiahnutej vyspelosti psychickej, rozumovej. Aj keď teda často vlastne ešte maloleté osoby alebo (od 14. roku veku) trestnoprávne mladiství disponujú takou fyzickou vyspelosťou, ktorá presahuje ich skutočný vek, ich psychická vyspelosť tomuto veku často zodpovedá, prípadne ich vek len mierne presahuje. Prirodzene, aj tento nepomer je základom pre viaceré problematické situácie, keď si maloletí a (od 14. roku veku) mladiství jedinci (z hľadiska trestnoprávneho) neuvedomujú dopad svojho konania, svojich aktivít, pretože ich rozumové schopnosti na to nie sú dostačujúce. Úroveň ich psychickej vyspelosti nie je taká, aby si plne uvedomovali a chápali skutočnú podstatu, povahu svojho konania, jeho následky a dopady do budúcnosti, na okolie, na spoločnosť. Okrem tohto, keď sa teda maloletý či mladistvý

¹ K tomu pozri KNÁPKOVÁ, D., TITTLVÁ, M. *Kompendium penológie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 85.

z tohto dôvodu môže dopúšťať protiprávnej činnosti, treba mať na zreteli aj opačnú situáciu. Nadmerná alebo vyššia rozvinutosť fyzickej vyspelosti, ktorá spravidla presahuje reálne možnosti veku jedinca, no veku primeraná psychická a rozumová vyspelosť môžu viesť aj k tomu, že maloletí či mladiství sa stávajú ľahšie obeťami trestnej činnosti.

Proces dospievania je celkovo komplikovaným javom, ktorý nie je ani z hľadiska psychologického možné celkom dôsledne popísať a charakterizovať. Všeobecne je možné vychádzať z poznatku, že ide o komplikovaný proces fyzických i psychických zmien, ktoré prebiehajú veľmi individuálne a ktorých pravidlá nie je možné jednotne stanoviť.² Aj s ohľadom na to je zrejme, že často osoby rovnakého pohlavia a rovnakého veku, vykazujú odlišnú úroveň fyzickej, mravnej, rozumovej a celkovo psychickej vyspelosti. Z toho dôvodu nie je možné generalizovať konkrétnu úroveň vyspelosti jednotlivcov určitého veku, ale je nutné, aby sa úroveň ich vyspelosti odborne skúmala. Priamo povinne trestnoprocesné normy požadujú, aby sa v prípade mladistvých vo veku od 14 do 15 rokov veku znalecky skúmala úroveň dosiahnutej rozumovej a mravnej vyspelosti s ohľadom na rozpoznávaciu a ovládaciu schopnosť týchto osôb vo vzťahu k protiprávnej činnosti, ktorej sa potenciálne mohli dopustiť.³ V prípade osôb starších ako 15 rokov, v prípade pochybností, je toto preskúmanie možné (fakultatívne).⁴ Vzhľadom na osobitosti veku mladistvých jedincov (ich vek, individuálna miera vyspelosti celkovo), a rovnako tak aj celý rad faktorov, ktoré na ich správanie, vývoj a prejavy v spoločnosti vplývajú, bolo priamo nutné, aby trestnoprávne predpisy (hmotnoprávne i procesnoprávne) reagovali na tieto skutočnosti, a to formou osobitostí trestnej zodpovednosti mladistvých (a súčasne ich trestania), ako aj vo forme osobitostí trestného konania voči mladistvým.

V súvislosti s tými hmotnoprávnymi možno načrtnúť aspoň stručne osobitosti trestnej zodpovednosti mladistvých, ktoré sú ako osobitos-

² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 38 a nasl.

³ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 348 a nasl.

⁴ IVOR, J. a kol. *Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním*. Žilina: EURO-KÓDEX, 2012, s. 347 a nasl.

ti trestného stíhania mladistvých zaradené v ustanoveniach § 94 a nasl. Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“). V rámci nich sa dôsledne vymedzuje osoba mladistvá a súčasne sú upravené osobitosti ich trestnej zodpovednosti. Nejde o úpravu, ktorá by bola komplexná. Napríklad v susednej Českej republike sa problematike trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých (súdnictva vo veciach mladistvých) venuje osobitný právny predpis.⁵ Je to tak komplikovaná otázka a súčasne náročná problematika, že český zákonodarca považoval za potrebné (a súčasne vhodné) venovať sa týmto problémom v osobitnej úprave. Tento krok možno hodnotiť len a len pozitívne, keďže týmto spôsobom je problematika trestania a trestného stíhania voči mladistvým riešená komplexnejšie a zrejme i dôslednejšie. V našich podmienkach sa zákonodarca vydal cestou osobitých ustanovení v rámci Trestného zákona, konkrétne ide o predmetné ustanovenia od § 94 TZ. Ako bolo nariadené, nie je to úprava komplexná, ale len úprava osobitostí, ktoré trestná zodpovednosť mladistvých a ich trestanie vykazuje.⁶ Ostatné, tu osobitnejšie a špeciálnejšie neriešené otázky, je potrebné čerpať zo všeobecnej úpravy vzťahujúcej sa na dospelého páchatela. Rovnaká ostáva aj osobitná časť Trestného zákona (pre obe skupiny páchatelov), teda jednotlivé skutkové podstaty trestných činov a ich znaky, hoci je potrebné mať na zreteli osobitosti trestania mladistvých – ukladania trestov, podmienok ich ukladania i trestných sadzieb.

2 Osobitosti trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých

Z hľadiska hmotnoprávneho sa za mladistvého považuje osoba, ktorá v čase spáchania dosiahla už 14. rok veku, ale nepresiahla 18. rok. V zásade v súlade s pravidlami pre vznik trestnej zodpovednosti a pravidlami počítania času aj v trestnom práve možno povedať, že trestná zodpovednosť vzniká v deň nasledujúci po dni, v ktorom osoba dosiahne 14. rok veku, teda deň

⁵ K tomu pozri aj ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2007.

⁶ ZÁHORA, J. Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. In: BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná část. Komentár*. Praha: C. H. BECK, 2010, s. 609 a nasl.

po dni jej 14. narodenín. O mladistvom je možné hovoriť do dosiahnutia 18. roku veku, teda do poslednej sekundy dňa, keď osoba oslavuje 18. narodeniny. Toto vymedzenie je dôležité z hľadiska poukazu na osobitosti tak fyzické, ako aj psychické, ktoré sa s vekovým rozpätím 14 – 18 rokov spájajú. Osobitne citlivo je potrebné pristupovať k osobám mladistvým vo veku od 14 do 15 rokov, keď sa nutne (obligatórne) skúma úroveň ich mravnej a rozumovej vyspelosti a ich vplyv na rozpoznávaciu schopnosť a ovládaciu schopnosť vo vzťahu k protiprávnemu konaniu (tzv. *koncepcia podmienenej pričetnosti*). V tomto veku je totiž preskúmanie týchto skutočností celkom odôvodnené s ohľadom na osobitosti, ktoré vykazuje proces dospievania a s ohľadom na jeho individuálnosť. Neskôr po tomto veku, teda od 15 do 18 rokov je taktiež možné (fakultatívne) preskúmať úroveň mravnej a rozumovej vyspelosti a ich vplyv na ovládaciu a rozpoznávaciu schopnosť vo vzťahu k protiprávnej činnosti, no iba ak je o tejto úrovni určitá pochybnosť. Je možné sa zamyslieť nad takýmto vymedzením časovej hranice, ktorá odlišuje povinné (obligatórne) a len možné (fakultatívne) skúmanie úrovne mravnej a rozumovej vyspelosti mladistvých a ich vplyvu na rozpoznávaciu a ovládaciu schopnosť vo vzťahu k protiprávnej činnosti. Zákonodarca tu automaticky predpokladá, že osoby mladistvé vo veku nad 15 rokov by už mali disponovať takou úrovňou mravnej a rozumovej vyspelosti, vďaka ktorej sú schopné poznať reálnu povahu a dopady svojho konania a tiež, že sú schopné svoje konanie plne ovládať. Aj keď môže byť tento predpoklad väčšinový, je diskutabilné, či z neho možno skutočne takýmto spôsobom vychádzať. Individuálnosť dospievania je veľmi špecifická a časovo ťažko presne ohraničiteľná. Mnohí autori poukazujú na to, že z hľadiska veku, resp. počtu rokov, sa nedá presne vymedziť.⁷ Na mladistvých vplýva celý rad faktorov od prostredia, v ktorom sa pohybujú, cez osoby, s ktorými prichádzajú do kontaktu, proces a spôsob ich výchovy taktiež intenzívne na ich osobnosť dopadajú. Nepochybne treba spomenúť silný vplyv médií, ktoré nás obklopujú, a tieto taktiež majú vplyv na úroveň ich vyspelosti a na priebeh procesu dospievania mladistvých. Aj preto by bolo možno vhodnejšie sa zamyslieť nad posunom tejto hranice pre povinné skúmanie úrovne vyspelosti, čo by automaticky prinieslo diskusiu, do akej miery, resp. po akú hranicu by sa mal tento vek posunúť. Jednoznač-

⁷ SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001, s. 23.

ne na túto otázku zodpovedať nemožno, pretože to nie je reálne možné. Aj preto by bolo možné zamyslieť sa nad stanovením požiadavky povinného skúmania tejto úrovne u všetkých mladistvých.

K osobitostiam trestnej zodpovednosti mladistvých možno zaradiť aj materiálny korektív prečinu a účel trestu i ochranných opatrení u mladistvých. Ako bolo naznačené, na mladistvého vplýva celý rad rôznych faktorov – od prostredia, v ktorom sa pohybuje, v ktorom vyrastá, jeho najbližšie okolie – teda rodina a iné osoby, ktoré v ňom vystupujú a celkovo osoby, ktoré na neho vplývajú (ich správanie sa, aktivity, sociálno-patologické javy a pod.), povaha a charakter výchovy, prirodzene školské prostredie a proces vzdelávania, médiá a moderné informačné technológie a pod. Pri pôsobení pozitívnych vplyvov v rámci všetkých týchto kriminogénnych faktorov (zdravé rodinné prostredie, primeraná výchova, absencia sociálno-patologických javov v rodinách, ako je násilie, alkoholizmus a pod., pozitívny vzťah k vzdelávaniu, rozmanité voľnočasové aktivity, primerané využívanie médií a informačných prostriedkov modernej povahy) je možné povedať, že osobnosť mladistvého by sa mala riadne a pozitívne, žiaducim spôsobom a smerom formovať a nemali by sa v nej (v jej prejavoch) objavovať znaky sociálnej patológie a ani sklony k protiprávnej činnosti priamo. Mnohé tieto oblasti však vykazujú celý rad rizikových faktorov, ktoré na mladistvého človeka, už v podstate na deti, veľmi intenzívne vplývajú a základy patologického správania, sklonov k protiprávnej činnosti či priamo trestnej činnosti (a kriminalite v trestnoprávnom zmysle) sa môžu formovať už v detskom veku. Toto určité narušenie sa môže pri ďalšom alebo neriešenom pôsobení negatívnych rizikových faktorov kriminality prehlbovať a v konečnom dôsledku môže viesť k nežiaducemu správaniu mladistvého človeka. Aj s ohľadom na toto je formulovaný cieľ trestov a celkovo sankcionovania mladistvých. Cieľom trestu u mladistvých je hlavne to, aby sa z mladistvého človeka stal riadny občan pri súčasnej ochrane spoločnosti a prevencii trestnej činnosti. Trestom sa majú obnovovať narušené sociálne vzťahy a mladistvý sa má začleňovať do rodinného a sociálneho prostredia.⁸ Aj v tomto účele trestu u mladistvých je vidieť, že protiprávna a priamo trestná činnosť je dôsledok narušených rodinných a sociálnych vzťahov, prípadne aj širšie spoločenských vzťahov mladistvého, prípadne

⁸ ZÁHORA, J. Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. In: BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár*. Praha: C. H. BECK, 2010, s. 612 a nasl.

takéhoto narušenia a jeho základov, ktoré vznikajú ešte v rámci detského veku. Rovnako tak aj ochranné opatrenia, ako druhá z možných trestno-právnych sankcií, majú smerovať (resp. ich účelom je) ku kladnému, pozitívnemu vplyvu na duševný, mravný a sociálny vývoj mladistvého, práve s ohľadom na úroveň dosiahnutého mravného a rozumového vývoja, na osobné vlastnosti, rodinnú výchovu, prostredie, v ktorom žije a z ktorého pochádza pri súčasnej ochrane spoločnosti a aj ochrane mladistvého pred negatívnymi, škodlivými vplyvmi.

Samozrejme, že kategória mladistvých páchatelov je tou skupinou, na ktorej riešení protiprávnej a priamo trestnej činnosti je potrebné dôsledne dbať. Je to tak aj z dôvodu potreby výchovy či prevýchovy mladistvého v riadneho občana, v ktorého správaní sa absentujú prvky sociálnej patológie, protiprávna a celkovo trestná činnosť a tiež z dôvodu potreby obnovenia jeho rodinných, spoločenských i sociálnych väzieb. Ak už vo veku od 14 – 18 rokov, teda vo veku mladistvých je možné v správaní sa osôb a v ich konaní vidieť znaky trestných činov (rôznej povahy a rôznej závažnosti), ide nepochybne o negatívny jav, ktorý môže mať podklad tak v pôsobení kriminogénnych faktorov v detskom veku, ako aj ďalších, ktoré pribúdajú vo veku mladistvých (proces dospievania, začleňovania sa do kolektívu, do skupiny). V každom prípade je možné si klásť otázku, že ak sa osoby mladistvé správajú tak, že toto ich konanie vykazuje znaky trestnej činnosti, ako sa bez potrebnej intervencie a vhodného (aj trestnoprávneho) riešenia budú správať v dospelosti. Prirodzene, že bez vhodnej intervencie a primeraných (aj trestnoprávných) nástrojov riešenia nemožno očakávať nápravu, výchovu či prevýchovu mladistvého, a teda jeho riadny život v spoločnosti v budúcnosti. Na riešenie trestnej činnosti mladistvých je preto kladený veľký dôraz. To sa prejavuje aj v osobitostiach materiálneho korektívu prečinu. Ten je na rozdiel od dospelého páchatela postavený na „malej závažnosti“ konania, ktoré by inak vykazovalo znaky prečinu s ohľadom na viaceré kritériá posúdenia (§ 95 ods. 2 TZ). Zatiaľ čo pri dospelom páchatelovi sa spomína „závažnosť nepatrná“, pri mladistvom páchatelovi je o niečo vyššia, teda „závažnosť malá“. Aj toto poukazuje na potrebu riešenia trestnej činnosti mladistvých prostriedkami trestného práva, teda zabezpečovanie ich nápravy, prevýchovy a opätovného začlenenia do spoločnosti, rodiny a sociálneho prostredia až v poslednom rade. Primárne by sa teda mali využívať skôr tie nástroje, ktoré majú inú, spravidla aj miernej-

šiu povahu, ak dokážu smerovať k dosiahnutiu sledovaného cieľa. S cieľom dosiahnuť účel trestu u mladistvého a súčasne pri rešpektovaní požiadavky minimalizácie negatívnych, škodlivých vplyvov trestného konania na neho a ochrany spoločnosti súčasne, sú osobitne stanovené trestnoprávne sankcie, ktoré je mladistvým možné ukladať.

3 Možnosti trestnoprávneho postihu mladistvých

S ohľadom na osobitosti tak veku, ako aj vyspelosti mladistvých, s ohľadom na osobitosti účelu trestu (a aj ochranných opatrení), v rámci ktorého je potrebné mladistvého hlavne riadne vychovať, prevychovať a napraviť tak, aby sa ďalej nedopúšťal trestnej činnosti, sú formulované aj jednotlivé tresty a tiež aj ochranné opatrenia. Osobitne je stanovený systém trestov v ustanovení § 109 TZ. V rámci neho je vidieť, že trest odňatia slobody je u mladistvého páchatela skutočne krajným, posledným prostriedkom riešenia. Zákonodarca na podporu tohto prístupu zaraďuje v systéme trestov tento trest ako posledný. Pritom v prípade dospelých páchatelov tento trest je v ich hierarchii uvedený ako prvý. Aj na tom je vidieť, že účel trestu u mladistvého je postavený o niečo odlišnejšie, prirodzene, pri súčasnej ochrane spoločnosti pred páchatelmi a súčasne pri zachovaní požiadaviek prevenčného pôsobenia (ako individuálneho, tak aj generálneho).

Vzhľadom na osobitosti trestnej činnosti, ktorej sa mladiství dopúšťajú, a aj s ohľadom na osobitosti ich veku, vyspelosti, účelu trestov i ochranných opatrení sú modifikované podmienky pre ukladanie trestov mladistvým. Zo systému trestov uvedenom v § 109 TZ je zrejmé, že niektoré tresty mladistvým ukladať nemožno. Napríklad sa nedovoľuje uloženie trestu prepadnutia majetku mladistvému, čo je s ohľadom na jeho povahu logické. Rovnako tak sa však nedovoľuje ani uloženie trestu zákazu pobytu a do účinnosti posledných noviel (teda do 1. januára 2016) nebolo mladistvým možné ukladať ani trest domáceho väzenia. Pri trestoch, ktoré mladistvým ukladať možno, sú v niektorých prípadoch modifikované podmienky ich uloženia. Spravidla platí, že trestné sadzby sa primerane (spravidla na polovicu) znižujú. Pri treste odňatia slobody to značí, že horná hranica trestu odňatia slobody nemôže presahovať 2 roky a tá horná nesmie presahovať 7 rokov. Iba výnimočne, v prípade závažnej trestnej činnosti, je možné uložiť aj mladistvému páchatelovi trest odňatia slobody v rozpätí od 7 do

15 rokov (§ 117 ods. 3 TZ). Rovnako tak sú aj pri mladistvom formulované podmienky pre podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody a podmienky pre podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Pri mimoriadnom znižovaní trestu odňatia slobody pod jeho dolnú hranicu nie je súd viazaný obmedzeniami v podobe minimálnych trestných sadzieb, pod ktoré nie je možné tento trest uložiť (§ 118 TZ s odkazom na § 39 TZ). V súvislosti s trestom povinnej práce sa nielen znižujú trestné sadzby, no súčasne musí súd brať ohľad na to, aby jeho výkonom neboli ohrozené ani zdravie, ani bezpečnosť a ani mravný vývoj mladistvých. Trest zákazu činnosti nemôže nikdy u mladistvého vytvárať prekážku pre prípravu mladistvého na budúce povolanie. Súčasne sa modifikuje horná hranica tohto trestu. Tá je odlišná aj pri treste zákazu účasti na verejných podujatiach, čo je jediný rozdiel oproti všeobecnej úprave (oproti pravidlám ukladania tohto trestu dospelým páchatelom). Aj pri treste vyhostenia je modifikovaná (znížená) výmera trestu a súčasne je nutné brať ohľad na to, aby sa jeho uložením nevydal mladistvý odsúdený do nebezpečenstva spustnutia. Vždy sa prihliada aj na jeho osobné a rodinné pomery. Pri peňažnom treste sa nielen modifikuje výmera trestu, v ktorej sa ukladá, no stanovujú sa aj možnosti podmieneného odloženia výkonu tohto trestu. U dospelého páchatela takáto možnosť neexistuje.

S účinnosťou od 1. januára 2016 bude vo vzťahu k mladistvým aktuálne aj ukladanie trestu domáceho väzenia. Ide o nové ustanovenie § 116a TZ a nadväzne jeho trestnoprocená úprava (§ 435 a 435a Trestného poriadku, zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TP“). S ohľadom na vývoj mladistvých, navštevovanie vzdelávacích inštitúcií, prebiehajúci proces prípravy na povolanie, celý rad voľnočasových aktivít, tento trest sa pri mladistvom doposiaľ nedovoľoval ukladať. O problematických možnostiach jeho kontroly ani nehovoriac. So zavedením možnosti elektronickej kontroly výkonu alternatívnych trestov a aj trestu domáceho väzenia, zmenili sa nielen podmienky pre jeho ukladanie dospelému páchatelovi, no súčasne sa zaviedla aj možnosť jeho uloženia mladistvému. Okrem všeobecných podmienok však s uložením tohto trestu mladistvému musí súhlasiť aj jeho zákonný zástupca. Mladistvému sa môže ukladať najviac na 1 rok a počas doby výkonu tohto trestu má súd možnosť uložiť mladistvému aj výchovné opatrenia v zmysle § 107 ods. 1 TZ tak, aby ho nasmerovali k vedeniu riadneho života.

Trest domáceho väzenia je aj v tomto prípade, teda pri mladistvom alternatívou krátkodobého trestu odňatia slobody. Prichádza do úvahy v prípade menej závažných trestných činov, ktoré sú z hľadiska závažnosti prečinmi, ak je s ohľadom na povahu trestného činu a okolnosti jeho spáchania a tiež s ohľadom na osobné pomery páchatela tento trest dostačujúcim na dosiahnutie jeho účelu. Páchatel musí písomne prisľúbiť, že sa bude zdržiavať na určenej adrese v obydlí v presne vymedzenom čase a poskytne potrebnú súčinnosť na účely kontroly výkonu tohto trestu. Na jeho nariadenie je nutné, aby boli splnené podmienky kontroly technickými prostriedkami. V odsudzujúcom rozhodnutí musí vždy súd presne špecifikovať čas, v rámci ktorého sa bude mať odsúdený povinnosť zdržiavať vo svojom obydlí. Plne pritom rešpektuje skutočnosť, že mladistvý sa pripravuje na svoje povolanie vo vzdelávacej inštitúcii alebo v rámci praktického výcviku.

Zavedenie možnosti ukladania trestu domáceho väzenia aj vo vzťahu k mladistvým páchatelom menej závažnej trestnej činnosti, ako jedna z alternatív trestu odňatia slobody krátkodobej povahy, možno len a len vítať. Ide o jeden z prejavov restoratívnej justície a súčasne vo vzťahu k mladistvým podporuje koncepciu trestu odňatia slobody v podobe *ultima ratio*. Technické prostriedky kontroly výkonu tohto trestu by mali zabezpečiť dôsledné kontrolovanie toho, ako mladistvý plní obmedzenia, ktoré mu z tohto trestu plynú, a súčasne, ako si plní aj ďalšie možné povinnosti, ktoré mu na dobu trvania tohto trestu môžu byť uložené. Práve táto technická kontrola umožňuje preklenúť aplikačné problémy v otázkach kontroly výkonu alternatívnych trestov. Vzhľadom na to, že v tomto prípade sa plne rešpektuje vzdelávanie mladistvého, praktická príprava na povolanie, mladistvý ostáva vo svojom prirodzenom rodinnom, spoločenskom, vzdelávacom a celkovo sociálnom prostredí. A to je nepochybne výhodou tohto trestu tak pri dospelom, ako aj pri mladistvom páchatelovi. Pri mladistvom páchatelovi s ohľadom na potrebu jeho ochrany, minimalizáciu negatívnych vplyvov, s cieľom aj ochrany spoločnosti a prevencie kriminality, s cieľom nápravy a prevýchovy mladistvého možno hodnotiť rozšírenie systému trestov aj o trest domáceho väzenia len pozitívne. Až následná prax v súvislosti s jeho ukladáním a výkonom prinesie možnosť reálne zhodnotiť tento krok z hľadiska využívania, z hľadiska prevencie kriminality, z hľadiska nápravy a prevýchovy mladistvých a zabráňovaniu recidívy.

Literatúra:

- [1] IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 1040 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
- [2] IVOR, J. a kol. *Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním*. Žilina: EUROKÓDEX, 2012. 592 s. ISBN 978-80-8944-776-3.
- [3] KNÁPKOVÁ, D., TITTLOVÁ, M. *Kompendium penológie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 124 s. ISBN 978-80-8168-282-7.
- [4] SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. 791 s. ISBN 80-7178-545-8.
- [5] ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2007. 1248 s. ISBN 978-80-7179-375-5.
- [6] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 468 s. ISBN 80-246-0956-8.
- [7] ZÁHORA, J. Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. In: BURDA, E., ČEN-
TĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár*.
Praha: C. H. BECK, 2010. 1136 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Branislav Lečko

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Ústav verejného práva

Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

E-mail: branislav.lecko@gmail.com

VÝVOJ KRIMINALITY MLÁDEŽE A JEJ SANKCIONOVANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE¹

DARINA MAŠLANYOVÁ

ŠTEFAN ZEMAN

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Jednou z čiastkových úloh riešiteľského kolektívu tohto projektu bola analýza stavu, štruktúry a dynamiky kriminality mládeže v Slovenskej republike. V prvej kapitole preto autori vymedzujú základné pojmy a podávajú určité teoretické východiská k problematike predmetnej kriminality. V druhej kapitole podrobne analyzujú kriminalitu mládeže v Slovenskej republike od roku 2006 po súčasnosť. Sledujú nielen vývoj celkovej kriminality v spoločnosti a zastúpenie mládeže v nej, ale aj podiel mladistvých na celkovom počte obžalovaných a odsúdených, spôsoby vedenia a ukončenia trestných konaní proti mladistvým, ukladané tresty a aplikované procesné odklony, ako aj najčastejšie trestné činy, ktorých sa mladiství u nás dopúšťajú.

Kľúčové slová: mládež, mladistvý páchateľ, maloletý, kriminalita mládeže, tresty, odklony.

Abstract

The article deals with youth crime in the Slovak Republic. Authors are focused on phenomenology of youth crime from 2006 to the present and analyze practical use of certain institutes in juvenile criminal cases as well as describe modes of termination of criminal proceedings against juveniles, imposed penalties and applied procedural diversions.

Key words: youth crime, criminal offense, penalties, procedural diversions.

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0315/14 – Harmonizácia trestného súdnictva nad mládežou v Európskej únii. This article was prepared within the project VEGA (No. 1/0315/14) „Harmonization of the juvenile justice system in the European Union“.

1 Teoretické východiská

Kriminalita mládeže je sprievodným javom každej spoločnosti.² Jej osobitný význam však spočíva najmä v tom, že práve v mládeži možno vidieť hodnotovú orientáciu a chod spoločnosti. Nie nadarmo sa vraví, že práve mládež je odrazom spoločnosti samej. Kriminalita mládeže pritom nie je ani žiadnym historickým prežitkom, ale ani novým fenoménom súčasnosti a má mnohé a komplexné príčiny,³ či už vonkajšie (ako sú rodina, škola, skupina, negatívne javy v spoločnosti a posun jej hodnôt, vplyv médií atď.), alebo vnútorné (poruchy osobnosti podmienené geneticky, príčiny súvisiace s dospievaním jedinca atď.). V skutočnosti teda ide o stále aktuálny problém, pretože je prakticky nemožné úplne eliminovať príčiny predmetnej kriminality a zmeniť podmienky tak, aby chránili spoločnosť i jednotlivca pred jej pôsobením. Osobitné riziko tejto kriminality možno vidieť aj v tom, že páchatelia z radov mládeže sa veľmi ľahko stávajú potenciálnymi recidivistami, ak sa prostredníctvom resocializácie vhodnými individuálnymi prístupmi (a postihmi) neodstránia ich nežiaduce protispoločenské návyky získané už v mladom veku.⁴ Popri tom, že ide o jednu z tradičných oblastí záujmu kriminológie, kriminalita mládeže je považovaná výrazne za multidisciplinárnu problematiku, ktorá má aspekty spoločenské i osobnostné, ako aj sociologické, psychologické, pedagogické, penologické a nepochybne trestnoprávne. Pre správne chápanie problematiky kriminality mládeže je preto nevyhnutné poznať a správne chápať základné pojmy, ktoré s ňou bezprostredne súvisia.

Kriminalita je súhrn trestných činov spáchaných na určitom území za určité časové obdobie.

Trestný čin je v zmysle § 8 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“, resp. „TZ“) „protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, pokiaľ tento zákon neustanovuje inak“.

² DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 225.

³ Bližšie pozri napr. DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 229 – 230.

⁴ STIFFEL, H. *Etiológia trestnej činnosti mladistvých (interdisciplinárny pohľad) ako východisko aplikácie trestnej zodpovednosti mladistvých* [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: www.ja-sr.sk/files/Sylaby%20-%20JUDr.%20Stiffel.rtf

Kriminalita mládeže je „poruchou v správaní mládeže, prejavujúca sa v porušovaní trestnoprávnych noriem“.⁵ Pod tento pojem je zahrnutá delikvencia maloletých a kriminalita mladistvých.

Delikvencia maloletých (prekriminalita, juvenilná delikvencia) je pojem, ktorý sa „používa pre protiprávnu činnosť, ktorej sa dopúšťajú osoby pred dosiahnutím trestnej zodpovednosti a ktorá, ak by ju spáchali osoby trestne zodpovedné, bola by považovaná za trestný čin“.⁶ Ide teda o protiprávnu činnosť, ktorej sa dopúšťa **maloletá osoba** pred dovŕšením jej 14. roku života, pričom v zmysle § 22 ods. 1 a ods. 2 TZ: „Kto v čase spáchania činu inak trestného nedovŕšil štrnásť rok svojho veku, nie je trestne zodpovedný. Pre trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 nie je trestne zodpovedný, kto v čase spáchania činu nedovŕšil pätnásť rok svojho veku.“ Z uvedeného v zmysle § 9 ods. 1 písm. c) zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“) vyplýva aj neprípustnosť trestného stíhania voči maloletej osobe.

Kriminalita mladistvých je potom v tomto kontexte trestná činnosť páchaná **mladistvými**, t. j. už trestne zodpovednou osobou, ktorá v zmysle § 94 ods. 1 TZ: „v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku“. Samozrejme, ako sme už uviedli, z uvedeného platí výnimka pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, kde sa na trestnú zodpovednosť páchatela vyžaduje dovŕšenie pätnásteho roku svojho veku. Trestná zodpovednosť pritom v zmysle § 136 TZ nastáva až nasledujúci deň potom, ako páchatel dovŕšil svoj štrnásť, resp. pätnásť rok.

V tejto súvislosti však možno poukázať aj na určité špecifické osobitosti trestnej zodpovednosti mladistvých. Napríklad ustanovenie § 95 ods. 1 TZ uvádza, že: „Mladistvý mladší ako pätnásť rokov, ktorý v čase spáchania činu nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný.“⁷ Podľa § 95 ods. 2 TZ dokonca: „Prečin, ktorého znaky

⁵ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 267.

⁶ ZAPLETAL, J. *Kriminologie. II. díl. Zvláštní část*. Praha: Policejní akademie ČR, 1999, s. 9.

⁷ Ide o koncepciu tzv. *podmienenej zodpovednosti*, ktorá závisí od dosiahnutého stupňa intelektuálneho a mravného vývoja mladistvého v čase spáchania činu. V tomto prípade

*sú uvedené v tomto zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá.*⁸

Na mladistvých sa v Trestnom zákone vzťahujú aj osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých (štvrtá hlava všeobecnej časti Trestného zákona, ustanovenia § 94 až 121 TZ), ktoré stanovujú viaceré odlišnosti vo vzťahu špeciality oproti všeobecne platným zásadám pre stíhanie dospelých, v zmysle ktorých sú napr. mladistvým súdmi ukladané väčšinou podmienkové tresty, len výnimočne nepodmienečné tresty odňatia slobody. Tresty sa ukladajú maximálne v polovičnej výške a aj výkon trestu sa riadi osobitnými predpismi. Podľa § 37 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku mladistvý navyše, na rozdiel od dospelého, musí mať vždy obhajcu už v prípravnom konaní po vznesení obvinenia. Jednotlivé ustanovenia sú motivované restoratívnymi účinkami trestného práva,⁹ pričom táto idea kladie dôraz na vyváženú a spravodlivú reakciu spoločnosti na trestný čin mladistvého so snahou o individuálny prístup a uprednostnenie obnovy narušených vzťahov a hodnôt pred potrestaním páchatela (trestný postih mladistvého ako *ultima ratio*, toľko pokiaľ ide o nepodmienečný trest odňatia slobody).¹⁰ Prvoradým účelom trestu musí byť zabezpečenie výchovy mladistvého.¹¹

Osoba blízka veku mladistvých je v zmysle § 127 ods. 2 TZ osoba, „*kto-
rá dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rokov
svojho veku*“. Toto vymedzenie v trestnom práve je dôležité z toho hľadiska, že ak páchatel spáchal trestný čin vo veku blízkom veku mladistvých, považuje sa to v zmysle § 36 písm. d) TZ za poľahčujúcu okolnosť, kto-

de je znalecké skúmanie jeho rozpoznávacej a ovládacej schopnosti obligatórne a môže podstatne ovplyvniť hodnotenie pohnútky činu (R 16/1982).

⁸ U mladistvého je pri prečinoch odlišne vyjadrený tzv. materiálny korektív, zmyslom čoho je, aby sa trestná zodpovednosť mladistvého vyvodzovala len pri prečinoch, ktoré vykazujú vyššiu závažnosť ako u dospelých páchatelov.

⁹ STIFFEL, H. *Etiológia trestnej činnosti mladistvých (interdisciplinárny pohľad) ako východisko aplikácie trestnej zodpovednosti mladistvých* [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: www.ja-sr.sk/files/Sylaby%20-%20JUDr.%20Stiffel.rtf

¹⁰ K pojmu „restoratívnej justície“ pozri napr. STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 15 a nasl. alebo ZEMAN, Š. K povahe, princípom a prínosu restoratívnej justície. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 3. ročníka medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 309 – 321.

¹¹ R 14/1969.

rá má význam pri výmere trestu. V kriminológii sa táto veková kategória osôb označuje pojmom **mladý dospelý**, avšak na rozdiel od trestnoprávnej úpravy v kriminológii horná hranica tejto vekovej kategórie nie je chápaná jednotne. Ide o kategóriu osôb vo veku od 18 rokov do 21 rokov,¹² podľa iných názorov do 24 alebo až 30 rokov,¹³ čo bude závisieť od konkrétneho prípadu, pretože s prihliadnutím na poznatky z oblasti psychológie a sociológie nie je možné stanoviť všeobecnú hranicu dospelosti.¹⁴

Kriminalitou mládeže budeme na účely tohto príspevku teda rozumieť trestné činy spáchané mladistvými (14/15 – 18 rokov) a činy inak trestné spáchané maloletými osobami (6 – 14/15 rokov).

2 Fenomenológia kriminality mládeže a jej trestnoprávneho sankcionovania v Slovenskej republike

Tabuľka 1 Celkový počet trestných činov a podiel mládeže na nich v SR 2008 – 2014

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Zistené TČ	104 759	104 905	95 252	92 873	90 351	89 677	81 245
Spáchané mládežou	6 494 (6,2 %)	6 020 (5,7 %)	5 387 (5,6 %)	5 328 (5,7 %)	4 514 (5 %)	4 398 (4,9 %)	3 990 (4,9 %)
Mladistvými	5 269	4 930	4 282	4 216	3 669	3 615	3 264
Maloletými	1 225	1 090	1 105	1 112	845	783	726

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR – Štatistiky kriminality v Slovenskej republike.

¹² DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 227.

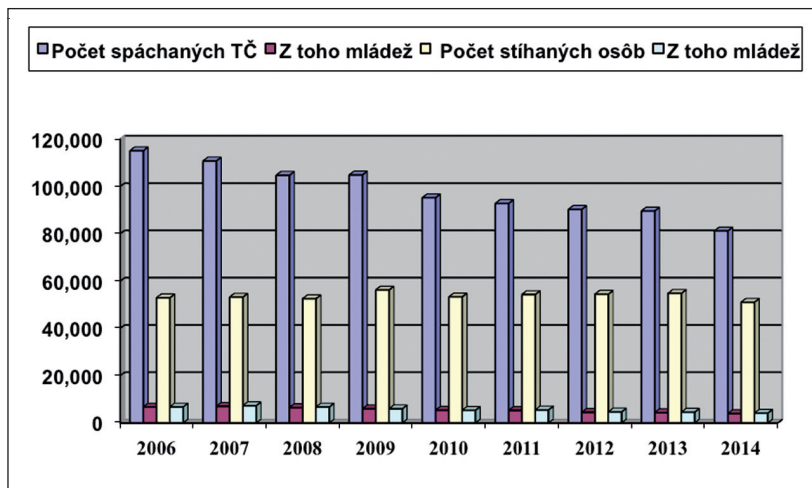
¹³ MADLIAK, J. Príčiny a podmienky kriminality detí a mládeže v súčasnosti v Slovenskej republike. In: *Karlovarská právní revue*. 2010, č. 4, s. 86.

¹⁴ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 268.

Tabuľka 2 Celkový počet trestných činov a podiel mládeže na nich v SR 2008 – 2014

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Stíhané osoby	52 574	56 265	53 310	54 304	54 469	54 824	51 049
Z toho mládež	6 753 (12,8 %)	6 026 (10,7 %)	5 355 (10 %)	5 512 (10,1 %)	4 668 (8,5 %)	4 563 (8,3 %)	4 130 (8 %)
Mladiství	5 112	4 653	4 099	4 251	3 716	3 607	3 216
Maloletí	1 641	1 373	1 256	1 261	952	956	914

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR – Štatistiky kriminality v Slovenskej republike.

Graf 1 Podiel mládeže na spáchaných trestných činoch v SR 2006 – 2014

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR – Štatistiky kriminality v Slovenskej republike.

K tabuľkám 1 a 2, resp. ku grafu 1: V uvedených tabuľkách ilustrujeme vývoj poznanej kriminality a osôb stíhaných a vyšetrovaných pre trestnú činnosť v Slovenskej republike, a to od roku 2008 až po súčasnosť. V grafe sú znázornené sledované údaje dokonca od roku 2006, teda od začiatku účinnosti rekodifikovaných trestných kódexov.

Z týchto údajov možno jednoznačne vyčítať pozitívny pokles celkovej poznanej kriminality v našej krajine. Kým v roku 2006 bolo zaznamenaných až 115 151 trestných činov (ďalej len „TČ“), v roku 2014 to bolo len 81 245 TČ, čo je historické minimum od roku 1990 (69 872 TČ). Od re-kodifikácie to teda predstavuje pokles kriminality o 30 % a v porovnaní s rokom 1993, keď kriminalita v Slovenskej republike dosiahla historické maximum (146 125 TČ), je to pokles dokonca o 44 %. Samozrejme, príčin bude viacero, okrem zvýšenia celkovej životnej úrovne krajiny a značného rozšírenia možností nielen profesionálnej sebarealizácie vplyvom členstva Slovenskej republiky v Európskej únii, dôvodom môže byť aj prechod k stále sofistikovanejším a ťažšie odhaliteľným formám páchania trestnej činnosti, avšak hlavnou príčinou sa predsa zdá byť pokles celkovej populácie našej krajiny.

Účasť mládeže na celkovej kriminalite má v tomto smere rovnako pozitívne klesajúcu tendenciu, pričom od roku 2006 (6 774 TČ spáchaných mládežou, t. j. 5,9 % zo všetkých TČ) po súčasnosť (rok 2014 – 3 990 TČ spáchaných mládežou, t. j. 4,9 % zo všetkých TČ) ide o pokles 41 %. Do-voľme si však tento fakt opätovne pripísať najmä celkovému klesajúcemu počtu detí a mládeže. Mládež sa dopustí v súčasnosti približne každého dvadsiateho trestného činu.

Z uvedených hodnôt možno ďalej povedať, že ako klesá celková kriminalita v Slovenskej republike, klesá aj pomer trestných činov spáchaných mladistvými (rok 2006 – 4,8 %; rok 2014 – 4 %), ako aj činov inak trestných spáchaných maloletými (rok 2006 – 1,08 %; rok 2014 – 0,89 %). Tu je však potrebné všimnúť si jeden závažný fakt, a to ten, že pokles delikvencie maloletých je menší, ako pokles kriminality mladistvých.

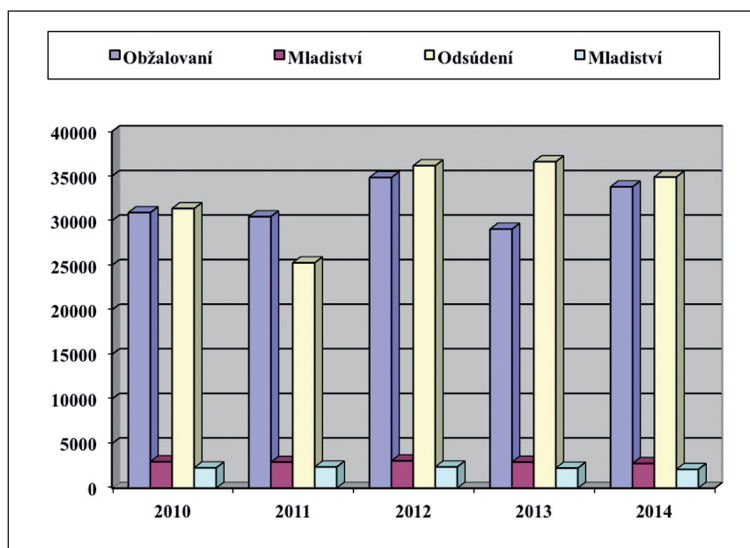
Z hľadiska trestne stíhaných a vyšetrovaných osôb sa nám ukazuje ďalšia zaujímavosť. Hoci je pokles kriminality zjavný, počet políciou stíhaných osôb má za rovnaké sledované obdobie stagnujúci trend (rok 2006 – 52 962 stíhaných a vyšetrovaných osôb; rok 2014 – 51 049 osôb). Pozitívnym faktom je však pokles mládeže na celkovom počte stíhaných osôb. Kým v roku 2006 bolo 6 774 stíhaných osôb z radov mládeže za trestnú činnosť, v roku 2014 to bolo už len 4 130 osôb, čo je pokles asi o 40 %. Z celkového počtu trestne stíhaných a vyšetrovaných osôb je v súčasnosti len asi každý dvanásť z radov mládeže.

Pre lepšiu a názornejšiu ilustráciu sledovaných údajov za dané obdobie uvádzame graf 1, prostredníctvom ktorého vidíme dynamiku vývoja predmetných kategórií v pohybe.

Tabuľka 3 Vývoj počtu obžalovaných a odsúdených osôb a podiel mladistvých v SR

	2010	2011	2012	2013	2014
Obžalovaní	30 903	30 452	34 835	29 049	33 801
Mladiství	2 976 (9,6 %)	2 913 (9,5 %)	3 064 (11,4 %)	2 922 (10 %)	2 775 (8,2 %)
Odsúdení	31 367	25 271	36 163	36 607	34 898
Mladiství	2 274 (7,25 %)	2 375 (9,3 %)	2 383 (6,6 %)	2 251 (6,15 %)	2 109 (6,04 %)

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2010 – 2014.

Graf 2 Podiel mládeže na spáchaných trestných činoch v SR 2006 – 2014

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2010 – 2014.

K tabuľke 3, resp. ku grafu 2: Z uvedených údajov Generálnej prokuratúry vyplýva, že hoci celková kriminalita má jednoznačne dlhodobu klesajúci trend, počet obžalovaných a odsúdených osôb celkovo rastie. Od roku 2010 ide o nárast počtu obžalovaných o 8,5 %, počtu odsúdených o 10,2 %.

Počet obžalovaných a odsúdených mladistvých však mierne klesá a v súčasnosti je z celkového počtu obžalovaných „len“ 8,2 % mladistvých a z odsúdených je „len“ 6 % mladistvých.

Keďže podiel obžalovaných mladistvých z celkového počtu obžalovaných osôb je vyšší ako podiel odsúdených mladistvých z celkového počtu odsúdených, domnievame sa, že v konaniach proti mladistvým súdy viac aplikujú alternatívne procesné riešenia vo forme odklonov (k tomu pozri aj tabuľku 4). To možno považovať jednoznačne za pozitívny a správny trend súdnej praxe.

Tabuľka 4 Spôsoby ukončenia trestných stíhaní mladistvých v SR 2010 – 2014

	2010	2011	2012	2013	2014
Ukončené TS	4 050	3 930	3 680	3 513	3 201
Obžalovaní	2 068	1 990	2 101	1 977	1 918
Postúpenie TS	5	2	35	50	35
Zastavenie TS	273	219	215	170	186
Podmienečné zastavenie TS	505	523	316	382	317
Zmier	170	139	103	109	70
Prerušenie TS	294	207	229	173	139
Dohoda o vine a treste	702	809	708	682	545

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2010 – 2014.

K tabuľke 4: Aj z uvedených štatistík možno povedať, že súdy a orgány činné v trestnom konaní proti mladistvým aplikujú odklony vo zvýšenej miere, čo je trend odporúčaný nielen existujúcou legislatívou a odporúča-

niami Rady Európy, Európskej únie a OSN,¹⁵ ale aj podložený početnými kriminologickými výskumami.

Napriek tomu možno za alarmujúci považovať ten fakt, že aplikácia všetkých odklonov pri konaniach proti mládeži zaznamenáva pomerne vážny prepád. Od roku 2010 klesol najviac počet uzavretých zmierov, a to až o 60 % (rok 2010 – 170; rok 2014 – 70). Nasleduje podmienčné zastavenie trestného stíhania, ktorého prepád je 40 % (rok 2010 – 505; rok 2014 – 317). Dohoda o vine a treste, hoci je stále najpoužívanejším odklonom v konaniach proti mladistvým, zaznamenala rovnako prepád, konkrétne o 23 % (rok 2010 – 702; rok 2014 – 545).

Z hľadiska ukončených trestných stíhaní proti mladistvým je zaujímavé, že páchatelia vo veku 14 – 15 rokov tvoria dlhodobo asi 1/3 z celkového počtu stíhaných mladistvých, čiže zníženie veku trestnej zodpovednosti sa javí ako správny a efektívny krok pri podchytení kriminálneho správania mládeže, pri včasnom resocializačnom zásahu a zabránení potenciálnej recidíve.

Dievčatá vo veku 14 – 18 rokov predstavujú asi 7 % z celkového počtu trestne stíhaných mladistvých. Ich počet však mierne narastá.

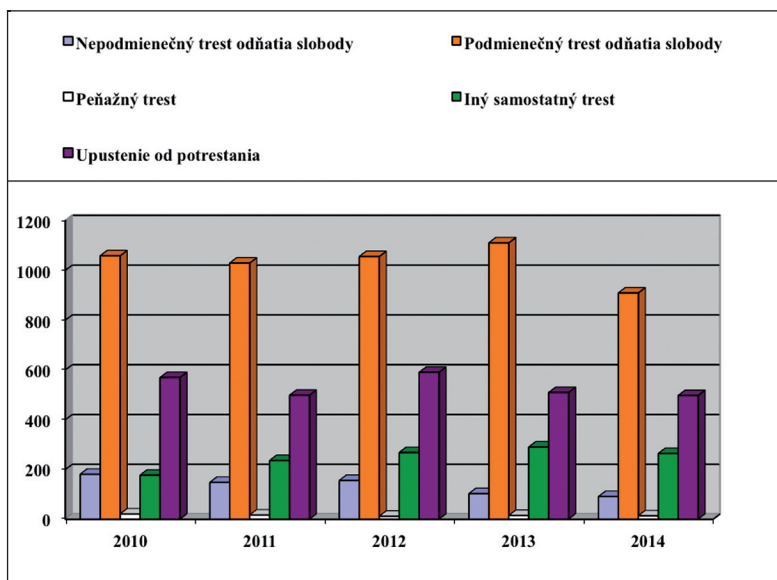
Najviac začatých aj ukončených trestných stíhaní proti mladistvým je v Košickom kraji (22 – 30 % prípadov za sledované obdobie), najmenej v Trnavskom a Trenčianskom kraji (5 – 7 %). Jednou z pravdepodobných príčin môže byť nižšia životná úroveň vo východných regiónoch vzhľadom na skutočnosť, že sa mladiství dopúšťajú najmä majetkovej trestnej činnosti (pozri tabuľku 6 a graf 4), ako aj väčšie populačné zastúpenie rómskeho etnika. Naopak západné Slovensko vyniká najmenším počtom mladistvých páchatelov trestných činov, ak si odmyslíme nielen populačne „bohatú“ Bratislavu, kde je potrebné hľadať príčiny kriminálneho správania mládeže mnohokrát z nudy či prestíže pred partiou.

¹⁵ Napr. odporúčanie Rec(2003)20 o nových spôsoboch riešenia kriminality mladistvých a úlohy súdov pre mladistvých; odporúčania CM/Rec(2008)11 o európskych pravidlách pre mladistvých páchatelov, voči ktorým sa uplatňujú sankcie alebo opatrenia; návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní [COM(2013)0822]; Dohovor o právach dieťaťa (rezolúcia OSN č. 44/23 z 20. novembra 1989); Štandardné minimálne pravidlá pre výkon súdnictva vo veciach mládeže OSN („Pekingské pravidlá“, rezolúcia OSN č. 40/43 z 29. novembra 1985); Pravidlá na ochranu mladistvých zbavených slobody OSN („Havanské pravidlá“, 1990) atď.

Tabuľka 5 Prehľad o počte odsúdených mladistvých a im uložených trestoch v SR

	2010	2011	2012	2013	2014
Odsúdení	1 748	1 711	1 843	1 806	1 554
NEPODM.	181	148	156	103	91
PODM.	1 058	1 029	1 055	1 110	909
Peňažný trest	21	17	12	15	14
Iný samost. trest	177	236	268	290	264
Upustenie od potrestania	569	298	590	509	497

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2010 – 2014.

Graf 3 Tresty uložené súdmi mladistvým v SR 2010 – 2014

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2010 – 2014.

K tabuľke 5, resp. ku grafu 3: Už sme sa zmienili o správnom, aj keď klesajúcom trende slovenských súdov aplikovať odklony v trestných konaniach proti mladistvým. Rovnako pozitívne však treba hodnotiť aj tresty, ktoré ukladajú odsúdeným páchatelom z tejto vekovej kategórie.

Vidíme, že pokiaľ už dôjde k odsúdeniu mladistvých, súdy trvalo ukladajú podmienkové tresty odňatia slobody (okolo 60 % všetkých uložených trestov).

Druhým najčastejším rozhodnutím je upustenie od potrestania (§ 98 až 100 TZ), čím súdy vytvárajú podmienky pre aktívne pôsobenie blízkeho sociálneho okolia na mladistvého pri zachovaní právneho predpokladu, ktorým je uznanie viny mladistvého.¹⁶

Za sledované obdobie možno tiež vyčítať narastajúci trend ukladania iných samostatných trestov mladistvým, ktorých pomer narástol od 10 % v roku 2010 na takmer dvojnásobok, asi 17 % zo všetkých uložených trestov v roku 2014.

Až potom nasleduje nepodmienečný trest odňatia slobody, ktorého ukladanie zaznamenalo regres, z vyše 10 % zo všetkých uložených trestov v roku 2010 na dnešných ani nie 6 % v roku 2014. Tento trend plne korešponduje so zásadou ukladania nepodmienečného trestu odňatia slobody mladistvým ako *ultima ratio*.

Tabuľka 6 Odsúdení mladiství za trestné činy upravené v jednotlivých hlavách osobitnej časti Trestného zákona v roku 2014

I. HLAVA	216
II. HLAVA	700
III. HLAVA	17
IV. HLAVA	1 665
V. HLAVA	13
VI. HLAVA	84
VIII. HLAVA	54
IX. HLAVA	213
XII. HLAVA	9

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenka o činnosti prokuratúry 2014.

¹⁶ IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, s. 479.

K tabuľke 6, resp. ku grafu 4: Aj predmetná tabuľka potvrdzuje, že mladiství sa dlhodobo a s výrazným náskokom dopúšťajú najmä majetkovej kriminality.¹⁷ Najčastejším trestným činom mladistvých je TČ krádeže (§ 212 TZ), zo štvrtej hlavy osobitnej časti TZ, teda z trestných činov proti majetku potom nasleduje TČ poškodzovania cudzej veci (§ 245 TZ).

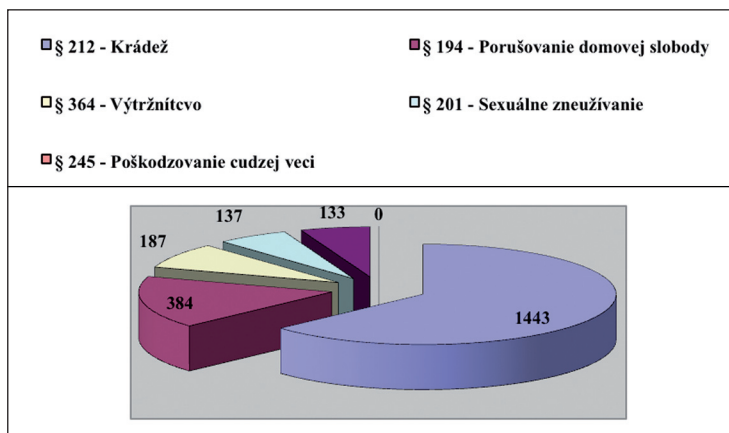
Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti predstavujú druhú najčastejšiu skupinu, v rámci ktorej vedie TČ porušovania domovej slobody (§ 194 TZ), TČ sexuálneho zneužívania (§ 201 TZ) a TČ lúpeže (§ 188 TZ).

Trestné činy zaradené do prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona boli tretou najfrekvencovanejšie páchanou skupinou, medzi ktorými dominoval trestný čin ublíženia na zdraví (§ 156 TZ).

Nasleduje deviata hlava, kde z hľadiska frekvencie páchania dominuje TČ výtržníctva (§ 364 TZ).

Pre lepšiu ilustráciu uvádzame aj graf 4, ktorý obsahuje 5 najčastejších trestných činov, ktorých sa dopustili mladiství v Slovenskej republike v roku 2014 a z ktorého možno okrem iného jasne vidieť, s akým náskokom „preferujú“ mladiství TČ krádeže.

¹⁷ K tomu pozri napr. MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Majetková kriminalita mládeže v Slovenskej republike – kriminologické a trestnoprávne aspekty. In: KURUC, P. (ed.). *Trestnoprávne a kriminologické aspekty kriminality mládeže*. 1. vydanie. Žilina: EURO-KÓDEX, 2013, s. 131 – 145.

Graf 4 Trestné činy, za ktoré bolo najviac odsúdených mladistvých v SR v roku 2014

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenka o činnosti prokuratúry 2014.

Literatúra:

- [1] DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 326 s. ISBN 978-80-7380-198-4.
- [2] IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
- [3] KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- [4] MADLIAK, J. Príčiny a podmienky kriminality detí a mládeže v súčasnosti v Slovenskej republike. In: *Karlovarská právní revue*. 2010, č. 4, s. 84 – 96. ISSN 1801-2193.
- [5] MAŠEANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Majetková kriminalita mládeže v Slovenskej republike – kriminologické a trestnoprávne aspekty. In: KURUC, P. (ed.). *Trestnoprávne a kriminologické aspekty kriminality mládeže*. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, s. 131 – 145. ISBN 978-80-8155-025-6.
- [7] STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
- [9] ZAPLETAL, J. et al. *Kriminologie. II. díl. Zvláštní část*. Praha: Policejní akademie ČR, 1999. 170 s. ISBN 80-7251-003-7.

- [10] ZEMAN, Š. K povahe, princípom a prínosu restoratívnej justície. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 3. ročníka medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 309 – 321. ISBN 978-80-8054-636-6.

Judikatúra:

- [1] R 14/1969.

Elektronické zdroje:

- [1] STIFFEL, H. *Etiológia trestnej činnosti mladistvých (interdisciplinárny pohľad) ako východisko aplikácie trestnej zodpovednosti mladistvých* [online]. [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: www.ja-sr.sk/files/Sylaby%20-%20JUDr.%20Stiffel.rtf
- [2] VRÁBLOVÁ, M. *Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania* [online]. [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/.../trest/Vrablova.pdf

Kontaktné údaje na autorov – e-mail:

Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc., JUDr. Štefan Zeman

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: darina.maslanyova@truni.sk

zeman.stefan@centrum.sk

EFEKTIVITA SANKCIONOVÁNÍ MLADISTVÝCH VE VZTAHU K VYBRANÝM PROVINĚNÍM¹

FILIP ŠČERBA

Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Abstrakt

Příspěvek vychází z údajů zjištěných v rámci empirického výzkumu v praxi českých soudů pro mládež, který byl zaměřen na zjišťování efektivity sankcionování mladistvých z hlediska prevence recidivy. Pozornost je zaměřena na způsob a účinnost sankcionování jednotlivých druhů provinění spáchaných mladistvými, a to konkrétně na sankcionování krádeží, dalších majetkových deliktů a loupeží. Údaje získané v rámci výzkumu jsou podrobně analyzovány a na základě toho jsou předloženy návrhy na zvýšení účinnosti sankcionování uvedených typů trestné činnosti mladistvých.

Klíčová slova: mladiství, krádež, majetkové delikty, loupež, podmíněné odsouzení, odnětí svobody.

Abstract

The article is based on facts assembled within the empirical research in practice of Czech courts for youths, which was focused on discovering of efficiency of juvenile's sanctioning for recidivism prevention. The attention is focused on manners and efficiency of sanctioning of individual kinds of offences committed by juvenile perpetrators, especially on sanctioning of thefts, other crimes against property and robberies. Data assembled during the empirical research are elaborately analyzed, and proposals for increasing of efficiency of sanctioning are presented on the basis of this analyze.

Key words: juvenile; theft; crimes against property; robbery; conditional sentence; imprisonment.

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci řešení grantového projektu GAČR č. 13-09470S – Výzkum efektivity sankcionování mladistvých: hodnocení deseti let účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

1 Úvod – podstata a metodologie empirického výzkumu

Tým pracovníků katedry trestního práva Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci provedl v rámci výzkumného projektu zaměřeného na zjišťování efektivity sankcionování mladistvých pachatelů empirický výzkum v praxi. Tento výzkum byl založen na analýze reprezentativního vzorku náhodně vybraných trestních spisů vztahujících se k celkem 204 mladistvým pachatelům, kteří byli v roce 2008 pravomocně odsouzeni některým z deseti okresních soudů;² tito mladiství byli odsouzeni celkem za 320 provinění.

Již z této první fáze výzkumu vyplynuly některé zajímavé poznatky, z nichž část již byla prezentována v článku publikovaném v časopisu *Trestněprávní revue*.³ Konečným cílem výzkumu však bylo zejména zjištění míry recidivy mladistvých pachatelů a posouzení efektivity ukládaných sankcí právě s ohledem na odvrácení mladistvého od další trestné činnosti. Tento hlavní cíl byl realizován ve druhé fázi empirického výzkumu, kdy bylo postupně kontaktováno všech 86 českých okresních soudů a rovněž všech 8 soudů krajských. U všech těchto soudů bylo pak zjišťováno, zda nedošlo k novému odsouzení některého z 204 sledovaných mladistvých, a to v **letech 2008 až 2013**. Protože účelem bylo zjištění míry recidivy v *materiálním* smyslu, zjišťovány byly i případy, kdy soud v uvedených letech aplikoval vůči některé ze sledovaných osob některý z odklonů v trestním řízení, byť pochopitelně v takovém případě nedochází k vyslovení viny a odsouzení.

Recidiva mladistvých zahrnutých do výzkumného vzorku tedy (na rozdíl od první fáze výzkumu) byla zjišťována nikoli jen na deseti vybraných okresních soudech, ale na všech okresních a krajských soudech fungujících v České republice. Lze proto předpokládat, že se tímto způsobem podařilo zachytit skutečně všechna další odsouzení sledovaných mladistvých (v rámci uvedených let 2008 až 2013).

² Těchto 10 soudů bylo zvoleno tak, aby bylo zastoupeno všech 8 soudních krajů České republiky; konkrétně šlo o okresní soudy Brno-město, České Budějovice, Děčín, Hradec Králové, Kolín, Olomouc, Ostrava, Plzeň-město a Žďár n/Sáz. a o Obvodní soud pro Prahu 3.

³ Viz ŠČERBA, F., COUFALOVÁ, B., HRUŠÁKOVÁ, M. Sankcionování mladistvých v praxi českých soudů pro mládež: poznatky z empirického výzkumu. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 2, s. 33–37.

Skladbu a účinnost jednotlivých druhů sankčních opatření je samozřejmě zajímavé a velmi důležité sledovat také ve vztahu k jednotlivým druhům provinění páchaných mladistvými. V níže uvedených tabulkách jsou proto uvedeny údaje vztahující se buď právě ke konkrétním proviněním mladistvých, kteří byli zahrnuti do výzkumného vzorku, anebo ke skupině příbuzných deliktů těchto mladistvých.

Čísla uváděná v sloupci označeném „Počet uložení – podíl“ vyjadřují vždy jednak absolutní počet příslušného typu sankce, resp. sankčního opatření, které bylo za dané provinění (či skupinu provinění) soudy pro mládež ukládáno, a jednak (tučným písmem) podíl tohoto typu sankce ve vztahu k celkovému počtu mladistvých, jejichž věci byly zahrnuty do příslušné tabulky.

Následující sloupec označený jako „Případy, kdy se mladistvý v průběhu sankce neosvědčil“ uvádí počet případů, kdy u daného typu sankce soud pro mládež dospěl k závěru, že se mladistvý neosvědčil ve zkušební době (podmíněného odsouzení, podmíněného upuštění od uložení trestního opatření nebo podmíněného zastavení trestního stíhání), resp. že je nutno přeměnit obecně prospěšné práce na odnětí svobody. Ve stejném sloupci je pak tučným písmem uveden podíl, jaký podíl představují tyto případy neúspěšného výkonu sankce ve vztahu k celkovému počtu mladistvých, jimž byl tento typ sankce uložen za provinění (či skupinu provinění), jehož se příslušná tabulka týká.

Konečně ve dvou prvních sloupcích je uveden počet mladistvých, kteří se po svém odsouzení (jež bylo součástí výzkumného vzorku) a uložení daného typu sankce dopustili nové trestné činnosti,⁴ a pro větší přehlednost i počet osob, které se naopak další trestné činnosti vyvarovaly. V obou sloupcích je opět tučným písmem uveden podíl těchto recidivujících a ne-recidivujících mladistvých ve vztahu ke všem mladistvým, jimž byl uložen daný typ sankce za provinění příslušného druhu.

⁴ Jestliže je tento sloupec označen jako „Počet recidivujících osob – podíl“, jde o označení zkratkovité a zahrnuje i případy, kdy bylo stíhání mladistvého pro skutek zahrnutý do výzkumného vzorku podmíněně zastaveno, takže spáchání nového provinění, resp. trestného činu, nelze formálně označit jako recidivu.

2 Efektivita sankcionování provinění krádeže

Tabulka č. 1: Krádež (§ 247 tr. zákona)⁵

Typ sankce	Počet uložení – podíl	Případy, kdy se mladistvý v průběhu sankce neosvědčil – podíl	Počet recidivujících osob – podíl	Počet osob bez následné trestné činnosti – podíl
Nepodmíněné odnětí svobody	9 – 11,54%	–	9 – 100%	0 – 0%
Podmíněné odsouzení (z toho s dohledem)	32 (8) – 41,03%	9 (3) – 28,13%	22 (6) – 68,75%	10 (2) – 32,25%
Obecně prospěšné práce	26 – 33,33%	8 – 30,77%	17 – 65,38%	9 – 34,62%
Podm. upuštění od tr. opatření (z toho s dohledem)	5 (1) – 6,41%	0 – 0%	3 (0) – 60% / 2	2 (1) – 40%
Upuštění od trestního opatření	1 – 1,28%	–	1 – 100%	0 – 0%
Podmíněné zastavení trestního stíhání	4 – 5,13%	0 – 0%	1 – 25%	3 – 75%

Provinění krádeže podle § 247 tr. zákona představovalo jednoznačně největší podíl na trestné činnosti mladistvých zahrnutých do výzkumného vzorku. Z celkového počtu 204 mladistvých se provinění krádeže dopustilo 87 mladistvých. V řadě případů byla krádež spáchána v souběhu s jiným proviněním, přičemž 9 mladistvých bylo odsouzeno za provinění krádeže

⁵ Zde i v dalším textu jsou uváděna ustanovení trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který byl účinný v roce 2008, tedy v době rozhodování o činech zahrnutých do výzkumného vzorku.

spáchané v souběhu (mimo jiné) s proviněním loupeže podle § 234 tr. zákona. Protože loupež představuje výrazně závažnější delikt a opatření bylo proto v souladu s § 35 tr. zákona ukládáno primárně právě podle provinění loupeže, nebylo těchto devět případů zahrnuto do tabulky č. 1. Údaje obsažené v tabulce č. 1 se tedy vztahují celkem k **78 mladistvým**.

Z tabulky č. 1 vyplývá, že nejčastější sankcí, kterou soudy pro mládež ukládaly mladistvému za provinění krádeže (popř. za provinění krádeže spáchané v souběhu s dalšími proviněními stejné či menší závažnosti), bylo trestní opatření odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu. Ve čtvrtině z těchto případů pak soud pro mládež zároveň podrobil mladistvého dohledu probačního úředníka.

Úspěšnost podmíněného odsouzení ukládaného za krádež nebyla příliš vysoká. Téměř v každém třetím takovém případě byl totiž soud pro mládež nucen následně konstatovat, že mladistvý porušil podmínky zkušební doby a že se neosvědčil, takže došlo k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody. To se týkalo i případů, kdy byl mladistvému v rámci podmíněného odsouzení uložen dohled probačního úředníka, i zde se mladistvý ve třetině případů neosvědčil.

Ještě výrazněji pak bylo podmíněné odsouzení ukládané za krádež neúspěšné z hlediska prevence recidivy. Téměř 69 % mladistvých pachatelů krádeže, kteří byli za toto své provinění podmíněně odsouzeni, v budoucnu spáchalo novou trestnou činnost. Tento podíl byl opět přibližně stejný v případech „prostého“ podmíněného odsouzení i v případech podmíněného odsouzení spojeného s dohledem probačního úředníka. Ve většině případů se navíc nejednalo o recidivu jednorázovou, protože 15 z 22 mladistvých, kteří byli původně za svou krádež podmíněně odsouzeni, se dopustilo více než jednoho nového trestného činu, resp. provinění.

Není zřejmě překvapivým zjištěním, že ve většině těchto případů se jednalo o recidivu speciální. U 18 z 22 mladistvých (původně podmíněně odsouzených za krádež) spočívala následná trestná činnost alespoň jednou v opětovném spáchání krádeže.

Tristní efektivita podmíněného odsouzení byla bohužel v rámci empirického výzkumu zjištěna nejen ve vztahu k provinění krádeže. Právě ve vztahu ke krádežím je ale vhodné se zaměřit na případy, kdy naopak podmíněné odsouzení splnilo svůj účel, tedy kdy mladistvý již následně vedl řádný život. Je pochopitelně velmi obtížné identifikovat faktory typické a společné pro tyto případy, tj. okolnosti, které mohou signalizovat poten-

ciální dostatečnost a úspěšnost podmíněného odsouzení, přesto je třeba se o to alespoň pokusit.

Z tabulky č. 1 tedy vyplývá, že z 32 mladistvých, kteří byli podmíněně odsouzeni za provinění krádeže, se jich 10 zdrželo spáchání nové trestné činnosti. U jednoho z nich však bylo v průběhu zkušební doby podmíněného odsouzení rozhodnuto o tom, že se neosvědčil a že se odnětí svobody vykoná, takže u tohoto mladistvého nelze hovořit o tom, že preventivně působila hrozba odnětím svobody (v podobě podmíněného odsouzení), nýbrž spíše samotný výkon odnětí svobody.

Ze zbývajících devíti „úspěšných“ mladistvých byli čtyři z nich prvopachatelé, další dva již v minulosti byli jednou odsouzeni, avšak nikoli za krádež. Ze zbývajících tří mladistvých, kteří byli podmíněně odsouzeni za krádež a nespáchali poté nový trestný čin, resp. provinění, byli dva studenti. Dá se tedy (na tom malém vzorku) soudit, že podmíněný odklad výkonu trestního opatření odnětí svobody může být o něco pravděpodobněji úspěšnou reakcí na spáchané provinění krádeže zejména u těch mladistvých, kteří dosud nebyli trestáni za krádež, popř. u těch, kteří se sice již tohoto druhu trestné činnosti dopustili, avšak jejich participace na středním stupni vzdělávání skýtá naději, že nebudou v takové míře tíhnout k dalšímu páchání majetkových deliktů.

Dále je nutno poukázat na to, že i při podmíněném odsouzení za provinění krádeže byl podíl mladistvých, kteří se neosvědčili ve zkušební době podmíněného odsouzení, výrazně menší než celkový podíl recidivujících mladistvých podmíněně odsouzených za toto provinění. Ke spáchání nové trestné činnosti tedy většinou došlo až po uplynutí zkušební doby. Proto při postihu krádeží (ale i jiného typu trestné činnosti) lze doporučit, aby soudy pro mládež volily stanovení delší zkušební doby.

Druhou nejčastější sankcí ukládanou za provinění krádeže bylo trestní opatření obecně prospěšných prací. Podobně jako u podmíněného odsouzení, i u obecně prospěšných prací byla úspěšnost velmi nízká: V osmi z 26 případů (tedy téměř v každém třetím případě) musel soud pro mládež rozhodnout o přeměně obecně prospěšných prací na odnětí svobody a téměř dvě třetiny mladistvých, jimž byly za spáchanou krádež uloženy obecně prospěšné práce, se následně dopustily nové trestné činnosti. Opět se převážně jednalo o recidivu (alespoň částečně) stejnorodou, když 13 ze 17 mladistvých, kteří se dopustili další trestné činnosti poté, co jim byly za provinění krádeže uloženy obecně prospěšné práce, bylo v následujících

letech znovu odsouzeno (mimo jiné) za krádež. U 14 z těchto 17 recidivujících mladistvých došlo k více než jednomu dalšímu odsouzení.

Jednoznačně nejméně úspěšnou sankcí ukládanou za krádež představovalo nepodmíněné odnětí svobody. Ve všech devíti případech, kdy byl mladistvému uložen tento nejprísrnější druh trestního opatření, se mladistvý po jeho výkonu dopustil další trestné činnosti. Navíc nikdy nešlo o recidivu ojedinělou, všech těchto devět mladistvých bylo následně odsouzeno víc než jednou. Pouze v jediném případě pak mezi dalšími trestnými činy (resp. proviněními) nefigurovala krádež, tedy až na tuto jednu výjimku šlo o recidivu speciální.

Ve vztahu k ukládání nepodmíněného odnětí svobody za provinění krádeže je třeba podotknout, že u většiny z těchto mladistvých neměl soud pro mládež pravděpodobně jinou možnost, než zvolit tento přísný postih. Většinou totiž byla tato sankce ukládána za rozsáhlejší trestnou činnost, a navíc většina z těchto devíti mladistvých (konkrétně sedm) byla již v minulosti odsouzena za provinění, přičemž vždy se již v těchto předchozích případech jednalo také o krádeže; pouze dva z mladistvých, jimž soud pro mládež uložil za krádež nepodmíněné odnětí svobody, byli prvopachatelé.

Ani využívání alternativ k potrestání v podobě upuštění od uložení trestního opatření, resp. podmíněného upuštění od uložení trestního opatření příliš nepřispělo k prevenci recidivy mladistvých pachatelů krádeže. Opět dvě třetiny mladistvých, u nichž bylo na spáchání provinění krádeže reagováno „prostým“ či podmíněným upuštěním od uložení trestního opatření, v budoucnu spáchaly další trestnou činnost. Přece jen však lze s využíváním těchto institutů spojovat určitá pozitiva.

Ani v jednom případě, kdy soud pro mládež rozhodl o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření mladistvému pachateli krádeže, nedošlo k tomu, že by se takový mladistvý neosvědčil a bylo by trestní opatření uloženo. Za čtyři případů, kdy došlo k recidivě, šlo jen dvakrát o recidivu speciální, tj. byla opětovně spáchána krádež, a jen jeden z těchto mladistvých se budoucnu dopustil další trestné činnosti více než jednou.

Ze všech sankčních opatření, které soudy pro mládež ukládaly mladistvým za provinění krádeže, mělo relativně nejvyšší úspěšnost podmíněné zastavení trestního stíhání. Všichni čtyři mladiství, jejichž stíhání pro krádež soud pro mládež podmíněně zastavil, se ve zkušební době osvědčili a pouze jeden z nich se následně dopustil nové trestné činnosti (tento mla-

distvým byl po uplynutí zkušební doby podmíněného zastavení trestního stíhání celkem třikrát odsouzen, z toho jednou také za krádež).

Vzorek čtyř případů, v nichž bylo podmíněně zastaveno trestní stíhání vedené pro provinění krádeže, je pochopitelně příliš malý na to, aby z něj bylo možné vyvozovat jednoznačné obecné závěry. Rozhodně by bylo nevhodné tvrdit, že by krádeže mladistvých měly být výrazně častěji řešeny podmíněným zastavením trestního stíhání (samozřejmě při splnění podmínek pro aplikaci tohoto odklonu). Ostatně ve všech čtyřech zmiňovaných případech šlo o mladistvé prvopachatele, jejichž čin byl posuzován pouze podle základní skutkové podstaty krádeže, bez souběhu s jiným proviněním, tedy šlo skutečně o delikt malé závažnosti.

Pokud by tedy z tohoto malého vzorku přece jen měl plynout nějaký závěr, bylo by snad možné usuzovat, že české soudy pro mládež zřejmě umí dobře využívat tento druh odklonu, a to mj. i při stíhání krádeže, kdy tento postup volí v případech, kdy skutečně existují důvodné předpoklady pro to, že k odvrácení mladistvého od páchání další trestné činnosti není třeba přistupovat k vyslovení viny a k přísnějšímu postihu.

Je tedy nutné konstatovat, že odvrátit od další trestné činnosti ty mladistvé pachatele, kteří se dopustili krádeže, je nesmírně těžký úkol. S výjimkou podmíněného zastavení trestního stíhání (u něhož relativní úspěšnost vyplývala zejména z toho, že k jeho aplikaci docházelo v málo závažných případech) u všech alternativních opatření platilo, že jejich uložení v přibližně dvou třetinách případů nesplnilo svůj cíl v podobě odrazení mladistvého od další trestné činnosti. Řešení nepřináší ani ukládání nepodmíněného odnětí svobody (alespoň ne způsobem, jakým k tomu v praxi docházelo), které ani v jednom ze sledovaných případů nemělo kýžený preventivní účinek. Je ještě vhodné zopakovat, že lepší výsledky bohužel nepřineslo ani uložení dohledu probačního úředníka (v rámci podmíněného odsouzení či podmíněného upuštění od uložení trestního opatření), i v těch případech mladiství většinou páchali další trestnou činnost.

Jeden z možných způsobů (trestněprávního) řešení tohoto neuspokojivého stavu sankcionování krádeží může spočívat v důraznějším odstrašení mladistvého pachatele již na samotném počátku jeho kriminální kariéry. Takové důrazné odstrašení by mohlo mít (de lege lata) podobu krátkodobého, tzv. šokového nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody, či domácího vězení, anebo lze de lege ferenda uvažovat o opatřeních, která

jsou využívána v zahraničí – příkladem může být např. tzv. vězení pro mladistvé (Jugendarrest), které je součástí německé právní úpravy.⁶

Tento přístup by teoreticky mohl nalézt uplatnění tehdy, když je mladistvý odsouzen za krádež poprvé, avšak za rozsáhlejší trestnou činnost, která (ve spojení s dalšími informacemi, např. zprávy orgánu sociálně-právní ochrany dětí či Probační a mediační služby) svědčí o významnější tendenci mladistvého k páchání tohoto typu protiprávní činnosti. Signálem, že by tento přístup v některých případech mohl přinést určitý efekt, je relativně dobrý preventivní účinek nepodmíněného odnětí svobody ukládaného za loupež (viz dále).

3 Efektivita sankcionování dalších majetkových deliktů

Tabulka č. 2: Ostatní majetkové delikty (kromě krádeže)

Typ sankce	Počet uložení – podíl	Případy, kdy se mladistvý v průběhu sankce neosvědčil – podíl	Počet recidivujících osob – podíl	Počet osob bez následné trestné činnosti – podíl
Nepodmíněné odnětí svobody	0	–	–	–
Podmíněné odsouzení (z toho s dohledem)	10 (1) – 30,30%	1 – 10%	7 (1) – 70%	3 – 30%
Obecně prospěšné práce	7 – 21,21%	3 – 42,86%	5 – 71,43%	2 – 28,57%
Podm. upuštění od tr. opatření (z toho s dohledem)	2 (1) – 6,06%	0 – 0%	0 – 0%	2 (1) – 100%

⁶ Blíže viz ŠČERBA, F. K německé právní úpravě sankcionování mladistvých. *Trestní právo*. 2015, č. 1, s. 15–17.

Typ sankce	Počet uložení – podíl	Případy, kdy se mladistvý v průběhu sankce neosvědčil – podíl	Počet recidivujících osob – podíl	Počet osob bez následné trestné činnosti – podíl
Upuštění od trestního opatření	1 – 3,03%	–	0 – 0%	1 – 100%
Podmíněné zastavení trestního stíhání	13 – 39,39%	1 – 7,69%	4 – 30,77%	9 – 69,23%

Do kategorie tzv. ostatních majetkových deliktů (odlišných od krádeže) byly zahrnuty ty případy, kdy byl mladistvý odsouzen za některé z provinění proti majetku podle 9. hlavy zvláštní části trestního zákona z roku 1961, aniž by byl zároveň odsuzován také za krádež nebo výrazně závažnější delikt (např. loupež). V rámci této kategorie převažovala jednak provinění poškozovací, tedy poškozování cizí věci podle § 257 tr. zákona a tzv. sprejství podle § 257b tr. zákona (celkem za některé z nich bylo odsouzeno 14 mladistvých) a jednak provinění neoprávněného užívání cizí věci podle § 249 tr. zákona (celkem 12 případů). Za jiný delikt proti majetku pak bylo odsouzeno 7 mladistvých, takže údaje obsažené v tabulce č. 2 se vztahují celkem k **33 mladistvým**.

Jestliže u předchozí skupiny případů, tedy těch, kdy byli mladiství odsuzováni za krádež (spáchanou případně v souběhu s jinými proviněními), nebyly výjimkou případy, kdy se mladiství dopouštěli poměrně rozsáhlé trestné činnosti, u ostatních majetkových deliktů se vesměs jednalo o trestnou činnost jednorázovou, příležitostnou a neplánovanou – nejtypičtěji byl mladistvý odsuzován za souběh provinění neoprávněného užívání cizí věci a provinění řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění (podle § 180d tr. zákona), tedy šlo o situaci, kdy se takový mladistvý „jen“ chtěl projet v cizím automobilu.

Právě tato skutečnost je hlavním důvodem toho, že v porovnání s krádežemi byly tyto ostatní majetkové delikty postihovány v zásadě mírnějším způsobem. Důkazem je to, že ani v jednom případě nebylo uloženo nepodmíněné odnětí svobody, a navíc že nejčastějším způsobem vyřízení takovéto trestní věci bylo usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání.

Tento odklon byl v těchto případech využit celkem u 13 mladistvých. Převážně šlo o stíhání poškozovacích deliktů; v pěti případech šlo o poškozování cizí věci podle § 257 tr. zákona (spáchaného často v souběhu s výtržnictvím) a ve čtyřech případech o tzv. sprejerství podle § 257b tr. zákona. Pouze v jediném případě se mladistvý ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání neosvědčil. Ve čtyřech případech se mladistvý poté, co bylo jeho stíhání podmíněně zastaveno, dopustil nové trestné činnosti, přičemž ani jednou se nejednalo o trestnou činnost stejného typu, ve dvou z těchto čtyř případů byl mladistvý následně odsouzen více než jednou. Lze tedy konstatovat, že také v případě stíhání ostatních majetkových deliktů soudy pro mládež využívaly podmíněné zastavení trestního stíhání racionálně a relativně úspěšně.

Podmíněné odsouzení zvolily soudy pro mládež u deseti mladistvých, kteří se dopustili jiného majetkového deliktu než krádeže (pět z těch deseti mladistvých byli odsouzeni za provinění neoprávněného užívání cizí věci podle § 249 tr. zákona, tři za poškozovací delikty a dva za úvěrový podvod); v jednom z těchto případů byl i stanoven dohled probačního úředníka, v dalším případě bylo mladistvému uloženo výchovné opatření v podobě probačního programu. Pouze jediný z těchto mladistvých se ve zkušební době neosvědčil a byl nařízen výkon odnětí svobody.

Ani u této kategorie deliktů však podmíněné odsouzení většinou nepřineslo úspěch v podobě odrazení mladistvých od páchání další trestné činnosti. Sedm z podmíněně odsouzených mladistvých pachatelů se totiž v budoucnu dopustilo dalších trestných činů, resp. provinění. U tří mladistvých šlo přitom o speciální recidivu, kdy nová trestná činnost směřovala proti majetku. U dvou mladistvých bylo zaznamenáno více než jedno nové odsouzení.

Obdobný efekt lze pozorovat i u trestního opatření obecně prospěšných prací, které bylo ukládáno za majetkovou trestnou činnost odlišnou od krádeže. Ze sedmi případů, kdy soud postihoval mladistvého za tento typ trestné činnosti obecně prospěšnými pracemi (třikrát to bylo za neoprávněné užívání cizí věci, dvakrát za poškozovací delikty a dvakrát za podílnictví), muselo u třech mladistvých dojít k přeměně na nepodmíněné odnětí svobody. Pět z těchto sedmi mladistvých se pak dopustilo nové trestné činnosti, o speciální recidivu šlo přitom dvakrát, a rovněž ve dvou případech byl mladistvý následně odsouzen více než jednou.

Alternativy k potrestání byly u mladistvých, kteří se dopustili jiných majetkových deliktů než krádeže, využity ve třech případech – jednou v podobě „prostého“ upuštění od uložení trestního opatření, jednou to bylo podmíněné upuštění od uložení trestního opatření a v jednom případě byl v rámci podmíněného upuštění od uložení trestního opatření uložen i dohled probačního úředníka. Ve všech třech případech šlo o správné rozhodnutí soudu pro mládež v tom smyslu, že žádný z mladistvých se nedopustil nové trestné činnosti a ti, u nichž bylo upuštěno od uložení trestního opatření podmíněně, se ve zkušební době osvědčili.

Lze tedy shrnout, že v rámci kategorie ostatních majetkových provinění (odlišných od krádeže) lze v zásadě pozorovat dvě skupiny případů. U těch méně závažných, kdy soudy pro mládež respektují princip subsidiarity trestních opatření (§ 3 odst. 2 zák. mládeže) a s důvěrou využijí odklon či alternativu k potrestání, je míra recidivy mladistvých skutečně velmi nízká. Zcela jiná je situace u případů relativně závažnějších, kdy soud pro mládež z různých důvodů volí uložení trestního opatření, byť alternativního k odnětí svobody – zde se recidivě mladistvých daří předcházet naopak jen v menší části případů; je však třeba podotknout, že v porovnání s mladistvými odsouzenými za krádež se jedná o recidivu v zásadě méně závažnou. Řešení tohoto problému bude zřejmě v zásadě obdobné, jako u postihu krádeží (viz výše).

4 Efektivita sankcionování provinění loupeže

Tabulka č. 3: Loupež (§ 234 tr. zákona)

Typ sankce	Počet uložení – podíl	Případy, kdy se mladistvý v průběhu sankce neosvědčil – podíl	Počet recidivujících osob – podíl	Počet osob bez následné trestné činnosti – podíl
Nepodmíněné odnětí svobody	8 – 36,36%	–	4 – 50%	4 – 50%
Podmíněné odsouzení (z toho s dohledem)	14 (3) – 63,64%	6 (2) – 42,86%	13 (2) – 92,86%	1 (1) – 7,14%
Obecně prospěšné práce	0	0	0	0
Podm. upuštění od tr. opatření (z toho s dohledem)	0	0	0	0
Upuštění od trestního opatření	0	–	0	0
Podmíněné zastavení trestního stíhání	0	0	0	0

Provinění loupeže představovalo v rámci reprezentativního vzorku trestních věcí mladistvých nejzávažnější provinění; z celkového počtu 204 mladistvých bylo za loupež (spáchanou případně v souběhu s dalšími proviněními) odsouzeno celkem **22 mladistvých**.

Závažnost loupeže, resp. trestní sazba stanovená zákonem za tento čin (ve všech případech šlo o loupež podle § 234 odst. 1 tr. zákona, za kterou bylo možné uložit – tak jako podle současného trestního zákoníku – trest odnětí svobody od dvou do deseti let) automaticky vylučovala možnost využití odklonů, upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 zák.

mládeže, podmíněného upuštění od uložení trestního opatření podle § 12 zák. mládeže a trestního opatření obecně prospěšných prací. Všechny loupeže proto byly logicky postihovány výhradně trestním opatřením odnětí svobody.

Většinou přitom byl výkon uloženého odnětí svobody podmíněně odložen – šlo o 14 případů, z toho třikrát byl nad mladistvým zároveň stanoven dohled probačního úředníka. Úspěšnost podmíněného odsouzení u loupeže byla přitom velmi nízká. Celkem 6 ze zmiňovaných 14 podmíněně odsouzených pachatelů loupeže se ve zkušební době neosvědčilo a byl nařízen výkon odnětí svobody. Pouze jediný mladistvý podmíněně odsouzený za loupež se v budoucnu vyvaroval další trestné činnosti, u ostatních 13 byla zaznamenána recidiva.

V pěti případech šlo přitom o recidivu speciální, kdy byl mladistvý odsouzen (mimo jiné) za další loupež, v dalších šesti případech šlo o recidivu příbuznou, kdy byl mladistvý odsouzen (vedle případně dalších deliktů) za krádež. Osm ze třinácti recidivujících mladistvých byli odsouzeni za další trestnou činnost více než jednou.

Podobně jako u krádeží, i při podmíněném odsouzení za loupež nelze říci, že by efektivita tohoto postihu byla vyšší v případech, kdy byl nad mladistvým lupičem stanoven dohled probačního úředníka. Jeden ze tří případů, kdy byl dohled nad mladistvým stanoven, byl sice oním jediným, kdy mladistvý, podmíněně odsouzený za loupež, již v budoucnu nespáchal žádný další trestný čin, resp. provinění. V ostatních dvou případech však došlo k recidivě, a tito dva mladiství se navíc neosvědčili ve zkušební době podmíněného odsouzení.

Nepodmíněné odnětí svobody bylo uloženo celkem osmi mladistvým odsouzeným za loupež, přičemž výměra se pohybovala v rozmezí od 3 do 30 měsíců. Účinnost tohoto postihu byla – možná překvapivě – výrazně vyšší než u podmíněného odsouzení. „Pouhá“ polovina z těchto mladistvých, které soud pro mládež poslal za spáchanou loupež do vězení pro mladistvé, se pro propuštění na svobodu dopustila nové trestné činnosti. Ze čtyř zbývajících recidivujících mladistvých žádný nebyl následně odsouzen více než jednou, pouze v jednom případě šlo o recidivu speciální (tj. mladistvý byl znovu odsouzen za loupež), ve dvou případech spočívala další trestná činnost v krádeži.

Přestože vzorek osmi mladistvých, kterým bylo za loupež uloženo nepodmíněné odnětí svobody, opět nelze považovat za reprezentativně širo-

ký, nelze přehlížet markantní rozdíl v efektivitě sankcionování mladistvých pachatelů loupeže mezi podmíněně odloženým odnětím svobody a odnětím svobody nepodmíněným. Zajímavá je i výrazně vyšší úspěšnost nepodmíněného odnětí svobody, které soudy pro mládež ukládaly za loupež, oproti stejné sankci ukládané za krádež (viz výše).

V prvé řadě je třeba upozornit na to, že tři ze čtyř mladistvých pachatelů loupeže, kterým bylo uloženo nepodmíněné odnětí svobody a kteří se po jeho výkonu vyvarovali recidivy, byli prvopachatelé. Nutnost uložení přísné sankce v podobě nepodmíněného odnětí svobody tedy nevyplývala z jejich předchozí trestné činnosti a neúspěšného sankcionování prostřednictvím alternativních opatření (jak tomu bylo u nepodmíněného odnětí svobody ukládaného za krádež – viz výše), ale ze samotné vyšší závažnosti spáchané a odsuzované loupeže.

Pokud tento jev nemá být vnímán jako čistě náhodný (což při tak malém vzorku jistě není vyloučeno), nabízí se především jedna jeho interpretace. Zdá se totiž, že nepodmíněné odnětí svobody má poměrně výrazný odstrašující účinek, je-li ukládáno mladistvému pachateli, který ještě nebyl zachycen vírem kriminálního způsobu života, tj. který se dopustil zatím teprve ojedinělé trestné činnosti. Je-li naopak na startu jeho kriminální kariéry dána mladistvému šance v podobě alternativního opatření, typicky podmíněného odsouzení, funguje odstrašení většinou (a to ještě v lepším případě) pouze po trvání zkušební doby. Pak již mladistvý může získat pocit, že za své provinění vlastně unikl potrestání, vize výrazného narušení vlastního života v důsledku nepodmíněného odnětí svobody se stává stále abstraktnější.

Opět je třeba zdůraznit, že při malém vzorku, z něhož vyplynuly dané informace, není uvedená interpretace ničím jiným než hypotézou. Zároveň by však měla být vážně brána v potaz a měla by být ověřena či vyvrácena dalším, specifitěji zaměřeným výzkumem.

I v případě, že by tato hypotéza byla potvrzena, jistě by důsledkem nemělo být téměř automatické ukládání nepodmíněného odnětí svobody mladistvému hned při spáchání prvního provinění. Jak již bylo uvedeno v souvislosti s postihem krádeží a další majetkové trestné činnosti mladistvých a jak bude uvedeno i u dalších druhů trestné činnosti, u skutků nízkého stupně závažnosti, spáchaných mladistvými, kteří prozatím nevykazují výraznější tendence k soustavnému páchání trestné činnosti, se v praxi

velmi dobře osvědčila aplikace odklonu v podobě podmíněného zastavení trestního stíhání, popř. některé z alternativ k potrestání.

Přehodnoceno by však spíše mělo být současné schéma (uplatňované zřejmě nejen vůči mladistvým pachatelům), kdy při prvním odsouzení soud zpravidla volí cestu podmíněného odsouzení. Že tento přístup obvykle nepřináší úspěch v podobě odrazení mladistvého od další trestné činnosti, bylo zjištěno i u jiných kategorií deliktů, ve vztahu k loupežím to pak výsledky empirického výzkumu prokazují v ještě větší míře.

Častější ukládání nepodmíněného odnětí svobody by pochopitelně bylo spojeno se všemi nevýhodami, které s sebou uvěznění přináší. Jejich zmírnění by mohlo být dosaženo ukládáním nepodmíněného odnětí svobody ve výrazně kratší výměře, např. právě u loupeží v řádu několika měsíců. Jiné řešení by pak mohlo spočívat ve vytvoření a uplatňování speciálního druhu sankce, který je také spojen s omezením osobní svobody mladistvého, avšak realizovaném mimo věznice a kombinovaném se snahou o výraznější výchovné působení – a to je podstatou např. již zmiňovaného vězení pro mladistvé (Jugendarrest) podle německého trestního práva.

Resumé

Unfortunately, the results of empirical research prove significant problems of efficiency of thefts, other criminal offences and robberies committed by juvenile offenders. Approximately two thirds of all juvenile offenders sentenced for thefts or robberies committed another crime after their sentencing. Unconditional imprisonment, as well as alternative punishments showed these unsatisfactory results. Some data indicate, that efficiency of conditional sentence may be improved when courts impose longer probation period than usual. Also imposing of more strict sanctions to offenders who are sentenced for their first offence may more effectively discourage these offenders from future crimes.

Literatura:

- [1] ŠČERBA, F. K německé právní úpravě sankcionování mladistvých. *Trestní právo*. 2015, č. 1, s. 12–19. ISSN 1211-2860.

- [2] ŠČERBA, F., COUFALOVÁ, B., HRUŠÁKOVÁ, M. Sankcionování mladistvých v praxi českých soudů pro mládež: poznatky z empirického výzkumu. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 2, s. 33 – 37.

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

Doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra trestního práva

Tř. 17. listopadu 8

771 11 Olomouc

E-mail: filip.scerba@upol.cz

ALTERNATÍVNE RIEŠENIE TRESTNÝCH VECÍ MLADISTVÝCH¹

IVAN ŠIMOVČEK – TOMÁŠ STRÉMY

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

V článku sa zameriavame na alternatívy spočívajúce v riešení trestných vecí vo veciach mladistvých. Poukazujeme napr. na podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, upustenie od potrestania, ale i na tresty, ktoré je možné uložiť mladistvému páchatelovi. Zaujíma nás dôvod znižovania vekovej hranice trestnej zodpovednosti u mladistvých osôb. Zároveň analyzujeme zákon č. 78/2015 o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami v znení neskorších predpisov, ktorým sa novelizuje od 1. 1. 2016 slovenský Trestný zákon. V tomto kontexte sa zameriavame na trest domáceho väzenia, ktorý sa doposiaľ (do 31. 12. 2015) nemohol uložiť mladistvému páchatelovi. Na záver článku poukazujeme na rôzne preventívne projekty, ktoré sú zamerané na mladistvého páchatela.

Kľúčové slová: mladistvý, vek, tresty, ochranné opatrenia, trestná zodpovednosť, prevencia.

Abstract

In the article, we focus on alternative exists in solving the criminal cases in the matters of minors. We pointed out the example: the suspension of imprisonment, waiver of punishment, but also penalties that can be imposed against a juvenile offender. It took us a reason for reducing the age of criminal responsibility for juvenile offenders. We also analyzed the Act. 78/2015 on monitoring the performance of certain decisions by technical means, as amended, which amended since 1.1.2016 Slovak Criminal Code. In this context, we focused on home imprisonment made so far (till 31.12.2015) could not impose juvenile offenders. At the end of the article we pointed out various preventive projects aimed at the juvenile offender.

Key words: adolescents, age, punishments, protective measures, criminal liability, prevention.

¹ Tento referát bol vyhotovený v rámci projektu VEGA č. 1/0315/14 – „Harmonizácia trestného súdnictva nad mládežou v Európskej únii“.

V primitívnych a starovekých spoločenskách boli deti chápané ako majetok, t. j. rodič, najmä otec s nimi mohol zaobchádzať ako chcel, napr. mohol ich zabiť (postihnuté deti v Grécku, Ríme), pohodiť (odložené deti v indickej džungli v dobe hladu rodiny) či inak sa ich zbaviť (v Egypte).

Základné práva dieťaťa prvýkrát definovala Ženevská deklarácia práv dieťaťa (1924) a Deklarácia práv dieťaťa (1959), pričom najmä pod vplyvom tejto deklarácie bol v bývalom Československu konštituovaný zákon o rodine (č. 94/1963 nahradený zákonom č. 36/2005), ktorý upustil pojem moci a formuloval vzťahy rodičov a detí ako ich práva a povinnosti.

V roku 1989 bol prijatý Valným zhromaždením OSN Dohovor o právach dieťaťa.

V tomto dohovore bolo upustené od tradičného členenia ľudských práv do 5 oblastí a pre potreby detí bol prijatý adekvátnejší spôsob členenia, a to do 4 oblastí: práva na prežitie (*survival rights*), práva na rozvoj (*development rights*), práva na ochranu (*protection rights*), práva na participáciu (*participation rights*).

V centre záujmu Rady Európy je predovšetkým tzv. syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa (CAN – *child abuse and neglect*). Syndróm CAN je multifaktorálny spoločenský jav, ktorý je oveľa širší ako trestnoprávne poňatie zlého zaobchádzania s deťmi. Zdravotnícka komisia Rady EÚ pre problematiku CAN prijala (1992) členenie na: telesné týranie, psychické týranie (duševné alebo citové), zanedbávanie (tzv. pasívne týranie), sexuálne zneužívanie, podávanie alkoholu, drog a svojvoľné podávanie utešujúcich alebo naopak povzbudzujúcich látok, systémové týranie (školskými, zdravotníckymi zariadeniami, orgánmi štátnej správy, súdmi a pod.)

Medzinárodným problémom koncom 20. storočia je komerčné sexuálne zneužívanie detí (najmä Internet urobil z komerčného sexuálneho zneužívanie detí globálnu záležitosť). Stockholmský proces prijal akčný plán proti sexuálnemu zneužívaniu na komerčné účely, v ktorom boli formy komerčného sexuálneho zneužívania špecifikované ako obchodovanie s deťmi, detská prostitúcia, detská pornografia.

Permanentne stúpajúca kriminalita, ako aj brutalita ňou páchaných trestných činov, podnecuje široký záujem o výchovu a ochranu mládeže. Stiffel poukazuje najmä na skutočnosť, že subjektívne podmienky mladistvých, za účasti objektívnych nedostatkov vo výchove (alebo vôbec jej absencii) vrátane reálne prítomnej anómie u časti mladistvých, spôsobujú

relatívne nízku úroveň právneho vedomia mladých ľudí vo všeobecnosti. Dôsledkom uvedeného je vysoký podiel mladistvých na páchaní najzávažnejších úmyselných trestných činov, pred ktorými Trestný zákon chráni spoločnosť vysokými trestnými sadzbami.

Zo štatistík vyplýva, že v štruktúre delikvencie detí a kriminality mladistvých prevažujú majetkové trestné činy (najmä formou vlámania), ktoré sú páchané spravidla v skupinách. Znepokojujúce je rovnako zistenie, že väčšina trestných skutkov je spáchaná násilným spôsobom, pričom násilie je zväčša namierené proti veciam. Obzvlášť krádeže vlámaním, krádeže motorových vozidiel a vecí z áut, ktoré, ako uvádzajú, páchajú často i zo žartu, na skúšku, zo stávk, ale páchajú aj trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, hlavne lúpeže, vydierania no i znásilnenia, trestné činy proti životu a zdraviu stále so zvyšujúcim stupňom spoločenskej nebezpečnosti, násilia, agresivity a brutality, predovšetkým pri úmyselnom ublížení na zdraví. Vzrástol však aj počet skutkov zakladajúcich právne hodnotenie obzvlášť závažných zločinov. Ide o trestné činy lúpežných vražd (úkladná vražda), lúpeží, falšovanie meny, ako aj úmyselné spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví, krádeží a podvodov. Nezanedbateľný je aj nárast relatívne nového druhu trestnej činnosti v súvislosti s obchodom s drogami.

Štvrtá hlava zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon alebo TZ“) **upravuje osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých**, stanovuje odlišnosti oproti všeobecne platným zásadám pre stíhanie dospelých páchatelov (§ 94 ods. 2 TZ). Trestný zákon definuje pojem mladistvého ako osobu, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila pätnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku. Nie je trestne zodpovedný ten, kto v čase spáchania činu nedovŕšil pätnásť rok svojho veku.

Osobu, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila 14. rok a neprekročila 18. rok svojho veku považujeme podľa § 54 TZ **za mladistvú**, na ktorú sa vzťahujú osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých, ktoré upravujú odchýlky od všeobecnej úpravy. Napríklad, ak **mladistvý mladší ako 15 rokov**, ktorý v čase spáchania trestného činu nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nebude za tento trestný čin trestne zodpovedný (§ 95 TZ).

Pre trestnú zodpovednosť má význam rozlišovať od mladistvého osobu blízku veku mladistvým. Podľa § 136 TZ sa **osobou blízkou veku mla-**

distvým rozumie osoba, ktorá dovŕšila 18. rok svojho veku a neprekročila 21 rokov svojho veku. Ak spácha trestný čin osoba v tomto veku, má to význam poľahčujúcej okolnosti podľa § 36 písm. d) T'Z. Obdobné privilegium pri posudzovaní trestnej zodpovednosti má aj osoba vyššieho veku staršia ako 60 rokov, ak táto skutočnosť mala vplyv na jeho rozumovú a vôľovú spôsobilosť.

Ak spáchala osoba, ktorá **dovŕšila 12. rok svojho veku a je mladšia ako 14 rokov** trestný čin, za ktorý Trestný zákon dovoľuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie, súd jej obligatórne uloží v občianskoprávnom konaní ochrannú výchovu, a to aj na návrh prokurátora. Súd v tomto konaní môže tak urobiť aj vtedy, keď je to potrebné na zabezpečenie riadnej výchovy osoby mladšej ako 14 rokov (maloletej), ktorá spáchala čin, čo by inak bol trestným činom, a nie je ním len preto, že osoba nie je trestne zodpovedná.

Jednotlivé ustanovenia sú motivované obnovujúcimi účinkami trestného práva (tzv. restoratívna justícia). **Restoratívna justícia** sa stala termínom, ktorý je všeobecne používaný v trestnom súdnictve (a v iných súdnych systémoch). Zdôrazňuje restoráciu poškodeného a spoločnosti skôr než potrestanie páchatela. Niektorí odborníci z praxe si myslia, že by bolo vhodné používať pojem „restoratívne prístupy“, ale pojem „restoratívna justícia“ je ten, ktorý „precestoval“ celý svet, takže ho budeme používať aj my.² Rozhodcovské konanie je definované v oblasti alternatívneho riešenia sporov, všeobecne nie je súčasťou restoratívnej justície. Rozhodcovské konanie je formálne definované a používané v civilnom práve, a to najmä v pracovnoprávných vzťahoch, ale zriedka ako odklon aj v trestnom práve, konkrétne v programoch restoratívnej justície medzi obeťou a páchatelom. Rozhodcovské konanie je na americkej právnej scéne už viac ako sto rokov. Mediácia prebieha primárne medzi obeťou a páchatelom. Tandem vzťahu obeť – páchatel bol mediácie zavedený v USA do trestného práva a systému pre mladistvých v roku 1970. Mediácia a rozhodcovské konania sú formy alternatívneho riešenia sporov.³

Rozlišovať medzi **restoratívnou a retributívnou justíciou je relatívne jednoduché**. Tieto cnosti by nemali byť podceňované. Vysvetľujú neznáme

² LIEBMAN, M. *Restorative justice/how it works*. London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. s. 25 – 35.

³ DORNE, C. K. *Restorative Justice in the United States*. New Jersey: Pearson Prentice Hall. 2008. s. 8 – 15.

poňatie oveľa jednoduchšie. Restoratívna justícia sa rozrástla rýchlo, pretože jej „zástancovia“ boli schopní rozšíriť záujem širokého spektra ľudí vrátane policajtov, sudcov, pedagógov, politikov, mladistvých, skupín na podporu obetí, dôchodcov a rodičov. Dôležitým vysvetľujúcim nástrojom sa stala komparácia retributívneho a restoratívneho prístupu chápania trestného činu.

V USA porovnanie konferencií restoratívnej justície s inými zásahmi, ako napríklad súdu, prinieslo zmiešané výsledky. McCold a Wachtel porovnávali recidívu u mladistvých páchatelov pred súdom určeným pre mladistvých v Betleheme, Pensylvánii (išlo o *Restorative Policing Experiment*). Kľúčové zistenia naznačujú, že recidíva bola podstatne menej pravdepodobná pre určité typy páchatelov, ktorí sa zúčastňujú rodinnej konferencie⁴ (napr. páchatelov násilnej kriminality), v porovnaní s páchatelmi, ktorí boli na súde. Avšak výskumy neboli schopné dospieť k všeobecnému záveru, že účinky konferencie viedli k zníženiu recidívy. Stalo sa to aj preto, že niektorí páchatelia, ktorí boli zaradení do konferencie, sa jej odmietli zúčastniť a namiesto toho išli na súd. Autori poznamenali nasledujúce: „Zdá sa, že prípadné zníženie recidívy je výsledkom dobrovoľného programu odkloneného od formálneho spracovania tých mladistvých, u ktorých je najmenšia pravdepodobnosť, že spáchajú recidívu v prvom rade.“

Slovenský Trestný zákon v súčasnosti rozoznáva **tieto druhy trestov, ktoré možno uložiť mladistvému:**

- trest povinnej práce,
- peňažný trest,
- trest prepadnutia veci,
- trest zákazu činnosti,
- trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- trest vyhostenia,
- trest odňatia slobody,
- od 1. 1. 2016 bude možné uložiť i trest domáceho väzenia.

Zákonodarcu v súčasnosti uvažuje nad novelou, ktorou by sa zaviedla možnosť uloženia trestu domáceho väzenia aj mladistvému až na jeden rok, pričom by sa na uloženie vyžadoval súhlas jeho zákonného zástupcu. Súd by po novom tiež mohol uložiť mladistvému počas výkonu trestu do-

⁴ Ako jednej z foriem aplikácie restoratívneho prístupu.

máceho väzenia výchovné opatrenia smerujúce k tomu, aby viedol riadny život.⁵

Alternatívne tresty majú v systéme trestov slovenského trestného práva nezastupiteľnú úlohu. Dôkazom tejto skutočnosti bol v posledných rokoch pokles uložených nepodmienečných trestov odňatia slobody (okrem roku 2010) a naň nadväzujúci vzostup využívania alternatívnych trestov. Okrem trestov možno uložiť mladistvým osobám i ochranné opatrenia, ktorých účelom je najmä kladne ovplyvniť duševný, mravný a sociálny vývoj mladistvého, jeho osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádza. Jedným z druhov ochranných opatrení, ktoré sú následkom spáchaného trestného činu je – okrem iného – ochranná výchova. Ochranná výchova by mala byť mladistvému uložená vtedy, keď menej intenzívne prostriedky nemajú nádej na úspech. Trestný zákon účinný od 1. 1. 2006 upresňuje dôvod uloženia ochrannej výchovy, a to v § 102 ods. 1 písm. c) TZ, aby vyjadroval podmienku, že ochrannú výchovu primárne nevyžaduje prostredie, ale predovšetkým mladistvý, ako aj zabezpečenie jeho riadnej výchovy.⁶

Mladistvý tak má byť stimulovaný, aby prevzal osobnú, nielen formálnu trestnú zodpovednosť za trestný čin a nápravu ním spôsobených následkov. Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých, ktoré sú vo vzťahu špeciality k ďalším ustanoveniam všeobecnej časti Trestného zákona tak konkretizujú ústavný princíp osobitnej starostlivosti, ktorú spoločnosť venuje mládeži v zmysle čl. 41 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

Stiffel poukazuje na zaujímavú skutočnosť, ktorá súvisí so **znížením vekovej hranice trestnej zodpovednosti**, a to, že zníženie dolnej hranice veku o jeden rok nemalo viesť ku kriminalizácii mladistvých, ale k tomu, aby sa všetkými dostupnými, primárne výchovnými prostriedkami zabránilo recidíve. Hoci v mnohých prípadoch ide o žiakov základnej školy, problém spočíva v už uvedenom kriminologickom zistení, že ak takýto mladý človek zopakuje trestný skutok do dovŕšenia dospelosti, stane sa z neho v ďalšom vývine dospelý recidivista.

⁵ Elektronická verzia: <http://www.ulclegal.com/sk/bulletin-pro-bono/ine/5315-priprava-je-sa-v-nr-sr-zakon-o-kontrolu-vykonu-trestu-technickymi-prostriedkami>; ku dňu 9. 11. 2015.

⁶ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2012. s. 63 – 65.

Na strane druhej Vráblová uvádza, že zástancovia zníženia dolnej hranice trestnej zodpovednosti aspoň na 14 rokov poukazovali na skutočnosť, že časť populácie bližšie sa veku 15 rokov, ktorá je už natoľko fyzicky a duševne vyspelá, že rozpozná dôsledky najzávažnejších trestných konaní a dokáže svoje konanie ovládať, niekedy dokonca vedome využíva svoj vek k páchaniu činnosti inak trestnej. Existovali však aj iné názory, ktoré hovorili o zbytočnej kriminalizácii a *labelingu* „nevinných“ detí, ktoré vzhľadom na svoj vek ešte nevedia, čo páchajú.⁷

Zákon v § 96 ods. 1 TZ upravuje, že mladistvý mladší ako pätnásť rokov, ktorý v dobe spáchania činu nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť, alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný. Ide o tzv. podmienenú pričetnosť, ktorá je závislá od dosiahnutého stupňa intelektuálneho a mravného vývoja mladistvého. Na preukázanie tejto skutočnosti bude priberaný príslušný znalec, čo sa aj v praxi bežne využíva.

Rozumová a mravná vyspelosť sa navzájom ovplyvňujú a tvoria z hľadiska vývoja osobnosti jeden celok. Rozumový vývoj možno vo všeobecnosti charakterizovať ako postupné individuálne nadobúdanie schopnosti myslenia. V tomto prípade je znalecké skúmanie rozpoznávacej a ovládacej schopnosti mladistvého obligatórne. Podľa § 338 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov *u mladistvého, ktorý v čase činu neprekročil pätnásť rok svojho veku, treba vždy skúmať, či bol spôsobilý rozpoznať protiprávnosť činu a či bol spôsobilý ovládať svoje konanie*. Pri vyšetrovaní duševného stavu mladistvého je potrebné pribrať dvoch znalcov z odboru detskej psychiatrie.⁸

Podľa § 95 ods. 2 TZ je ***prečinom skutok, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá***. Toto ustanovenie považujeme za subjektívne, pretože určenie stupňa závažnosti je individuálna záležitosť, ktorú možno posudzovať raz tak a raz inak. Táto skutočnosť závisí od posudzovateľa, t. j. prokurátora. Nehovoriac o skutočnosti, že v prípade podmieneného zastavenia trestného stíhania alebo zmieru zostane mladistvému v odpise registra trestov záznam, ktorý mu môže skomplikovať hľadanie si za-

⁷ VRÁBLOVÁ, M. Podmienka veku trestnej zodpovednosti mladistvých a hranice jej prehodnotenia. *Justičná revue* č. 56. Bratislava. 2004. č. 8 – 9. s. 934 – 937.

⁸ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I diel*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2010. s. 612 – 613.

mestnania v budúcnosti (napr. v Slovenskej informačnej službe alebo v Policajnom zbore).

Pri určovaní, či je stupeň závažnosti prečinu malý, je nevyhnutné vychádzať z kritérií uvedených v § 10 ods. 2 TZ. Uvedené okolnosti určujúce stupeň závažnosti prečinu sú svojím spôsobom významné. Aj z tohto hľadiska sa nemožno obmedzovať len na hodnotenie niektorých z nich. Pri zisťovaní, či je stupeň závažnosti vyšší ako malý, je nevyhnutné tieto hľadiská hodnotiť jednotlivo i v ich súhrne. Pri posudzovaní trestnej zodpovednosti mladistvého je potrebné náležite prihliadať najmä na osobu páchatela. Skutočnosť, že prečin bol spáchaný mladistvým ako osobou bez dostatočných životných skúseností, ktorej dospievanie je sprevádzané prenikavými zmenami celej osobnosti, má pre stupeň závažnosti mimoriadny význam. Stupeň rozumového vývoja a malé životné skúsenosti mladistvého môžu podstatne ovplyvniť hodnotenie pohnútky činu.⁹

Podľa § 118 TZ je u **mladistvých možné aplikovať mimoriadne zníženie trestu odňatia slobody**, ak súd zistí splnenie podmienok podľa § 39 ods. 1 alebo 2 TZ a nie je mladistvý viazaný obmedzeniami podľa § 39 ods. 3 TZ. Pomery páchatela, ktoré odôvodňujú mimoriadne zníženie odňatia slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby, môžu spočívať aj v tom, že páchatel (mladistvý) sa stará o osoby, ktoré sú od neho závislé svojou výživou alebo výchovou. Avšak zákon nevyžaduje, aby v týchto prípadoch išlo o povinnosť mladistvého páchatela vyplývajúcu zo zákona. Môže ísť o povinnosť vyplývajúcu z morálnych zásad spoločnosti.¹⁰ Mimoriadne zníženie trestu u mladistvého nemožno použiť (s čím aj súhlasíme), ak ide o trestný čin, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody na doživotie.

Zaujal nás český judikát,¹¹ na základe ktorého pre aplikáciu mimoriadneho zníženia trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby, ak je trest ukladaný za prípravu na zločin alebo za pokus trestného činu, podľa § 40 ods. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů nestačí len skutočnosť, že páchatel až doposiaľ viedol riadny život. Súd musí zhodnotiť aj povahu a závažnosť nedokonanej formy trestného činu a vysvetliť, prečo by bolo uloženie trestu odňatia slobody v rámci zákonnej trestnej sadzby pre mladistvého páchatela neprimerane prísne.

⁹ R 16/1982.

¹⁰ R 3/1970.

¹¹ NS Rč 2/2001-T 40.

Rovnako ako u dospelých, možno aj u mladistvých aplikovať inštitúty **podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom** (§ 119 TZ). Pri oboch inštitútoch možno uložiť skúšobnú dobu na 1 – 3 roky. Aj v prípade neosvedčenia sa počas skúšobnej doby súd môže (1) určiť probačný dohľad, ak nebol uložený; (2) primerane predĺžiť skúšobnú dobu, nie však o viac ako dva roky, pričom nemožno prekročiť hornú hranicu skúšobnej doby v trvaní piatich rokov; (3) uložiť ďalšie výchovné opatrenia uvedené v § 106 ods. 2 TZ (výchovné povinnosti a obmedzenia a napomenutie s výstrahou). Súhlasíme s paragrafovým znením, že skúšobná doba nemôže za žiadnych okolností prekročiť maximálnu povolenú výmeru skúšobnej doby (5 rokov), ktorá je – okrem iného – upravená v § 50 ods. 1 TZ, resp. v § 51 ods. 2 TZ. Avšak predĺženie skúšobnej doby musí byť primerané dôvodom, ktoré odôvodňujú ponechanie podmienečného odsúdenia v platnosti, ako aj závažnosti dôvodu, ktorým mladistvý dal príčinu na nariadenie výkonu trestu odňatia slobody.

Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom predstavujú dve alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Podľa nášho názoru by mal byť nepodmienečný trest odňatia slobody mladistvému uložený ako *ultima ratio*, lebo predstavuje významný zásah do osobnej slobody mladistvého a najmä má do významnej miery negatívny vplyv na jeho budúci vývoj. Zároveň sme toho názoru, že podmienečným odsúdením sa poskytuje mladistvému dôvera a možnosť, aby preukázal, že dokáže viesť riadny život v rámci skúšobnej doby. Taktiež odškodniť škodlivé následky svojho činu a dosiať na konci skúšobnej doby, že sa osvedčil. Rozhodnutie súdu o tom, či je namieste aplikovať podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody bez probačného dohľadu alebo s probačným dohľadom, je dôležité s poukazom na osobu mladistvého, ako aj z hľadiska okolností konkrétneho prípadu, či bude dosiahnutý účel trestu aj bez výkonu trestu odňatia slobody.

Ak sa nepodarí súdu rozhodnúť podľa § 50 ods. 4 TZ, že odsúdený mladistvý páchatel vykoná pôvodne podmienečne odložený trest odňatia slobody pred uplynutím jedného roka od konca skúšobnej doby (§ 50 ods. 5 TZ alebo do dvoch rokov podľa § 50 ods. 6 TZ), musí skôr, ako rozhodne po tejto dobe, vyriešiť predbežnú otázku, či na tom mal podmienečne odsúdený, t. j. mladistvý, vinu. Až v takom prípade, keď zistí, že prekážka na

rozhodnutie bola na strane odsúdeného mladistvého, môže v uvedenom zmysle rozhodnúť, pritom je povinný tak urobiť bez zbytočných prietahov potom, ako táto prekážka odpadne.¹²

Zahľadenie odsúdenia mladistvého (§ 121 TZ) je upravené tak, pokiaľ je to možné, aby všetky tresty boli zahľadené bezprostredne po ich výkone, čo má význam pri event. recidíve mladistvého. Tento inštitút má významnú úlohu, pretože umožňuje, pri splnení zákonom stanovených podmienok, odstrániť nepriaznivé dôsledky trestu. Cieľom je obmedziť riziko vedľajších negatívnych dôsledkov trestného postihu mladistvého, a tým vytvoriť optimálne predpoklady na zmenu jeho správania.¹³ Pre prax má význam skutočnosť, že toto odsúdenie sa nevykazuje vo výpise z registra trestov, keďže sa v ňom uvádza, že táto osoba nemá záznam v evidencii registra trestov. Prikláňame sa k názoru, že občan nie je povinný uvádzať odsúdenie, napr. v žiadosti o zamestnanie, a preto spĺňa podmienku bezúhonnosti.¹⁴

Zahľadenie odsúdenia je rozhodovanie súdu na základe žiadosti odsúdeného a osôb, ktoré by mohli v prospech odsúdeného podať odvolanie alebo na návrh záujmového združenia občanov (§ 469 Tr. por.). Ak by žiadosť o zahľadenie odsúdenia bola zamietnutá, možno ju opätovne podať až po uplynutí jedného roka s výnimkou, ak bolo zahľadenie zamietnuté z dôvodu neuplynutia doby potrebnej na zahľadenie daného odsúdenia. Dôsledky zahľadenia odsúdenia (administratívne a právne) sú upravené v zákone č. 330/2007 Z. z. o registri trestov v znení neskorších predpisov.¹⁵

Rozhodovanie o zahľadení odsúdenia je podmienené žiadosťou odsúdeného, je jednoznačne dané, že nejde o rozhodovanie súdu z úradnej povinnosti (*ex officio*), ako to vyžaduje v podanom dovolaní obvinený riešením predbežnej otázky. Zahľadenie odsúdenia je zákonom predpokladanou možnosťou umožniť, aby sa pri splnení určitých podmienok odstránili nepriaznivé dôsledky odsúdenia, ktoré trvajú aj po výkone trestu a ktoré by mohli odsúdenému sťažovať jeho uplatnenie v ďalšom živote. Ak túto možnosť odsúdený nevyužije, jeho odsúdenie je v registri trestov

¹² Rč 43/1999.

¹³ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2004. s. 398.

¹⁴ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde Praha. 2004. s. 63.

¹⁵ ŠIMOVICEK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. s. 411.

naďalej vykazované so všetkými s tým spojenými právnymi (i morálnymi) dôsledkami.

Výnimkou z uvedeného je zahľadenie odsúdenia mladistvého, ktorému bol uložený trest odňatia slobody neprevyšujúci jeden rok, dňom výkonu tohto trestu (§ 121 ods. 1 TZ), o čom je povinný z úradnej povinnosti rozhodnúť súd za splnenia zákonných podmienok (§ 121 ods. 2 TZ, § 469 posledná veta Tr. por.) správania sa odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody po výkone tohto trestu.

Ukazovateľ	2006		2007		2008		2009		2010	
	počet	index 100	počet	index 100	počet	index 100	počet	index 100	počet	index 100
Páchatelia TČ spolu	53126	102,9	53233	100,2	52574	98,8	56265	107,0	53310	94,7
Páchatelia vo veku 0 – 18 rokov	6781	87,7	7326	108,0	6753	92,2	6026	89,2	5355	88,9
Páchatelia vo veku 0 – 13 rokov	1593	43,7	1582	99,3	1641	103,7	1373	83,7	1256	91,5

Ukazovateľ	2011		2012		2013		2014	
	počet	index 100	počet	index 100	počet	index 100	počet	index 100
Páchatelia TČ spolu	54307	101,9	54469	100,3	54824	100,7	51049	93,1
Páchatelia vo veku 0 – 18 rokov	5512	102,9	4678	84,9	4578	97,9	3216	70,2
Páchatelia vo veku 0 – 13 rokov	1261	100,4	962	76,3	971	100,9	924	95,1

V tabuľke deklarujeme znižujúcu sa úroveň kriminality mladistvých osôb v Slovenskej republike, a to v rokoch 2006 – 2014. Ak sa bližšie zameriame na rok 2006, keď bolo evidovaných 6 781 páchatelov vo veku 0 – 18 rokov a porovnáme ho s rokom 2014, keď páchatelov vo veku 0 – 18 rokov bolo „len“ 3 216, jednoznačne sa domnievame, že kriminalita mladistvých významne klesla. Nepreskúmanou oblasťou v oblasti slovenskej

vedy zostáva, či na znížovaní kriminality mladistvých osôb má „zásluhu“ rekodifikovaný slovenský Trestný zákon (a tým nepriamo narážame aj na zníženie vekovej hranice trestnej zodpovednosti mladistvých z 15 na 14 rokov), alebo efektívna preventívna činnosť príslušných orgánov. Podľa nášho názoru je správne, že už aj mladistvým osobám sa bude môcť uložiť (od 1. 1. 2016) trest domáceho väzenia. Bude však otázne, či sudcovia nebudú viac aplikovať podmienkové tresty v porovnaní so spomenutým trestom domáceho väzenia alebo trestom povinnej práce. Zastávame názor, že mladistvým osobám by mali byť primárne ukladané alternatívne tresty, pretože nepodmienený trest odňatia slobody je trestom ultima ratio.

Literatúra:

- [1] BENČÍK, M. *Trestné právo s vysvetlivkami a judikatúrou*. Bratislava: Iura Edition. 1995. ISBN 80-8078-077-3.
- [2] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár*. I diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
- [3] DORNE, C. K. *Restorative Justice in the United States*. New Jersey: Pearson Prentice Hall. 2008.
- [4] JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde Praha. 2004.
- [5] KASINEC, R. Povaha precedensu ako prameňa práva. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. Roč. 17, č. 6. Bratislava. 2011. s. 18 – 26, ISSN 1335-1079.
- [6] LIEBMAN, M. *Restorative justice/how it works*. London: Jessica Kingsley Publishers. 2012.
- [7] VRÁBLOVÁ, M. Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In: *Dny práva 2007*. Brno: Masarykova univerzita. 2007. s. 856 – 873. ISBN 978-80-210-4430-2.
- [8] VRÁBLOVÁ, M. Podmienka veku trestnej zodpovednosti mladistvých a hranice jej prehodnotenia. In: *Justičná revue* č. 56. Bratislava. 2004. č. 8 – 9.
- [9] VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2012. 188 s. ISBN 978-80-7380-371-1.
- [10] ŠIMOVCÉK, I. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. ISBN 978-80-7380-324-7.
- [11] Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb. Dohovor o právach dieťaťa.
- [12] R 3/1970.
- [13] R 16/1982.
- [14] Rč 43/1999.
- [15] NS Rč 2/2001-T 40.

Kontaktné údaje na autorov – e-mail:

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. – Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra trestného práva a kriminológie

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: ivan.simovcek@truni.sk

tomas.stremy@truni.sk

KRIMINOLOGICKÉ NAZERANIE NA DELIKVENCIU MLÁDEŽE¹

LUCIA ŠIMUNOVÁ

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Príspevok poskytuje kriminologický pohľad na problematiku delikvencie mládeže. Zaoberá sa podrobne fenomenologickými údajmi o kriminalite maloletých a mladistvých. Poukazuje na kriminogénne faktory, ktoré majú výrazný vplyv na delikventné správanie mládeže. Poznatky o kriminogénnych faktoroch kriminality mládeže autora príspevku získava zo slovenských i zahraničných odborných zdrojov, ako aj z vlastného kriminologického výskumu. Záver príspevku patrí zhodnoteniu súčasného stavu prevencie delikvencie mládeže.

Kľúčové slová: kriminalita mládeže, kriminogénne faktory delikvencie mládeže, kriminologický výskum, fenomenológia kriminality mládeže, prevencia.

Abstract

The contribution deals with criminological view at juvenile delinquency. It focus on phenomenological statements about juvenile delinquency. It shows criminal factors that have strong influence for juvenile delinquent's behavior. The author of this contribution gains these information from own criminological research. Finally, in this contribution we can find appreciation of present state of prevention of juvenile delinquency.

Key words: juvenile delinquency, criminal factors of juvenile delinquency, criminological research, phenomenology of juvenile delinquency, prevention.

1 Vývoj kriminality mládeže v Slovenskej republike

Trestná činnosť mládeže je dlhodobý negatívny spoločenský fenomén, ktorý si vyžaduje multidisciplinárny prístup v jeho chápaní a riešení. Mô-

¹ Vedecký článok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“, projekt číslo APVV-0179-12, zodpovedný riešiteľ projektu doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

žeme ju charakterizovať ako sociálne patologický jav, ktorý zahŕňa trestnú činnosť alebo činy inak trestné tých osôb, ktoré nedovršili osemnásť rok svojho života a zároveň, ktorá môže viesť ku kriminálnemu správaniu týchto osôb v dospelosti.

Celkovo kriminalitu mládeže možno charakterizovať niektorými osobitosťami, ktoré vyplývajú z ontogenetického vývoja človeka. Treba si uvedomiť, že v tomto období (psychologicky nazvané aj ako adolescencia a pubescencia) prebieha množstvo zásadných zmien – fyziologické, intelektuálne, citové, sociálne i sexuálne. Môžeme hovoriť aj o tzv. „dvojkríze originalnosti“, v ktorej ide o silne prejavnený pocit vlastnej individuality a odlišnosti, čo má za následok vytvorenie vlastnej individuality. Pre toto obdobie je typické zdôrazňovanie vlastného „ja“, vzbura voči prostrediu, často prítomný spoločenský negativizmus. Nesprávny prístup dospelých k dieťaťu môže viesť ku konfliktom a prehnanej agresii. Tieto mimoriadne telesné, psychické či sociálne zmeny sa môžu odraziť aj v delikventnom či kriminálnom správaní.

V trestnej činnosti mládeže má prevahu nedostatočná plánovitosť, neprimerané konanie, neschopnosť odložiť uspokojenie potrieb, znížená rozpoznávacía a ovládacia schopnosť. Je pre ňu typický vandalizmus, šikana, záškoláctvo, túlanie, konzumácia alkoholu a drog, členstvo v extrémistických skupinách, sexuálne delikty a trestná činnosť, drobné krádeže, ublíženia na zdraví či vraždy.²

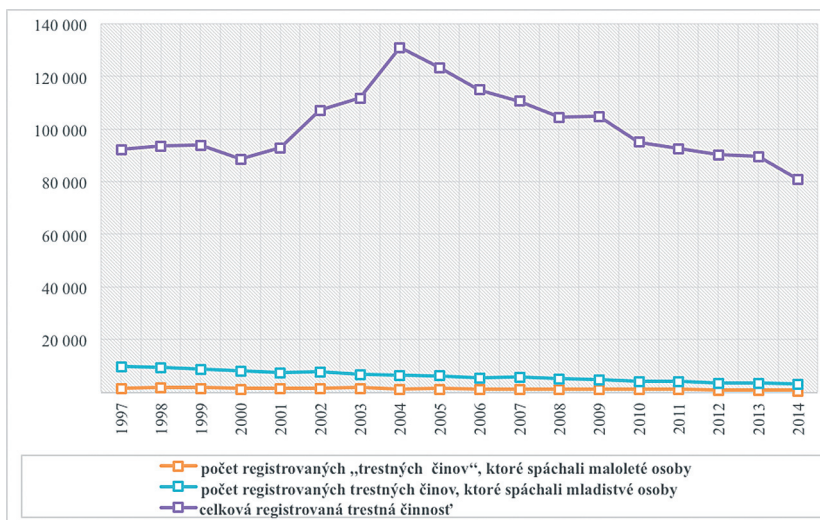
Ak sa pozrieme na štatistiky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky,³ ktoré zachytávajú kriminalitu mládeže, musíme najprv upresniť, že sa maloletí a mladiství vykazujú oddelene a zároveň sa vykazujú nielen trestné činy maloletých a mladistvých osôb, ale aj počty stíhaných maloletých a mladistvých osôb.

Graf 1 vyjadruje vývoj počtu registrovaných trestných činov mladistvých aj maloletých osôb a celkový počet registrovaných trestných činov za obdobia rokov 1997 až 2014. Z neho môžeme vidieť, že počet registrovaných trestných činov mladistvých aj maloletých osôb má až do súčasnosti

² SVATOŠ, R. Vývoj kriminality mládeže v Českej republike. In: *Kriminalistika*. 2013, č. 2, s. 139 – 154. ISSN 1210-9150.

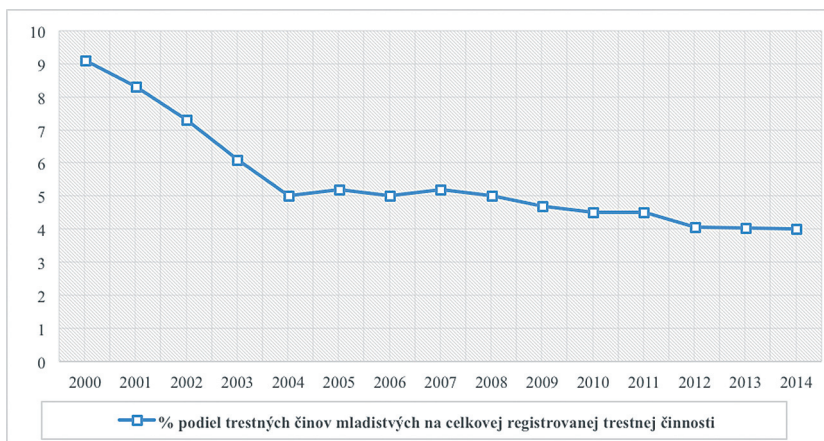
³ Grafy a tabuľky v tejto časti príspevku sú vytvorené na základe údajov Policajného zboru Slovenskej republiky o kriminalite [online]. [cit. 2015-10-31]. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-kopia-1>

klesajúcu tendenciu. V roku 1997 bolo registrovaných 1 553 trestných činov maloletých osôb a 9 928 trestných činov mladistvých z celkového počtu 92 395 registrovaných celkových trestných činov, čo činilo 12,5 % podiel trestných činov mládeže na celkovej trestnej činnosti. V roku 2014 už zaznamenávame len 726 registrovaných trestných činov maloletých osôb a 3 264 mladistvých osôb z celkového počtu registrovaných 81 245 trestných činov. To činí len 5 % podiel trestnej činnosti mládeže na celkovej registrovanej trestnej činnosti.

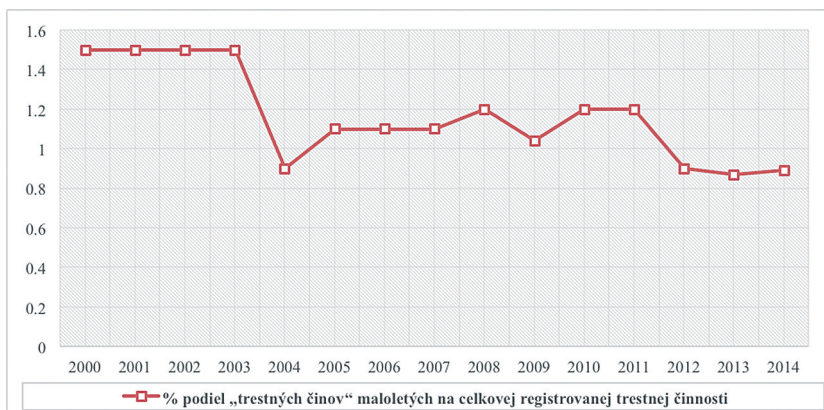

Graf 1 Graf vyjadrujúci vývoj počtu registrovaných trestných činov mladistvých, ale aj maloletých osôb a celkový počet registrovaných trestných činov za obdobie rokov 1997 až 2014

Presnejšie znázornenie dynamiky percentuálneho vyjadrenia trestných činov maloletých a mladistvých na celkovej registrovanej kriminalite poskytuje graf 2 a graf 3.

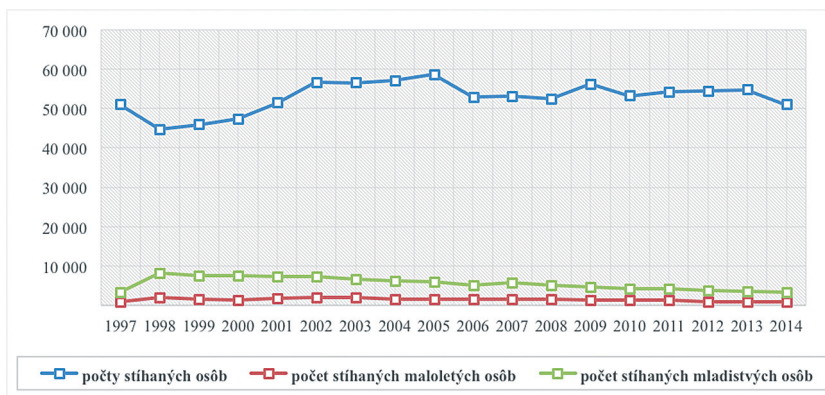
Graf 2 Graf vyjadrujúci percentuálny podiel trestných činov mladistvých na celkovej registrovanej trestnej činnosti

Graf 3 Graf vyjadrujúci percentuálny podiel „trestných činov“ maloletých na celkovej registrovanej trestnej činnosti

Nasledujúci graf 4 ukazuje vývoj počtu stíhaných osôb na celkovej kriminalite v Slovenskej republike za obdobie rokov 1997 až 2014. Je vidieť,

že celkový vývoj počtu páchatel'ov od roku 1998 mal stúpajúcu tendenciu a zastavil sa až v roku 2005 s číslom približne 60 000 stíhaných osôb. Od tohto roku počet stíhaných osôb nepatrne klesol (približne 50 000 stíhaných páchatel'ov). Na strane druhej, ak sledujeme počty stíhaných maloletých a mladistvých osôb, vidíme, že tieto počty od roku 1998, keď zaznamenali vrchol (1 895 stíhaných maloletých osôb a 8 176 stíhaných mladistvých osôb), majú klesajúcu tendenciu. Kým v roku 1998 tvorili stíhané maloleté a mladistvé osoby až 22,6 % podiel na celkovom počte stíhaných osôb, tak v roku 2014 tento podiel bol len 8,1 % (914 stíhaných maloletých osôb a 3 216 stíhaných mladistvých osôb z celkového počtu stíhaných osôb 51 049).

Graf 4 Graf vyjadrujúci počty celkovo stíhaných osôb a počty stíhaných maloletých a mladistvých osôb za obdobie rokov 1997 až 2014

Možno teda pozorovať výrazné zníženie registrovanej trestnej činnosti mládeže od roku 1997 a postupné zníženie registrovaných stíhaných maloletých a mladistvých osôb za jednotlivé trestné činy od roku 1998. Domnievame sa, že na tieto skutočnosti má zásadný vplyv viacero faktorov, ktoré podľa nás možno rozdeliť do dvoch kategórií: spoločenské a legislatívne (právne) aspekty.

V spoločenských zmenách zaznamenávame celkový pokles registrovanej trestnej činnosti. Dôležitým aspektom, ktorý má vplyv na zníženie trestnej činnosti a aj zníženie registrovaných osôb je, samozrejme, pokles plodnosti a pôrodnosti, ktorý zaznamenávame v našej spoločnosti od kon-

ca 80. rokov. Zmeny spojené s druhým demografickým prechodom sa začali prejavovať hlavne po roku 1989. V jednotlivých časových etapách pokračoval tento pokles s rôznou intenzitou až do začiatku 21. storočia a trvá dodnes, čím došlo k výraznej zmene reprodukčných pomerov.⁴

V rovine legislatívnej podľa M. Vráblovej sa „prioritou trestnej politiky stal samotný špecifický prístup k problematike mladistvých kvôli svojmu významnému, dlhodobému a výchovnému dopadu na ďalší vývoj celkovej kriminality v spoločnosti“.⁵ Rekodifikovaný zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon účinný od 1. januára 2006 (ďalej len „Trestný zákon“) priniesol okrem iného aj mnohé zmeny na poli trestného práva mládeže, a to zníženie hranice trestnej zodpovednosti, rozšírenie okruhu trestov ukladaných mladistvým páchatelom i rozšírenie možností upustenia od potrestania mladistvého, zavedenie výchovných opatrení, zmeny v úprave dôvodov zániku trestnosti a mnohé ďalšie. V príspevku zhrnieme tie z legislatívnych faktorov, ktoré považujeme za najzávažnejšie.

K mimoriadne závažnej zmene došlo pri definovaní veku trestne zodpovedného páchatela. Problematika sociálnej zrelosti (schopnosť uvedomovať si svoje konanie, niešť jeho následky a dôsledky trestnej zodpovednosti) patrila v celom procese pripravovanej rekodifikácie slovenského trestného práva medzi najdiskutovanejšie, a to tak laickou, ako aj odbornou verejnosťou. Zákonodarca v snahe vyjadriť existujúcu disproporciu v akcelerácii vývoja dospievania mládeže, ktorá je okrem iného vyvolaná materiálnymi podmienkami, úrovňou vzdelávania, možnosťami cestovania, prístupom k informáciám, celkovým životným štýlom a pod., znížil hranicu trestnej zodpovednosti z 15 na 14 rokov. Trestne zodpovedným páchatelom je teda v súlade s ustanoveniami zákona len fyzická osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rokov svojho veku. Zákonodarca zároveň upravil jedinú výnimku zo všeobecnej trestnej zodpovednosti osôb, ktoré

⁴ Vývoj obyvateľstva v SR a v jednotlivých krajoch v roku 2013. Štatistický úrad SR [online]. [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/6fad4776-6fff-4d13-948e-8e5310fa055/Vývoj_obyvateľstva_v_Slovenskej_republike_a_krajoch_v_roku_2013.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6fad4776-6fff-4d13-948e-b8e5310fa055

⁵ VRÁBLOVÁ, M. Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In: KANDALEC, P., KYNCL, L., RADVAN, M., SEHNÁLEK, D., SVOBODOVÁ, K., ŠRAMKOVÁ, D., VALDHANS, J., ŽATECKÁ, E. (eds.). *Dni verejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 856 – 873. ISBN 978-80-210-4430-2.

dovršili 14. rok svojho veku, a to pri trestnom čine sexuálneho zneužívania § 201 Trestného zákona, pri ktorom je táto hranica stanovená na 15. rok veku.⁶ Zaujímavé je aj ustanovenie o trestnej zodpovednosti mladistvých (§ 95 ods.1 Trestného zákona), kde sa hovorí o tom, že mladistvý mladší ako pätnásť rokov, ktorý v čase spáchania činu nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný.⁷

Oproti doterajšej právnej úprave dochádza k najväčšej zmene nového Trestného zákona, ktorá už vychádza z formálneho chápania pojmu trestného činu. V novom zákone sa trestný čin definuje ako primárne formálna kategória, pričom došlo k vypusteniu pojmu spoločenská nebezpečnosť, ktorého používanie v praxi bolo často zneužívané ako v prospech, tak aj v neprospech páchatelov trestnej činnosti. V ustanoveniach zákona, ktoré sa dotýkajú prečinu, je upravená výnimka z formálneho chápania kategórie trestného činu, keď zákon vo dvoch prípadoch ustanovuje, že pri protiprávnom čine, ktorý formálne napĺňa znaky prečinu, nepôjde o prečin, ak je jeho závažnosť a) vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela, nepatrná a b) u mladistvých malá.⁸ K znižovaniu trestnej činnosti mládeže aj maloletých a mladistvých osôb prispelo teda aj ustanovenie § 95 ods. 2 Trestného zákona, kde zákonodarcu stanovil, že prečin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá. Čoraz častejšie vidíme aj praktické využitie tohto ustanovenia, keď maloleté a mladistvé osoby sa prešetrujú v tzv. priestupkovom konaní.

Keďže v štruktúre kriminality mládeže prevládajú majetkové trestné činy, konkrétne krádeže, domnievame sa, že zníženie registrovanej trestnej

⁶ MADLIAK, J., PORADA, V. Niekoľko poznámok k rekodifikáciám trestnoprávných noriem v Slovenskej republike. In: KANDALEC, P., KYNCL, L., RADVAN, M., SEHNÁLEK, D., SVOBODOVÁ, K., ŠRAMKOVÁ, D., VALDHANS, J., ŽATECKÁ, E. (eds.). *Dni verejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 752 – 762. ISBN 978-80-210-4430-2.

⁷ Pozri § 95 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

⁸ MADLIAK, J., PORADA, V. Niekoľko poznámok k rekodifikáciám trestnoprávných noriem v Slovenskej republike. In: KANDALEC, P., KYNCL, L., RADVAN, M., SEHNÁLEK, D., SVOBODOVÁ, K., ŠRAMKOVÁ, D., VALDHANS, J., ŽATECKÁ, E. (eds.). *Dni verejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 752 – 762. ISBN 978-80-210-4430-2.

činnosti bolo spôsobené aj zavedením pevnej hranice medzi priestupkom a trestným činom, a to výškou stanovenej malej škody, ktorá podľa § 125 Trestného zákona musí byť vyššia ako 266 eur. V predchádzajúcej platnej právnej úprave pri majetkových deliktach hranicu medzi priestupkom a trestným činom z hľadiska výšky spôsobenej škody určovala vláda, a to svojím nariadením o minimálnej mzde.

Tabuľka 1 Tabuľka vyjadrujúca jednotlivé druhy kriminality a jednotlivé vybrané trestné činy v SR v roku 2014

Trestné činy 2014	Celkový počet osôb	malo-letí	mla-diství	spolu	% podiel
NÁSILNÁ KRIMINALITA	4 829	106	404	510	11
lúpeže	592	34	138	172	29
vraždy	60		1	1	1,6
trestné činy s rasovým motívom	40	3	8	11	28
úmyselné ublíženie na zdraví	1 757	16	167	183	10
MRAVNOSTNÁ KRIMINALITA	708	27	272	299	42
sexuálne zneužívanie	463	23	244	267	58
MAJETKOVÁ KRIMINALITA	14 152	680	2 078	2 758	19
krádeže vlámaním	3 427	202	782	984	29
krádeže ostatné	9 293	353	1 076	1 429	15
ostatné majetkové trestné činy	1 432	125	220	345	24
EKONOMICKÁ KRIMINALITA	10 077	33	92	125	1
podvod	1 644	2	16	18	1
ochrana meny	37		3	3	8
porušovanie autorských práv	31	1	3	4	13
OSTATNÁ KRIMINALITA	7 274	54	250	304	4
výtržníctvo	942	23	83	106	11
šírenie toxikománie + OaPL	1468		99	99	7

Dôležitými údajmi pre pochopenie skladby a fenomenológie kriminality mládeže sú údaje ukazujúce počty páchatelov jednotlivých druhov kriminalít (majetková, mravnostná, ekonomická, násilná, ostatná) a počty maloletých a mladistvých páchatelov za konkrétne vybrané trestné činy. Tieto údaje môžeme vidieť v tabuľke 1 za rok 2014. Zaznamenávame zaujímavé zistenia – najväčší podiel mladistvých páchatelov môžeme vidieť v mravnostných trestných činoch. Z celkového počtu 708 páchatelov bolo až 272 páchatelov mladistvých a 27 páchatelov maloletých, čo činí až 42 % účasť mládežníkov na mravnostnej kriminalite v porovnaní s inými druhmi kriminality. Tento vysoký podiel účasti na mravnostnej kriminalite si vysvetľujeme tak, že mládež v tomto období sexuálne dospieva a s tým sú spojené rôzne problémy ako zvedavosť, experimentovanie, agresivita či neschopnosť ovládnuť sexuálne nutkanie. Veď z celkového počtu 299 maloletých a mladistvých páchatelov je až 244 mladistvých páchatelov sexuálneho zneužívania. Celkovo sa trestného činu sexuálneho zneužívania dopúšťa až 58 % juvenilných páchatelov mravnostnej kriminality.

Účasť mládeže na majetkovej kriminalite je 19 %. Z celkového počtu 14 152 osôb je 680 stíhaných maloletých a 2 078 mladistvých osôb. Najčastejšie prevládajú krádeže áut a vecí z áut, ktoré tvoria tzv. krádeže ostatné a tzv. krádeže vlámaním. Vyšší podiel účasti mládeže na tejto kriminalite vyplýva predovšetkým z finančného motívu, ktorý často vyplýva z ekonomicky náročného spôsobu života, snahy o rýchle uspokojenie potrieb, nezdržanlivosti.

Z celkového počtu páchatelov násilnej kriminality bolo 106 páchatelov maloletých a 404 páchatelov mladistvých, čo činí len 11 % podiel na násilnej kriminalite. V skladbe trestných činov prevažujú lúpeže (29 %) a úmyselné ublíženie na zdraví (28 %). Vrážd sa zúčastnil len jeden mladistvý páchatel.

Ekonomická kriminalita, ako môžeme vidieť z tabuľky, je stále doménou skúsenejších páchatelov, dospelých páchatelov. Podiel mládeže na ekonomickej kriminalite je len 1 %. Z 10 077 stíhaných osôb je 33 maloletých a 125 mladistvých osôb. Aj skladba trestných činov je tomu prispôbená. Prevláda trestná činnosť na úseku ochrany meny – falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnená výroba peňazí a cenných papierov, uvádzanie falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov, ohrozovanie obehu peňazí – 8 % a trestné činy porušovania autorských práv (13 %).

Zo záujmu sme sledovali aj ostatnú kriminalitu, ktorá zahŕňa predovšetkým výtržníctvo, šírenie toxikománie či trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi (§ 171 až 173 Trestného zákona). Tá však tvorí len 4 % podiel mládeže na celkovom počte stíhaných osôb za tieto trestné činy.

2 Kriminogénne faktory delikvencie mládeže

Potreba vymedzenia kriminogénnych faktorov, ktoré majú za následok vyvolávanie, uľahčovanie alebo podporu páchania trestných činov mládeže, je vysoko nutná. Ich skúmanie súvisí najmä s tvorbou a návrhom trestno-právnej kontroly kriminality či návrhom konkrétnych preventívnych aktivít na úrovni spoločensko-sociálnej.

V súvislosti s etiológiou kriminality mládeže sa centrom skúmania podľa L. Sejščovej stáva rodinné prostredie, alkoholizmus rodičov, nezamestnanosť, vplyv skupín mládeže na kriminalitu, vzťah drogovej závislosti a trestnej činnosti, vplyv rôznych životných štýlov na správanie dospievajúceho.⁹

Potreba skúmania vyplýva aj z overeného faktu, že mladé delikventné či kriminálne osobnosti možno do značnej miery formovať, možno s nimi pracovať, a tak im pomôcť a začleniť ich do spoločnosti, komunity.

2.1 Úvod do metodológie výskumu

So zreteľom na predchádzajúce fakty sa v tejto časti budeme zaoberať tými kriminogénnymi faktormi, ktoré považujeme za najdôležitejšie v oblasti delikvencie mládeže a ktoré zároveň vychádzajú z kriminologického výskumu zameraného na predelikventnú prognostiku juvenilných delikventov. Prostredníctvom neho budeme overovať, či možno životný štýl jedinca považovať za rizikový faktor smerovania k delikvencii.

Výskumný súbor pozostával zo vzorky delikventnej mládeže umiestnenej v reedukačných centrách v Hlohovci (chlapci, N = 34) a Trstíne (dievčatá, N = 20). Negatívom použitia tejto vzorky je fakt, že pri chovankyniach RC Trstín sme sa stretali výlučne s intelektom v pásme ľahkej mentálnej re-

⁹ SEJŠČOVÁ, L. Osobnostná charakteristika delikventnej mládeže v Slovenskej republike. In: *Kriminalistika*. 2002, č. 4, s. 293 – 303.

tardácie, čo sa neskôr, žiaľ, prejavilo pri vyhodnocovaní výsledkov. Za kontrolnú vzorku sme stanovili chlapcov ($N = 40$) a dievčatá ($N = 22$) zo základnej a strednej školy v Trnavskom kraji. Respondenti boli vo vekovom rozmedzí 14 až 18 rokov.

Ako metódu sme použili nami navrhnutý dotazník zameraný na životný štýl mládeže, ktorý obsahoval 41 uzavretých otázok a v ktorom sa probandi vyjadrovali k jednotlivým zložkám životného štýlu. Na základe frekvencie ich výrokov vzťahujúcich sa na danú problematiku sme vytvorili skóre pre každého respondenta v týchto dvanástich oblastiach, ktoré sme sami navrhli: *orientácia na seba a na iných, hodnotenie seba samého, zameriavanie sa na duševný (intelektuálny) rozvoj, prístup k financiám, vzťah voči rovesníkom, konformita voči dospelým, postoj k pravidlám, aktivita, resp. pasivita vo voľnom čase, vyhľadávanie rizika až násilia, správanie súvisiace so vznikom závislosti, rodinné prostredie a vzťah k rodičom*.¹⁰

2.2 Úvaha nad tými kriminogénnymi faktormi, ktoré ovplyvňujú delikvenciu mládeže

Pre potreby príspevku sme zvolili tie faktory, ktoré považujeme za dôležité. Ide o tieto kriminogénne faktory:

a) *Orientácia na iných, resp. orientácia na seba*

V tejto kategórii sme zisťovali, do akej miery sa mladistvý zameriava na seba (napr. záujem o svoj výzor, image, prospechárstvo) alebo na iných vo svojom okolí (napr. záujem o pocity druhých, uznanie dôležitosti problémov druhých). Ako sme zistili, najviac orientované na iných boli nedelikventné dievčatá, nasledované nedelikventnými chlapcami. U oboch delikventných skupín badáme skôr orientáciu na seba.

Tento rozdiel si vysvetľujeme nižším štádiom morálneho posudzovania (v Kohlbergovom vnímaní), ako aj nižším stupňom socializácie, ktoré u delikventov možno očakávať.¹¹ Mladý delikvent má taktiež typické zvnútornené morálne usudzovanie, ktoré má svoju nepostrádateľnú emočnú zložku, ktorá sa prejavuje nedostatočnou empatiou (ako napríklad: delik-

¹⁰ ŠIMUNOVÁ, L., UHROVIČ, F. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládeže. In: *Justičná revue*. 2012, č. 11, s. 1324 – 1336.

¹¹ HERETIK, A. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 172. ISBN 978-80-8944-722-0.

ventní jedinci horšie hodnotia situáciu očami druhého, zle si vykladajú závery druhých atď.).

Zistené fakty súvisia aj s bezprostredným uspokojovaním potrieb bez ohľadu na potreby iných. Takáto kvázi „nezdržanlivosť“ podporuje len také protiprávne konania ako krádeže, lúpeže či sexuálne zneužívania.

b) Konformita voči dospelým

Túto dimenziu sme zvolili na zistenie, či sa respondent riadi, alebo neriadi autoritami, či má niekoho dospelého ako vzor, či presadzuje svoju vôľu voči dospelým, či si nechá poradiť od dospelých, ako si cení ich uznanie a pod. Suverénne najvyššia konformita až manipulovateľnosť sa ukázala u delikventných dievčat. Tá súvisí s prítomnosťou ľahkej mentálnej retardácie a pre ňu typickej vysokej dôverčivosti voči okoliu.

Tieto dievčatá sú často najprv obeťmi trestnej činnosti (sexuálne zneužívanie), účastníkmi prostitúcie, až končia ako aktérky drobných krádeží či iných trestných činov (vlastná rodina ich núti zarábať aj týmto spôsobom), čo má súvis s nepriamym páchatelstvom.

c) Odpor voči pravidlám

V tomto aspekte vytvárame skóre podľa frekvencie výrokov o porušovaní pravidiel, ako napr. „zlej známke sa vyhnem, ak nepôjdem do školy“ alebo „o pravidlách si myslím, že ich treba vždy dodržiavať“. Paradoxne práve takéto otázky nám mierne narušili validitu výskumu. Napríklad pri dopytovaní sa na spôsob získavania známok nám delikventi nemohli odpovedať, že sa zlej známke vyhnú záškoláctvom, pretože pri dennom režime tento spôsob riešenia možný nie je, zatiaľ čo až 8 % nedelikventov sa k nemu uchýli. Rovnako mentálna retardácia delikventných dievčat spôsobila, že časté bolo ich tvrdenie: „Pravidlá treba vždy dodržiavať,“ ktoré je im vo verbálnej forme pravdepodobne často pripomínané, hoci v správaní takýto postoj nemali osvojený.

d) Vyhľadávanie rizika až násilia

V tejto položke sme zohľadňovali jednak vyhľadávanie rizika vo forme adrenalínového či bojového športu, sledovanie násilia v médiách, až agresívne riešenie konfliktov (napríklad výrok: „Ak niekoho v triede nemám

rád, vybavím si to s ním.“). Vysokú mieru týchto výrokov udávali hlavne delikventní chlapci, približne na rovnakej úrovni sú delikventné dievčatá a nedelikventní chlapci, najnižšiu mieru agresie badať u nedelikventných dievčat. Napríklad akčné filmy sleduje až 51 % delikventov a len 29 % nedelikventov. Neoblúbenému spolužiakovi dá „náležite najavo“ svoju nepriazeň až 29 % delikventov a len 3 % nedelikventov. Aj vo výskume L. Sejčovej sa stretávame s tolerantným postojom k násiliu u delikventnej mládeže (obzvlášť u chlapcov).¹² Jedinci sa aj často identifikujú s hrdinami agresívnych filmov či hier, pretože chcú, aby aj ich činy boli hodné povšimnutia.

Z tohto aspektu sú často prítomné lúpeže, ublíženia na zdraví či šikana, dokonca krádeže a vandalizmus pre adrenalín.

e) Nenarušené vs. narušené rodinné prostredie a vzťah k rodičom

V tejto dimenzii sme skúmali rodinné prostredie, z ktorého mladiství pochádzajú. Tu máme na mysli najmä úplnosť primárnej rodiny, kriminálnu kariéru rodičov, túžbu po dobrom rodinnom zázemí. Zistili sme, že nedelikventná vzorka mladistvých pochádza z menej narušeného rodinného prostredia ako vzorka delikventov. Ak dieťa vyrastá v dysfunkčnej rodine, v ktorej sa vyskytuje trestná činnosť (resp. kriminalita) iných členov rodiny, často dochádza k napodobňovaniu tohto správania a mladiství jedinci tak kriminálnu kariéru berú ako normálnu, bežnú vec – t. j. súčasť životného štýlu danej komunity (rodiny).

Otázky týkajúce sa vzťahu k rodičom boli naopak zamerané skôr na „odpodobňovanie“ sa od rodičovských vzorov (napríklad výroky: „Najčastejšie mi dobre poradí rodič,“ ale aj: „Nikdy by som nechcel byť ako moji rodičia.“). Výsledky tejto dimenzie nepotvrdili výrazné rozdiely medzi delikventnou a nedelikventnou mládežou. Tieto výsledky však nemusia znamenať, že vzťah delikventov k svojim rodičom je rovnako dobrý ako u nedelikventov. Aj napríklad v praxi školských psychológov sa stretávame s veľmi silným až nekritickým obhajovaním svojich rodičov deťmi s poruchami správania aj v prípade, že sú si vedomí ich nedostatkov.

Týchto mladistvých k tomu môže viesť jednak obranný mechanizmus „prevrátenie v opak“ pri pochybnostiach, ktoré oni sami o rodičoch majú. Navyše u delikventných dievčat zohráva rolu fakt, že prevažná väčšina cho-

¹² SEJČOVÁ, L. Osobnostná charakteristika delikventnej mládeže v Slovenskej republike. In: *Kriminalistika*. 2002, č. 4, s. 293 – 303.

vankýň reedukačného centra, v ktorom sme robili výskum, sú rómskeho etnika. Práve pre toto etnikum je charakteristický vysoký význam prikladaný rodine.

Záver

V oblasti prevencie a potláčania kriminality či delikvencie mládeže zastávame totožný názor ako G. Lubelcová: „Za najúčinnšie formy prevencie kriminality možno pokladať také postupy, ktoré predchádzajú kriminálnemu správaniu v jeho etiológii a včasnou intervenciou odkláňajú sociálne správanie už v predelikventných formách. Preto sa za najúčinnšie formy pokladá prevencia kriminality u detí a mládeže, pričom sa zdôrazňuje včasné podchytenie raných signálov porúch sociálneho správania a sociálnych zlyhaní.“¹³

Súčasný stav prevencie delikvencie mládeže je podľa nás dostatočne inštitucionálne zabezpečený, avšak myslíme si, že do budúcnosti by bola potrebná lepšia spolupráca s kriminológmi pri zmapovaní problematiky delikvencie (kriminality) mládeže – potreba kriminologických výskumov zameraných na prax pracovníkov v oblasti prevencie či prehĺbenia skúmania mladistvých delikventov – osobnosť, motivácia atď. Taktiež v súčasnosti možno badať veľa zariadení, organizácií, ktoré vykonávajú prevenciu a je tak sťažená kontrola týchto inštitúcií. Za prevenciu sa tak vydávajú rôzne inštitúcie (najmä sekty), ktoré ponúkajú Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky neschválené programy a majú manipulatívny charakter. V poslednom rade je potrebná väčšia informovanosť medzi jednotlivými zložkami prevencie.

Literatúra:

- [1] HERETIK, A. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. Bratislava: Eurokódex, 2010. 544 s. ISBN 978-80-8944-722-0.
- [2] LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén: úvod do sociologicky orientovanej kriminológie*. Bratislava: Veda, 2009. 211 s. ISBN 978-80-224-1051-9.
- [3] MADLIAK, J., PORADA, V. Niekoľko poznámok k rekonštrukciám trestnoprávných noriem v Slovenskej republike. In: KANDALEC, P., KYNCL, L., RADVAN,

¹³ LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén: úvod do sociologicky orientovanej kriminológie*. Bratislava: Veda, 2009, s. 15 – 16. ISBN 978-80-224-1051-9.

- M., SEHNÁLEK, D., SVOBODOVÁ, K., ŠRAMKOVÁ, D., VALDHANS, J., ŽATECKÁ, E. (eds.). *Dni verejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 1275 s. ISBN 978-80-210-4430-2.
- [4] SEJČOVÁ, L. Osobnostná charakteristika delikventnej mládeže v Slovenskej republike. In: *Kriminalistika*. 2002, č. 4, s. 293 – 303.
- [5] SVATOŠ, R. Vývoj kriminality mládeže v Českej republike. In: *Kriminalistika*. 2013, č. 2, s. 139 – 154. ISSN 1210-9150.
- [6] ŠIMUNOVÁ, L., UHROVIČ, F. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládeže. In: *Justičná revue*. 2012, č.11, s. 1324 – 1336.
- [7] VRÁBLOVÁ, M. Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In: KANDALEC, P., KYNCL, L., RADVAN, M., SEHNÁLEK, D., SVOBODOVÁ, K., ŠRAMKOVÁ, D., VALDHANS, J., ŽATECKÁ, E. (eds.). *Dni verejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 1275 s. ISBN 978-80-210-4430-2.

Právne normy a predpisy:

- [1] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Elektronické zdroje:

- [1] Štatistické údaje Policajného zboru Slovenskej republiky o kriminalite [online]. [cit. 2015-10-31]. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-kopia-1>
- [2] Vývoj obyvateľstva v SR a v jednotlivých krajoch v roku 2013. Štatistický úrad SR [online]. [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/6fad4776-6fff-4d13-948e-8e5310fa055/Vyvoj_obyvatelstva_v_Slovenskej_republike_a_krajoch_v_roku_2013.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6fad4776-6fff-4d13-948e-b8e5310fa055

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

JUDr. Lucia Šimunová, PhD.

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra propedeutiky právnických predmetov

Kollárova 10, 917 01 Trnava

E-mail: lucia.simunova@truni.sk

ANALÝZA PROCESNÝCH ZÁRUK POSKYTOVANÝCH MLADISTVÝM PÁCHATEĽOM V TRESTNOM KONANÍ V RÁMCI PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE

MONIKA ŠKROVÁNKOVÁ

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Príspevok autorky je zameraný na problematiku právneho postavenia mladistvých v trestnom konaní z pohľadu právnej úpravy Európskej únie. Autorka prostredníctvom analýzy návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní („smernica“) poukazuje na potrebu zohľadnenia osobitných potrieb mladistvých stíhaných v trestnom konaní. V príspevku sa zameriava aj na rozpracovanie eventúálnych dopadov transponovania smernice do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: návrh smernice, procesné záruky, mladistvý, trestné konanie, Európska únia, slovenské trestné právo.

Abstract

The author's contribution is focused on the issue of legal status of juveniles in criminal proceedings from the point of view of legislation of the European Union. The author through analysis of the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings (the "Directive") draws attention at the need for taking into account the special needs of juveniles prosecuted in criminal proceedings. The author focuses in the contribution also at the development of eventual impacts of transposition of the Directive into the legislation of the Slovak Republic.

Key words: proposal for a directive, procedural safeguards, juvenile, criminal proceeding, European Union, Slovak criminal law.

Úvod

Kriminalita mladistvých dlhodobo predstavuje jeden zo závažných problémov, ktoré spoločnosť musí v súčasnosti riešiť. Otázka stíhania mla-

distvých, resp. primeranosti použitia právnych prostriedkov a ich voľba, je v mnohých prípadoch predmetom viacerých diskusií vedených nielen v odborných, ale aj v laických kruhoch. Dôležitosť právnej úpravy postavenia mladistvých a ich ochrany v trestnom konaní sa preto prejavuje nielen v rámci právnych poriadkov rôznych krajín, ale aj v prijímaní rôznych právnych aktov Európskou úniou (EÚ). Komisia v tejto súvislosti predkladá návrh zameraný na stanovenie obmedzeného, ale náležité štruktúrovaného zoznamu práv detí podozrivých alebo obvinených v trestnom konaní, ktorý je založený na súbore minimálnych, vzájomne prepojených noriem, ktoré sú zamerané na splnenie osobitných potrieb detí vo všetkých fázach trestného konania. Návrh smernice o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní tvorí spolu s niekoľkými už prijatými alebo v súčasnosti prerokúvanými opatreniami súčasť plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, ktorý prijala Rada 30. novembra 2009. Medzi prijaté opatrenia v tejto oblasti patrí smernica 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, smernica 2013/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní a napokon smernica 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. Európske spoločenstvo kladie značný dôraz na posilňovanie práv jednotlivcov v trestnom konaní už od roku 2010, keď bola prijatá smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní. V súčasnosti je táto problematika zaradená medzi najvyššie záujmy v oblasti trestného práva EÚ. Transponovanie smerníc EÚ do právneho poriadku Slovenskej republiky je preto dôležitou súčasťou posilnenia dôvery členských štátov EÚ v systémy trestného súdnictva iných členských štátov EÚ, čím sa môže zefektívniť a zlepšiť vzájomné uznávanie rozhodnutí v trestných veciach.

Cieľom návrhu smernice je stanoviť v jednotlivých štátoch Európskej únie spoločné minimálne štandardy týkajúce sa práv detí podozrivých alebo obvinených v trestnom konaní. Návrh smernice priznané práva vzťahujúce sa výlučne na mladistvých zaviedol na účely ochrany zraniteľného postavenia týchto osôb. Smernicou sa stanovujú minimálne procesné záruky

na zaistenie ochrany procesných práv podozrivých alebo obvinených detí, t. j. osôb mladších ako 18 rokov, v trestnom konaní tak, aby boli schopné pochopiť dané konanie, porozumieť mu, plne uplatniť ich práva na spravodlivé súdne konanie, a tým uľahčiť ich reintegráciu do spoločnosti po tom, ako boli konfrontované so systémom trestného súdnictva.

1 Pôsobnosť smernice

Smernica sa vzťahuje na deti, t. j. osoby, ktoré v čase ich podozrenia alebo obvinenia zo spáchania trestného činu boli mladšie ako 18 rokov bez ohľadu na ich vek počas trestného konania do prijatia konečného rozsudku. Smernica sa vzťahuje aj na trestné činy, ktoré boli údajne spáchané po tom, čo vyšetrovaná alebo obvinená osoba dosiahla 18 rokov, ak sú tieto trestné činy vyšetrované a stíhané spoločne, pretože sú neoddeliteľne spojené s trestnými činmi, na ktoré sa smernica vzťahuje. V smernici je obsiahnuté aj odporúčanie, aby členské štáty uplatňovali procesné záruky aj na osoby podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, ktorý spáchali pred dosiahnutím 18 rokov, a to až do dosiahnutia ich 21 rokov.

2 Vymedzenie niektorých pojmov

Dieťa – je osoba mladšia ako 18 rokov.

Nositeľ rodičovských práv a povinností – každá osoba, ktorá má rodičovské práva a povinnosti voči dieťaťu.

Rodičovské práva a povinnosti – sú všetky práva a povinnosti týkajúce sa osoby alebo majetku dieťaťa, ktoré nadobudla fyzická osoba alebo právnická osoba rozsudkom, zo zákona alebo na základe dohody, ktorá má právne účinky, vrátane opatrovníckych práv a práva styku s dieťaťom.

V návrhu smernice sú upravené nasledujúce práva mladistvých v rámci trestného konania:

1. právo detí na informácie,
2. právo na to, aby nositeľ rodičovských práv a povinností bol informovaný,
3. právo na prístup k obhajcovi,
4. právo na individuálne posúdenie,
5. právo na lekársku prehliadku,

6. právo na slobodu,
7. právo na osobitné zaobchádzanie v prípade pozbavenia osobnej slobody,
8. právo na včasné a starostlivé riešenie prípadov,
9. právo na ochranu súkromia,
10. právo nositeľa rodičovských práv a povinností na prístup na súdne prerokovanie veci,
11. právo detí osobne sa dostaviť na konanie pred súdom, ktorého cieľom je posúdiť otázku ich viny a zúčastniť sa na ňom,
12. právo na právnu pomoc.

3 Analýza jednotlivých práv

Právo detí na informácie – uvedené právo spočíva v povinnosti členských štátov zabezpečiť informovanie nositeľa rodičovských práv a povinností dieťaťa alebo inej vhodnej osoby, ak by informovanie nositeľa rodičovských práv a povinností bolo v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa, o skutočnostiach sprostredkovaných deťom.

Právo na prístup k obhajcovi – uvedené právo v sebe zahŕňa povinnosť členských štátov zabezpečiť deťom vo všetkých štádiách trestného konania poskytovanie právnej pomoci obhajcu. Tohto práva sa deti nemôžu vzdať.

Právo na individuálne posúdenie – uvedené právo v sebe zahŕňa povinnosť členských štátov zabezpečiť zohľadňovanie osobitných potrieb detí týkajúce sa ochrany, výchovy, vzdelávania a sociálnej integrácie. V súvislosti s uvedeným musia členské štáty vykonať individuálne posúdenie detí, v rámci ktorého sa posudzuje predovšetkým osobnosť a vyspelosť dieťaťa, jeho rodinné, materiálne a sociálne pomery, prostredie, v ktorom žije a akákoľvek jeho osobitná zraniteľnosť. Takéto posúdenie sa vykoná v čo najskoršej fáze konania a v každom prípade pred obžalovaním alebo nariadením opatrení obmedzujúcich osobnú slobodu okrem prípadov, keď to nie je možné. Úroveň individuálneho posúdenia sa môže líšiť v závislosti od jednotlivých okolností prípadu a od prihliadnutia na najlepší záujem dieťaťa. Účelom individuálneho posúdenia je zistiť a zdokumentovať všetky informácie týkajúce sa individuálnych vlastností a situácie dieťaťa, ktoré by mohli byť užitočné na to, aby príslušný orgán:

- zistil, či je nutné, aby dieťa malo v priebehu konania prospech z osobitných opatrení,
- zhodnotil primeranosť a účinnosť prípadných ochranných opatrení,
- na konci konania prijal rozhodnutie, ktoré je v jeho právomoci.

Individuálne sa má uskutočniť za maximálnej prítomnosti dieťaťa. Vykonáva ho kvalifikovaná osoba na základe multidisciplinárneho prístupu, prípadne aj so zapojením nositeľa rodičovských práv a povinností alebo inej vhodnej dospeléj osoby a/alebo špecializovaného odborníka. Od vykonávania uvedeného práva sa môžu členské štáty odchýliť, ak to budú s prihliadnutím na najlepší záujem dieťaťa vyžadovať okolnosti prípadu.

Právo na lekársku prehliadku – v prípadoch, keď si to bude vyžadovať konanie alebo najlepší záujem dieťaťa, dieťa pozbavené osobnej slobody by malo mať bezodkladne prístup k lekárskej prehliadke a zdravotnej starostlivosti, aby bolo možné zhodnotiť, chrániť a v prípade potreby zlepšiť zdravotný stav a blaho dieťaťa. Lekárska prehliadka musí byť čo najmenej invazívna a musí ju vykonať kvalifikovaný odborník. Výstup z takejto lekárskej prehliadky sa zohľadňuje pri posudzovaní toho, či je dieťa schopné podrobiť sa výsluchu alebo iným vyšetrovacím úkonom alebo úkonom spojených so zhromažďovaním dôkazov, či akýmikoľvek opatreniami prijatými alebo plánovanými voči dieťaťu.

Právo na slobodu – uvedené právo v sebe zahŕňa povinnosť členských štátov zabezpečiť, aby dochádzalo k pozbaveniu osobnej slobody detí pred ich odsúdením len v krajných prípadoch a aby takéto obmedzenie trvalo len nevyhnutne potrebný čas. V takýchto prípadoch je predovšetkým dôležité zohľadniť vek a individuálnu situáciu dieťaťa.

Právo na osobitné zaobchádzanie v prípade pozbavenia osobnej slobody – uvedené právo v sebe zahŕňa niekoľko záväzkov členských štátov, ktoré musia kumulatívne spĺňať, ak by malo dôjsť k pozbaveniu osobnej slobody dieťaťa.

Medzi záväzky, ktoré musia členské štáty dodržiavať v prípade pozbavenia osobnej slobody dieťaťa hlavne patrí:

- zatýkanie detí vykonávať len na základe postupov a záruk, ktoré primerane zohľadňujú stupeň ich vyspelosti a ich vek;
- po zatknutí má dieťa právo na bezodkladné stretnutie s nositeľom rodičovských práv a povinností alebo s inou vhodnou osobou, to isté platí aj v každom prípade pred začiatkom výsluchu;

- dieťa počas pozbavenia osobnej slobody musí byť separované od dospelých osôb a takto oddelene umiestnené by malo zostať až do dosiahnutia 18 rokov, pokiaľ by sa s prihliadnutím na osobitné okolnosti daného prípadu nedospelo k záveru, že takéto opatrenie nie je v najlepšom záujme iných detí pozbavených osobnej slobody.

Počas pozbavenia osobnej slobody dieťaťa sú členské štáty povinné prijať všetky uvedené ochranné opatrenia, ako aj iné opatrenia, ktorých prijatie sa vyžaduje na účely:

- zabezpečenia a zachovania zdravotného stavu a fyzického a duševného vývoja dieťaťa;
- ochrany dôstojnosti a identity dieťaťa;
- zabezpečenia práva na výchovu a vzdelanie dieťaťa;
- zaistenia efektívneho a pravidelného výkonu práva na rodinný život vrátane udržiavania rodinných väzieb;
- zabezpečenia prístupu k programom, ktoré podporujú vývoj dieťaťa a jeho budúcu integráciu do spoločnosti;
- zaistenia zabezpečenia osobitných potrieb týchto detí s telesným a zmyslovým postihnutím a s poruchami učenia;
- zabezpečenia ochrany všetkých ostatných práv dieťaťa;
- zabezpečenia slobody dieťaťa vyjadriť svoje náboženstvo alebo vieru.

K uvedenému právu sa vzťahuje povinnosť zabezpečiť, aby dieťa pozbavené osobnej slobody, jeho obhajca a nositeľ rodičovských práv a povinností alebo iná vhodná dospelá osoba mali k dispozícii účinné prostriedky na podávanie sťažností a opravných prostriedkov. V rámci týchto povinností sa tiež vyžaduje, aby sa zabezpečilo pravidelné vykonávanie nezávislých kontrol, ktorými sa overuje stav zariadení na zadržiavanie osôb a zaobchádzanie so zadržávanými osobami, pričom na základe týchto výsledkov sa prijímajú primerané a vhodné opatrenia.

Právo na včasné a starostlivé riešenie prípadov – trestné konania, ktoré sa vzťahujú na dieťa sa musia viesť a riešiť ako naliehavé a s patričnou starostlivosťou. V rámci trestného konania vedenom proti dieťaťu je dôležité zabezpečiť, aby sa s deťmi zaobchádzalo primerane k ich veku, osobitným potrebám, vyspelosti a úrovni chápania, pričom je potrebné brať ohľad na možné komunikačné ťažkosti, ktoré môžu mať.

Právo na ochranu súkromia – v rámci uvedeného práva sa vyžaduje, aby sa trestné konanie proti deťom viedlo s vylúčením verejnosti okrem prípadu, keď najlepší záujem dieťaťa za výnimočných okolností neodôvod-

ňuje odchýlenie od tohto práva. Príslušné orgány sú povinné prijať primerané opatrenia na účely ochrany súkromia a blaha dieťaťa a členov jeho rodiny vrátane ich mien a podobizní. Taktiež je potrebné v rámci daného práva zabezpečiť, aby príslušné orgány a neštátne subjekty (napr. médiá) verejne nešírili informácie, ktoré môžu viesť k odhaleniu identity dieťaťa. V prípadoch výsluchu dieťaťa, ktorý sa audiovizuálne zaznamenáva v súvislosti s daným právom, vzniká povinnosť zabezpečiť, aby také záznamy neboli verejne šírené.

Právo nositeľa rodičovských práv a povinností na prístup na súdne prerokovanie veci – nositelia rodičovských práv a povinností alebo iná vhodná dospelá osoba majú právo na prístup na súdne prerokovanie veci vzťahujúce sa na dieťa a byť mu prípadne nápomocní aj v iných fázach konania, na ktorých je dieťa prítomné za predpokladu, ak to nie je v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa.

Právo detí osobne sa dostaviť na konanie pred súdom, ktorého cieľom je posúdiť otázku ich viny a zúčastniť sa na ňom – deti by mali mať právo byť prítomné a zúčastniť sa na konaní pred súdom a na tento účel majú členské štáty stanovenú povinnosť prijať všetky potrebné opatrenia, ktoré im umožnia plnú účasť vrátane možnosti byť vypočutý a vyjadriť svoj názor. V prípade, že deti neboli prítomné na konaní pred súdom, na ktorom bol vyhlásený rozsudok o ich vine, majú právo na obnovu konania, na ktorom majú právo sa zúčastniť a v rámci ktorého je umožnené nové posúdenie skutkovej podstaty veci vrátane posúdenia nových dôkazov, ktoré môžu viesť k zrušeniu pôvodného rozhodnutia.

Právo na právnu pomoc – uvedené právo stanovuje členským štátom povinnosť zaistiť, aby vnútroštátne právne predpisy vzťahujúce sa na právnu pomoc zaručovali účinný výkon práva na pomoc obhajcu. Právo na právnu pomoc a povinnosť členských štátov na právne zaistenie takejto pomoci vo vnútroštátnych právnych predpisoch sa vzťahuje aj na osoby vyžiadané v konaní o európskom zatykači.

4 Osobitné normy uplatňované v rámci trestného konania proti mladistvým

Výsluch detí

Návrh smernice stanovil novú povinnosť členskými štátmi v oblasti vykonávania výsluchov detí pozbavených osobnej slobody OČTK alebo súdom. Výsluch musí byť audiovizuálne zaznamenaný s výnimkou prípadu, keď takéto zaznamenanie nie je v najlepšom záujme dieťaťa. Výsluch detí musí byť vedený tak, aby zohľadnil vek, úroveň vyspelosti a akékoľvek ďalšie potreby zistené počas individuálneho posúdenia.

Alternatívne opatrenia

V návrhu smernice sa členskými štátmi ukladá záväzok vytvoriť podmienky pre príslušné orgány na ukladanie alternatívnych opatrení kedykoľvek, ak to bude možné v prípadoch, keď sú splnené podmienky na pozbavenie osobnej slobody detí.

Medzi alternatívne opatrenia patrí najmä:

- a) povinnosť dieťaťa zdržiavať sa na konkrétnom mieste,
- b) obmedzenia kontaktu s určitými osobami,
- c) povinnosť hlásiť sa príslušným orgánom,
- d) účasť na liečebných programoch alebo programoch liečby závislostí,
- e) účasť na výchovných programoch.

Odborná príprava

Justičné orgány, orgány presadzovania práva a zamestnanci zariadení na výkon trestu odňatia slobody zaoberajúci sa prípadmi týkajúcimi sa deťmi majú byť profesionáli špecializujúci sa na oblasť trestných konaní s ohľadom na deti. Takéto orgány a zamestnanci sú povinní absolvovať odbornú prípravu v oblasti zákonných práv detí, vhodných techník vypočúvania, detskej psychológie, komunikácie v jazyku prispôbenom deťom a pedagogickým schopnostiam a takisto aj pravidiel zachovávaní dôvernosti. Predmetnú odbornú prípravu sú povinní absolvovať aj obhajcovia zastupujúci deti. Odborná príprava v sebe zahŕňa aj povinnosť členských štátov prostredníctvom svojich verejných služieb alebo poskytovania finančných prostriedkov organizáciám na podporu detí podporovať iniciatívy umožň-

ňujúce, aby osoby, ktoré poskytujú služby na podporu detí alebo služby restoratívnej spravodlivosti, absolvovali primeranú odbornú prípravu na úrovni, ktorá zodpovedá miere ich kontaktu s deťmi, pričom by dodržiavali profesionálne normy na zaistenie nestrannosti poskytovania týchto služieb s rešpektom a s profesionalitou.

Nediskriminácia

Práva detí stanovené v tomto návrhu smernice sú členské štáty povinné dodržiavať a zaručiť každému dieťaťu v ich jurisdikcii, a to bez akejkoľvek diskriminácie a bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné názory, štátnu príslušnosť, etnický alebo sociálny pôvod, majetok, zdravotné postihnutie, pôvod alebo iný status. Členské štáty sú povinné podporovať odbornú prípravu všetkých odborníkov, ktorí sú zainteresovaní do správy justície detí, najmä pokiaľ ide o deti žijúce na ulici, deti patriace do rasovej, etnickej, náboženskej alebo jazykovej menšiny, deti migrantov, deti domorodého obyvateľstva, dievčatá, deti so zdravotným postihnutím a deti, ktoré sa opakovane dostávajú do konfliktu so zákonom, ktoré môžu byť obeťou absencie jednotnej politiky a *de facto* diskriminácie. Je potrebné zabezpečiť ich účinný prístup k spravodlivosti.

Zber údajov

Návrh smernice stanovuje členským štátom povinnosť zasielať každé tri roky Komisii údaje o spôsobe implementovania práv uvedených v návrhu smernice. Údaje by mali obsahovať najmä počet detí, ktoré mali prístup k obhajcovi, počet vykonaných individuálnych posúdení, počet audiovizuálnych zaznamenaných výsluchov a počet detí pozbavených osobnej slobody.

Náklady vznikajúce v súvislosti s vykonávaním práv stanovených v tomto návrhu smernice znášajú výlučne štáty, a to bez ohľadu na výsledok trestného konania. Návrh smernice obsahuje aj doložku zákazu zníženia úrovne ochrany, ktorá zaručuje, že žiadne ustanovenie tohto návrhu smernice sa nesmie vykladať ako obmedzovanie alebo odchýlka od akýchkoľvek práv a procesných záruk, ktoré sú zaručené podľa Charty základných práv Európskej únie, Európskeho dohovoru o ľudských právach alebo iných relevantných ustanovení medzinárodného práva, ako je najmä Dohovor

OSN o právach dieťaťa alebo práva ktoréhokoľvek členského štátu, ktorý poskytuje vyššiu úroveň ochrany.

5 Aplikácia jednotlivých práv stanovených v návrhu smernice v podmienkach Slovenskej republiky

Zo stanoviska k návrhu smernice vyplýva, že Slovenská republika (SR) podporuje ciele uvedené v návrhu smernice a taktiež zastáva názor, že stanovenie osobitných minimálnych pravidiel týkajúcich sa práv podozrivých alebo obvinených detí v trestnom konaní je dôležité vzhľadom na to, že je potrebné, aby takéto deti boli schopné pochopiť trestné konanie, porozumieť mu, a tým im bolo umožnené ich právo na spravodlivé súdne konanie, čím sa môže prispieť k predchádzaniu a zníženiu ich recidívy a posilneniu ich sociálnej integrácie.

5.1 Právna analýza návrhu smernice z hľadiska jej dopadu na právny poriadok Slovenskej republiky

Predložený návrh smernice obsahuje ustanovenia, ktoré sa z hľadiska platného právneho poriadku SR nepovažujú za vhodné. Medzi uvedené ustanovenia návrhu smernice zaraďujeme najmä:

- 1) Rozsah pôsobnosti návrhu smernice – vzhľadom na to, že v SR sú mladiství definovaní ako osoby, ktoré dovŕšili vek 14 rokov pri spáchaní trestného činu nedovŕšili 18. rok svojho veku, je rozsah pôsobnosti stanovený v návrhu smernice aj na deti po dovŕšení 18 rokov na právne podmienky SR veľmi ambiciózny.
- 2) Povinnosť audiovizuálneho nahrávania výsluchov – opodstatnenosť ustanovenia tejto povinnosti je relatívna vzhľadom na to, že napriek tomu, že zo zámeru Komisie vyplýva, z hľadiska uvedenej povinnosti by sa malo zabrániť opakovaniu výsluchov mladistvých, avšak z praxe vyplýva, že opakovanie, prípadne vykonávanie nových výsluchov mladistvých sa vykonáva spravidla len v tých prípadoch, keď nastane nová dôkazová situácia alebo sú známe nové skutočnosti, prípadne dieťa alebo jeho zástupca sám požiada o doplnenie výsluchu alebo o novú výpoveď. Pri tejto povinnosti treba brať ohľad aj na finančné

náklady, ktoré vzniknú za predpokladu prijatia navrhovaného znenia ustanovenia, keďže náklady znáša štát.

- 3) Pravidelné preskúmavanie väzby – uvedené ustanovenia je plné nejasností, keďže v SR v prípravnom konaní zodpovedá za výkon väzby prokurátor, zatiaľ čo v konaní pred súdom už zodpovedá súd. Taktiež ustanovenie periodicity daného preskúmania by malo byť bližšie definované, keďže náš právny poriadok umožňuje väzbu vždy na žiadosť dieťaťa alebo jeho zástupcu preskúmať.
- 4) Povinnosť zabezpečiť, aby obhajcovia zastupujúci deti absolvovali odbornú prípravu – uvedené ustanovenie zasahuje do správy advokátskej profesie, ktorá je oddelená od exekutívy, a preto jeho znenie nie je považované za vhodné.

5.2 Právna analýza jednotlivých vybraných ustanovení a ich aplikovateľnosť v slovenskom právnom poriadku

Článok 2 – Rozsah pôsobnosti – podľa návrhu smernice sa jej ustanovenia uplatňujú na deti od chvíle, keď sa stanú podozrivými alebo obvinenými až do ukončenia trestného konania, prípadne počas celého konania o európskom zatýkacom rozkaze, a to od momentu ich zatknutia. V Slovenskej republike máme zavedený špeciálny režim súvisiaci s neuplatnením ustanovení o konaní proti mladistvým za predpokladu splnenia taxatívne stanovených podmienok v ustanovení § 347 ods. 2 písm. a) až b) Trestného poriadku, a to vtedy, ak ide o osobu, ktorá v čase spáchania skutku, pre ktorý je stíhaná, dosiahla vek 14 rokov a obvinenie vznesené proti nej bolo až po dosiahnutí 18 rokov alebo ak sa o predmetnej veci vedie spoločné konanie s inou trestnou vecou, ktorej sa páchateľ mal dopustiť po dovŕšení 18 rokov, a zákon na čin spáchaný po dovŕšení 18. roku stanovuje trest rovnako prísny alebo prísnejší. V týchto prípadoch ide o výnimky, ktoré by prijatím navrhovaného znenia smernice museli byť odstránené, a preto v záujme ich zachovania a pri zohľadnení skutočnosti, že právna úprava ustanovuje širšie použitie uvedených ustanovení, by sa tento návrh smernice mal vzťahovať na čas vykonania procesného úkonu a nie na vek páchateľa v čase spáchania skutku. Taktiež vzhľadom na štandardy sa predpokladá, že páchateľ po dosiahnutí 18. roku veku by mal dosiahnuť takú rozumovú a mravnú vyspelosť, aby sa naňho nemuseli uplatňovať osobitné

ustanovenia určené mladistvým, u ktorých je predpoklad, že nedosiahli až takú rozumovú a mravnú vyspelosť ako dospelý jedinec.

Článok 6 – Právo na prístup k obhajcovi – v podmienkach právnej úpravy Slovenskej republiky je povinná obhajoba v prípade mladistvého páchatela stanovená v ustanovení § 37 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku. Povinnosť povinnej obhajoby vzniká až vznesením obvinenia, a preto z uvedeného vyplýva, že sa nevzťahuje aj na deti, ktoré sú len podozrivé. Podľa stanoviska SR pripravovaná novela Trestného poriadku nepočíta v súčasnosti so zaradením podozrivých detí k právu na povinnú obhajobu.

Článok 7 – Právo na individuálne posúdenie – uvedené právo je už v právnej úprave SR obsiahnuté, a to v ustanoveniach § 337 a § 338 Trestného poriadku. Orgán sociálnoprávnej ochrany detí vypracúva správu o pomeroch mladistvých, ktorá tvorí súčasť vyšetrovacieho spisu.

Článok 8 – Právo na lekársku prehliadku – podľa navrhovaného znenia smernice dieťa pozbavené osobnej slobody má právo na prístup k lekárskej prehliadke na žiadosť nositeľa rodičovských práv a povinností, vhodnej dospeléj osoby alebo obhajcu dieťaťa, pričom lekársku prehliadku môže vykonávať iba lekár. Uvedené právo je v podmienkach SR zahrnuté v zákone č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby ako právo na lekársku starostlivosť počas výkonu väzby uplatňované až po obmedzení osobnej slobody, t. j. vzatí do väzby, čím by uvedené ustanovenie malo byť nedotknuté.

Článok 9 – Výsluch detí – výsluch detí predstavuje potenciálne riskantnú záležitosť, v rámci ktorej procesné práva a dôstojnosť nemusia byť vždy rešpektované a ich zraniteľnosť nemusí byť riadne zohľadnená, a preto sa uvedené povinnosti zdajú byť primerané až na povinnosť audiovizuálneho nahrávania výsluchov. Audiovizuálne zaznamenávanie každého výsluchu sa môže javiť ako nadbytočné, keďže mladistvý je chránený prítomnosťou svojho obhajcu, zákonného zástupcu a zástupcu orgánu sociálnoprávnej ochrany detí na výsluchu. Z uvedeného by bolo vhodné navrhované znenie ustanovenia preformulovať tak, že audiovizuálne nahrávanie výsluchu by sa malo uskutočňovať len prípadoch, keď to vyžaduje povaha veci, t. j. v závislosti od okolností konkrétnej veci a osoby páchatela.

Článok 10 – Právo na slobodu – k uvedenému právu treba spomenúť, že v právnom poriadku SR v ustanovení § 339 Trestného poriadku je vzatie do väzby mladého páchatela prípustné, len ak účel väzby nemožno dosiahnuť inak, pričom na jej trvanie sa však vzťahujú všeobecné ustanovenia

o väzbe. Za dôvodnosť väzby je v prípravnom konaní zodpovedný prokurátor, súd ju preskúmava len na základe žiadosti, a preto ak by bolo prijaté navrhované znenie ustanovenia v súčasnej podobe, by sa povinnosť preskúmania dôvodnosti ďalšieho trvania väzby stala automatickou povinnosťou súdu, v rámci ktorej by musela byť ustanovená lehota, v ktorej by prokurátor bol povinný vec predkladať na posúdenie sudcovi pre prípravne konanie.

Článok 14 – Právo na ochranu súkromia – ide o právo, podľa ktorého by deti mali byť súdené s vylúčením verejnosti okrem prípadu, že najlepší záujem dieťaťa vyžaduje verejné prerokovanie veci. Vzhľadom na právnu úpravu SR najmä na ustanovenie § 2 ods. 17 Trestného poriadku, ktoré stanovuje, že trestné veci prejednáva súd verejne alebo na ustanovenie § 343 ods. 3 Trestného poriadku, ktoré ustanovuje výnimky pri vyššej uvedenej zásade, v prípade konania proti mladistvým je predmetné ustanovenie irelevantné. Jeho neopodstatnenosť možno vidieť predovšetkým v nezanedbateľnom aspekte výchovného pôsobenia verejného súdneho konania, a preto vzhľadom na uvedené by bola skôr vhodnejšia opačná formulácia ustanovenia.

Článok 19 – Odborná príprava – pri implementácii uvedeného ustanovenia by bolo nevyhnutné zaviesť systém odbornej prípravy orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Uvedené ustanovenie sa vzťahuje aj na obhajcov detí, avšak v danom prípade by išlo o zásah do samosprávy advokátskej profesie.

Záver

Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní obsahuje dôkladnejšiu špecifikáciu už u nás existujúcich procesných pravidiel a inštitútov uplatňovaných v rámci konania proti mladistvému. Okrem už zavedených inštitútov prináša aj mnoho nových procesných pravidiel, ktoré by mali posilniť ochranu mladistvých stíhaných v trestnom konaní. Návrh smernice predstavuje významný zdroj informácií a postupov o vhodnom prístupe k riešeniu situácie, keď sa mladistvá osoba stane podozrivou alebo obvinenou v trestnom konaní. Na záver možno len konštatovať, že rešpektovaním a uplatňovaním procesných pravidiel stanovených v návrhu smernice má

mimoriadny význam vzhľadom na to, že pomáha zamedzovať vzniku mnohých negatívnych javov súvisiacich s ďalším vývojom mladistvých, ktorý sa svojím správaním ocitnú v postavení podozrivých alebo obvinených osôb a zároveň umožňujú uľahčiť opätovné začleňovanie takýchto mladistvých do spoločnosti, čím pôsobia preventívne vo vzťahu k ich možnej recidíve.

Literatúra:

- [1] BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár II. diel*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. 1608 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
- [2] ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon – komentár*. Žilina: EUROKÓDEX, Poradca podnikateľa, 2006. 624 s. ISBN 978-80-88931-88-1.
- [3] IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.
- [4] MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.
- [5] TOMÁŠEK, M. a kol. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. 464 s. ISBN 978-80-7201-737-9.

Dokumenty medzinárodného práva:

- [1] Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní.
- [2] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní.
- [3] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ o práve na informácie v trestnom konaní.
- [4] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody.

Právne normy a predpisy:

- [1] Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- [2] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- [3] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- [4] Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Elektronické zdroje:

- [1] <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/?uri=CELEX:32015L0849>
- [2] <http://publications.europa.eu/da/publicationdetail//publication/0bff31ef0b49-11e5-8817-01aa75ed71a1/languagesk/format-PDFA1A>

Kontaktné údaje na autora – e-mail:

*Mgr. Monika Škrovánková
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
Kollárova 10, 917 01 Trnava
E-mail: moni.skrovankova@gmail.com*

HMOTNOPRÁVNE ASPEKTY TRESTNÉHO STÍHANIA MLÁDEŽE (VYBRANÉ PROBLÉMY)

ANEŽKA TUROŠÍKOVÁ – ZOLTÁN VALENTOVICH

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt

Predmetom článku sú hmotnoprávne aspekty stíhania mládeže. Autori rozoberajú pojem mládež, trestnú zodpovednosť a tresty, ktoré je možné uložiť mladistvým páchateľom s ohľadom na primárne využitie alternatívnych trestov. Rovnako tak chcú autori poukázať aj na štatistiku Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2013 a 2014 v oblasti kriminality mládeže. Na záver príspevku predkladajú vlastné úvahy *de lege ferenda*, prostredníctvom ktorých by mohli prispieť ku korekcii právnej úpravy, pričom ich cieľom je najmä snaha o komplexnejšiu právnu úpravu v popisovanej oblasti.

Kľúčové slová: mládež, mladiství páchatelia, trestná zodpovednosť, alternatívne tresty.

Abstract

The article the substantive aspects of the prosecution of youth. The authors analyze the concept of youth criminal liability and penalties that may be imposed against a juvenile offender with respect to the primary use of alternative punishments. Likewise, the authors want to point out to the Ministry of Justice statistics for 2013 and 2014 in the area of youth crime. In conclusion, the essay presents its own considerations *de lege ferenda*, through which they could contribute to the correction of the legislation, the objectives of in particular, the pursuit of more comprehensive legislation in the described area.

Key words: youth, young offenders, criminal liability, alternatives to punishment.

1 Mládež a trestná zodpovednosť

Mládež¹ patrí dnes rovnako ako v minulosti k základným atribútom spoločnosti. Pri výklade pojmu mládež sa najčastejšie používa „*vekové kritérium*, ktoré určuje časový úsek, podľa ktorého je dotyčná osoba považovaná za prí-

¹ Veková skupina, ktorá v spoločnosti má špecifické postavenie.

slušíka mládeže“.² Pojem mládež náš právny poriadok nepozná, ale vo verejnosti rezonuje pojem mládež jednak vo význame sociologickom a zároveň aj psychologickom ako životná fáza. Mládež zo sociologického hľadiska predstavuje sociálnu skupinu, ktorá už neplní rolu dieťaťa, ale spoločnosť jej nepriznáva ani úlohu rolu dospelých, tzn. ide o istý stred medzi dospelým a nedospelým človekom.³ Mladí ľudia sú hodnotným sociálnym kapitálom spoločnosti, ktorí tvoria jej súčasnosť aj budúcnosť. Spoločnosť ponúka mladému človeku príležitosti, aby dozrel na plnú a sebestačnú individualitu, pretože zjavne „*podliehajú modernistickým tendenciám, ktoré im ponúka globalizujúca sa spoločnosť a rozvíjajúci sa globálny trh*“.⁴ Zároveň očakáva od mladých ľudí, aby využívali ponúkané príležitosti a možnosti.

V druhej polovici 20. storočia sa v politologickej terminológii objavuje nový pojem „politika mládeže“⁵ alebo tiež „mládežnícka politika“ a „štátna politika“, ktoré sú do značnej miery súčasťou verejného záujmu.⁶ „*Politika voči mládeži musí byť postavená na skutočných potrebách a požiadavkách mladých ľudí*.“⁷ Štátna politika vo vzťahu k mládeži sa usiluje zabezpečiť, aby všetci mladí ľudia mali vytvorené štandardné podmienky pre svoj fyzický a mentálny vývin. Zároveň sa v spoločnosti uplatňujú mechanizmy, ktoré chránia mladých ľudí pred kriminalitou, diskrimináciou a zneužívaním.

Právna úprava mladistvých osôb tvorí významnú oblasť právnych vzťahov v slovenskom právnom poriadku. Na významnosti týchto vzťahov a inštitútov súvisiacich s mladistvými neuberá ani skutočnosť, že mladistvým sa nevenuje osobitný právny predpis. Významnosť týchto vzťahov v slovenskom právnom poriadku je zvýraznená však tým, že zákonodarcu upravit trestné stíhanie u mladistvých páchatel'ov odchylným spôsobom od všeobecnej trestnej zodpovednosti. Trestnoprávna úprava mladist-

² CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži*. Praha: Linde, 2010, s. 15.

³ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 19.

⁴ SVITAČOVÁ, A. *Aktívne občianstvo mládeže v podmienkach súčasnej modernej spoločnosti*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2013, s. 32.

⁵ Politikou mládeže rozumieme oblasť spoločenského riadenia, v rámci ktorého sú zabezpečené podmienky pre rozvoj a život mladých ľudí.

⁶ PORUBČAN, P. *Mládež v programoch politických strán na Slovensku*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2013, s. 75.

⁷ Toto je základná myšlienka politiky Európskej únie voči mládeži, ktorej neoddeliteľnou súčasťou sú konzultácie dohodnutých tém a príprava opatrení, tzv. štruktúrovaný dialóg.

vých osôb je v slovenskom právnom poriadku obsiahnutá najmä v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej aj „TZ“) v znení zákona č. 650/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov a v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení zákona č. 650/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, pričom tieto kódexy sú účinné od 1. januára 2006.⁸ Z pohľadu trestného práva pojem mládež neexistuje. Z tohto dôvodu ho musíme subsumovať pod pojem mladistvý. Mladistvým sa rozumie podľa § 94 ods. 1 TZ, „osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku“. Slovenský trestný zákon pozná jednu výnimku, keď by mladistvý po dovŕšení štrnásteho veku nebol trestne zodpovedný, a to uvádza v § 95 ods. 1 TZ: „Mladistvý mladší ako pätnásť rokov, ktorý v čase spáchania činu nedosiahol takú úroveň mravnej vyspelosti, aby mohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný.“ Z týchto ustanovení vyplýva kombinácia relatívnej a absolútnej tzv. úplnej trestnej zodpovednosti pre mladistvých, ktorá je veľmi zaujímavá a ktorá vznikla na základe zníženia hraníc trestnej zodpovednosti pre mladistvých. Naša právna úprava nepozná len tzv. relatívnu (podmienenu) trestnú zodpovednosť, ktorá v sebe zahrňuje schopnosť rozpoznať nebezpečnosť konania pre spoločnosť, čo by bolo jediným kritériom pre posudzovanie trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých.

Trestná zodpovednosť ako hmotnoprávny aspekt pri trestnej činnosti začína pri splnení dvoch zložiek trestnej zodpovednosti, a to sú vek a príčetnosť, čo uvádza v § 22 a 23 TZ, pričom § 23 TZ upravuje negatívne vymedzenie pojmu príčetnosť, tzn. hovorí o nepríčetnosti. Podľa Šamína „len na nedostatok príčetnosti postačí, ak aspoň jedna zo zložiek⁹ je úplne vymiznutá“.¹⁰ Je teraz na mieste otázka, či osoby 14-ročné a 15-ročné sú natoľko vyspelé a zodpovedné, že vedia rozoznať a rozpoznať protiprávne konanie. V Trestnom zákone nájdeme na danú otázku odpoveď a to takú, že zákon chráni tých mladistvých páchatelov, ktorí svojím konaním síce naplnili skutkovú podstatu,¹¹ no napriek tomu nie sú schopní rozpoznať protiprávnosť konania.¹² Preto sa stanovuje povinnosť skúmať rozumovú

⁸ Zákony nadobudli platnosť 2. júla 2005.

⁹ Je jedno, či rozpoznávacía, alebo ovládacia schopnosť.

¹⁰ ŠAMÍN, S. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Poradca, 2014, s. 25.

¹¹ Súhrn typových znakov, ktorými sa od seba odlišujú rôzne druhy trestných činov.

¹² Protispoločenské správanie, ktorého znaky sú vymedzené v Trestnom zákone ako trestné činy.

vypelost a schopnosť ovládať svoje konanie, tzv. podmienená pričetnosť mladistvého páchatela. Ani porovnávacie štúdie o rôznej vekovej hranici trestnej zodpovednosti fyzických osôb (napr. s právnym systémom *common law* vo Veľkej Británii je trestná zodpovednosť od desať do dvanásť rokov, Belgicko ju má zakotvenú až po dovŕšení osemnásť rokov) „*neboli univerzálnou odpoveďou a návodom na určenie optimálnej vekovej hranice, pri dosiahnutí ktorej spĺňa ľudská bytosť jednu z podmienok trestnej zodpovednosti*“.¹³ Na území Slovenskej republiky náš zákonodarca vyriešil jednu z podmienok trestnej zodpovednosti všeobecným znížením vekovej hranice z pätnástich na štrnásť rokov.

2 Tresty a ochranné opatrenia

Trestný zákon okrem iného upravuje aj tresty a ochranné opatrenia. Tresty a alternatívne tresty, ktoré je možné uložiť mladistvému za spáchaný trestný čin, sú tieto: trest povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia vecí, trest zákazu činnosti, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest vyhostenia, trest odňatia slobody, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu s probačným dohľadom. V systéme trestov majú prevahu druhy trestov, ktoré „*nie sú spojené s odňatím slobody a s izoláciou mladistvého od spoločnosti*“.¹⁴ Nemožno uložiť mladistvému trest odňatia slobody na doživotie, trest domáceho väzenia (možno uložiť od 1. januára 2016), trest prepadnutia majetku, trest zákazu pobytu, trest straty čestných titulov a vyznamenaní, trest straty vojenskej a inej hodnosti.

Na základe štatistiky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré vedie pod názvom „Štatistická ročenka 2014“ je zjavné, že mladiství páchajú skutky, ktoré sa kvalifikujú ako trestné činy. Ďalej uvedené tabuľky sú určitým znakom toho, že na jednej strane trestná činnosť u mladistvých na území Slovenskej republiky existuje, ale na strane druhej je trestná činnosť u mladistvých kolísavá. Dôvodom môže byť lepšia infor-

¹³ VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 51 – 52.

¹⁴ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 191.

movanosť o trestných činoch a prísnejšie ukladanie trestov. Pre lepšie zobrazenie uvádzame tabuľku 1 a tabuľku 2.

Tabuľka 1 Prehľad o počte odsúdených a trestoch v roku 2014 – mladiství

PREHĽAD O POČTE ODSÚDENÝCH A TRESTOCH V ROKU 2014 – MLADISTVÍ

Kraj	Počet odsúdených	Počet spáchaných skutkov	Tresty							
			NEPO	%	PO	%	peňažný trest	%	iné	%
BA	39	50	3	7,7	19	48,7	6	15,4	7	17,9
TT	68	89	4	5,9	51	75,0	4	5,9	8	11,8
TN	83	104	2	2,4	65	78,3	0	0,0	13	15,7
NR	95	119	2	2,1	64	67,4	2	2,1	18	18,9
ZA	114	144	1	0,9	65	57,0	2	1,8	26	22,8
BB	282	393	12	4,3	155	55,0	0	0,0	60	21,3
PO	467	562	29	6,2	243	52,0	0	0,0	88	18,8
KE	406	547	38	9,4	247	60,8	0	0,0	44	10,8
SR	1 554	2 008	91	5,9	909	58,5	14	0,9	264	17,0

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti SR [online].

Dostupné z: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/15/index.htm>

Tabuľka 2 Prehľad o počte odsúdených a trestoch v roku 2013 – mladiství

PREHĽAD O POČTE ODSÚDENÝCH A TRESTOCH V ROKU 2013 – MLADISTVÍ

Kraj	Počet odsúdených	Počet spáchaných skutkov	Tresty							
			NEPO	%	PO	%	peňažný trest	%	iné	%
BA	21	32	1	4,8	16	76,2	2	9,5	1	4,8
TT	87	118	2	2,3	68	78,2	1	1,1	12	13,8
TN	107	154	6	5,6	86	80,4	1	0,9	9	8,4
NR	151	231	9	6,0	106	70,2	2	1,3	18	11,9
ZA	127	173	2	1,6	81	63,8	2	1,6	34	26,8
BB	314	435	11	3,5	149	47,5	5	1,6	72	22,9
PO	463	610	31	6,7	249	53,8	2	0,4	93	20,1
KE	536	716	41	7,6	355	66,2	0	0,0	51	9,5
SR	1 806	2 469	103	5,7	1 110	61,5	15	0,8	290	16,1

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti SR [online].

Dostupné z: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/14/index.htm>

Z uvedenej tabuľky 1, ktorá hovorí o prehľade odsúdených – mladistvých a ich trestoch v roku 2014 je zreteľné, že mladiství páchajú trestné činy a že sú za ne uložené tresty aj v podobe alternatívnych trestov. Keď dané údaje porovnávame s rokom 2013, ktoré sa nachádzajú v tabuľke 2 je viditeľné, že sa znižuje trestná činnosť u mladistvých.

Alternatívne tresty nachádzame výhradne v Trestnom zákone. Zavádzanie a aplikácia alternatívnych trestov súvisí s rozvojom novej koncepcie trestnej politiky, tzv. restoratívnej justície, ku ktorej sa zrealizovanou rekonštrukciou trestných kódexov prihlásila aj Slovenská republika. Pre úplnosť možno dodať, že koncepcia restoratívnej justície je spojená nielen s myšlienkou alternatívnych trestov, ale v širšom zmysle s osobitnou filozofiou alternatívneho riešenia trestných vecí, pričom alternatívne tresty predstavujú len jednu z dostupných možností, konkrétne jednu z alternatív v systéme trestného práva hmotného.¹⁵ Restoratívnu justíciu možno chápať ako súbor postulátov, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup riešenia problematiky zločinnosti.¹⁶ Ide o také poňatie trestnej justície, v ktorom sú hojne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obeť a ich ochranu, mimosúdne prejednanie trestných vecí a pod.¹⁷ *„Ústrednou myšlienkou, z ktorej vychádza koncept restoratívnej justície, je, že trestný čin je sociálny konflikt medzi dvoma či viacerými jednotlivcami alebo stranami a medzi ich hodnotovými normami a normami spoločnosti, a preto ho možno účinne riešiť iba s podmienkou aktívnej participácie všetkých dotknutých, t. j. obeť, páchatel a príslušného sociálneho spoločenstva.“*¹⁸ Podľa Šrameľa je restoratívna justícia *„založená na základnej premise, že trestný čin je vo svojej podstate narušením personálnych a interpersonálnych vzťahov“*. To je dôvod, prečo nie štát, ale poškodený musí byť stredobodom pozornosti. Poškodený, resp. obeť je totiž tým subjektom, ktorý je najviac zasiahnutý

¹⁵ Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/121123Centes.pdf>

¹⁶ MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015, s. 390 – 392.

¹⁷ TOBIÁŠOVÁ, L. Koncept restoratívnej justície. In: *Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae XXVII*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2009, s. 433.

¹⁸ KURILOVSKÁ, L., LENHARTOVÁ, K. EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In: *Právny obzor*. 2013. č. 3, s. 267.

trestným činom a jemu prináleží preto aj právo rozhodnúť o tom, ako sa má napraviť spáchané zlo.¹⁹

Medzi ochranné opatrenia zaraďujeme ochrannú výchovu a výchovné opatrenia, ktoré slúžia na to, aby z mladistvého páchatela štát vychoval riadneho občana, pričom okrem iného sa má chrániť spoločnosť. Dôvody uloženia ochrannej výchovy uvádza § 102 ods. 1 TZ, mladistvému môže súd uložiť ochrannú výchovu, *ak o výchovu mladistvého nie je náležite postarané a tento nedostatok nemožno odstrániť v rodine, v ktorej žije; doterajšia výchova mladistvého bola zanedbaná, alebo prostredie, v ktorom mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho riadnej výchovy*. Samotná ochranná výchova sa vykonáva v osobitných výchovných zariadeniach alebo sa môže vykonať aj v profesionálnej náhradnej rodine, ak to však vyžaduje zdravotný stav mladistvého, vykonáva sa prednostne v zariadení ústavnej starostlivosti, uvádza to § 103 ods. 1 TZ. Dĺžka ochrannej výchovy je v zmysle § 103 ods. 2 TZ určená *do dovŕšenia osemnásteho roku veku mladistvého, ak to však vyžaduje záujem mladistvého, môže ju súd predĺžiť do dovŕšenia devätnásteho roku*. Účelom sankcií a uloženia výchovných opatrení je, aby mladistvý páchatel bol začlenený do riadneho rodinného a sociálneho prostredia.²⁰ Medzi výchovné opatrenia zaraďujeme: *výchovné povinnosti a obmedzenia a napomenutie s výstrahou*. Jednotlivé opatrenia môže uložiť súd a v prípravnom konaní prokurátor mladistvému. Medzi výchovné povinnosti a obmedzenia pre mladistvého patrí podľa § 107 ods. 1 TZ, aby býval s rodičom alebo s iným dospelým človekom, ktorý by bol zodpovedný za jeho výchovu, usiloval sa o vyrovnanie s poškodeným, podrobil sa liečeniu škodlivej závislosti alebo bezplatne vykonával prospešnú činnosť a iné. Napomenutím s výstrahou sa rozumie, že súd alebo prokurátor v prípravnom konaní mladistvému dôrazne vytkne v prítomnosti zákonného zástupcu protiprávnosť jeho činu a upozorní ho na sankcie, ktoré mu hrozia podľa zákona, ak by v budúcnosti spáchal trestnú činnosť, uvádza to § 108 TZ. Podľa názoru Šiška: „*Inštitút napomenutia s výstrahou možno v súčasnej dobe považovať za nadbytočný, obsolentný, nakoľko neplní svoju funkciu a je využívaný len v minimálnej miere.*“ Tento názor je relevantný, pretože si myslíme, že každý trestný inštitút by mal byť využiteľný a hodnoverný.

¹⁹ ŠRAMEL, B. *Prvky restoratívnej justície v trestnom práve procesnom a ich reálne uplatňovanie*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013, s. 167.

²⁰ MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015, s. 403 – 409.

Hlavnou zásadou trestania mladistvého by malo byť čo najmenej trestať, čo najviac vychovávať a ak je nutné potrestať, potom aj trestom vychovávať a polepšovať.

3 Úvahy *de lege ferenda*

V prvom rade je potrebné poukázať na súdnu moc, ktorá rozhoduje o mladistvých na všeobecných súdoch, tak ako o dospelých páchateloch. Domnievame sa, že justícia by sa mala viac špecializovať na mladistvých. Do budúcnosti si vieme predstaviť vytvorenie špecializovanej skupiny sudcov, ktorí by sa venovali mladistvým a ich trestnej činnosti. Konkrétne by mohlo ísť o trojčlenný senát pri prečinoch a päťčlenný senát pri zločinoch a obzvlášť závažných zločinoch. Tento počet navrhujeme z dôvodu, že práve mládež je osobitná skupina v spoločnosti, ktorá by mala byť sledovaná a kontrolovaná viacerými osobami, aby sa zamedzila subjektivita. Naproti tomu je potrebné si uvedomiť, že mládež potrebuje kontrolu nielen súdnu, ale aj predsúdnu, preto by sme navrhovali zvýšiť kompetencie Policajnému zboru Slovenskej republiky, kde by mala byť vytvorená určitá zložka, ktorá by sa venovala mládeži a ich trestnej činnosti.

Ďalším riešením je vytvoriť samostatný zákon o mládeži, kde by boli upravené jednotlivé pojmy, tresty, ochranné opatrenia, výkon trestu. Vytvoriť ho ako celok a nie ako roztrieštenú právnu úpravu, ktorú dnes nachádzame vo viacerých právnych predpisoch. Takáto unifikácia je dôležitý krok na vytvorenie a zefektívnenie právnej úpravy na Slovensku.

Ďalším krokom by mohlo byť viac využívanie alternatívnych trestov pre mládež za trestnú činnosť. Pričom, ak by sa mladistvý páchatel dopustil opakovanej trestnej činnosti, mala by byť možnosť uloženia alternatívneho trestu sudcovi odobratá a mal by byť jeho postih za trestnú činnosť prísnejší v podobe trestu. Od 1. januára 2016 sa začína zavádzanie domáceho väzenia ako alternatívneho trestu pre mladistvých. Je preto zavčas ešte rozoberať, či bude uloženie tohto trestu využívané, alebo náš súdny systém zostane nezmenený. Len pre porovnanie u dospelých páchatelov bol uložený spomínaný alternatívny trest doteraz celkovo asi 197-krát, čo je v porovnaní s uložením nepodmienečného trestu odňatia slobody okolo

35-tisíc veľmi málo. Najviac tento trest uložili v Banskobystrickom kraji a najmenej v Trnavskom kraji.²¹

Ďalšou možnosťou do budúcnosti je prevencia pre mladistvých v podobe kurzov, prednášok, workshopov. Taktiež im dať základ minimálneho právneho povedomia, z ktorého by pochopili, že všetko čo už urobia, má nejaký následok. Na druhej strane sa domnievame, že zákon by mal viac ochraňovať obeť²² – deti a mladistvých. Garantom ochrany je na území Slovenskej republiky štát a v istom zmysle aj zákonní zástupcovia detí. Otázkou je, koľko rodičov robia všetko preto, aby deti neboli obeťami alebo páchatelmi trestných činov. Je len rodič zodpovedný za dieťa, mladistvého? Má rodič právo vzdať sa dieťaťa a jeho zodpovednosti zaňho? Kto má zodpovednosť za správanie mladistvých? Majú na kriminalitu mládeže vplyv aj médiá? Sú médiá len určitý prostriedok informácií alebo určitá zbraň pre mladistvého? Kto zodpovedá za obsah médií? Má médiami prezentovaný obsah za následok zvýšenú kriminalitu mládeže? Odpovede na tieto otázky nám dá len ustálená prax.

Na území Slovenskej republiky je zaujímavý inštitút detského ombudsmana, ktorý nemá žiadne kompetencie, ale: „*Chráni základné práva a slobody, pomáha vtedy, keď slovenské úrady nesprávne konali alebo rozhodli, alebo keď nekonali a konať mali, uplatňuje „nežné právo“. To znamená, že nevydáva rozhodnutia, neprikazuje, neukladá tresty či pokuty, ale svojou autoritou, argumentáciou a presvedčovacou schopnosťou pôsobí na úrady, aby konali podľa práva.*“²³ Autori tohto článku vidia v budúcnosti veľký význam v tomto inštitúte. Práve tento inštitút by mal byť posilnený aj o prevenciu mládeže a poukazovať aj na kriminalitu mládeže a obeť.

V neposlednom rade sa domnievame, že by bolo účelnejšie, ak by sme určili, resp. vymedzili presnejšiu trestnú zodpovednosť u mladistvých, ktorá je definovaná v § 95 TZ. Aby v budúcnosti nedochádzalo k rozdielnemu výkladu a uplatňovaniu trestnej zodpovednosti u mladistvých, domnievame sa, že by bolo vhodné presnejšie upraviť vetnú konštrukciu „*nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti*“. Zákon nám nevysvetľuje ani nešpecifikuje a ani neodkazuje na iný právny predpis, kde by to bolo rozo-

²¹ Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/121123Centes.pdf>

²² Ide o kriminologický pojem používaný aj v rámci medzinárodného trestného práva, avšak náš Trestný zákon s daným pojmom neoperuje. Obet' je niekto, komu bola spôsobená škoda alebo na ňom páchaná trestná činnosť.

²³ Dostupné z: <http://www.detskyombudsman.sk/ombudsman>

brané a kde by sme našli presnú odpoveď, čo sa pod rozumovou a mravnou vyspelosťou myslí a je zrejmé, že túto je možné preukazovať znaleckým dokazovaním. Možno by bolo vhodné aj bližšie determinovať pojem „závažnosť malá“, ktorý vyjadruje materiálny korektív u mladistvých osôb a ktorý je upravený v § 95 ods. 2 TZ, pretože sa domnievame, že to nie je zrozumiteľné, a výklad by mal byť zabezpečený presnou definíciou.

Na túto problematiku je potrebné sa pozrieť nielen z právneho hľadiska, ale aj zo sociálneho a psychologického hľadiska. Mládež je naša budúcnosť, naša perspektíva, náš nový život, teda niekto, kto by mal mať individuálny prístup, ktorý by nebol zanedbaný. Naša právna úprava by mala viac nadviazať na európske trendy, ale zároveň využiť skúsenosti z aplikačnej praxe na našom území.

Literatúra:

- [1] CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži*. Praha: Linde, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7201-825-3.
- [2] KURILOVSKÁ, L., LENHARTOVÁ, K. EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In: *Právny obzor*. 2013, č. 3, s. 267.
- [3] MADLIAK, J. a kol. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Banská Bystrica: Bélianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 458 s. ISBN 978-80-557-0800-3.
- [4] MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.
- [5] ŠAMÍN, S. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Poradca, 2014. 496 s. ISSN 1335-1583.
- [6] ŠRAMEL, B. *Prvky restoratívnej justície v trestnom práve procesnom a ich reálne uplatňovanie*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013. 228 s. ISBN 978-80-8155-012-6.
- [7] SVITAČOVÁ, E. a kol. *Mládež – Občianstvo – Politika*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2013. 107 s. ISBN 978-80-552-1085-8.
- [8] TOBIÁŠOVÁ, L. Koncept restoratívnej justície. In: *Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae XXVII*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2009, s. 433.
- [9] VRÁBLOVÁ, M. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty trestnej činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 188 s. ISBN 978-80-7380-371-1.

Právne normy a predpisy:

- [1] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.

Elektronické zdroje:

- [1] <http://www.ok.cz/>
- [2] <http://www.detskyombudsman.sk/>
- [3] Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR, Odbor justičnej informatiky a štatistiky MS SR [online]. Dostupné z: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>

Kontaktné údaje na autorov – e-mail:

Mgr. Anežka Turošíková, Mgr. Zoltán Valentovič

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

E-mail: anezka.turosikova@umb.sk,

zoltan.valentovic@umb.sk